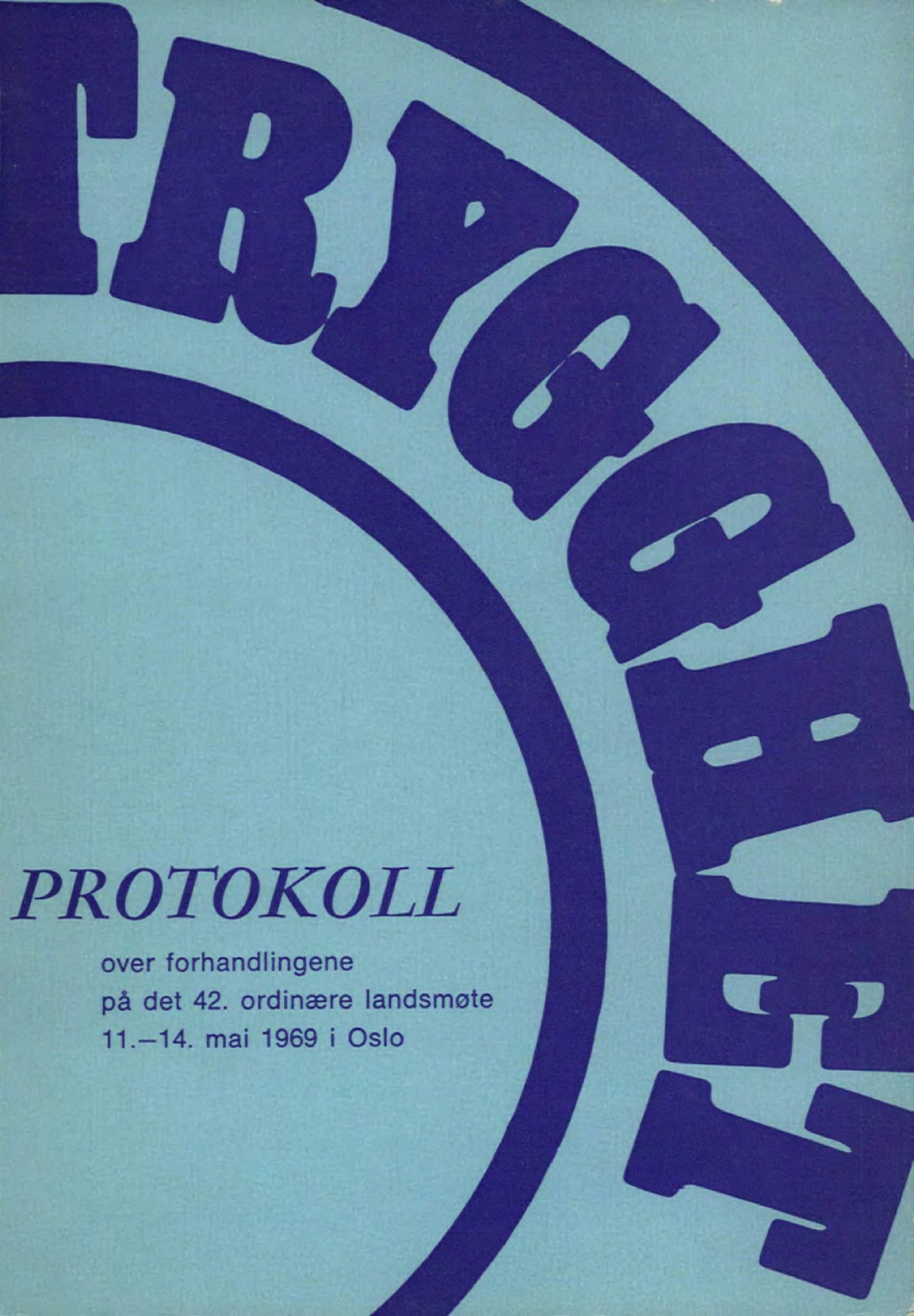

PROTOKOLL

over forhandlingene
på det 42. ordinære landsmøte
11.—14. mai 1969 i Oslo

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOLL

*over forhandlingene
på det 42. ordinære landsmøte
11.—14. mai 1969 i Oslo*

Referat ved Jørgen Hustad

1969

AKTIETRYKKERIET - OSLO

Innhold

	Side
Forord	7
Åpning	9
Minnetale	9
Formannens åpningstale	11
Gjestene presenteres	12
Landsmøtets representanter	13
Gjestene hilser	15
Konstituering	22
Den politiske situasjon. — Trygve Bratteli innleder	25
Ny hilsen fra utlandet	75
Beretning for 1967 og 1968	92
Revisjonsnemndas beretning	94
Partimedlemmers forhold til LO	97
Prinsippprogrammet. — Foredrag av Reiulf Steen	107
Arbeidsprogrammet. — Foredrag av Per Kleppe	153
Partiets navn	236
Partiets oppbygging	239
Tillitsmennene	241
Partiets lover	242
Nominasjonsordningen	246
Økonomisk støtte til partiene	247
Forsvaret	247
Pensjonsalderen	247
Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité	248
Foran stortingsvalget 1969. — Foredrag av Haakon Lie	250
Arbeidsprogrammet. — Redaksjonskomitéinnstilling med debatt	271
Organisert fiskeomsetning	287
Sosialisering av transportmidlene	288
Prinsippprogrammet. — Redaksjonskomitéens innstilling med debatt	288
Utenrikspolitisk uttalelse	294
Ideologisk debatt	297
Diverse forslag	298
Landsmøtets avslutning	305

Talerliste

- Aakervik, Rolf, 267.
 Aas, Berit, 59, 177, 239.
 Andersen, Evelyn, 148.
 Andersen, Finn, 224.
 Andersen, Liv, 139.
 Aspengren, Tor, 262, 270.
 Bakke, Hallvard, 72.
 Bakken, Ingvar, 92.
 Bergsland, Egil, 61, 212.
 Berrefjord, Oddvar, 64, 118.
 Bjerkholt, Aase, 49, 287.
 Bjørkaas, Olav, 217.
 Bjørnstad, Magne, 231.
 Boman, Arild, 105, 135, 234.
 Bratteli, Trygve, 9, 11, 12, 21, 22, 25,
 89, 97, 206, 218, 239, 240, 276, 280,
 301, 302, 306, 311.
 Breiteig, Oddmund, 54.
 Brekke, Knut, 84, 123, 238, 291.
 Brokke, Olav, 202.
 Brunvand, Olav, 222.
 Bråten, Else Rastad, 184.
 Buan, Ernst, 147.
 Bull, Brynjulf, 24, 232, 301.
 Bye, Ronald, 40, 293.
 Carlsen, Carl, 267.
 Carlsen, Tore, 214.
 Carthy, Albert, 18.
 Christiansen, Ragnar, 53, 271, 278, 283,
 284, 285.
 Dahl, Bjørn, 269.
 Danielsen, Sigurd, 96, 268.
 Driberg, Tom, 77.
 Dybvik, Gunvald, 22.
 Eggen, Njål, 210, 239.
 Eggen, Oscar, 87, 104, 268.
 Eggesvik, Per, 189, 264.
 Eidem, Bjarne Mørk, 196.
 Erlander, Tage, 17.
 Eliassen, Idar, 191.
 Elmgren, Bo, 306.
 Eriksrud, Finn Arne, 146, 194, 300.
 Eritsland, Leif, 193.
 Fagerholm, Karl-August, 16.
 Fjeldstad, Jack, 203, 267.
 Fossen, Aksel, 133, 269.
 Fostervoll, Alv Jacob, 231.
 Frydenlund, Knut, 57.
 Gabrielsen, Valter, 286.
 Gerhardsen, Einar, 97, 105, 310.
 Gerhardsen, Rune, 46, 120, 294, 300.
 Gerhardsen, Truls, 190.
 Gerhardsen, Werna, 173, 298.
 Gjengaar, Gudmund, 142.
 Gjerde, Bjartmar, 88.
 Gjærevoll, Olav, 192.
 Grava, Jacob, 101.
 Gøthesen, Oddvar, 44.
 Haakonsen, Alf, 242.
 Halvorsen, Klaus, 197.
 Hannestad, Fritz W., 102.
 Hansen, Finn, 284.
 Hansen, Frank, 94.
 Hansen, Guttorm, 294, 300.
 Hansen Harry, 200.
 Hansen Rolf, 102.
 Hansen, Willy, 105.
 Hansen, Øystein Tellef, 140.
 Harmon, Zvi, 20.
 Hauge, Britt Hilding, 70.
 Helle, Jostein, 233.
 Hellum, Rolf, 79, 187, 279.
 Henriksen, Marit Svarva, 132, 265.
 Hvattum, Øivind, 103, 201, 282.
 Hveding, Fredrik, 185.
 Ihle, Geirmund, 138.
 Ingum, Alf, 230.
 Irvoll, Grethe, 181, 283.
 Jagland, Knut, 266.
 Jacobsen, Jan, 188.
 Johannessen, Guri, 224.
 Johannessen, Martha, 219.
 Johansen, Frank, 204, 268.
 Johnsen, Harald, 220.
 Johanson, Arvid, 86.
 Kielland, Arne, 125, 302.
 Kjenong, Bjørn, 55, 208.
 Kleppe, Per, 153, 235.
 Knutsen, Finn, 215, 286.
 Kokkvoll, Arne, 63, 119.

Larsen, Gunnar Alf, 249.
 Larsson, Josef, 82, 225.
 Leveraas, Ivar, 180.
 Lie, Haakon, 236, 250, 309.
 Lillås, Asbjørn, 104, 213, 268.
 Linderud, Einar, 238.
 Lund, Rolf Lasse, 60.
 Lund, Thor, 199.
 Lunde, Odd, 229.
 Løberg, Sverre, 80.
 Marthinsen, Astrid Murberg, 228.
 Marås, Olav, 175.
 Mathisen, Asbjørn, 62, 207, 280.
 Mathisen, Ivar, 67, 221, 240, 282.
 Mentsen, P., 15.
 Mikkelsen, Georg, 244.
 Morken, Ragnar Juell, 269.
 Mosbakk, Kurt, 85.
 Myhre, Alf, 201.
 Møller, Orla, 75.
 Nielsen, Per Ridder, 266.
 Njardvik, Njórdur, 76.
 Nordli, Odvar, 127, 170.
 Olsen, Arne M., 65.
 Olsen, Erling, 81.
 Olsen, Harald, E., 99.
 Olsen, Hartvig Berg, 280.
 Olsen, Kjell, 206.
 Pettersen, Randi, 21.
 Raastad, Hans, 23, 51, 273, 277.
 Rennemo, Arne, 144.
 Rodal, Anders Bjarne, 219.
 Ryanes, Per, 131, 237.
 Ryste, Øivind, 285.
 Samuelsberg, Aksel, 181.
 Sand, Ulf, 136.
 Sandvik, Ingrid, 24.
 Scheflo, Inge, 83, 149, 292.
 Seweriin, Rakel, 287.
 Sivertsen, Merle, 178.
 Sjørø, John, 132, 198.
 Skipnes, Gjermund, 218, 285.
 Smid, Nina, 69, 236.
 Steen, Reiulf, 107, 150, 288, 291, 293, 294.
 Steffensen, John, 205.
 Stoltenberg, Th., 71.
 Storsveen, Karl, 209.
 Strandås, Olav, 228.
 Støyva, Ragnvald, 216.
 Sørheim, Ingjald Ørbeck, 56, 129.
 Tjensvoll, Hanne-Marie, 145.
 Ulveseth, Ingvald, 227.
 Vetlesen, Arne, 42.
 Viksveen, Thor, 270.
 Wiig, Ole, 73, 208, 279.
 Wiike, Johs., 68, 221, 240, 282.
 Wollum, Gerd, 215.
 Østlie, Leif, 233.

Forord

Den politiske situasjon foran stortingsvalget 1969 skapte en særlig stor interesse om Det norske Arbeiderpartis landsmøte, som ble holdt 11.—14. mai. Det var da også en omfattende og meget viktig dagsorden som forelå. Blant de mange saker det skulle tas stilling til, var bl. a. forslaget til nytt prinsippprogram og arbeidsprogram for stortingsperioden. Til dette kom drøftelsen av den politiske situasjon og stillingen foran valget. Alt fikk en grundig behandling med mange debattinnlegg. Fra flere hold er det ytret ønske om at det måtte bli adgang til å få et mest mulig fyldig referat av diskusjonen for på den måten også å kunne bli orientert om de synsmåter som gjorde seg gjeldende og som ligger til grunn for de standpunkter og vedtak landsmøtet kom fram til. Ved hjelp av båndopptak er dette søkt imøtekommet. En har imidlertid ikke kunnet unngå å foreta en redigering av referatene, men forhåpentlig uten at noen av poengene er gått tapt.

Innledningsforedragene er derimot gjengitt uavkortet etter manuskriptene.

Egentlig var det meningen at både prinsippprogrammet og arbeidsprogrammet skulle tas med i protokollen. Det måtte dessverre oppgis. Det ville nemlig kreve for stor plass, og dertil — hva som var avgjørende — høye omkostninger. Programmene som er kjent fra partipressens referater fra landsmøtet og fra høstens valgkamp, foreligger i særtrykk. For dem som ønsker det, vil de være å få ved henvendelse til de lokale partiavdelinger, eller direkte til Det norske Arbeiderparti, Youngstorget 2 V, Oslo 1.

J. H.

Søndag 11. mai 1969.

Formiddagens forhandlinger.

Formann: Trygve Bratteli.

Sekretær: Frank Andersen.

Landsmøtets åpning.

Det norske Arbeiderparti holdt sitt 42. landsmøte i dagene 11., 12., 13. og 14. mai 1969 i Folkets Hus' store sal, Oslo. Med valgte utsendinger, valgte og ansatte tillitsmenn, gjester og medarbeidere i presse og kringkasting, deltok om lag 450 personer, hvorav 300 var representanter. Det kunstneriske innslag ble besørget av Harald Heide-Steen, som leste «Norske freske» av Gunnar Reiss-Andersen, «Det dejlige flag» av Piet Hein og «Godt mot» av Einar Skjæraasen, Sølvi Wang som leste «Sølvstrupe fra Ådalen», og som med sin ektefelle, Egil Monn-Iversen, ved flyglet sang visene «Verden går videre», og «Den lille mann». Pianisten Kjell Bækkelund avsluttet med «Gangar» av Edvard Grieg og Kjempeviseslått av Harald Sæverud.

Samtlige høstet kraftig applaus. Formannen, Trygve Bratteli, takket og uttalte at innslaget var spesielt gledelig fordi dette også er den første offentlige kontakt mellom Det norske Arbeiderparti og den nystiftede kulturarbeiderforening som vi ønsker alt hell og lykke i sitt arbeid. Bratteli overrakte samtidig og under fornyet bifall blomster til Sølvi Wang.

Etter at «En gang i fjerne tider» var sunget, holdt formannen

minnetale

over dem som var avgått ved døden siden landsmøtet i 1967:

Martin Tranmæl døde i juli 1967, nær 88 år gammel. Det er nå alt 20 år siden han trakk seg tilbake som Arbeiderbladets redaktør, ved 70 års aldersgrense. Det har altså vokst opp en hel generasjon for hvem

Tranmæl er enten den gamle veteranen eller et navn fra historien. Men hos mange voksne og eldre mennesker vekkes ennå sterke følelser når Martins navn nevnes. På mange måter står han i en særstilling i norsk arbeiderbevegelse. Han var en ytterst særpreget ener, men han var aldri alene om å reise norsk arbeiderbevegelse. Det var mange betydelige og særpregede mennesker med på det. Martin ble symbolet på viljen til å sette inn alt en evnet i striden. Fra sitt sykeværelse fulgte han levende med i alt som skjedde på siste landsmøte. Snart etter var hans lange dag slutt.

Sverre Iversen var av samme årgang og han døde samme året. Han var ikke den flammende folkefører, men representerte så å si den andre forutsetning for å bygge opp en sterk bevegelse: den saklige nøyaktighet og tyngde. Et levende og fint menneske og en fremragende leder av mange virksomheter. Han var vår første arbeidsdirektør.

På vårt siste landsmøte var *Nils Langhelle* som vanlig en myndig og elskverdig dirigent. Noen måneder etter døde han — det var like før hans 60-årsdag. Politisk arbeid var hans liv og hans lidenskap, i studentdagene, i Bergen, i Regjeringen og i Stortinget, hvis president han var i mange år.

Mot slutten av 1968 døde *Trygve Lie*, som vi i år mintes på vårt 1. mai-merke. Også han levde sitt liv i Arbeiderpartiet og i fagorganisasjonen. Røttene dit var sterke og usvikelige uansett hvilke verv han seinere ble kalt til å ta hånd om. Også i åra som FN's første generalsekretær holdt han nær kontakt med sitt gamle politiske miljø, og det tjente han til siste slutt.

Lars Evensen døde i februar i år etter å ha fullført sin lange arbeidsdag i tjeneste for fagorganisasjonen, partiet og landet.

Jeg vil nevne *Gustav Strøm*, Oslo, transportsportarbeidernes tillitsmann, aktiv på mange områder, og nå også medlem av vårt revisjonsutvalg. Han døde for kort tid siden.

Fra et helt spesielt felt vil jeg nevne *Arnulf Øverland*, som døde i april 1968. Slik han så sitt kall var han en utpreget ener, lite til felles med tillitsmannen. I de fleste perioder i sitt liv følte han seg nær knyttet til den sosialistiske bevegelse, som han tjente på sin måte. Mest følte han seg vel tiltalt av opprøret, mot alt falsk og forlorent, opprøret mot alt despoti og maktbrynde. Det konstruktive hos ham kom til uttrykk i en usvikelig troskap mot kravet om respekt for menneskets integritet og verdighet, og dets rettssikkerhet.

Vi har mistet to av dem som med sin musikk har spredt glede i vår virksomhet, bl. a. ved mange landsmøteåpninger. Både *Jolly Kramer Johansen* og *Bjarne Amdahl* er døde.

Alle jeg har nevnt hadde det vesentlige av sin arbeidsdag bak seg. Særlig tungt er det når en faller fra midt i arbeidsdagen. Vår alles venn

Trygve Hoem døde etter en slitsom sykdom. Mange vil minnes ham fra lang tids virke på partikontoret og ute i landet, hvor han hadde bedre kontakter enn de fleste.

Flere av våre faglige tillitsmenn er borte, blant dem forbundstillitsmennene Anker Nordtvedt, Einar Haugen, Johan Moksnes, Emil Edvardsen og Gudbrand Brauer. Vi minnes også stortingsmennene Isak Flatebø, Johan Andersen og Jakob Remseth.

Og vi minnes de mange her unevnte, alle dem som bruker sine krefter til en innsats for å skape en bedre verden.

Forsamlingen påhørte talen stående og etterfulgtes av ett minuts stillhet.

Formannen hilser landsmøtet.

Etter minnetalen over dem som siden siste landsmøte er gått bort, hilste formannen, *Trygve Bratteli*, landsmøtets deltakere. Han sa:

Jeg hilser representanter og gjester vel møtt til dette landsmøte.

Før dette møte går fra hverandre skal det ha formet det politiske grunnlaget for en valgseier den 8. september. Vi skal vedta et politisk program som skal bli regjeringsprogram for perioden 1970—73. Det er de krevende oppgaver som venter dette møte i de fire dager som nå ligger foran oss.

For alle som her er til stede er det et privilegium som forplikter. Titusener medlemmer og hundretusener velgere over hele landet ser i disse dager hen til dette møte og venter at det tjener de hovedoppgaver vi nå står foran.

Vårt arbeid i dette landet fikk et avbrudd ved valget i 1965. Ikke slik at vi forsvant ut av det politiske bilde, eller at norsk arbeiderbevegelse mistet all innflytelse. Arbeiderpartiet står stadig for en av de sterkeste politiske maktfaktorer i Norge.

Valget i 1965 førte imidlertid til at motstandens krefter besatte regjeringen og landets ledelse. De sitter der på en smal margin og uten flertall blant velgerne. De våger ikke å rokke ved hovedresultatet av vår tidligere innsats.

Men sterke krefter i den sittende koalisjon er nå som før negativt innstilt til den omforming av samfunnet som setter sitt preg på det tjuende århundre. Derfor er koalisjonen ikke skikket til å føre utviklingen videre — ikke skikket til å lede de forandringer av samfunnet tiden modnes for i våre dager.

Det stilles store krav til et parti og en bevegelse som skal føre nødvendige forandringer videre, som skal forme et framtidens samfunn basert på demokratiets og sosialismens prinsipper.

Vi skal åpent erkjenne at vi ikke alltid er på høyde med de oppgaver tiden stiller. Når vi opplever tilbakeslag, kan vi ikke klandre andre

for det. Framfor alt kan vi ikke klandre velgerne for det. Vårt parti må selv ta det fulle og hele ansvar for sin skjebne.

Ut fra dette syn har vi nå gjennom flere år arbeidet systematisk med sikte på det politisk viktige året 1969.

Så langt evner og krefter har strukket til har vi søkt å trekke alle ledd i partiet med i denne forberedelse, så vel politisk som organisasjonsmessig. Dette landsmøte skal trekke trådene sammen og gi signalet til det nye politiske oppgjøret.

Vi er alt inne i valgårets femte måned. Det er 120 dager igjen til valgdagen. Dette landsmøtets oppgave er å legge et politisk grunnlag som gjennom 120 dagers systematisk innsats over hele landet skal føre til seier den 8. september.

Har vi krefter til det? Ja, så sant vi hver enkelt vil bruke kreftene til det.

Et parti er et forum hvor en søker å forene kreftene om de til enhver tid viktigste oppgaver. Hundretusener av mennesker — unge og eldre — over det ganske land venter av dette landsmøte at det forener kreftene for å gjennomføre et demokratisk, politisk maktskifte dette året.

Den oppgaven løser dette landsmøtet ikke alene. Men på landsmøtet hviler viktige deler av denne oppgaven, som bare kan løses her. Det er her vi skal gi det samlende grunnlag som gir signalet til full innsats av alle dem i landet som skal fullbyrde en valgseier.

Jeg hilser hver enkelt vel møtt til denne inspirerende og ansvarsfulle oppgave.

Gjestene presenteres.

En rekke gjester fra inn- og utland var innbudt og var møtt. Formannen bad dem om å reise seg når han nevnte dem ved navn, slik at forsamlingen kunne vite hvem er hvem og dermed få lettere høve til å hilse på dem. Gjestene var:

Socialdemokratisk Forbund i Danmark: Søren Hansen og Orla Møller.
Finlands Sosialdemokratiske parti: Karl-August Fagerholm.

Sveriges Sosialdemokratiske Arbetarparti: Tage Erlander, Aina Erlander og Bo Elmgren.

British Labour party: Tom Driberg.

Socialistiske Internationalen: Albert Carthy.

Israel Labour Party: Zvi Harmon.

Island Socialdemokratiske parti: Njordur Njardvik.

Landsorganisasjonen i Norge: P. Mentsen, Alf Andersen og Ronald Bye.

Arbeidernes Opplysningsforbund: Thor Andreassen og Odd Besserud.

Arbeidernes Avholdslandslag: Ragna Karlsen.

Arbeidernes Ungdomsfylking: Rolf Lasse Lund og Lars Buer.

Arbeiderpressens Samvirke/Norsk Arbeiderpresse: Johan Ona.

Arbeiderbevegelsens Solidaritetsfond: Paul Engstad jr.

Framfylkingen: Georg Lieungh.

Fritt Forum, Arbeiderbevegelsens Studentforbund: Steinar Tamsfoss.

Norges Kristne Arbeideres Forbund: Knut J. Vik, Fritz Jacobsen og Kjell Steinsvåg.

Personlig innbudte: Konrad Nordahl, Olav Larssen, Ivar Opsahl (syk), Aksel Zachariassen, Halvard Lange, Sigrid Syvertsen, Erik Brofoss og Eugen Johannessen.

Øvrige deltakere i landsmøtet var:

Landsstyret: Evelyn Andersen, Ase Dokken, Harald Løbak, Liv Andersen, Guri Johannessen, Willy Jansson, Oddvar Berrefjord, Erling Johnsen, Oddvar Gøthesen, Hans Frette, Sverre Aasen, Margit Tøsdal, K. O. Madsen, Knut Kramviken, Asbjørn Bortne, Ingrid Sandvik, Per Aasen, Kåre Sjøvold, Sven Olsen, Rolf Hellem, Helge Jacobsen og Annemarie Lorentzen.

Sentralstyret: Trygve Bratteli, Reulf Steen, Reidar Hirsti, Haakon Lie, Einar Gerhardsen, Tor Aspengren, Liv Østlie, Ivar Mathisen, Lage Haugness, Per Andersen, Øivind Larsen, Aase Bjerkholt, Kaare Hansen, Hans Raastad og Sonja Ludvigsen med varamenn: Olaf Karling, Bjartmar Gjerde, Bjørn Johansen, Ragnar Christiansen og Odvar Nordli.

Revisjonsnemnda: Frank Hansen, Kåre W. Larsen og Signe Sulutvedt.
Revisor: Rolf Jørgensen.

Kvinnesekretariatet: Bjørn Bergh, Ragnhild Eriksen, Hanne Marie Tjensvoll, Herborg Brommeland, Rakel Sewerlin, Ingeborg Enger, Elsa Rastad Bråten, Merle Sivertsen, Gerd Hagen Schei, Ruth Svendsen og Brit Hilding Hauge.

Arbeiderkvinnen: Randi Bratteli.

Formenn i Partiutvalg: Rasmus Nordbø, Magnus Andersen, Helge Sivertsen, Kjell Bækkelund, Ingvald Ulveseth, Kåre Ellingsgård og Finn Lied.

Utvalget for Prinsippprogrammet: Jostein Nyhamar, Knut Frydenlund, Arvid Dyrendahl, Gudmund Gjengaar, Erik Himle, Per Kleppe og Ulf Sand.

Redaksjonskomité for Arbeidsprogrammet: Olav Brunvand, Ivar Leveraas, Odd Højdahl, Aase Lionæs og Oluf Fuglerud.

REPRESENTANTER

Østfold: Harald Johannessen, Karl Olsen, Thorleif Kristensen, Carl Carlsson, Ivar Evensen, Thorbjørn Nicolaysen, Ingvar Bakken, Harry Hansen, Kai B. Gjærløw, Arne Bjørnebekk, Sverre Lindbeck, Olav Strandås, Johan Johansen, Liv Stubberud, Martha Johannesen, Erland Erlandsen, Arvid Johansson, Jakob Grava, Grete Bingen, Arnstein Nilsen, Halvard Lyshaugen, Viktoria Sannes, Jan M. Johansen.

Akershus: Kurt Mosbakk, Gerd Wollum, Alf Ingum, Alf Haakensen, Berit Aas, Arne Vetlesen, Knut Nilsen, Odd Lunde, Magne Langerud, Leander Vargan, Aage Solberg, Ole Wiig, Carl Reynolds, Olav Brokke, Nils Nilsen, Thor Gystad, Tryggve Aakervik, Helge Jagland.

Hedmark: Ronald Andersen, Kåre Delviken, Odd Finnsrud, Per O. Bukkemoen, Egil Finstad, Jon Sund, Else Bakke, Lars Modahl, Lars Bjørnstad, Sven Moen, Finn Arne Eriksrud, Per Melby, Paul Frilseth, Kåre K. Storsveen, Alf Myhre, Aage Søgård, Alfred Gulbrandsen.

Oppland: Odd Rasmussen, Bjørn Berget, Brede Tørudbakken, Harry Karlsen, Kjell Dokken, Ernst Buan, Tore Haug, Per Steinar Skjølås, Johan Nyland, Rui Bryn, Rolf Furuseth, Bjørn Rustaden, Ragna Flatmoen Bjørn Dahl.

Buskerud: Knut Jagland, Frank Johansen, Roar Løver, Aase Narvesen, Vidar Hansen, Helvin Jorde, Egil Ranheim, Leif Haraldseth, Osvald Medhus, Knut Brekke, Arne Skogstad, Reiulf Kvist, Øivind Nilsen, Randi Berger, Bjørn Brotangen.

Vestfold: Asbjørn Lillås, Liv Wassengen, Marit Thoresen, Harald E. Olsen, Ole Jæ. Eriksen, Ivar Tollnes, Ragnar Grønlie, Kjell Ivar Moen, Gunnar Riise Larsen, Hans Ruud, Sigrid Melby, Arne Melås, Willy Gundersen.

Telemark: Egil Bergsland, Elna Kabbe, Bjørn Egil Kjenong, Øyvind Ryste, Oscar Eggum, Arvid B. Thorsen, Thor Halvorsen, Asbjørn Jensen, Hartvig Berg Olsen, Thorleif Lie, Finn Kristensen.

Aust-Agder: Jostein Helle, Klaus Halvorsen, Tonje Hanssen, Thor Lund.

Vest-Agder: Njål Eggen, John Sjursø, Jan Jacobsen, Einar Salvesen, Oddbjørg Jacobsen, Arne Michael Olsen.

Rogaland: Geirmund Ihle, Hans Haneberg, Olav T. Laake, Leif Eritsland, Georg Mikkelsen, Øystein Tellef Hansen, Odlauk Kristiansen, Eli Pedersen, Alf Byberg, Kirsten Tokerud, Carl Oluf Bodi.

Hordaland: Arne Nilsen, Olav Marås, Aksel Fossen, Ingebjørg Midtbø, John Kjell Fjeld, Olav Bjerkaas, Osvald Eikemo.

Bergen: Margareth Aabrek, Nina Smid, Ragnar Juell Morken, Konrad Martin Larsen, Harald Osland, Hallvard Bakke.

Sogn og Fjordane: Hildur Os, Magne Bjørnstad, Martin Reigstad, Henrik Kleiven, Olav Fonn, Hans Offerdal.

Sunnmøre: Asbjørn Bortne, Oddmund Breiteig, Ragnvald Støyva.

Romsdal: Kåre Stokkeland, Sigurd Morstøl.

Nordmøre: Alv Jakob Fostervoll, Ingar Gjølseth, Agnes Bugge, Arthur Eide, Gjermund Skipnes, Anders Bjarne Rodal, Edvin Hugo Pedersen.

Sør-Trøndelag: Ola Sletne, Arne Kielland, Eigil Gullvåg, Jorolf Østby, Odd Sagør, Bjørn Høidahl, Rigmor Hegle, Ella Strømsnæs, Sigurd Karlsen, Mikal Morken, Ronald Kjevik, Kåre Vongraven, Vidar Sætran, Ingolf Jordhus, Oddvar Volden, Kristian Austad, Rikhard Haugen, Olav Skurdal.

Inn-Trøndelag: Asbjørn Mathisen, Håkon Westrum, Rolf Olsen, Marit S. Henriksen, Joralf Gjerstad, Arne Rennemo, Fredrik Hveding.

Namdal: Rolf Brattlie, Milly Øvereng, Harald Johnsen.

Sør-Helgeland: Bjarne Mørk Eidem.

Nord-Helgeland: Ivar Petersen, Bjørn Bogfjellmo, Harry Ravnå.

Salten: Magne Tuseth, Birger Schjellberg, Per Bertil Lund.

Ofoten: Kyrre Olsen, Th. Floge Larsen.

Lofoten: Tore Carlsen.

Vesterålen: Elnar Bårdsen, Finn Knutsen, Herlof Gjerde.

Troms: Rolf Nilsen, Kirsten Myklevoll, Paul Storås, John Steffensen, Kjell Olsen, Karl Ingebrigtsen.

Finnmark: Gudmund Eriksen, Axel Samuelsberg, Lars Bakken, Tor Kristoffersen, Odd Granum.

Oslo: Anders Brevik, Marie Lindquist, Karine Pedersen, Håkon Berger-skogen, Øivind Blakvannsbråten, Rasmus Solend, Finn Lund, Thor Becher, Egil Bråthen, Frank Olsen, Birger Kristoffersen, Ronald Rooth, John Sand, Jan Berg, Harry Pedersen, Kåre Eriksen, Peder Berntzen, Erik Harridsleff, Finn Hansen, Kristian Børresen, Kåre Jensen, Ruth Pedersen, Kåre Myhre, Harry Evjen, Øivind Hvattum, Fanny Andersen, Knut Søgård, Finn Andersen, Ivar Meyer, Solveig Askautrud, Sverre Aarberg, Svein Johansen, Thorbjørn Berntsen, Willy Hansen, Tor Dybendal, John Berg, Olaf Ramsli, Torgrim Elsrud, Aage Pedersen, Karl Marcus, Anker Hansen, Juul M. Tønnesen, Sigurd A. Danielsen, Ivar Nilsen, Arthur Andersen, Per Skaar, Erik Palkin, Margit Klemetsen, Svein Olsen, Bjørg Sætereng, Knut Samuelsen, Einar Wæraas, Harald Lang, Idar P. Eliassen, Henry Hedquist, Randi Pettersen, Svend Kristiansen, Karl Kaspersen, Trond Gaarder, Odd Hübenbecker, Rolf Mathisen, Thor S. Jensen, Gunvald Dybvik, Leif Østlie, Per Ridder Nielsen, Bergliot Gundersen, Ivar Ekeli, Gunnar Johansen, Ragnar Bjerknes, Henry Kolstad, Rolf Thoresen, Bjarne Hovde, Olaf Axelsen, Thor Viksveen, Rolf Halvorsen, Inge Scheffo, Arve Johnsen, Jan Haldorsen, Per Th. Eggesvik, Randi Ihlen, Sverre E. Pettersen, Truls Gerhardsen, Ingjald Ørbeck Sørheim, Thorvald Stoltenberg, Rune Gerhardsen, Einar Linderud, Arne Kokkvoll, Ivar Sørensen, Per Rynes, Josef Larsson, Oscar Olsen, Georg Glimdal, Bernt Bull, Johs. Wiike, Rolf Aakervik, Rolf Hansen, Brynjulf Bull, Willy Jacobsen, Werna Gerhardsen, Gunnar Alf Larsen, Grethe Irvoll, Arild Boman, Jack Fjeldstad, Marit Brynhildsen, Boris Hansen.

Stortingsgruppa: Guttorm Hansen, Sverre Løberg, Margith Munkebye, Leif Granli, Peder Næshheim, Valter Gabrielsen, Olav Gjærevoll.

Hilsen til landsmøtet fra inn- og utland.

På vegne av de innenlandske gjester hilste LO-formannen, *P. Mentsen*, landsmøtet:

«Partivenner!

Jeg har den ære å hilse fra alle innenlandske gjester og på samme tid si takk, hjertelig takk for den vennlige innbydelse vi har fått til å overvære landsmøtet. Vi i Landsorganisasjonen er fullt klar over hvilken betydning dette landsmøtet vil få. Dere skal jo vedta

både nytt Prinsipp-program og Arbeidsprogram. Vi står foran et stortingsvalg som vil bli en ny styrkeprøve og ganske spesielt blir det interessant å se reaksjonen på en periode med borgerlig styre, borgerlig regjering. Som sagt av partiformannen var stortingsvalget i 1965 et skille i den utvikling vi hadde hatt med arbeiderstyre i alle etterkrigs-årene. Vi hadde da bak oss en oppbyggings- og utviklingsperiode som burde være et godt grunnlag for arbeidet videre. Om en uke skal vi begynne vår kongress i Landsorganisasjonen. Den vil komme til å behandle en rekke saker og spesielle problemer og problemer som dere skal behandle her. Kongressen kommer forhåpentlig til å markere fellesskapet og samhörigheten mellom fagbevegelsen og partiet. Den faglige og politiske arbeiderbevegelse har gått hånd i hånd gjennom gode og vonde tider i mer enn 80 år i vårt land. Mye har forandret seg, men forandringene har ikke vært av den art eller karakter at det har vært aktuelt for oss å skille lag. Tvert imot har vi ennå uløste oppgaver og mange nye oppgaver som vi må ta fatt på og som vi må løse i fellesskap. Når LO er ferdig med sin kongress tror jeg det skal vise seg at den faglige og politiske arbeiderbevegelse har trukket opp retningslinjer som kan gi et godt grunnlag for arbeidet videre og retningslinjer som ligger tett opp til hverandre. Med dette skal vi så gå sammen inn i valgkampens slutfase i den hensikt å styrke vår stilling i forvisningen om at vi på ny kan få ledelsen i landets politikk.

Jeg ønsker til lykke med forhandlingene og håper det skal bli et utmerket landsmøte. Til lykke.

Karl-August Fagerholm var første utenlandske taler:

På vegne av Finlands Sosialdemokrati bringer jeg en broderlig hilsen til Det norske Arbeiderparti.

Helt siden det framgangsrike valget i 1966 har vårt parti båret en stor del av regjeringsansvaret. Samarbeidet i regjeringen mellom sosialdemokrater, folkedemokrater og centerpartiet har gått temmelig bra, til tross for at landbrukskrisen på grunn av det store overskudd på smør og korn har skapt store vanskeligheter. På den andre siden har regjeringen oppnådd gode resultater i sine anstrengelser for å stabilisere arbeidslivet og dette har kunnet skje ved at arbeidsmarkedets organisasjoner har gitt regjeringen sin støtte. På alle hold håper man at stabiliseringsarbeidet skal kunne fortsette. Det eneste som sår tvil er egentlig den truende splittelse innen kommunistpartiet, som kan bringe regjeringskoalisjonen til oppløsning.

Vårt partis virksomhet har i de senere år vært preget av stor aktivitet. Vi har hatt rikelig tilgang på unge og aktive medlemmer, ikke minst fra de intellektuelle kretsene. Den idépolitiske debatten er kommet i gang. Man kan si at en viss radikalisering er inntrått. En ny generasjon toger

fram og den ser noe annerledes på problemene enn den gamle. Vi kommer til å merke det på vårt partilandsmøte i Åbo i begynnelsen av juni, da partiet fyller 70 år. Aldri har så mange store programbetonte spørsmål blitt forelagt et partilandsmøte som denne gang. Både partiledelsen og partiavdelingene har vist en aktivitet som aldri før.

Finlands sosialdemokrati forbereder seg med grundighet for valgkampen foran riksdagsvalget neste vinter. For så vidt det beror på vårt parti kommer venstre-majoriteten til å bestå. Alle tegn tyder på fortsatt framgang for sosialdemokratene. Jeg håper at Det norske Arbeiderparti skal foregå med godt eksempel.

Til lykke med landsmøtet, norske partivenner!

Tage Erlander:

Kjære venner! Jeg er glad over at jeg har fått anledning til å komme hit. Men jeg vil ikke bestride at det er med et visst vemod. Det norske Arbeiderpartiet var det første partiet som jeg i min egenskap av ny partileder for mange, mange år siden — jeg holdt på å si for 100 — besøkte. Nå kommer Det norske Arbeiderparti også å bli det siste parti som jeg skal framføre en hilsen til fra det svenske partiet. Det er litt vemodig, men samtidig så gir den her sluttede ringen noe av et tegn på hva samarbeidet mellom norsk og svensk arbeiderbevegelse har betydd. Spesielt i år og til årets kongress er det klart at interessen i Sverige er meget stor. Vi har fulgt deres programarbeid. På mange måter følger det de retningslinjer vi dro opp for 1967/68, men på andre områder, det gjelder særlig arbeidet med å plassere inn det nordiske sosialdemokratiet i et verdenssammenheng — så ligger dere foran oss og det er et typisk eksempel på at på visse områder er det vi som stimulerer dere, på andre områder er det dere som stimulerer oss og jeg håper at det alltid vil bli slik. De borgerlige partiene i Sverige trodde jo de skulle ha en sjanse ved 1968-valget å hjelpe de norske borgerlige partiene til en seier, ved å slå sosialdemokratiet i Sverige. Det svenske valget 1966 gikk meget dårlig for sosialdemokratiet og man var endelig sikker på fra borgerlig hold, at nå i 1968, etter alle disse år, så skulle endelig det svenske sosialdemokratiet forsvinne fra sine maktposisjoner. Pendelsvingningene i den skandinaviske politikken synes å være forutbestemt. I politikken eksisterer imidlertid ingen forutbestemmelse. Politikk beror på hva man vil. Og vi lærte oss mye av det danske og norske valget. Vi lærte oss framfor alt hvor ødeleggende splittelsen kunne være. Og vi sa til oss selv. Har vi en sjanse til å lykkes så vil det komme an på om vi kan samle — samle oss selv — men også samle arbeidere, tjenestemenn rundt et program av samme type som dere nå forsøker å samle deres kongress og deres parti omkring — et program som gir menneskene tro på framtiden og som samtidig gir bevegelsen

— den faglige og politiske — tillit til at de demokratiske sosialistiske ideer holder. Jeg er overbevist om at aldri har det — i alle land og alle verdensdelar — vært så viktig at vi kan samle oss om noe som skaper framtidstro og seiersvilje. Slik det er i disse dager hvor utviklingen både internasjonalt og innen nesten alle land gir anledning til så mye uro og så mye angst. Vi vil alle ha raske tekniske framskritt, vi vil alle ha et sterkt dynamisk næringsliv, men framskrittet skaper sin egen problematikk. Når strukturrasjonalisering og rasjonalisering innen bedriftene sier opp arbeidstakere — kaster ut mennesker som oppbrukte, handi-cappede, skadede, og dømmer dem tilsynelatende til en varig isolering — da sier vi sosialdemokrater at menneskenes krav på beskyttelse det krever et sterkt samfunn — et samfunn som kan påta seg å garantere at de arbeidsløse, de handicappede og de trafikkskadede får en beskyttelse som gjør at han føler seg delaktig i samfunnet. Vi har vår framtidvisjon: Et samfunn av trygghet og av sosial rettferdighet! Vi lever alle i virkelighetens verden. Vårt bilde av framtiden og framtidssamfunnet har vi, men våre muligheter for å realisere den det beror på hvordan virkeligheten ser ut og virkeligheten setter ofte en grense for våre muligheter til å handle. Det kan virke som en spenning mellom det vi vil og det vi kan. La oss ikke være lei for den spenningen. Det er den spenningen som vi i vårt politiske arbeid må avveie. I vårt daglige arbeid skal vi forandre virkeligheten slik at den skritt for skritt kommer til å nærme seg visjonen. Vår styrke ligger i — ikke det som våre borgerlige motstandere forgjeves forsøker å forstå og forgjeves forsøker å kopiere. Vår styrke ligger ikke i den ubestridelige organisatoriske dyktighet — men den ligger først og fremst der at vi vet at våre ideer — sosialdemokratiets ideer — er nødvendige om man vil skape et samfunn preget av rettferdighet, trygghet og likhet. Og derfor — partivenner — så var det svenske seiersvalget 1968 ikke uttrykk for noe annet enn at om våre partier i alle land kan klargjøre hva sosialdemokratiets løsning på dagens problemer består i — løsninger som skal bane veien for en realisering av framtiden. Det er det vi skal gjøre. Gjør vi det så ligger vår visjon, våre tanker så i takt med tidens at vi kan avskrive teorien om pendelsvingningene. Etter å ha tatt del, om enn flyktig, i deres partis programarbeid, så er jeg overbevist om at dere kommer å løse problemene på en slik måte at Norges folk kommer å finne hvor framtiden ligger og skal ligge. Jeg ønsker dere lykke til med deres kongress.

Albert Carthy.

Kamerater! Det er for meg en heder og glede å kunne bringe landsmøtet en varm hilsing fra Den sosialistiske Internasjonale. Det norske Arbeiderparti er i mer enn én henseende et særegent parti. Særegen er

dets historie. Særegen er dets organisasjon. Særegen har innsatsen vært — hjemme og ute. La meg nevne en ting spesielt: Ikke noe sosialistisk parti — ikke noen fagbevegelse — har i samme grad som den norske forblitt trofast mot Den spanske republikkens sak, mot Den spanske sosialistiske republikk. Ikke noe parti har som DNA gått lenger i sin lojalitet til det spanske demokrati. Kamerater — utenfor og innenfor Spania — takker man dere for denne trofasthet. Den sosialistiske Internasjonale takker dere.

Vi er ikke her for å tale om fortiden. Viktige saker står på dagsordenen. Det er derfor dere er kommet sammen. Mitt innlegg skal bli kort, men det er visse ting jeg gjerne vil ha sagt ved dette høvet da jeg for siste gang hilser dere som sekretær i Den sosialistiske Internasjonale.

I tidligere år var vi i våre partier opptatt av å løse et fundamentalt problem: avskaffelsen av fattigdom og massearbeidsløshet i *eg*et land. I dag gir vi høyere prioritet til den oppgaven å bekjempe fattigdommen mellom nasjonene. Det er ikke bare sosialister som gjør det. De forente Stater og Sovjetunionen gjør det også. Vi er imidlertid ikke som *dem* bare opptatt av utviklingslandenes økonomi. Vi er også opptatt av å hindre at en industriell utvikling i den tredje verden skal skape den samme sosiale og økonomiske ulikhet som den vestlige verden fikk slite med etter den industrielle revolusjon, og som det tok 3/4 århundre å gjøre ende på. Vi er ikke bare opptatt av å øke nasjonalinntekten i de nye statene, vi er også opptatt av at nasjonalinntekten blir rettferdig *fordelt*, at den nye rikdommen og de nye muligheter blir *alle* til del, og ikke blir forbeholdt enkelte klasser og grupper. Sosialisme er til sjuende og sist et spørsmål om likhet i alle land og alle folk. La meg i denne forbindelse uttrykke min takk for hva norsk arbeiderbevegelse har utrettet i India og i Afrika — hvor dere har satt kooperative foretak i gang som utøves av folket for folket.

Mye sies om de store maktenes holdning til den tredje verden. Jeg har inntrykk av at det er blitt en mote innenfor vår bevegelse å sparke Sambandsstatene bak for dets støtte til autoritære samfunnssystemer. Jeg skal være med på å gi sparkene på én betingelse: at man er villig til å sparke også i andre retninger. Siden målestokken er støtten til autoritære systemer, la oss være villig til å fordømme Sovjetunionen like sterkt for *dets* støtte til f. eks. Afghanistan og militærdiktaturene i Midt-Østen.

Sosialistisk Internasjonale er en organisasjon bygd på selvstendige partier. Selvstendige fordi de hører sine folk til. Selvstendige fordi de har sine egne problemer som ikke kan løses *utefra*. Sammenlikn Norge og det siste land som fikk sin selvstendighet — øya Mauritius! Jeg er særlig interessert i denne øya fordi den fikk sin uavhengighet ledet av et parti som er medlem av Sosialistisk Internasjonale. Hvorfor

nevner jeg dette? Dere kan i DNA se tilbake på 3/4 århundres sosial-demokratisk innsats for land og folk. I 30 av de 75 årene satt dere med regjeringen og skapte et velferdssamfunn slik at folk kan leve lenge i landet. Vel og bra. Men dermed skapes nye problemer som vi og skal løse — de eldres problemer.

I Mauritius er 50 prosent av befolkningen under 25 år. Tenk litt på hva det betyr av oppgaver når det gjelder undervisning og sysselsetting. Kamerater! Sosialistiske partier har en felles målsetting, men de forholdene de arbeider under er visst forskjellige.

Dere er nå sammen for å vedta et nytt Arbeidsprogram som er et regjeringsprogram. La oss håpe at det norske folket vil gi dere mandat til å føre det ut i livet, slik at DNA igjen kan satse helt og fullt for å skape bedre kår for folket — både hjemme og ute.

Dere er også sammen for å formulere på ny — i dagens språk — de sosialistiske prinsipper som skal lede oss i vårt arbeid. Slik at vi kan svare når de unge spør: «Hva er det dere sosialister står for?» Og svaret er: Vi står for *en ny verden*. Bare den demokratiske sosialisme kan skape en verden som er menneskehelten verdig.

Jeg bringer gode ønsker fra Sosialistisk Internasjonale — lykke til med kongressen — lykke til med valget i september — for det norske folkets skyld — men og som et bidrag til en bedre verden.

Zvi Harmon, Israel.

En israeler i Norge kan ikke la være å føle det varme vennskapet som strømmer mot oss. En følelse av vennskap blandet med engstelse for vår framtid.

Det er to ting jeg ønsker å si dere i den forbindelse:

1. Det er ingen fare for at en verdenskrig vil bryte ut i Midt-Østen hvis ikke en av, eller begge de to store maktene ønsker en slik krig. Og hvis de ønsker krig, så kan de finne påskuddet så mange andre steder.
2. Det vil ikke bli noen krig i Midt-Østen mellom Israel og Araberstatene, hvis *araberne* ikke ønsker krigen. Konflikten mellom Israel og Araberstatene er ikke mindre farlig for oss enn for andre som er opptatt av hva som skjer i Midt-Østen. Denne konflikten er i det lange løp ikke *mer* alvorlig enn *andre* konflikter som finner sted, og vil finne sted, i Midt-Østen, konflikter som springer ut av økonomiske, politiske og strategiske interesser i områder. Interessemotsetninger mellom stormaktene som ikke bare tilspisser seg i Israel.

Vi ønsker ikke å gi grunn til engstelse blant våre venner, eller irritasjon blant dem som ikke er våre venner ved å vise *halstarrighet* når det kommer til spørsmålet om en fredsslutning.

Vi er fast bestemt på en ting, å gjøre slutt på krigens redsler — ikke bare for egen skyld, men for alle de folks skyld som lever i denne delen av verden.

Urokkelig står vi for fred, og i denne kampen for freden er det intet som varmer oss mer enn den godviljen demokratiske sosialister verden over syner vårt lille folk.

Vi ønsker ikke å trekke dere inn i vår konflikt. Men vi ønsker *ikke* å se dere «nøytrale» fordi det for sosialister ikke finnes noen nøytralitet når kampen står mellom rett og urett, mellom krig og fred, mellom hat og toleranse.

Vårt budskap til dette landsmøtet er en helsing fra sosialister i et lite land som lever med i *deres* problemer som om de var våre egne.

Vi står begge overfor viktige valg i de nærmeste måneder. Vi ser fram mot en seier i Norge, som vi ser fram mot vår egen. Vi håper at både det norske og israelske arbeiderparti etter valgene skal sitte faste i sadelen og gjennom arbeiderregjeringer føre ut i livet sine program for framskritt og fred.

På vegne av det israelske arbeiderparti ønsker jeg dere alt godt. La meg også få lov til å rette en personlig takk for gjestfrihet, varmt vennskap og dette høve dere har gitt meg til å tale i dag. Mange takk.

Trygve Bratteli: Jeg takker de som har hatt ordet her både på vegne av de innenlandske og utenlandske gjester for de hyggelige og varme hilsner til dette landsmøtet. Jeg gjentar at de tre som vi nå lar vente fra Danmark, Island, Storbritannia, vil få ordet for å hilse landsmøtet ved dets begynnelse i morgen.

Vi er da kommet til møtets konstituering, og skal starte med fullmaktene. Får jeg der gjøre oppmerksom på at etter bestemmelsen i partilovens § 7, pkt. 4, har Sentralstyret på forhånd oppnevnt fullmaktskomitéen. Den består av Randi Pettersen, Oslo, formann, Knut Nilsen, Akershus, Paul Frilseth, Hedmark, Øyvind Ryste, Telemark, Marie Lindquist, Oslo, med John Sundhagen som sekretær. Det er nå denne fullmaktskomité som vil legge fram sin innstilling.

Randi Pettersen: Fullmaktskomitéens innstilling. Komitéen er oppnevnt av Sentralstyret 24. april 1969. Fullmaktskomitéen har hatt møte 5. mai og 11. mai 1969 og har gått gjennom de innsendte fullmakter. Det er mottatt fullmakter for 300 representanter. Fordelingen ble foretatt av Sentralstyret 17. mars 1969 og godkjent av Landsstyret 9. mai 1969.

Ved åpningen var det møtt fram 281 representanter. Fullmaktene anbefales godkjent.

Før jeg forlater talerstolen skal jeg bare nevne en sak som har vært diskutert i Fullmaktskomitéen, og det gjelder det system som blir brukt når det gjelder valg av varamenn. Fullmaktskomitéen vil derfor be Partiet se på dette til neste landsmøte og om mulig komme fram til ensartede regler for valget av varamenn, da det blir brukt forskjellige systemer i de enkelte fylkespartier.

Fullmaktene ble deretter enstemmig godkjent.

Konstituering.

Fra Landsstyret forelå følgende innstilling til sakliste:

1. *Åpning og konstituering.*
 - a) Fullmakter.
 - b) Sakliste.
 - c) Arbeidsordningen.
 - d) Valg av ordstyrere, sekretærer og komitéer.
2. Innstillingen om beretningen 1967/68.
3. Innberetning av revisjonsnemnda.
4. Lovendringer.
5. Den politiske situasjon.
6. Prinsipper og perspektiver, framlegg til nytt Prinsipp-program.
7. Politikk for en ny tid. Arbeidsprogram for 1970/73.
8. Innsendte forslag.
9. Stortingsvalget.
10. Valg.
11. Avslutning.

Trygve Bratteli: Hvis det ikke bes om det, gjør jeg for min del ikke oppmerksom på andre ledd her enn annen setning, hvor det i likhet med forrige gang foreslås at landsmøtet er åpent for presse og kringkasting.

I forbindelse med arbeidsordningen får jeg gjøre oppmerksom på at vi etter siste landsmøte fikk noen henvendelser, bl. a. et par skriftlige som jeg har her. Det er en fra Rogaland Arbeiderparti og det er en fra en representant fra Sogn og Fjordane. De ber om at det under debattene med lange rekker av talere må dirigenten prøve å ordne det slik at landsdelene — om mulig — også etter hvert slipper til.

Saklisten ble enstemmig vedtatt.

Ordstyrere, komitéer og sekretærer.

Fra Landsstyret forelå innstilling på følgende valg:

Ordstyrere: Leif Granli, Stortingsgruppa, P. Mentsen, LO, Einar Gerhardsen, Oslo, og Annemarie Lorentzen, Finnmark.

Sekretærer: Bjarne Mørk Eidem, Sør-Helgeland, Elna Kabbe, Telemark, Alv Jakob Fostervoll, Nordmøre og Randi Ihlen, Oslo.

Beretnings- og protokollkomité: Ingvar Bakken, Østfold, formann, Magne Langerud, Akershus, Rolf Furuseth, Oppland, Knut Jagland, Buskerud, Finn Lund, Oslo og Magne Nedregård, sekretær.

Valgkomité: Tor Aspengren, formann, Carl Carlsen, Østfold, Kurt Mosbakk, Akershus, Aage Søgaard, Hedmark, Frank Johansen, Buskerud, Tonje Hanssen, Aust-Agder, Odlaug Kristiansen, Rogaland, Aksel Fossen, Hordaland, Ragnar Juul Morken, Bergen, Odd Sagør, Sør-Trøndelag (1 stemme for Arne Kielland), Marit Svarva Henriksen, Inn-Trøndelag, Ivar Pettersen, Nord-Helgeland, Rolf Aakervik, Oslo, Odd Hübenbecker, Oslo og Per Eggesvik, Oslo.

Redaksjonskomité for prinsippprogrammet: Reiulf Steen, formann, Thor Gystad, Akershus, Oddvar Berrefjord, Telemark, Ivar Tolnes, Vestfold, Liv Andersen, Landsstyret, Oppland, Eigil Gullvåg, Sør-Trøndelag, Hildur Os, Sogn og Fjordane og Jostein Nyhamar, sekretær.

Redaksjonskomité for arbeidsprogrammet: Ragnar Christiansen, formann, Valter Gabrielsen, Stortingsgruppa, Arvid Dyrendahl, Aase Bjerkholt, Sentralstyret, Reidar Hirsti, Sentralstyret, Werna Gerhardsen, Oslo, Thorbjørn Berntsens, Oslo, Hans Raastad, Sentralstyret og Per Kleppe, sekretær.

Redaksjonskomité for andre saker: Haakon Lie, formann, Jakob Grava, Østfold, Astrid Murberg Marthinsen, Vestfold, John Sjursø, Vest-Agder, Kjell Olsen, Troms, Arnfinn Kvithyll, Sør-Trøndelag og Elnar Bårdsen, Vesterålen.

Redaksjonskomité for andre politiske uttalelser: Guttorm Hansen, Stortingsgruppa, formann, Olav Laake, Rogaland, Oddmund Breiteig, Sunnmøre, Rolf Nilsen, Troms, Bjørg Rustaden, Oppland, Thor Halvorsen, Telemark, Thorvald Stoltenberg, Oslo, Rune Gerhardsen, Oslo og Knut Frydenlund, sekretær.

Reisefordelingskomité: Tore Carlsen, Lofoten, formann, Magne Tuseth, Salten, Sigurd Morstøl, Romsdal, Thor Viksveen, Oslo, Karine Pedersen, Oslo og Rolf Jørgensen, sekretær.

Under behandlingen av innstillingen på valgkomité opptok *Hans Raastad* sin dissens fra Landsstyret om Arne Kielland i stedet for Odd Sagør. Raastad uttalte:

I enhver valgkomité er det diskusjon om de prinsipper innstillinga til valgkomitéen skal bygges opp etter. Denne gangen er det en spesiell viktig diskusjon. Det er allerede annonsert at generalsekretæren skal gå av og et enstemmig Sentralstyre anbefaler en bestemt etterfølger. Sannsynligvis vil dette skifte bety mye for det sentrale partiarbeidet. Det er gode muligheter til å vinne valget i høst og med et nytt regjeringsansvar vil det også stille bestemte krav til partiorganisasjonens øverste og selvstendige organ. Dette i tillegg til den diskusjon en alltid må ha

for å finne fram til de personer som kan følge opp landsmøtets utenrikspolitiske og innenrikspolitiske vedtak. Vi ønsker å ta del i denne diskusjonen i valgkomitéen og ser det slik at interessene til AUF kan ivaretas samtidig med de tradisjonelle distriktsinteresser. Istedenfor den opprinnelige representant for Sør-Trøndelag foreslår vi derfor en annen representant for Sør-Trøndelag — nemlig Kielland som sitter i styret for Sør-Trøndelag fylkesparti og som nylig er nominert på sikker stortingsplass for fylket. Det vil dekke både distriktets og AUF's interesser.

Ingrid Sandvik, Sør-Trøndelag: Jeg vil be dere slutte opp om Landsstyrets forslag på Odd Sagør som representant til valgkomitéen. Odd Sagør er langt bedre kjent i Sør-Trøndelag fylke, kjenner alle partimedlemmene der bedre enn Arne Kielland gjør. Dette er ikke noen undervurdering av Arne Kielland, men Arne Kielland er relativt nylig kommet flyttende til Sør-Trøndelag. Derfor vil jeg be representantene støtte forslaget på Odd Sagør.

Brynjulf Bull: Jeg vil gjerne få lov å stemme for det dissenterende forslaget, og jeg kan da for så vidt vise til den begrunnelse som er gitt av ungdommens representant. Så vidt jeg kan se av innstillingen er dette det eneste punkt hvor det er dissens mellom ungdomsbevegelsens representanter i den innstillende komité og flertallet, og jeg tror ikke det er noen synderlig risiko ved å gi ungdommen den tillit å få denne representanten i valgkomitéen. Jeg tror ikke det. Jeg tror at den balansen som allerede er i dette forslaget er vedlikeholdt, selv om det skulle bli en eneste liten forandring, og vi er ikke så vant til å lage forandringer her. Kanskje det kunne være artig en gang også gjøre det, og at det vil tjene nettopp det som Tage Erlander så klart ga uttrykk for: Harmonien, utviklingen, enheten i partiet foran valget.

Trygve Bratteli: Landsstyret har selvfølgelig drøftet de samme spørsmål som her tas opp og kom til den konklusjon som en ser på den listen som er lagt fram. Det blir i alminnelighet når det gjelder valg lagt atskillig vekt på de ønsker som kommer fra representanter for vedkommende distrikt. Jeg finner ingen grunn til å innby til diskusjon om de generelle prinsipper som Raastad nevnte om de vurderinger som melder seg i en valgkomité, men jeg vil at alle de 15 Landsstyrets flertall her har foreslått til valgkomité er oppmerksom på disse forholdsvis elementære prinsipper for arbeidet i en valgkomité, og at de vil arbeide ut fra det. De endelige valg skal iallfall foretas av landsmøtet selv.

Ved voteringen ble de fjorten, det ikke var dissens om, valgt enstemmig. Som det femtende medlem valgtes Arne Kielland med 171 stemmer.

Arnfinn Kvithyll, Sør-Trøndelag, hadde meldt forfall og kunne av den grunn ikke tiltre «Redaksjonskomitéen for andre saker». I hans sted ble foreslått Mikael Morken fra samme fylke. Det ble enstemmig tiltrådt. Likeså ble et forslag om å utvide komitéen med ett medlem vedtatt samstemmig, og valgt ble Øivind Hvattum, Oslo.

Dermed var formiddagens dagsorden ferdigbehandlet — formannen, Trygve Bratteli, som tidligere hadde omtalt at et av Sentralstyrets medlemmer — Liv Østlie — i noen tid hadde slitt med sin helse og har vært nokså mye på sykehus, overbrakte nå denne hilsen fra henne:

«*Kjære partifeller!* Hell og lykke til forestående landsmøtedager — og en seierrik valgkamp! — Med trofast partihilsen til Sentralstyret, Landsstyret og landsmøtedeltakerne.

Liv Østlie.»

Ettermiddagens møte ble besluttet satt klokka 15.00.

Etter at «Frihetens Forpost» var sunget ble møtet hevet klokka 13.15.

Søndag 11. mai 1969.

Ettermiddagens forhandlinger.

Ordstyrere: Leif Granli, Einar Gerhardsen.

Sekretærer: Bjarne Mørk Eidem, Alv Jakob Fostervoll.

Møtet ble satt klokka 15.00.

Den politiske situasjon foran stortingsvalget.

Trygve Bratteli innledet til diskusjon om emnet:

Vår tid fører med seg at alle land i sitt hverdagsliv er en del av verden. Vi kan ikke melde oss ut av den.

Det økonomiske samkvem mellom nasjonene øker voldsomt. Verdenshandelen økte med 150 prosent fra 1953 til 1965.

Vårt land importerer fra utlandet om lag 40 prosent av det vi bruker, og vi må selge en tilsvarende del av vår produksjon av varer og tjenester til utlandet.

Vi kan ikke lenger sitte bare som tilskuere til begivenhetene ute. Vårt eget folks framtid er direkte avhengig av det som skjer andre steder. Det gjelder også i de fundamentale spørsmål om krig eller fred. Freden er udeleglig. Det eksisterer ikke noen fred isolert for vårt landområde alene. Fred for vårt land er betinget av fred i Europa og i verden.

Denne utviklingen har i vår tid aktualisert utenriks- og sikkerhetspolitikken på en måte som ikke så få finner ubehagelig og gjerne vil skyve fra seg. Det kan en gjøre enten ved å la være å tenke på disse

spørsmål eller ved å lage sin egen hyggelige drømmeverden hvor vanskelige avgjørelser ikke melder seg.

Fra 1905 til 1940 følte mange seg tiltrukket av den lære at den beste utenrikspolitikk er ikke å ha noen utenrikspolitikk. Nå ser nok de fleste at det er nødvendig alltid å være våkne for vårt forhold til andre land og verdensdeler. Dels for å trygge vår egen framtid, og dels fordi vi i økende grad må akseptere ansvar og krevende oppgaver også ute — ikke minst i fjerne utviklingsland.

Drømmen om en global — verdensomfattende — organisasjon for fred, samarbeid og sikkerhet har et sterkt tak i det norske folks sinn. I dag knytter vi disse håp til De forente nasjoner — til FN. Vi ser klart nok at denne organisasjonen har mange svakheter. Troen på verdensorganisasjonen ytrer seg dels i viljen til å styrke den, dels i forventningene om at den en gang i framtiden skal bli mer i samsvar med de ideale fordringer.

Selv om det ofte kan synes å være en svært langsiktig arbeidslinje, bør det alltid være et hovedpunkt i norsk utenrikspolitikk å bidra til å styrke De forente nasjoner. Det er på det sikkerhetspolitiske område organisasjonen har kommet mest til kort. Derimot gjør den mye verdifullt arbeid i særorganisasjonene for økonomi, teknikk, helse og ernæring, sosial- og kulturell utvikling. På alle disse områder bør Norge gjøre en innsats som tjener FN's fredsbyggende virksomhet.

Vi bør også være med å skape en internasjonal fredsstyrke under FN. Ethvert tiltak for gjennomføring av kontrollert nedrustning må ha vår fulle støtte.

Mest mulig av hjelpen til utviklingslandene skal gå gjennom FN's organer. Her er det viktig også at vedtakene på FN's konferanse for handel og utvikling blir fulgt opp av de rike land.

Først i de senere år har det begynt å gå opp for de mette nasjoner hvilke enorme problemer som foreligger i de folkerike og økonomisk underutviklede områder i verden, og i hele forholdet mellom den fattige og den rike verden.

I vårt land har vi ennå ikke kommet så langt at det var mulig å samle Stortinget om en øking av de offentlige bevilgningene til utviklingshjelp til 1 prosent av netto nasjonalproduktet i 1973. Arbeiderpartiets forslag om dette ble stemt ned av det nåværende borgerlige stortingsflertallet. Også Venstre og Kristelig Folkeparti stemte dette ned. Koalisjonen ville ikke gå lenger enn til en målsetting på 3/4 prosent av netto nasjonalproduktet bevilget av staten i 1973. Så håper de at private skal skaffe 1/4 prosent.

Disse bevilgningene er bare en side av samarbeidet med utviklingslandene. Det er viktig at vi politisk og økonomisk plasserer denne virksomheten som en naturlig og integrert del av vårt hverdagsarbeid.

Like viktig som kapitaloverføringene er det at de rike land fører en handelspolitikk som tar omsyn til utviklingslandenes behov for lønnsomme og stabile råvarepriser og deres behov for å bygge opp et selvstendig og allsidig næringsliv. Den tekniske hjelpen må utvides og tiltak gjøres for den best mulige rekruttering av fagfolk til utviklingslandene. En gjennomført familieplanlegging er en forutsetning for å skape bedre forhold i de fattige land.

Det er i sikkerhetspolitikken vi møter de problemer som for mange fortøner seg som de vanskeligste i utenrikspolitikken. I en verden i stadige og hurtige forandringer er det her ingen evige løsninger. Vi må stadig ha utviklingen under våken observasjon og ustanselig være rede til å vurdere også de grunnleggende spørsmål på ny.

Noen faktorer er likevel nokså faste. Vi har et lite folketall og vi bebor et meget stort og langstrakt landområde ut mot Atlanterhavet og Nordishavet. I dette på mange måter karrige landområde har våre forfedre levd og slitt, og dette landet er vårt. Det er her vi skal forme vårt eget samfunn.

Vi har verken folketall, produksjonsevne eller økonomisk styrke til at vi selv og alene maktpolitisk kan trygge det landområde hvor vi søker vårt livsgrunnlag. I vår tid er det en skjebne vi deler med de fleste nasjoner når de foretar en vurdering av sin egen stilling som enkelt nasjon. Det er bare supermaktene som i noen grad er hevet over denne maktesløshet. Selv de er bare hevet over den i forholdet til mindre stater, og vi ser at også supermaktene søker økt sikkerhet gjennom regionale organisasjoner.

Det kan være nyttig å se i øynene at vårt eget utgangspunkt er at vi selv ikke er sterke nok til å trygge vår egen sikkerhet. Som så mange nasjoner i verden i dag har vi søkt økt trygghet i en regional organisasjon. Enhver slik felles organisasjon gir deltakerlandene visse fordeler og pålegger dem visse byrder. NATO's første oppgave var å trygge freden i Europa. Ikke bare mellom øst og vest. Blant NATO's medlemmer er vesteuropéiske land som har kriget med hverandre gjennom århundrer — ja, som to ganger i dette århundre har gått til krig med hverandre og tent verden i brann.

I slutten av 1940-årene var det en sentral oppgave å organisere Vest-Europa på en slik måte at en blodig historie ikke skulle gjenta seg. NATO — som kom til å omfatte bl. a. de gamle arvefiender Tyskland, Frankrike og Storbritannia — var et viktig ledd i denne organisasjon.

Den andre oppgaven var å stabilisere Vest-Europa i forholdet til østlandene — med Sovjetsamveldet som kjernen i den østlige regionen.

Hva en ellers måtte mene om NATO og om paktene, er det et faktum at de siste 24 år er den lengste periode i dette århundre uten kriger i Europa. Har vi rimelig sans for hvor farlig en ny krig vil være i vår tid, har vi også et mål for betydningen av at vi har unngått en ny krig. Og ikke bare det: trass alle skuffelser og tilbakeslag kan vi i dag langt mer enn for 20 år siden ha realistisk håp om fredelig sameksistens og samarbeid mellom øst og vest.

Disse relativt fredelige forhold hviler på ordninger som det ville være uforsvarlig å kaste vrak på før de kan erstattes av nye og bedre ordninger. Det er denne tankegangen som kommer til uttrykk i Landsstyrets enstemmige forslag om at «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere geografisk grunnlag, må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO».

Det er neppe noen i dag som kan si noe sikkert om når det vil være mulig å skape forutsetninger for en mer markert avspenning og eventuelt nye organisasjonsformer for sikkerhetspolitikken i Europa. Både i øst og vest er det mange som håper at det skal kunne legges grunn for det som kalles en alleuropéisk sikkerhetskonferanse. Mer formelt ble dette spørsmålet behandlet i kommunikéet fra Warszawa-paktens møte i Budapest 17. mars, og i kommunikéet fra NATO's ministerrådsmøte i Washington 10.—11. april i år.

I begge leirer gis tanken en velvillig behandling. Samtidig er det klart at en slik konferanse er nyttig bare hvis det er klarlagt at den vil tjene en positiv utvikling. Europas problemer vil selvsagt aldri bli løst ved en enkelt konferanse. Siktepunktet må være at en slik konferanse kan bidra til å sette i gang en prosess som fører bort fra fiendskap, mistenksomhet og motsetninger, og i retning av større åpenhet, tillitsfullhet og samarbeid. Både i øst og i vest ville store folkemasser hilse en slik utvikling med begeistring.

Vårt program skal vi forme slik at det kan tjene som et regjeringsprogram, og vi skal sette alt inn på å vinne slik tilslutning at vårt program blir regjeringsprogrammet i kommende stortingsperiode.

Et parti som sikter mot regjeringsmakten må ha en klart formulert sikkerhetspolitikk. I vår urolige og usikre verden har vårt folk et selvfølgelig krav på det. Landsstyret mener at slik som forholdene er nå, er det rette svar på dette at «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere politisk grunnlag, må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO».

Vi holder fast ved at fremmede styrker og atomvåpen ikke skal plasseres på norsk område. Dette forutsetter et effektivt beredskap med konvensjonelle styrker. Norge avgjør ved sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til hver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet.

Vi stiller krav om at forswarets midler må nyttes effektivt og rasjonelt. Forsvarets virksomhet i fred må best mulig tjene også det sivile samfunn. Det er viktig å skape bedre kontakt og samarbeid mellom personell og ledelse.

Enhver internasjonal eller regional organisasjon vil lett få noe uensartet medlemskap. Det er ikke så mange land i verden med den politiske styreform og den rettstradisjon vi kjenner fra Nordvest-Europa.

Det er helt klart at Portugal med sin kolonipolitikk i Afrika og Hellas under militærjuntaen er en politisk belastning på NATO .

Vi har rett og plikt til der mulighet byr seg å støtte kampen mot Portugals kolonipolitikk.

Hellas med sin brutale undertrykkelse, sin terror, sine primitive politiske fengsler og konsentrasjonsleirer er en provokasjon mot det demokratiske Europa. Når Hellas befrir seg for oberstenes diktatur, vil det greske folk med begeistring bli hilst som fullverdig medlem i det demokratiske selskap. Men juntaen har ikke noe i Europarådet å gjøre.

Det er grunn til å minne om at en forsvarsorganisasjons styrke ikke bare bestemmes av militær disiplin og av militært materiell. Ingen organisasjon kan bestå uten folkemassenes hengivenhet og moralske støtte.

Krigen i Vietnam, som rommer så mange tragiske feilvurderinger fra USA's side, fortsetter selv om det nå lenge har vært forhandlingskontakt i Paris. Så lenge denne ulykkelige konflikten ikke er løst, legger den en hemsko på alt internasjonalt samarbeid. Utviklingen i Vietnam og andre steder fører mot en omfattende omprøving av De forente staters politikk rundt i verden. Mye vil avhenge av at de i framtiden finner utvei til å bruke sin veldige styrke i fredens og avspenningens tjeneste.

Vi følger med spent oppmerksomhet og bekymring den farlige latente konflikten i Midt-Østen. Her oppflammes åpenbart lidenskaper som kan være meget farlige og som vanskeliggjør en fredelig løsning. Likevel er det bare en fredelig løsning som kan føre til en bedre framtid både for israelerne og for araberne. Derfor håper vi at alle parter i striden vil mobilisere visdom og styrke til å finne veien til fred i området. Det gjelder i første rekke de folk som bor der. Men går det galt, kan enhver lokal konflikt tenne gnister med skjebnesvangre følger.

Jeg vil her også si noen ord om vårt alminnelige forhold til Øst-Europa og til Sovjetsamveldet. La det først være klart at vi aldri har hatt noe ønske om å leve i motsetning til eller strid med disse land. Likevel har forholdene enkelte ganger vært vanskelige.

Like etter den andre verdenskrigen var det en svært optimistisk periode da mange trodde at gammel strid skulle høre historien til. Så kom i slutten av 1940-årene den brutale ensretting av de østeuropéiske statene. Stalin var ennå lys levende og det var sannelig også den politikk som bar hans navn. Det var i denne kritiske perioden Jugoslavia brøt med Stalin og etablerte sin senere uavhengighet. De andre statene ble brakt til taushet og under stramme tøyler.

Frihetsbevegelsen som blusset opp ble slått ned med jernhånd. Det gjaldt arbeiderne i Øst-Tyskland, og særlig dramatisk ble oppstanden i Ungarn i 1956. Den ble slått ned med fremmed militærmakt.

Mange tegn både i Sovjetsamveldet og de andre øststatene ble i annen halvdel av 1960-årene tolket som det kunne gå i retning av det som i forbindelse med Aleksander Dubcek ble kalt en mer menneskelig sosialisme. I 1968 samlet oppmerksomheten seg om den interessante utviklingen i Tsjekkoslovakia. Vi har sett dens videre skjebne. Intervensjonen av fremmede tropper. Menneskeligheten knust under brutal militær makt.

Vi er sannelig ikke alene om å reagere på slike begivenheter, og vi måtte være roboter om vi ikke gjorde det. Alle slike begivenheter skaper et kaldere klima, det forsinker den europeiske vårløsning som mange håper på. Det gjør kontakt og samarbeid vanskeligere.

I all kontakt med andre vil vi stå på grunnprinsippene i den demokratiske sosialismen, med dens strenge krav om menneskets integritet og verdighet, om demokrati og rettssikkerhet. Dette bestemmer vår holdning til det som skjer også i andre land.

Samtidig er vi fullt klar over at freden og samarbeidet kan utvikles bare ved at det etableres kontakt mellom land med forskjellige politiske og sosiale systemer. Vi godtar ikke noe sted terror og tortur, politiske fengsler eller konsentrasjonsleirer.

Vi vil aldri regne noe land for sosialistisk før folkemassene har vunnet politisk frihet, demokrati og rettssikkerhet.

Men om landene er dypt forskjellige i historie og samfunnsformer, kan de ikke isolere seg fra hverandre.

La dette være klart: Vi ønsker et åpent og tillitsfullt forhold til alle europeiske nasjoner. Dette gjelder også Sovjetsamveldet og øststatene. Dette åpne og tillitsfulle forhold må være basert på at en godtar vår rett til å forme vårt liv etter våre prinsipper for et fritt og demokratisk samfunn. Servilitet og underkastelse er ikke noe varig grunnlag for samarbeid mellom nasjoner, verken for store eller små nasjoner.

Vi kan heller ikke godta læresetninger som gir noe land rett til militær intervensjon i annet land, eller som gir rett til maktinngrep i annet lands indre anliggender. Sosialismens frigjørende kraft kan bare utfolde seg når hvert folk fritt kan velge sin vei til sosialismen.

I løpet av dette året vil det bli truffet viktige avgjørelser om det nordiske samarbeid. Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen går sterkt inn for at vårt land skal medvirke til et langt skritt framover i dette arbeid.

Det statsministermøtet som ble holdt i København i april 1968 var åpenbart altfor optimistisk når det gjaldt tempoet i det arbeid som ble satt i gang. Et par av landene hadde fått nye regjeringer som følte trang til å vise at her hadde det kommet nye koste.

I forutsetningene for det nye opptak ble det slått fast at det nordiske økonomiske samarbeid skal utformes «slik at det letter de fire lands deltakelse i eller samarbeid med et utvidet europeisk marked», og at det slik «som hittil ikke skal berøre de deltakende lands utenriks- og sikkerhetspolitikk».

Etter at de Gaulle nå har gått av som fransk president har nordiske skeptikere og pessimister igjen reist spørsmålet om ikke generalens fall har gjort den nordiske plan uaktuell. Jeg tror dette er en fundamental misforståelse.

Mange års diskusjon om markedsspørsmålene har klarlagt at ingen indre nordiske tiltak løser problemene med de nordiske lands økonomiske forbindelser med de utennordiske områder. Ingen som har studert disse spørsmål er i tvil om at selv en samlet nordisk økonomi ikke kan isolere seg. Behovet for import fra og eksport til de ytre områder vil øke som før.

Samtidig burde det være like klart at ingen europeisk tilknytning løser problemene om det indre økonomiske samarbeid mellom de nordiske land. Kommer større markedsdannelser igjen i bevegelse — og det bør vi arbeide for — så vil det øke behovet for samhold og samvirke mellom nær beslektede nordiske nabofolk.

Derfor bør vi fortsatt presse på for å oppnå størst mulig praktiske resultater i den nordiske runde som nå er i gang. Vi bør gå inn for et vesentlig utvidet nordisk samarbeid med en felles ytre handelspolitikk basert på en tollunion utformet slik at den fremmer den økonomiske vekst i alle land. I fellesskap må vi forme en nordisk næringspolitikk og for det formål opprette en nordisk investeringsbank av betydelig størrelse og et investeringsfond. Vi bør danne et stort felles selskap for industriell utnyttning av atomkraften i hele området. Det er også behov for å utvide samarbeidet om forskning og utviklingsarbeid, om arbeidsmarkedspolitik, utdanning, samferdsel og sosialpolitikk.

Det er for tidlig å si hvilke konsekvenser presidentskiftet i Frankrike vil få. Først får vi nå se hvem som skal følge etter de Gaulle. Hele Europa — ja hele verden — er interessert i at Frankrike blir mindre nasjonalistisk, og mer positivt og aktivt i alt internasjonalt samarbeid som i dag burde være enhver regjerings første plikt.

Vi må være beredt på at det igjen kan skje nye ting i Europa. Skulle det skje, burde det være oss en kjær plikt å medvirke til å bringe Europa ut av den mistenksomhet og indre kraftløshet som i senere år har lagt seg som en lammelse over europeisk samarbeid og europeiske perspektiver.

De sosialdemokratiske partiene er en av de mest enhetlige og sam-lende krefter i Vest-Europa. Men disse store partier har som regel brukt sine krefter på det som tradisjonelt er innenrikspolitikk. En har ikke engang tatt konsekvensen av at i vår tids lille verden er alle euro-peiske forhold ikke noe annet enn europeisk innenrikspolitikk.

Derfor burde de sosialdemokratiske partiene — som har gode innbyrdes kontakter — utarbeide et felles program for løsningen av de store opp-gaver i denne verdensdel. I dette inngår arbeidet for å bryte ned murene mellom handelsblokkene i Vest-Europa, og likeså arbeidet med å bryte ned skrankene mellom øst og vest i Europa.

Den verdensomfattende kamp mot sult og fattigdom, mot over-befolkning og krig virker langsomt men sikkert som en vekker, og bringer ettertanke og nye tanker inn på mange områder. Vi hilser med glede et kampfellesskap med alle som står på de underprivilegertes side i kamp mot utbytting og elendighet.

Denne verdensomfattende striden kan virke inn på skillelinjer også i det norske samfunnet. Jeg tenker i denne sammenhengen særlig på den stilling kirkesamfunnene tar. Det er tegn til at unge mennesker i disse samfunn ser at sosial rettferd er i pakt med det de ser som kristen-dommens opprinnelige budskap.

Vi husker de sterke sosiale strømninger som gjorde seg gjeldende på Verdenskirkerådets møte i Uppsala i 1968. Kirkerådet gjorde en rekke vedtak om det kristne ansvar for økonomisk rettferd, om utviklings-arbeid og om nedrustning. Det var vedtak i samsvar med arbeider-bevegelsens grunnsyn. Det samme fant en i anbefalingene om midlene til å følge opp en slik ny kurs.

Det er også grunn til å merke seg den erklæring de norske biskoper sendte ut på senhøsten i fjor. Biskopene ga uttrykk for at kirken måtte solidarisere seg med de fattige, de undertrykte og de utstøtte om den ville være i samsvar med det religiøse budskap den forvaltet. Biskopene gikk meget skarpt mot diskriminering av alle slag, og de hevdet at

hensynet til dem som i dag har kapital og kunnskap til å utnytte rikdommene på jorden, aldri kunne rettferdiggjøre utbytting av billig arbeidskraft.

Jeg tror vi skal merke oss disse nye toner. Hvis den norske kirken virkelig går inn i den sosiale striden på deres side som har vanskeligst, da vil kirken vinne i respekt på en måte som kanskje vil overraske den selv.

Det er jo vel kjent at arbeiderbevegelsen har vært vant til å måtte regne kirken og dens tjenere til dem som — med noen unntak — alltid hørte hjemme i de kretser som stod den sosiale reising imot.

Vi har alltid hatt følelsen av på sosialpolitisk og kulturelt grunnlag å ha mange venner i Frelsesarméen og i enkelte frimenigheter. Og alle som kjenner Arbeiderpartiet vet vi som medlemmer og velgere har hatt store mengder av personlig kristne mennesker. De har sett sitt virke i samfunnet som en del av fullbyrdelsen av sitt livssyn. Slik har det vært, og slik vil det være. Disse medlemmer har selvfølgelig alltid hatt full respekt i vårt parti.

Samtidig har vi alltid holdt det klart at politiske partier er ikke kristne menigheter, og kristne menigheter er ikke politiske partier. Forsøk som er gjort på å forkludre disse linjer oppfordrer ikke til etterfølgelse.

Trosspørsmål hører ikke politikken verden til. Det norske Arbeiderparti har ikke villet og vil ikke som parti ta stilling til religiøse trosspørsmål. Vi ser sosialismen som et samfunnssyn, som et middel til å omforme samfunnet slik at det gir likhet og menneskeverdige kår for alle. Vi vil ikke sette kristendommen på vår valgplakat. Det enkelte menneskes tro er en personlig sak.

Kristelig Folkeparti søker å gjøre kristendommen til et middel i en verdslig, en politisk maktkamp i tjeneste for en borgerlig koalisjon. Arbeiderpartiet bør holde seg langt borte fra dette eksempel. Vi søker kampanjellesskap med alle dem som vil forme ut likhetens og menneskeverdets samfunn, men vi blander oss ikke inn i menneskenes sjeleliv. Norge skal være et land der det rår åndsfridom og toleranse mellom medmennesker.

-
- De dyptgående brytninger som preger verden i dag virker inn i alle forhold og på alle grupper. Likevel kommer det mest klart til uttrykk i en ungdom på leting etter seg selv, på leting etter et livssyn og på leting etter sin generasjons oppgaver og mål.

Vårt partis grunnholdning må være at vi er rede til å møte denne unge generasjon, rede til å lytte til dens kritikk, rede til å drøfte dens forslag.

I urolige tider er det ofte slik at det lettest synbare er uroen selv — vanskeligere er det ofte å se klart kildene til uroen eller de forandringer den bør føre til. Dette gjelder i stor utstrekning også de urolige selv.

Spesielt for Arbeiderpartiet er det viktig her ikke å tape av syne et par grunnleggende forhold.

Alle vet at et stadig økende antall unge søker langvarig utdanning. Det bestemmer deres livsvilkår og deres formingsmiljø i viktige ungdomsår. Vi er rede til åpen kontakt med denne ungdom.

Samtidig må nettopp vi ikke glemme at ennå er det et betydelig flertall av ungdom vi finner andre steder enn i de høyere læreanstaltene. Og dette flertall er fremdeles de sosialgrupper som vi har særlig plikt til å representere. Det er en svakhet at denne ungdommens stemme ikke er sterkere også i den aktuelle debatten.

Vi synes å være inne i et tidsskifte da søkelyset svekkes på områder som har stått i sentrum for den politiske oppmerksomheten gjennom siste mannsalder. Søkelyset føres over på andre områder som gjelder andre og etter manges syn mer vesentlige sider ved menneskenes tilværelse.

Hver ny generasjon har rett til å stille spørsmål ved alle vedtatte sannheter, normer og former. Samtidig er det klart at selve det at spørsmålene stilles ikke umiddelbart gir svaret på hvordan en bedre verden skal formes.

Vi som ble formet i andre tider gjør ikke noe krav på at nye slekter skal tre inn i våre former. Men vi akter å hevde våre demokratiske rettigheter, og søke å organisere samfunnet som et samvirke mellom alle de aldersgrupper som har rett til å leve, rett til å øve innflytelse.

Vår ungdomsfylking har av flere grunner en vanskelig periode bak seg. Vi håper den nå vil vinne styrke og bredde til å være den kontakt med de store ungdomsgrupper som så lenge var en nøkkel til Arbeiderpartiets styrke. Til det trenges både en ideologisk avklaring på den demokratiske sosialismens grunn, og en bred organisering av ungdommen.

Alle ledd i partiet vil være åpne for nødvendig kontakt med den nye ungdom i dette arbeid.

Vi er alle klar over at det uvante valgresultatet i 1965 var en sterk påkjenning på vårt parti. Det var maktpåliggende at partiet hurtigst mulig kom til besinnelse for å avverge de ettervirkninger en slik politisk påkjenning lett vil kunne få. Vi sto foran en dobbelt oppgave. Skifte av flertall i Stortinget og dermed av regjeringen kunne ikke frita oss for det ansvar å sette all vår innflytelse inn for å følge opp det program som ble vedtatt av landsmøtet i 1965. Det har vært rettesnoren ikke minst for vårt arbeid i Stortinget.

Den andre oppgaven var av mer langsiktig art. Utviklingen i begynnelsen av 1960-årene som kulminerte med valgresultatet i 1965, ga oss all oppfordring til å tenke grundig over den situasjon som var oppstått og legge særlig vekt på arbeidet med den nye retningslinjene vi skulle utforme til neste store kraftprøve — til stortingsvalget i september 1969.

Jeg vil gjerne uttrykke min store beundring for den evne partifellene over hele landet har vist til å ta denne vanskelige perioden. For dere har det mange ganger ikke vært lett. Koalisjonsregjeringen har i store trekk valgt å løse sine indre og ytre problemer ved å legge seg på det grunnlag som var utformet i Langtidsprogrammet 1966—69. Dette var ferdig før regjeringsskiftet. Og det var i nøye samsvar med vårt program for den samme periode. På vesentlige områder måtte koalisjonen føre den politikk de inntil valget i 1965 førte en voldsom kritikk mot. Samtidig kunne vi ikke flykte fra vårt eget fastlagte program.

Arbeidet med de nye programmene måtte kreve et meget omfattende forarbeid, som etter hvert hele partiet skulle delta i. Det måtte derfor ta tid og i hovedsaken sikte til det nye valgåret 1969.

Ikke å undres over at mange har vært utålmodige! Men nå kan den oppdemmede utålmodighet løses ut i en innsats for å vinne stortingsvalget.

I dag kan vi med trygghet si at Arbeiderpartiet greide å samle sine styrker etter støtet i 1965.

Arbeiderpartiet er konsolidert. Men det er ikke nok at vårt parti er konsolidert. Det gir bare utgangstillingen. Oppgaven er å samle nye krefter og igjen rykke fram til det ledende parti i landet. Den avgjørelsen skal falle om 120 dager. Om 120 dager blir det avgjort hvordan dette landet skal styres i fire lange år.

For de framtidige perspektiver legges det fram for dette landsmøte forslag til prinsipp-program: Prinsipper og perspektiver. Videre forslag til program for 1970—73: Politikk for en ny tid. Disse vil hver for seg bli undergitt særskilt behandling av landsmøtet.

Etter dette landsmøte vil det være et konsolidert og godt forberedt parti som skal gå inn i den politiske kamp. La oss likevel være klar over at det er en politisk og organisasjonsmessig kjempeoppgave som nå venter oss.

I denne sammenheng kan det være nyttig å vurdere den koalisjon vi nå står overfor i norsk politikk: Samlingen av Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet.

En koalisjon av denne type har visse politiske virkninger som særlig enkelte av koalisjonspartiene åpenbart har vanskelig for å se i øynene. Derfor de sterke indre brytninger i enkelte av dem.

For Høyre er en fast koalisjon ikke noe stort problem. En koalisjon

til høyre som demmer opp mot dette århundres sosiale bevegelser, er en kjær gammel konservativ drøm. Høyre lever i dag i dragningen mellom på den ene siden en undrende glede over at hele tre partier vil være med i dette prinsipielt konservative foretakende — og på den andre siden den pris at Høyre må godta partneres betingelser i mange enkelt-saker.

Antakelig er problemene heller ikke så store for Senterpartiet. Bortsett fra det lille avvik da Hundseids bondeparti faktisk dekket opp dannelsen av Nygaardsvolds regjering i 1935, har dette parti politisk naturlig hørt hjemme i en samling til høyre. Avviket i 1935 hadde sin årsak i de nesten katastrofale økonomiske forhold i bygdene, og ikke noen dypere endring i de politiske frontlinjer. Gammelkonservatismen henger fastere ved det politiske Senterpartiet enn det som overlever i bøndernes faglige organisasjoner og i det alminnelige bygdemiljø. Dessuten er — i hvert fall deler av — Senterpartiet rede til å spille høyt i koalisjonen for å få sin vilje.

Det er de to andre partiene som har problemene. Kristelig Folkeparti søkte å presentere seg som hva det kalte et livssynsparti og et parti av en særegen type. Det skulle være mer kristelig enn alle andre og det satset på utvalgte hjertesaker. Mange av de små egne flagg Nils Lavik hadde etterlatt seg er etter koalisjonen lagt bort i loftsboden. Kristelig Folkeparti har søkt tilslutning av velgere i kretser som er lite opptatt av en høyredemning mot samtidens sosiale bevegelser. Det kan selvfølgelig ikke gis noen «kristelig» begrunnelse for deltakelse i en slik høyrekoalisjon, like lite som det kan gis noen kristelig begrunnelse for at partiet stemmer for skattereduksjoner spesielt for de høye inntekter, eller at det stemmer ned forslag om økt innsats for utviklingshjelpen. Heller ikke er det lett å få øye på «divssynet» når Kristelig Folkeparti nå om dagen rundt i valgkretsene byr seg til de mest forskjelligartede løse forbindelser for å sikre at de borgerlige partier fortsatt skal få flere stortingsrepresentanter enn de har stemmer til! Denne noe særegne situasjon gjør at Kristelig Folkeparti — som på andre premisser Senterpartiet — i særlige situasjoner kan sette koalisjonspartiene stolen for døra.

Virkningene for Venstre ble på mange måter demonstrert på landsmøtet i Sandefjord. Det er bemerkelsesverdig at endog skipsreder og formann i Venstre m. m. m. Joh. Ludw. Mowinckel selv under svære påkjenninger for partiet og under langt mer tilspissede forhold enn nå, sto urokkelig fast på Venstres gamle tese om ikke å gå inn i noen koalisjon til høyre. På flere måter er Bent Røiseland mer radikal enn Mowinckel — det ligger vel delvis i tidsutviklingen. Men det ble Røiseland skjebne å føre Venstre inn i en varig høyrekoalisjon. Og Venstre kan ikke stille noen betingelser. Det vil si de kan stille betingelser i

lokale partimøter på Geilo eller på Dombås. Men ikke i Stortinget og ikke i Regjeringen. Partiet har satset sin framtid på koalisjonen og der sitter det.

Det ble visstnok gjort mange vedtak i Sandefjord. Men to vedtak er realpolitisk viktige. Det ene er vedtaket om å fortsette i den borgerlige koalisjonen etter valget. Det andre er vedtaket som forkastet et forslag som stilte Venstre fritt til å vurdere alle muligheter. Partiet har således både ved positivt og negativt vedtak forsverget seg til en varig koalisjon til høyre. Venstre har tatt skrittet ut til en varig politisk spaltning av vårt folk, og de har plassert seg til høyre i denne spaltning. Det er vedtaket fra Sandefjord.

Hva slags regjering vil så landet få om koalisjonen får mandat til å forme den?

Fra sin politiske vestlendighet utstedte Høyres formann, Sjur Lindebrekke, for noen tid siden et høytidelig utsagn om at hvis koalisjonen igjen fikk flertall, måtte dens partier ta opp frie forhandlinger om regjeringens sammensetning. Pressekommentarer gjorde det klart hva det brakte tankene hen på.

Lindebrekkes budskap virket umiddelbart sympatisk på Venstres formann, Gunnar Garbo, som fulgte opp med liknende uttalelser.

Oppholdet bak de syv fjelle hadde imidlertid for de to partiformenn under håpefullhetens demring tilsløret visse hovedtrekk ved koalisjonens struktur. I et lykkelig øyeblikk trodde de at det var Høyre og Venstre som kunne stille vilkår for sin deltakelse i en ny koalisjonsregjering.

Så vel Senterpartiet som Kristelig Folkeparti brakte dem umiddelbart ut av villfarelsen. Senterpartiets leder fastslo at statsministeren i en fortsatt koalisjonsregjering heter Per Borten, og Kristelig Folkepartis formann, Korvald, slo fast at en fortsatt regjering kulturminister heter Kjell Bondevik.

Det er hva vi foreløpig vet om koalisjonens regjeringsplaner. Bortsett da fra at stortingsrepresentant Endresen har holdt pressekonferanse og nominert fylkesmann Hellesen som statsminister.

Noe felles regjeringsprogram vil de fire koalisjonspartier så vidt jeg kan skjønne, ikke legge fram.

Situasjonen legger et stort ansvar på dette landsmøte. Vi skal ha det ganske klart at de programmer vi vedtar, tar vi sikte på skal bli regjeringsprogram for neste stortingsperiode.

Vår oppgave ved valget er å søke folkets tilslutning til en maktfor-skyvning og en slutt på høyrekoalisjonen.

Flertallet og regjeringen gir det beste vilkår for å lede samfunnets omforming etter vårt program. Derfor må vi sette alt inn på å vinne ledelsen igjen.

Under alle omstendigheter er det vår oppgave å sette alt inn for å vinne den sterkest mulige posisjon for å øve innflytelse i samsvar med vårt program. Hvilke skritt det kan bli aktuelt å ta for å sikre partiet den sterkest mulige innflytelse, må til enhver tid avgjøres av partiets kompetente organer, etter at stortingsvalget er avgjort.

Brytninger i samfunnet skaper brytninger også i vårt parti. Arbeidsgrunnlaget forandrer seg, og sosialgruppene endrer karakter.

Arbeiderpartiet har aldri vært noe snevert eller sekterisk parti, verken i sosial eller politisk henseende.

Nå er det særlig viktig å forme partiet som en allianse mellom tidligere og nyere yrkesgrupper.

Vi skal være ivrige etter å knytte kontakt med de nye, sterkt voksende grupper i det moderne samfunn. De kan nok delvis ha en annen livsform, tenkemåte og uttrykksform enn de store sosialgruppene med dypere historiske røtter.

Vi må likevel ikke bli så ivrige etter det nødvendige nye at vi mister kontakten med dem som trofast har samlet seg om Arbeiderpartiet fra tidligere tider. Ennå har det store flertall av voksne mennesker dårlig utdanning etter dagens mål. Ennå er store yrkesgrupper opptatt med arbeid på verksted og i fabrikk, i skogen og på jorda, i skip og båt.

Vi skal vinne de nye, men samtidig må det alltid være slik at de store grupper jeg nevnte, føler seg hjemme i Arbeiderpartiet og at de kan utfolde sine evner og øve sin innflytelse gjennom vårt parti.

Et stort parti har vel sine problemer, men små partier synes å ha dem mye større!

Også de siste års erfaringer har styrket oss i den overbevisning at det er nødvendig å samle et stort og bredt parti basert på den demokratiske sosialismen, og som kan tre fram i samfunnet som et alternativ til de i dag forente borgerlige krefter.

Vi hilser med spesiell oppmerksomhet den nye kulturarbeidernes forening, mennesker som kommer til oss fordi de vil være med å forandre samfunnet.

Grupper og enkeltmennesker kan av og til havne i politiske blindgater som setter dem utenfor forandringenes store strøm. Vi skal alltid søke å samle igjen alle som vil gjøre en innsats for den demokratiske sosialismen.

120 dager til valget!

Dette landsmøtet har et sentralt ansvar for at Arbeiderpartiet i samsvar med sine beste tradisjoner gjør sin plikt i disse 120 dager.

Annemarie Lorentzen, Finnmark: Det var partiformannens ord i det jeg vil kalle en meget inspirerende innledning til dette landsmøte, som fikk meg til å gripe ordet, for å gi uttrykk for den følelse som jeg pleier å få når en fra sin store ødemark kommer ned til denne myldrende mauttue, som hovedstaden utgjør for oss enda. Det var under avsnittet om vår sikkerhetspolitikk som jeg følte meg inspirert til å si noen ord, fordi det ser ut som det finnes ulike syn på akkurat dette spørsmålet. Jeg skal ikke si så mye om det, men bare prøve å klargjøre noe som har både med følelser og realiteter å gjøre.

Jeg håper svært mange her har sett filmen som heter «Brent jord». Det er en hederlig og nesten dokumentarisk film. Det er et utsnitt av en virkelighet som forteller en historie om en hel landsdel som ble lagt øde av krig. Om mennesker på flukt fra det som var deres trygghet i livet. Jeg skjønner at det kanskje nytter lite overfor en del mennesker å fortelle at også vi som opplevet dette, vi i mellomkrigsgenerasjonen, også har vært unge en gang. Jeg våger likevel å minne om det og jeg vil da i samme åndedrett minne om at vi var radikale unge, og at vårt store ideal var fred og nedrustning i verden. Vi var skråsikre på at våre fredelige hensikter skulle bli forstått av alle nasjoner. Jo mindre vi beveget oss inn på noe som het militære, jo bedre skulle våre gode hensikter bli forstått. Dette førte oss opp i den store ulykke. 5 års okkupasjon og til slutt «brent jord». Hvor skulle vi ikke ha ønsket den gangen at vi hadde lært bedre å møte ulykken. Vel — vi begynte å bygge igjen, men vi var samtidig klar over at vi måtte bidra til at en slik ulykke som rammet Finnmark da aldri måtte få lov å hende om igjen. Ikke for oss, ikke for våre barn. Vi måtte også trygge freden. Og vi var mer enn noen gang klar over at i en krigssituasjon så ville det kanskje bli vår landsdel — Norges mest strategisk utsatte — som kom til å bli deler av den nye slagmarka. Vi trengte støtte. Sjølsagt var vi alle sammen enig om at ingen ting ville være bedre enn å leve i en verden der sikkerhetspolitikken er unødvendig, der vi kan bruke våre krefter til å bygge istedenfor å trygge. Men har vi ikke tilstrekkelig bevis på at dette ikke er et riktig bilde av den verden vi lever i i dag i hvertfall? Og vi kan ikke om vi aldri så gjerne ville, eller om forholdene var slik at vi kunne, ta ansvaret for å være med på at det parti vi tilhører ikke skulle ha et sikkerhetspolitisk alternativ. NATO er ingen hellig ku som jeg i tilfelle vil sloss for dersom det finnes andre og bedre løsninger i dag. Vis meg et brukbart alternativ og jeg skal være glad for det. Men inntil så skjer, så kan jeg ikke skjønne annet enn at vi enda dessverre lever i en verden der vi iallfall ikke kan være uten sikkerhetspolitikk. Vi trenger den støtten vi kan få for å fortsette vårt

byggende arbeid i hvert fall i den utsatte landsdel vi bor i. Jeg hadde så lyst til å få litt forståelse for akkurat dette at vårt land ikke er likedan fra Lindesnes til Nordkapp, og de forutsetninger vi lever under ikke bare på dette området, men på alle andre områder, er så forskjellige at vårt utgangspunkt i politikken kanskje av den grunn kan bli forskjellig. Og hvis vårt utgangspunkt er riktig, hvilket vi da tror på bakgrunn av de erfaringer vi har, så er det da vårt håp at vi gjennom en riktig og fornuftig sikkerhetspolitikk kanskje kan unngå å oppleve «brent jord» en gang til. Et politisk parti som ikke er med oss i dette vil jeg ikke anse som et ansvarlig politisk parti.

Ronald Bye: Ja vi hadde vel alle gjennom pressen rik anledning til å følge Venstres landsmøte i Sandefjord. Selv om Venstre har meget gode tradisjoner i politisk helgardering, så satte vel det landsmøtet en ny rekord. Venstre kan gjerne brukes som et skrekkeeksempel, men det betyr ikke at noe parti kan fri seg helt fra de samme tendenser. Når de politiske partiers arbeidsprogrammer både ser ut som og kalles kataloger, skaper vi grunnlag for en politisk detaljdebatt i vårt land som beveger seg over hodet på folk. De gidder rett og slett ikke å høre på. Dessuten vil de sentrale, prinsipielle saker bli kvalt i detaljrikdommen, og debatten om de virkelige skillelinjer i norsk politikk uteblir. Arbeiderpartiet må for sin del ikke bli så altomfattende at de skarpe konturene forsvinner. Jeg tror på mange måter at denne katalogiseringen av uløste detaljoppgaver og politisk systemtipping for å dekke alle mulige eventualiteter, bunner i en feilvurdering av den norske velger. Hun eller han avgjør neppe sin politiske stemmegivning av politiske kataloger eller omfanget av detaljløfter. Det må bli landsmøtets oppgave å hindre at Arbeiderpartiet rives med i denne galoppen og gi klar beskjed om at partiet skal oppsøke de vesentlige prinsipielle og praktiske saker i den kommende valgkamp.

Det er også en annen variant i den politiske debatten som vi bør vokte oss for. Det er bruken av prosenter og poenger i statistikk som tungtveiende politisk agitasjon. Jeg tror den formen for politisk bevisførsel som i tiendels variasjoner skal bevise at det ene parti har gjort det bedre enn det andre eller i hvert fall like bra, har liten interesse hos det alminnelige menneske. Det som derimot er av stor interesse er om vi kan trenge gjennom tabellrekkene og se hvilke problemer som skjuler seg bak. Til eksempel prisstigningen, økt skattetrykk og boutgifter for en ung familie. Siste nummer av Fritt Slag inneholdt en tankevekkende avsløring i så måte. En ung barnefamilie som etter at boutgifter er betalt har 400 kroner tilbake

i måneden til mat, klær, reiseutgifter, strøm osv. Når poenger og prosenter kan føre oss fram til slike kjerneproblemer som den unge families økonomi, er denne formen for argumentasjon i orden. Men som en selvstendig argumentasjon er den av ringe verdi. Det samme gjelder forholdet til lavtlønnsproblemet. Lavtlønnsarbeideren finner overhodet ingen mening i en diskusjon om at reallønna det ene året steg med 2 prosent og det andre året med 2½ prosent. Hans verden er en lønningspose som viser en timelønn på 8.50. Et skattekrekk som ytterligere reduserer en lav fortjeneste. Priser på klær, mat og bolig som stiger raskere enn hans lønnsøking. Hans regnestykke går gjerne opp med gevinst i statistikken, men i virkelighetens verden har han en økonomi med tap.

Skremmende, men langt fra overraskende, er siste tiders meldinger om at lavtlønnsgruppene er mer utsatt for slitasje, sinnslidelser, fysiske og psykiske problemer enn andre grupper. Vår politikk må trenge inn til disse problemene og ikke stoppe ved statistikken. Lavtlønnsproblemet har et større omfang, skaper større sosiale og menneskelige problemer enn vi tror. Vi må sette velferdssamfunnet i gåsøyne så lenge vi ikke klarer å løse dette problemet. La oss angripe lavtlønnsproblemet med større energi og større fantasi enn det vi hittil har gjort. Samme problemstillingen kan gjøres gjeldende om sysselsetting og arbeidsledighet. En rekordhøy sysselsetting med en arbeidsledighet på bare 20 000 er ingen politisk bragd. Det kan ikke brukes som en statistisk garanti for at den nåværende arbeidsmarkeds og næringspolitikk er riktig. Vi er alle glade for at sysselsettingen er høy, men antallet av sysselsatte er ikke lenger noen målestokk for kvaliteten av sysselsettingspolitikken. Den avgjøres av graden av trygghet for arbeid og inntekt. Er det rekordhøy sysselsetting, må det i sannhet tilføyes at tryggheten er rekordlav. 10 000 arbeidere ble siste år rammet av arbeidsledighet på grunn av strukturomleggingen og sysselsettingen i industrien sank med 1500 menesker. Utviklingen vil forårsake at disse tallene i åra som kommer vil øke og utryggheten med dem. Det politiske problemet består ikke bare av å kunne vise til lav ledighetsstatistikk, men også i å skape trygghet for de 1½ millioner mennesker som er i arbeid. Den kolossale innsats som må settes inn for å skape den trygghet, den tryggheten som jeg ettersøker, kan best illustreres ved å fortelle at vårt land må skape gjennomsnittlig 7,5 tusen nye arbeidsplasser hvert år fram til 1990 bare for å kunne møte den alminnelige vekst i yrkesbefolkningen. I tillegg må det skapes ytterligere arbeidsplasser som erstatning for de som forsvinner. Og det antallet var siste året allerede oppe i 10 000. For ytterligere å beskrive dimensjonen i dette politiske problemet,

vil jeg samtidig nevne Sverige. Det brukes i dag 2600 millioner kroner til arbeidsmarkedspolitikk. Vårt land bruker fattige 200 millioner kroner. Også på dette området — å skape trygghet i arbeidslivet — vil fristelsen for uhemmet politisk godvilje være til stede. Men evnen vil være uløselig knyttet til de virkemidlene de forskjellige partier vil ta i bruk for å løse dette politiske problemet. Her må de borgerlige partier melde pass. Arbeiderpartiets tilbud til velgerne må være bruk av statens makt og myndighet til direkte engasjement, til planlegging, til styring av såvel den private som den offentlige kapital og ikke vakre statistiske prognoser. Får Arbeiderpartiet makt og myndighet etter stortingsvalget, må vi allerede nå forplikte oss til at den skal bli brukt til et frontalangrep på utryggheten.

Arne Vetlesen, Akershus: Helt siden vi gikk inn i Atlanterhavspakten har sikkerhetspolitikken vært et stridsspørsmål i vårt parti. Det har skapt strid og splittelse og ørkesløse diskusjoner i våre forsamlinger. Periodevis har det virket hemmende på vår handlekraft. Det tror jeg vi må erkjenne. Jeg var selv i sin tid tilhenger av å løse vårt sikkerhetsproblem gjennom Atlanterhavspakten. Samholdet med vestmaktene fra krigens tid, kuppet i Tsjekkoslovakia som kastet truende skygger over Europa var avgjørende for meg den gangen. Jeg og mange med meg stolte på den forsikring som ble gitt om at NATO skulle være et vern mot frihet og demokrati. Leser man stortingsforhandlingene fra 1948 og 1949, ser man hvor sterkt stortingsrepresentantene våre la vekt nettopp på det poeng. De understreket det krav. Pakten skulle være et vern for demokrati og frihet innad som utad i de enkelte land. Torp sa den gangen: «hensikten med samarbeidet er en, den nemlig å trygge freden og trygge folkenes frihet». Han sa folkenes frihet. En av de som talte sa han hadde bismak når han hørte det var på tale å få med også Tyrkia og Portugal i pakten. Lange beroliget den gang med å si, jeg siterer: «Vi risikerer ikke mot vår vilje en dag å finne oss som partner i traktaten sammen med stater som det etter ethvert synspunkt er politisk uantakelig å være parter i.» Jeg siterer ikke dette for å ironisere. Jeg var selv den gang av samme oppfatning. Man kan si at det var naivt å tro at en allianse av dette slaget skulle bli stående som forsvarer av frihet og demokrati, men slik så vi det den gangen. I årene som fulgte fikk vi som trodde på pakten stadig større vansker med å forsvare den som frihetsbevarer. Suez-krisen ga oss det første sjokket. Englands og Frankrikes kyniske utnyttelse av Midt-Østen var ikke lett å forsvare. Samtidig fikk vi Ungarn-krisen, som igjen aktualiserte behovet for trygghet i et vestlig fellesskap. Så kom Frankrikes krig i Indo-Kina og i Algerie

som igjen ble en sterk belastning for oss som søkte å forsvare NATO-alliansen i freden og frihetens navn. Portugals kolonikrig i Angola har gjort det enda vanskeligere for oss. For annen gang har Tsjekkoslovakias skjebne gitt oss noe å tenke på. Også denne gangen må vi naturligvis vurdere konsekvensene for vår egen sikkerhet. Men nå får vi vite at USA på forhånd var varslet om innmarsjen og stilltende aksepterte den. Nå må vi derfor spørre om dette frihetsbegrepet som vi står for: er det ett for Tsjekkoslovakia og et annet for oss selv? Var russernes innmarsj mulig fordi maktbalansen var etablert? Hadde den vært unødvendig uten et sterkt opprustet Vest-Tyskland? Gjelder så dette frihetsbegrepet, begrepet om demokrati, også det greske folket? Mye tyder på at juntaens kupp i Hellas ble provosert av en uttalelse av Papandreaou som antydte en løsere tilknytning til NATO. Hvorfor holder Sovjet og dets satellitter seg borte fra Hellas? Jeg synes, partifeller, at det virkelig er skremmende dersom det er slik at de små stater langs Europas demarkasjonslinje er blitt hellige interessesfærer for stormaktene. Utenfor Europa ser vi vår største allierte gang på gang støtte seg på konservative og antisosialistiske krefter for å holde den sosiale uro i sjakk. Det har ikke vært lett for meg å komme til en erkjennelse at vi i dag må søke andre løsninger på vårt sikkerhetsproblem. På mange måter står de vestlige land oss nær i kultur og tankegang. Vennskaps- og familiebånd gjør det vanskelig å erkjenne misgrepene. Og jeg forstår dem, fremdeles forstår jeg dem, som ut fra realpolitiske overveielser vil holde fast ved det nåværende alliansesystemet. Vår egen sikkerhet kommer i første rekke mener de. Men da må vi også be om at dere forstår oss når vi sier at vi ut fra moralpolitiske vurderinger ikke lenger kan være med. Det er synd at diskusjonen om vår sikkerhetspolitikk er blitt en steril skyttergravskrig for og mot NATO. Skal vi ikke heller stille spørsmålet slik: Kan vi velge et alternativ for vår sikkerhetspolitikk som kan forenes med kravet om solidaritet med de millioner som undertrykkes økonomisk og politisk? Skal vi komme dem til hjelp må vi få en større grad av utenrikspolitisk handlefrihet. Med styrke og uten frykt og uten å skjele til noen kant, må vi som nasjon kunne møte vår tids største utfordring — de sosiale reisninger i den fattige upriviligerte verden. Svaret på denne utfordringen er for meg viktigere enn de realpolitiske og strategiske overveielser som bringer oss i konflikt på konflikt med idéinnholdet i vår bevegelse. Med dette som utgangspunkt har jeg etter mange og lange overveielser kommet til at vi best kan markere det ved å stemme for et forslag på dette landsmøtet om å si opp vårt medlemskap i Atlanterhavspakten.

Oddvar Gøthesen, Vest-Agder: Dette landsmøtet er gjenstand for stor interesse både i og utenfor arbeiderbevegelsens organisasjoner. Den debatt vi skal føre her, de beslutninger vi skal gjøre, vil få positiv eller negativ virkning i forhold til den oppgave arbeiderbevegelsen har satt seg i vårt land og i større sammenheng. I 4 dager skal vi være sammen, først og fremst for å drøfte den politiske situasjon på bredt grunnlag etter partiformannens innledning. Deretter skal vi i tur og orden ta stilling til de forslag som foreligger, såvel til prinsippprogram som arbeidsprogram. Mye godt og fornuftig snakk vil vi få høre, men vi skal vite at en flom av ord og en samling programmer ikke vil være nok. Til dels blir det en oppgave for oss at vi tvers gjennom all snakk, forvanskninger og motforestillinger, når landsmøtet er over har demonstrert en samling om nye og dristige målsettinger. Landsmøtet skal være et speilbilde av de ulike distrikter og sosialgrupper arbeiderbevegelsen representerer, men det skal også avklares hva arbeiderbevegelsens politiske instrument vil bruke makten til om vi igjen kommer i regjeringssposisjon. Hva er det arbeiderbevegelsen vil? Hva er vårt alternativ? Hva er det vi vil engasjere menneskene til? Er det først og fremst en kamp mot noen, mot såkalte udugelige borgerlige politikere, mot urimelige arbeidsgivere, mot uforsvarlig politisk kåthet, eller er det først og fremst en kamp for noe? For en sak og en idé? Det vi vil er et nytt opprør. Ikke i hat. Ikke til ødeleggelse av verdier, men i vilje til at noe skal bli annerledes. Til et aktivt engasjement for likestilling, for reising av menneskeverdet, for trygghet, for større frihet og solidaritet. Dette er de nye dvervet mål, for å sitere Tage Erlander. Selv om jeg har hatt en følelse av at vi i lengre tid på en måte har vært viklet inn i en slags politisk jungelkrig, hvor frontlinjene har vært oppsplittet og uklare og hvor politisk solospill har vært mer framtrædende enn team-arbeidet, er det grunn til å mene at arbeiderbevegelsen ikke har hatt bedre utgangsstilling enn den vi nå har. Dette landsmøtet får seg forelagt et forslag til et nytt prinsippprogram som i lang tid har vært diskutert i våre organisasjoner, og som klart gir uttrykk for arbeiderbevegelsens grunnholdning og retningslinjer. For det andre skal vi ta stilling til et arbeidsprogram for neste 4-års periode som skal gi beskjed om hvordan vi praktisk, skritt for skritt, vil gjennomføre det vi har satt oss som mål — et sosialistisk samfunn. — Og for det tredje — og det er ikke minst vesentlig! parallelt med det omfattende programarbeid som har foregått i Arbeiderpartiets organisasjoner, har fagorganisasjonen i flere måneder gjennom en systematisk og imponerende debatt arbeidet seg fram til et handlingsprogram. Sammenfatter vi nå det som vil bli LO's handlingsprogram

med Arbeiderpartiets programutkast, står det helt klart at disse programmene så å si fra ord til ord samsvarer med hverandre. Og dette kommer ikke overraskende. Det er naturlig fordi de er to grener av en bevegelse med samme grunnsyn, samme idégrunnlag som nå i programs form presenterer sine nære og mer langsiktige målsettinger. En slik synkronisering av hjulene som dette innebærer, vil virke sterkt til fordel for den styrkeprøve arbeiderbevegelsen nå står overfor. I form og innhold er disse programmene dynamiske og inspirerende, og de representerer en nytenkning. Ikke minst gjelder dette programmenes sterke krav om større likhet mellom mennesker, grupper og landsdeler. Det har i de senere år vokst fram en stigende misnøye mot forskjellsbehandlingen og ulikhetene i samfunnet. Denne misnøyen er berettiget. Vi ser det ikke minst i lønnspolitikken, hvor avstandene mellom inntektsgruppene blir større og større. Tross lavtlønnstillegg og andre former for utjamningspolitikk, er resultatet blitt: De som har mye får enda mer, de som har lite får enda mindre. Det er ikke vår oppgave å avdempe misnøyen. Tvert imot skal vi forsterke misnøyen og stille oss i ledelsen for den. Vi skal avskaffe myten om at det må være stor inntektsforskjell i samfunnet dersom vi skal få til økonomisk vekst. Mye av den forskjell som finnes i dag er levninger etter gamle tradisjoner og tusenårig hamring om at det skal være forskjell på menneskene. Men likhetskravet skjærer inn på mange områder. Det gjelder utdannelsesformer, boligformer, skatteformer i kulturpolitikken, i vårt rettsvesen hvor forskjellsbehandlingen er åpenbar og det gjelder i forholdet mellom by og land for å nevne noen. Hver eneste endring på slike områder får positiv eller negativ virkning på likestillingen mellom menneskene. Og det er arbeiderbevegelsens oppgave å aktivt overvåke enhver reform som planlegges av myndighetene eller politiske organer for å bedømme om tiltakene fremmer og beskytter likestillingen og bryter ned klasses skillet. Fremdeles er det slik at menneskers verd måles etter inntekter, sosial posisjon. Fremdeles er det slik at makten i realiteten er konsentrert gjennom få pengesterke grupper. Dette er arbeiderbevegelsens utfordring, og det er nødvendig for oss i den valgkampen vi nå skal føre at vår holdning til slike sentrale problemstillinger kommer klarere fram. Valget til høsten blir et spørsmål om tillit til den politiske hovedretning. Ut fra det omfattende programmateriale vi nå har, må vi nå i slutfasen i valgkampen skyve i forgrunnen vårt likhetskrav og vårt trykkskrav. Med det som utgangspunkt, vil vi ikke få noen vansker med å skape den nødvendige avklaring for hvor de politiske skillelinjer går. I dette året da Landsorganisasjonen kan

feire sitt 70-års jubileum og Det norske Arbeiderparti legger fram sitt nye prinsippprogram, skal vi igjen gjøre det klart, både for oss sjøl og alle andre, at arbeiderbevegelsen med dens mange forgreninger igjen er rede til i fellesskap å ta fatt på de krevende, men også inspirerende oppgaver vår tids generasjon står overfor.

Rune Gerhardsen, Oslo: I en debatt om vår sikkerhetspolitikk og vår holdning til maktpolitikk generelt, kan vi ha flere utgangspunkt. Et utgangspunkt vi alltid vil ha er vårt sosialistiske grunnsyn — solidaritet og støtte til alle verdens fattige og undertrykte. Det har alltid vært en hovedparole, en programerklæring for norsk arbeiderbevegelse.

Den verden vi står overfor i dag er en verden preget av undertrykkelse. Størsteparten av jordas befolkning lever i nød og elendighet. Deres hverdag er preget av vold og terror. Verdensøkonomien er i stadig sterkere grad dominert av noen få, men enorme internasjonale finanskonserner. Disse konsernene har sitt tyngdepunkt i de rike land, vesentlig i amerikanske finansinteresser. Disse interessene er blitt en maktfaktor i internasjonal politikk. Det er på denne måten en nær sammenheng mellom militær og økonomisk undertrykkelse. De imperialistiske stater tviholder på sine privilegier. Det de ønsker er å opprettholde det nåværende maktsystemet i verden. USA's linje har vært en bevisst politikk med sikte på en konsolidering og utviding av sine økonomiske interesser, særlig i Latin-Amerika og i Asia. Den amerikanske politikken har hatt som sitt hovedvirkemiddel å støtte feudale og korrupte, reaksjonære regimer som er lydige overfor amerikanske interesser, hjelpe de makt Havende til å bekjempe alle former for oppstand og opposisjon. Til gjengjeld får de fritt spillerom for sine økonomiske spekulasjoner. USA står på denne måten på de konservative og reaksjonæres side i kampen mot nasjonale og sosiale arbeider- og frigjøringsbevegelser i de fattige land. For å sikre sine økonomiske interesser har landet bygd opp et nett av økonomiske og militære avtaler med disse regimene. Videre har USA bygd opp et verdensomspennende nett av regionale militære organisasjoner. NATO er hjørnesteinen i dette nettet og Norge er således som NATO-medlem med på å opprettholde et verdenssystem som innebærer sult, nød og undertrykkelse for millioner av mennesker. Hvordan kan vi så forfekte synet om solidaritet og støtte til verdens fattige og undertrykte, og så samtidig være i nær allianse med deres fremste undertrykkere? Vi kan ikke stå på begge sider i en verdensomspennende konflikt mellom de undertrykte og de som undertrykker. Vi må velge den ene av sidene.

Som sosialister må vi stå sammen med de undertrykte. Dette er uforenlig med medlemskap i NATO. Jeg sier ikke dette som utslag av moralsk indignasjon, men som en klar erkjennelse av vårt ansvar som sosialistiser overfor de undertrykte i alle deler av verden.

Spørsmålet om vår sikkerhetspolitikk har nær sammenheng med våre europeiske målsettinger. Europa har gjennom størstedelen av etterkrigstida vært delt i to blokker som pr. definisjon skal være fiender av hverandre. Europas sikkerhet er bygget på maktbalanse. Det er blokkpolitikkenes løsning på sikkerhetsproblemet. Derfor har 20 år med NATO-medlemskap ikke ført oss ett skritt nærmere en av våre primære målsettinger — et avspenst og nedrustet Europa. Hver av maktblokkene i Europa er dominert av hver sin stormakt, USA og Sovjetunionen. I den siste tida har vi sett flere eksempler på direkte maktmisbruk fra stormaktenes side når deres fundamentale interesser står på spill. Disse stormaktsinteressene er som regel forbundet med andre lands territorier. Stormaktene har delt Europa inn i interesseområder, og innenfor disse interesseområder skal stormaktene kunne øve sin innflytelse. Denne erkjennelse må føre oss over til en kritisk analyse av blokkpolitikken og stormaktsdominansen. En kan komme til den konklusjon at en militærallianse som NATO ikke tilfredsstiller våre sikkerhetsbehov. Det er ikke tilstrekkelig argumentasjon for fortsatt norsk NATO-medlemskap at vi har hatt det fredelig i Norge i 20 år. Det er de årene vi går inn i som har interesse i denne sammenheng. Det er i lys av dagens situasjon med utgangspunkt i stormaktenes eventyrpolitikk vi må vurdere våre sikkerhetsbehov. I et blokksystem vil ikke stormaktene kunne gi oss noen trygghet, men det vil snarere være en fare dette å ligge innenfor en stormakts interesseområde slik som Norge nå gjør. Jeg deler Annemarie Lorentzens oppfatninger om våre sikkerhetsbehov. Vi må stille oss slik at vi ikke får noen «brent jord» igjen. Men jeg tror bare ikke at en allianse med De forente stater gir oss noen garanti om trygghet. Det snakkes om ansvarlighet. Vi må ikke i vår streben etter ansvarlighet komme så langt at vi ikke kan se farene ved å være nær knyttet til en stormakt som har vist at den ikke skyr noe middel for å opprettholde sitt herredømme og sine privilegier. Et fristende alternativ som da står fram er en all-europeisk sikkerhetsordning hvor alle europeiske stater er med, og hvor det ikke er noen deling av Europa. Dette er en tanke som etter hvert vinner tilslutning stadig flere steder. Men en slik ordning er ikke noe som kommer av seg selv. Det er utvikling, en prosess som må settes i gang. En slik prosess vil best kunne settes i gang ved at

det nåværende system brytes ned. Enkelte hevder at forhandlinger må finne sted gjennom de eksisterende maktblokkene. Jeg er redd det ikke vil bringe resultater. Fortsatt blokkpolitikk vil føre til en fastfrysing av maktforholdene i Europa. Nå må vi imidlertid ikke gå rundt og tro at en norsk utmelding av NATO med en gang vil gi de store resultater. Men en utmelding vil markere vilje til brudd med det vestlige militære og økonomiske system til fordel for en mer uavhengig utenrikspolitikk, basert på økt samkvem med Øst-Europa og den fattige del av verden. Videre vil en utmelding nettopp kunne være det som skal til for å sette i gang en prosess i Europa som kan føre til en blokkoppløsning og gjøre slutt på Europas deling i sikkerhetspolitiske og økonomiske blokker. For oss vil det være naturlig å satse på nordisk initiativ i denne sammenheng. En samordnet nordisk sikkerhetspolitikk, vil få større virkning på europeisk sikkerhetspolitikk enn om hvert enkelt nordisk land opptrer alene. Særlig vil det være viktig at de nordiske land kommer fram til enighet om å ta initiativ til forberedelse og iverksetting av en europeisk sikkerhetskonferanse. Jeg tror det er viktig å være klar over Nordens posisjon i internasjonal og europeisk politikk. Norden er et stabilt politisk område med atskillig internasjonal prestisje. Særlig hvis Norden kunne stå fram som en nøytral enhet, fri for stormaktsdominans, kunne nordisk initiativ ganske raskt kunne føre til positive resultater. Det vil være naturlig å se et nordisk samarbeid på dette område i klar sammenheng med de andre formene for nordisk samarbeid som diskuteres. Også på det økonomiske område må vi ta sikte på å bruke Norden til å gjøre slutt på Europas deling i økonomiske blokker. De Gaulles fall i Frankrike må ikke få føre til overilte initiativ med sikte på å få Norge med i Fellesmarkedet på bekostning av det nordiske samarbeidet. Det er her en klar fare fordi høyrekreftene i vårt land, representert ved Industriforbundet, Rederforbundet o. a., når ser sin sjanse til å unngå det nordiske samarbeidet. Deres såkalte frykt for svensk kapital kan vanskelig oppfattes som noe annet enn et skalkeskjul når de samtidig ønsker en så sterk integrering som mulig med storkapitalen i Fellesmarkedet. Derfor vil også de samme kreftene være interessert i fortsatt norsk NATO-medlemskap, fordi dette binder oss til Vest-Europa og fører derfor ikke til noen endringer i den økonomiske struktur.

Konklusjonen på dette må derfor bli at ønsker om endringer i den økonomiske og militære struktur i Europa må knyttes til nordisk initiativ. På den måten kan vi best bidra til å skape et enhetlig og et fredelig Europa.

- Aase Bjerkholt, Sentralstyret: En hører ofte partifeller som selv ikke er så mye oppe i årene, si at den ungdom som vokser opp i dag har helt andre muligheter enn vi hadde, og de kan si det med full rett. Likevel er det slik at mye av den ungdom som en skulle tro hadde det aller best, nettopp er av dem som av partiformannen sa er på leting etter sin generasjons oppgaver og mål. Hvorfor er det slik? Ja, som Trygve Bratteli sa, så vet vi verken roten til det eller hvilke veier de vil finne ut av sin uro. Men jeg synes vi ser noe uendelig løfterikt i at det fortoner seg som om den ungdom som ser tilsynelatende en så rik framtid i møte, selv er interessert i å få en større likhet mellom mennesker. At akkurat de er interessert i at lavtlønnsproblemet skal ryddes av veien, de som selv er sikker på at de ikke skal høre til de gruppene. Og det er mange i vårt samfunn i dag som mer eller mindre tydelig er interessert i det som vi med ett ord kan kalle for likhetsspørsmålene. Det viser seg i den sterke interesse for å gjøre noe virkelig for å gi større likhet til goder for alle dem som er funksjonshemmet på alle vis. Det viser seg i den utålmod som mange viser fordi vi ikke har klart å løse alkoholismespørsmålet bedre i vårt samfunn. Prøver å finne nye veier ut av det som er til så mange tusen familiers ulykke. Den uro som er tydelig fordi vi enda ikke synes å ha funnet de riktige veiene for narkotikafaren som har angrepet så mye av vår ungdom. Så mange som er opptatt av å finne bedre veier for de kriminelle enn bare å stenge dem inne og slippe dem ut igjen uten at de har den samme likhet som andre til å finne sin plass i samfunnet. En uvilje mot den intoleranse som vises dem som velger et annet livsmønster enn det som er det vanlige i vårt samfunn. Mange som ser at de eldre kan sitte der med sin trygd og sin pensjon, men er ensomme og går glipp av samfunnets goder. Og kanskje det forteller oss mye at av de tusener av forslag som er sendt inn til Arbeidsprogrammet, så er det så mange som tar opp husmødrenes problemer, og dere må slett ikke tro at det bare er kvinnegruppene som har sett dem. Arbeiderpartiet har i mange år forsøkt å gjøre forskningens kår bedre. Kanskje vi spesielt skal være interessert i å satse mer på den samfunnsforskning som kan hjelpe oss litt lengre på vei. Men likhetsspørsmålene er noe som omfatter langt mer enn det som man med ett ord kaller for sosialpolitikk. Det omfatter alle områder av vår politikk. I skole- og utdanning, som arbeiderbevegelsen er stolte av å ha ført så langt fram, synes det nå tydelig at man må gjøre mer for ikke å skape for stor ulikhet mellom de ungdommer som passer inn i vårt skole- og utdanningsmønster og de som ikke passer inn i det. All debatten om demokrati på arbeidsplassen er vel i sin kjerne

en debatt som man vil skal føre fram til at arbeidsgiveren — lederen — på den ene side og arbeidstakeren på den andre siden skal møtes på like fot. Og selv i de økonomiske forhold så er vel ønske om samfunnets innflytelse i bank- og kredittinstitusjoner, egentlig et ønske om at det mennesket som — jeg hadde nært sagt tilfeldig sitter som direktør i en bank eller kredittinstitusjon — skal være likeverdig med den som kommer for å nytte ressursene enten til personlige formål eller til samfunnsmessige oppgaver. At vi skal finne fram til mer likhet mellom selger og forbruker, og også mer likhet mellom de som er ansatt for å tjene forbrukerne av samfunnets tjenester og de som skal nyte dem. I kampen for mer likhet mellom menneskene skulle vi kunne finne fram til en slags mal som kunne legges på alle mellommenneskelige forhold og se om det passer det som vi lever i til det som vi vil oppnå. Det er vel egentlig spørsmål her om å vise respekt for det enkelte menneske. Like fra det barn som også skulle ha respekt i de avgjørende år før de som skolepliktige blir interessante for da skal de formes til samfunns-gagnlige mennesker, og respekt for de gamle som redusert i sinn og kropp skal gå sine siste dager i møte. Jeg synes likhetsprinsippene best kan betegnes i at det vi vil fram til er frigjorte mennesker og det er vel egentlig frigjorte mennesker som til syvende og sist er innbegrepet av det vi kaller et sosialistisk samfunn. Vi kan ikke tenke oss et sosialistisk samfunn hvor ikke menneskene er frigjorte. Og vårt ønske om mer hjelp til utviklingsland er jo også i sin kjerne et ønske om å få likhet mellom oss i de såkalte rike land og mennesker som lever i de fattige land. Likhetsoppgavene byr oss en uendelighet av uløst arbeid. Det Arbeidsprogram vi skal behandle her tar ikke opp alle disse oppgavene, men det tar opp mange av de oppgavene som det i dag er farbare veier til å løse. — Ja, er de farbare? Den lange liste av vel gjennomtenkte forslag som Arbeiderpartiets stortingsgruppe har lagt fram gjennom disse fire år, har vist at det er ikke mange farbare veier. De stenges av den veisperring som heter borgerlig flertall i Stortinget. Derfor er veiene for å løse Arbeidsprogrammets mange likhetsoppgaver bare farbare hvis vi kan vinne valget. De avgjøres av valget, og den vilje til å ta fatt på en ny tids arbeid som utstråler av dette programmet, og de tusenvis av forslag som er sendt inn og skal behandles her, vil jeg ønske kan bli forsterket av dette landsmøte, slik at de 120 dagene som partiformannen snakket om, hver dag kan bringe oss nærmere muligheten for å løse de oppgavene som skal bringe mer likhet mellom mennesker.

Hans Raastad, Sentralstyret: Norge har behov for en nasjonal sikkerhet. Sverige har et behov for nasjonal sikkerhet. Sovjet-Russland har et behov for nasjonal sikkerhet. Enhver stat har et nasjonalt sikkerhetsbehov. Men ingen stat kan velge sin sikkerhetspolitikk uten å tenke på de andre statene i området. Hele den sikkerhetspolitiske situasjon i et område blir bestemt av hvordan alle statene til sammen innretter seg i forhold til hverandre. Uløste sikkerhetsproblemer for en stat skaper usikkerhet og utrygghet i forholdet til nabostatene. Og slik usikkerhet mellom nabostater vil sette preg på sikkerhetspolitikken til alle stater i området. Midt i hjertet av Europa ligger en stat som ikke er anerkjent — Øst-Tyskland. Den mangler det minstemål av sikkerhet som ligger i at nabostatene anerkjenner at den skal eksistere. Men Øst-Tyskland eksisterer. Det har den staten gjort i 20 år. Kanskje kunne det tidligere være berettiget å håpe på en annen utvikling i Tyskland enn den som har vært. Håpe på en gjenforening og et nøytralt nedrustet Tyskland. Sosialdemokratene kjørte denne linje i 50-årene. Vi støttet ikke SPD den gangen, men gikk inn for et opprustet Vest-Tyskland i NATO. Vi brukte Adenauers linje. Men håpet om å samle Tyskland langs Adenauers og Halsteins linje hvor Vest-Tyskland krever å være den eneste stat, er illusjonspolitikk i dag. I dag står Øst-Tyskland og Vest-Tyskland fast mot hverandre. Staten i øst har på mange felter nådd store resultater. Et tidligere jordbruksområde, det fattigste i Tyskland, er bygd opp til å bli en industristat, den 8. største industristat i Europa. Så lenge Øst-Tyskland ikke er anerkjent er det en årsak til usikkerhet. Ikke bare for landene i det nære nabolaget, men for hele vårt område. Det sikkerhetspolitiske klima i Europa ville bli bedre dersom noen av uromomentene i området vårt blir fjernet. Den grad av stabilitet vi nå har er bare en slags fastfrysing av konfliktstoffet, ingen løsning av det. Vi trenger politiske handlinger som skritt for skritt løser konflikter. Norsk anerkjennelse av Øst-Tyskland er en slik handling. Det er ikke noen selvfølgelighet å tale for anerkjennelse av Øst-Tyskland 9 måneder etter invasjonen i Tsjekkoslovakia, hvor øst-tyske tropper deltok. Men det er nettopp invasjonen i Tsjekkoslovakia som tvinger oss til å se nødvendigheter av å løse noe av konfliktstoffet i Mellom-Europa. Det er nødvendig at alle statene der får et mer normalt forhold til hverandre, i alle fall det minstemål at man anerkjenner sin nabos eksistens. Invasjonen i Tsjekkoslovakia kan ikke gjøres god igjen. Det var et overgrep. Det tar vi på moralsk grunnlag avstand fra. Det norske Arbeiderpartis sentralstyre vedtok med rette en resolusjon som fordømte invasjonen. Men moral alene er ikke nok. Det kreves vel også evne til å

erkjenne de faktiske forhold, og det kreves vilje til å bruke den innflytelse vi har. En norsk anerkjennelse av Øst-Tyskland vil være en betydningsfull handling. Den vil kunne følges av f. eks. svensk anerkjennelse. Den vil kunne hjelpe vest-tyskerne ut av sitt dilemma at den er bundet av sin egen fortids Halstein-doktrine som de ikke sjøl egentlig ønsker å etterleve, men som de likevel har sin prestisje knyttet til. Erkjennelse av landets deling er vanskelig å gjøre av innenrikspolitiske grunner i Vest-Tyskland. Derfor må problemet løses utenfra. Fordi det er ikke noe tysk innenrikspolitisk problem. Det er et europeisk sikkerhetsproblem å få slått fast at grensene ligger fast slik det ble bestemt da Tyskland hadde tapt krigen for 24 år siden. Noen argumenter blir gjerne brukt mot anerkjennelse av Øst-Tyskland. Et av dem er at det ikke er demokrati i Øst-Tyskland. Det er det ikke i Ungarn eller Portugal heller, og vi har diplomatiske forbindelser med de to siste, men altså ikke med Øst-Tyskland. Det sies at anerkjennelse av Øst-Tyskland vil bringe fram de ny-nazistiske elementene i Vest-Tyskland. Men de elementene har da sannelig kommet fram allerede uten anerkjennelse. I en rekke delstater har ny-nazistene større stemmeprosent enn et alminnelig norsk regjeringsparti. Mange tar til orde for en sikkerhetsordning i Europa på et bredt grunnlag — en all-europeisk sikkerhetsordning. Man må spørre seg: Hvordan kan en all-europeisk ordning tenkes hvis ikke alle europeiske land skal være med? Hvis ikke Øst-Tyskland også skal være med? Kan man programfeste arbeid for bred europeisk sikkerhetsordning uten å ta skritt til å bringe nøkkel-landene med? Selvfølgelig ikke. Arbeidet for en bred sikkerhetspolitisk ordning forutsetter at begge de to tyske stater er med. Og dette bør stå fast i vårt program. Jeg vil vise til et sentralt vedtak på AUF's landsmøte som AUF's ledelse følger punkt for punkt! «AUF skal arbeide for at unge og radikale kandidater blir nominert på sikre plasser til Stortinget, at partiets program i størst mulig utstrekning skal ta opp i seg AUF's programposter og at alle organisasjonsledd i AUF skal jobbe for valgseier for Arbeiderpartiet.»

Vi er ferdig med det første punkt, nominasjonene, og begrensede realistiske målsettinger er nådd. Enkelte fylker har nominert AUF-ere på sikre plasser. Det er en stor stimulans for hele ungdomsbevegelsen over hele landet. Dette landsmøte avgjør hva som vil lykkes i programsakene. Anerkjennelse av Øst-Tyskland er en slik programpost som for øvrig AUF vedtok lenge før det ekstraordinære landsmøtet i januar i år. Og til det siste punkt er det å si at vi ser fram til å kjøre for fullt i en utadvendt valgkamp for Arbeiderpartiet.

Ragnar Christiansen, Sentralstyret: Vi har i de senere år kunnet registrere en større interesse for ideologiske spørsmål og større interesse for forhold som gjelder den verden som omgir oss. Særlig merkelig er denne økede interesse for ideologiske og internasjonale spørsmål hos den unge generasjon. Det er en gledelig utvikling. Men når vi ser utover vårt eget lands grenser, så ser vi ganske snart at vi fortsatt lever i en farlig verden. Denne verden lar det seg ikke gjøre å melde seg ut av. Vår skjebne er på godt og vondt knyttet til verdens skjebne. Og i denne farlige verden har også vårt land et sikkerhetspolitisk behov som må dekkes.

Konjunktorene i internasjonal politikk veksler med vekslende forhold, og vår sikkerhetspolitikk kan ikke svinge i takt med dem. Den lar seg ikke innrette som et trekkspill. Den dominerende konflikt i etterkrigstiden har vært konflikten mellom øst og vest. Men etter Ungarn i 1956 har vi opplevd lange perioder med avspenning, men preget av alvorlige tilbakeslag innimellom. Det siste alvorlige tilbakeslag var Tsjekkoslovakia. De meldinger som i fjor på disse tider kom fra Tsjekkoslovakia bar bud om en vårløsning som skapte sterk optimisme. Senere har det kommet meldinger av en helt annen art, og ny tilstramming etter ytre påtrykk fra dem som skulle være Tsjekkoslovakias særlig venner. Vi bør gjøre oss det helt klart at vi godtar ikke at noen ved bruk av våpenmakt eller trusel om bruk av våpenmakt skal kunne avgjøre det som er et lands indre anliggender. Og vi bør ikke bare gjøre oss det klart, men vi bør også gi klart uttrykk for det. Men trass i tilbakeslagene må vi selvsagt fortsatt arbeide for avspenning. Vårt mål er en gjensidig og kontrollert nedrustning av alle våpen. Dessverre synes det som det ennå er langt fram dit. I etterkrigstiden er freden bevart ut fra den erkjennelse at en krig i dag vil bety den totale utslettelse, ikke bare for den som angripes, men også for angriperen. Dette er erkjent både i Moskva og i Washington. Men i tillegg til at freden har hvilt på det spinkle grunnlag som de fryktelige ødeleggelsesmidler utgjør, har også de regionale forsvarsforbund — Warszawapakten og NATO — bidratt til å bevare Europas fred de siste 20 år. Og jeg tror vi bør stille oss spørsmålet om det i dagens situasjon ikke er mye som tyder på at et fortsatt arbeid for å fremme avspenningen vil kunne gå gjennom de regionale forsvarsorganisasjoner, at de bør kunne bli et middel til å fremme avspenningen og ikke som mange oppfatter det, en hindring for den. Vi gir ikke vår tilslutning til NATO-alliansen for alliansens egen skyld, men vi bør gi vår tilslutning til den så lenge vi mener at den kan være et tjenlig middel til å fremme fred og avspenning.

Dirigenten opplyste at det var inntegnet 25 talere som ennå ikke har hatt ordet og foreslo taletiden satt til 5 minutter. Det ble enstemmig vedtatt.

Oddmund Breiteig, Sunnmøre: Jeg vil ta utgangspunkt i det sitat partiformannen brakte fra utkastet til Arbeidsprogram: «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere geografisk grunnlag» osv.

Inntil slike muligheter kan skapes? Det er en passiv formulering og det spørsmålet som vi må stille oss er hva vi — Det norske Arbeiderparti — kan gjøre for å skape de mulighetene. For det er vel ikke meningen at det er noen utenfor partiet som skal skape disse. Det er bare partiet som kan gjøre det. Når Annemarie Lorentzen sier at NATO ikke er noen hellig ku, så er vi sikkert enig om det alle. Men det som jeg ikke er så sikker på, det er om ikke NATO har vært en sovepute som har stått iveri for et utredningsarbeid som burde ha foregått hele tiden som alternativ i vår sikkerhetspolitikk. Ragnar Christiansen var vel inne på at den internasjonale situasjon var labil, og nettopp i slike situasjoner er det vel at disse blokkene, hva enten de heter Warszawa-pakten eller NATO eller noe annet, er med å opprettholde status quo. Man kan liksom ikke se andre veier mens man har disse blokkene. Det ligger for så vidt i blokkenes struktur, som Rune Gerhardsen var inne på, at de er konserverende, de er for å beholde det som har vært. Når Bratteli med god grunn peker på at på det sikkerhetspolitiske området har ikke FN oppnådd de mål en satte seg, så er det grunn til å stille spørsmålet om det ikke nettopp er blokkpolitikken både i øst og vest som er en stor del av årsakene til at FN ikke har fylt sin oppgave den var tiltenkt på det felt. Jeg mener at det snarest må settes i gang utredningsarbeid av alternativer for vår sikkerhetspolitikk, og virkelig alvorlig ta opp det utredningsarbeidet.

Innenriks vil jeg nevne to stikkord, nemlig lavtlønnsgruppene og distriktspolitikken. Lavtlønnsgruppene de har vi, det vet vi. Det er den gruppe i samfunnet som ikke har fått del i den velstandsutviklingen som har vært. Det er skilnad trass i alt som har vært sagt om at alle skal være like og at alt arbeid er like viktig og like fint. Det er ikke tilfelle. Det er stor lønnsmessig forskjell i samfunnet vårt. Det er stor lønnsmessig forskjell på akademisk og annen arbeidskraft, og det ville være synd hvis vi skulle ordne oss slik at det en dag ikke er noen som vil ta i en spade fordi de ikke får betalt for det.

Om distriktspolitikken vil jeg si at når det gjelder bygdesamfunnene er det ikke nok med planer, bygdeplaner. Det må vilje til en direkte økonomisk innsats for å skape nye arbeidsplasser i bygdene. Det er det det spørres etter.

Bjørn Kjenong, Telemark: Arbeiderbevegelsens og Arbeiderpartiets forse har bestandig vært evnen til nytenking og politisk dristighet. Denne dristighet gjorde at Arbeiderpartiet kunne styre og lede den utvikling som foregikk i samfunnet. Arbeiderpartiet hadde også tidligere evnen til å kalle tingene ved sitt rette navn. Vi fortalte folk at vi var sosialister og at vi ville et sosialistisk samfunn, og vi fortalte det på en slik måte at folk forsto oss og vant på det. I dag evner ikke Arbeiderpartiet, og spesielt ikke våre toppillitsmenn, å få fortalt folk hva de egentlig vil og mener. Vi surrer omkring med en hel masse ord, men sier lite og ingenting konkret. Vi ser det så vel i innenriks- som utenrikspolitikken. I utenrikspolitikken ser vi det når det gjelder vårt forhold til NATO. En hard og bastant linje som sier at vi vet hva vi har men ikke hva vi får — og så beholdes det bestående. Dette er konservativ politikk. Som sosialister kan vi ikke akseptere den. Vi kan ikke akseptere en allianse med diktaturene i Europa. Det er uverdigg for et sosialistisk parti å gå inn for en allianse med USA med den nåværende politiske linje som der føres, men sin krigføring i Vietnam og sin politikk i den tredje verden. Vi kan heller ikke alliere oss med Portugal med sin krigføring i sine afrikanske kolonier og heller ikke med Hellas med sin militærjunta. Våre kamerater i disse land — i Vietnam, i Hellas og i den tredje verden — kan ikke frigjøre seg fra undertrykkelse fordi om Arbeiderpartiet vedtar kilometerlange, intetsigende resolusjoner. De krever at vi som sosialister og kamerater går til handling, til konkret handling. En norsk utmeldelse av NATO med basis på andre sikkerhetspolitiske alternativer i Europa, er et lite bidrag til hjelp for våre undertrykte kamerater. Og samtidig vil vi også kunne bidra til en oppmyking av de fastlåste skillelinjer som er i Europa. Vi kan ikke si som det står i forslaget til Arbeidsprogrammet at «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på et bredere geografisk grunnlag må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO» osv.

Inntil muligheter kan skapes. Men hvem skal skape disse muligheter? Det som står i forslaget til Arbeidsprogrammet om dette avslører — etter min mening — en tydelig konservativ holdning, fordi det er vi som sosialister som kan skape disse mulighetene ved å ta initiativ til å reise andre alternativer til NATO. Et skritt på veien i den retning er norsk anerkjennelse av Øst-Tyskland.

På det innenrikspolitiske plan er det en ting jeg har lyst til å ta opp, nemlig vårt forhold til det private bank- og kredittvesen. I forslaget til Arbeidsprogrammet står det at «samfunnet må sikres en større innflytelse over disse». Men vi sier ikke noe om hvorvidt vi skal gjøre det. Skal vi gå ut i valgkampen uten å fortelle folk om hvilke virkemidler vi vil bruke? I stedet for å opprette nye statlige bankforetak, i stedet for at vi innen arbeiderbevegelsen oppretter konkurrerende foretak kontra de private, bør vi gå ut og fortelle folk at vi ønsker at samfunnet skal overta disse institusjonene i tråd med de sosialistiske prinsipper. La oss ikke bare snakke og skrive om sosialister, la oss nå handle som sosialister.

Ingjald Ørbeck Sørheim, Oslo: Europa opplever mørke år. Den russiske panserneve knuser frihetshåpet i Tsjekkoslovakia og viser for all verden at de redde menn i Kreml tror mer på maskingeværer enn på sosialisme. Fascismen knuser det greske demokrati og oberstene får mer våpen fra USA enn noensinne. Men når tsjekkere og grekere trampes under jernhælen, så er det et felles trekk som er uhyggelig. Resten av verden sitter der rolig og ser på. Vi sitter og tåler så inderlig vel den urett som ikke rammer oss selv. Supermaktenes fremste mål er å unngå konflikt med hverandre. Vel er det. Alternativet er det kollektive selvmord. Men i skyggen av denne terrorbalansen kan de store gjøre som de vil innen sine maktblokker. I sosialismens navn voldtar Russland Tsjekkoslovakia. I frihetens navn holder amerikanerne oppe fascistdiktaturer i Hellas og Portugal. Vi opplever at de høyeste idealer brukes som skjerm Brett for de skjendigste gjerninger. Og vi må stille spørsmålet: Kan vi så organisere Europa og verden på ny så vi unngår slike gjerninger i framtiden? NATO ble skapt for å forsvare demokratiet. Fordi vi følte oss truet av Stalin var det mange av oss som forsvarte dette samarbeid i mange år, men det ble vanskeligere etter hvert. Vi fant stadig USA i den tredje verden på den siden hvor sosialister og frihetsskjempere ikke var. Vietnam ble den store vekkeren. Og i 1967 fattet partiets landsmøte et historisk vedtak der vi i klare ord solidarisererte oss med de nasjonale og sosiale frigjøringsbevegelser. Samtidig vedtok landsmøtet å fortsette samarbeidet i NATO. Og mange spurte: Er disse to vedtak forenlige? Jeg trodde den gangen i 1967 at de var det. At vi ikke svarte for det som USA gjorde utenom NATO-området. Men det var utviklingen i Hellas som er blitt avgjørende for meg og jeg tror for mange. NATO's mål var jo dette å bevare folkenes frihet og folkestyre. Men vi opplever at med NATO's våpen fratas det greske folk sin frihet. Uten en NATO-protest knuses det

greske demokratiet. Dette er ikke bare en belastning. Det er et grunnskudd mot hele den tanken NATO bygger på. Men, sies det, vi trenger Hellas for å forsvare oss mot en verre fare, mot kommunismen som vi ser i Tsjekkoslovakia utfolder seg i sin sovjetiske gru. Men har vi da lov til å kjøpe oss frihet med grekernes trældom? Er deres frihet mindre verd enn oss? Og vi må stille et spørsmål til: Ville vi lide den samme skjebne som tsjekkoslovakene om vi går ut av NATO? Sverige har etter 20 år utenfor NATO fremdeles sin fulle frihet. Sovjet-Unionen holder jernhardt på det de har, men risikerer ingen eventyr. Derfor må det i dagens situasjon være de små lands oppgave å søke nye veier. Søk en sikkerhetsordning som omfatter hele Europa. Og hvordan skal vi klare dette. Jeg er enig med AUF som vil melde Norge ut av NATO som et ledd i arbeidet mot en slik all-europeisk sikkerhetsordning. Sammen med de små stater må vi ta initiativet. Jeg er enig med dem som har sagt at vi kan ikke vente til alternativet foreligger, vi må selv være med på å skape det og utvikle det. Vi blir spurt: Er ikke dette risikabelt? Jo, det er risikabelt, men alle linjer i dagens verden medfører risiko. Også som medlem av NATO har vi den risiko å bli trukket inn i konflikter som starter andre steder i verden, som ikke angår oss. Ingen vei er uten risiko i dagens verden, men vi må velge den vei som gir håp om en bedre trygghet og det er den ordning som omfatter hele Europa. Vi er kommet til den korsvei der spørsmålet lyder: skal vi fortsette samarbeidet med USA som med våpenmakt og eiendomsrett høster rikdom i all verdens fattige land, eller vil vi ta konsekvensen av vår solidaritet med det undertrykte folk og velge en ny kurs — fullt ut solidarisere oss med dem. Som norske sosialister må vi velge den nye kurs. Vi må bryte med den blokkpolitikk som ikke kunne forsvare friheten for folkene i Tsjekkoslovakia og Hellas, og vi må søke et forenet Europa på et nytt grunnlag. Et Europa der øst og vest kan ruste ned og frigjøre sine enorme ressurser for innsats der hvor det virkelig trengs — i kampen for de egentlige verdensproblemer — i kampen mot sulten, nøden og overbefolkningen i de fattige land. Sosialisme er solidaritet med de fattige og de undertrykte. Derfor må Norges vei være ut av NATO. Vi må alene og sammen med andre ta initiativ til en ny sikkerhetsordning som kan legge grunnlaget for nedrustning, fred og aktivt solidaritetsarbeid.

Knut Frydenlund: I en tale for et par dager siden erklærte FN's generalsekretær U Thant at han ga menneskeheten 10 år til å løse sine problemer. Det var våpenkontroll, det var befolkningseksplo-

sjonen, det var utviklingslandene han tenkte på. Kan en ikke løse disse problemene innen 10 år — sa U Thant — har vi mistet vår evne til å løse dem. Dette er dramatiske ord, men de kommer fra en mann som sitter slik til at han vet hva han snakker om. For å kunne være med på denne løsningen av disse oppgavene på en så begrenset tid, så kreves det en mentalitetsendring hos oss selv av hele vårt forhold til verden omkring oss. Det krever radikal politikk, det krever radikale løsninger. Det stiller enorme krav til oss selv til radikal nytenkning. Det spørsmål vi må stille oss selv er om vi er i stand til denne nytenkning. Er vi i stand til den mentalitetsendring som er nødvendig. Arne Vetlesen nevnte i sitt innlegg at nå har vi diskutert NATO i Norge i 20 år. Det jeg er redd for er at i de 10 årene U Thant snakker om som er nødvendig for løsning av disse problemene, de vil vi tilbringe med å diskutere for eller imot NATO. Jeg tror at de problemene vi står overfor er større enn dette, og at spørsmålet om medlemskap i NATO eller ei ikke er egnet som kriterium for radikalisme i utenrikspolitikken. Hvis NATO fører til en skjerpning av den kalde krigen, vel, da ville det være riktig å gå mot, men hva er situasjonen hvis NATO og Warszawa-pakten er forutsetningene for å komme videre. Ser vi ikke at det er en tilnærming mellom Sovjet og USA — en tilnærming som foregår trass i Vietnam-krigen, trass i Tsjekkoslovakia? Og uten stormaktene kan vi ikke løse det europeiske sikkerhetsproblem — det globale sikkerhetsproblem — heller ikke utviklingslandenes problemer. Ingen av stormaktene vil, skal vi si, tåle mye forstyrrelser før de trekker seg inn i seg selv igjen, så det jeg er redd for er at denne debatten vi har her og som vi hadde på tidligere møter og som vi vil ha framover for eller mot NATO, det vil ta bort oppmerksomheten fra det som må være det sentrale i denne forbindelse når vi diskuterer NATO, nemlig hvilken politikk som Norge skal føre innenfor denne organisasjonen for å nå fram til en bedre orden. Denne debatten får vi. Og en løsning av det europeiske splittelsesproblem — øst/vest-problemet — er en forutsetning også for å kunne gjøre det nødvendige frontalangrep på utviklingslandenes problemer.

En annen sak som i dag lanseres som en radikal merkesak her, er anerkjennelsen av Øst-Tyskland. Først må vi slå fast at det å anerkjenne et folk, eventuelt mot sitt eget ønske, det er verken radikalt eller sosialistisk. Men dessuten vil et slikt skritt være et slag mot de vest-tyske sosialdemokrater i dag. I sitt innlegg fortalte Hans Raastad om det svik som vi begikk mot de vest-tyske sosialdemokrater da vi ikke støttet dem i deres kamp mot gjenopprustning. La nå ikke dette forlede oss til å gjøre samme feilen

i dag og dolke dem, for hva har ikke de vest-tyske sosialdemokrater gjort i løpet av kort tid. De har snudd vest-tysk utenrikspolitikk fra å være negativt innstilt overfor tilnærming, til å være en av drivkreftene bak tilnærmingsprosessen, og dette må vi støtte dem i. Noe annet er det at når det gjelder forholdet til Øst-Tyskland, så er det ikke et spørsmål om alt eller ingen ting — om full folkerettslig anerkjennelse eller om vi fortsatt later som om Øst-Tyskland ikke eksisterer. Anerkjennelsen av Øst-Tyskland kan komme på et senere tidspunkt som et ledd i en europeisk sikkerhetsordning — men om landsmøtet nå vedtar en anerkjennelse av Øst-Tyskland — folkerettslig anerkjennelse — så er det en hån mot de vest-tyske sosialdemokrater.

Berit Aas, Akershus: En forstår hvor forferdelig vanskelig det er å diskutere Norges sikkerhetspolitikk når man har sittet i verdens største byer med de spanske undergrunnsarbeidere og med gråtende vietnamesiske kvinner som sier at de brenner vår jord. De samme partnere som vi mener varetar våre interesser, brenner jord og barn andre steder. Det er derfor det er så vanskelig for oss å diskutere dette problemet.

Vi tror at frihet er noe som har med geografi og med hærstyrker og allianser å gjøre. Det er en annen form for frihet som vi må skaffe oss.

Vi tenker på et Hellas og på et Spania. Man tenkte i sin tid på et Tyrkia som forfulgte sine armeniere og man tenkte på et Tyskland som drepte sine jøder og radikale. Dette er et kjent problem for politikerne. Man raser, man bruker bestemte framgangsmåter for å fordømme og det gjentar seg gang på gang. Men hva er det vi ikke vil tenke på? Hva er det vi dag etter dag må forsøke å glemme for at vi skal fungere skikkelig? Jo, det er at vi har Polaris-ubåtene omkring oss med så store sprengladninger at bare et eneste feilslag ville slette oss ut. Eller som min lille 6 år gamle sønn sa: «Du mamma, er det ikke sånn at det er fly oppe hele tiden med bomber?» Og når fikk vi vite at Eisenhower egentlig hadde tenkt å utløse en atomkrig, hvis det ikke hadde kommet til forhandlinger i Korea.

Jeg har møtt folk over hele verden på mange forskjellige tider og ved mange forskjellige anledninger, og jeg husker en filipinsk statsviter som sa at «hvis de pengene som Sovjet og Amerika til sammen har brukt i rustningskappløpet fram til 1965 hadde blitt brukt til å bygge opp og industrialisere de underutviklede land, så hadde dere kunnet bygge 11 England eller 31 byer av typen London og Paris, og det hadde hjulpet oss det!»

Når det gjelder våpenutvikling vil jeg nevne at et amerikansk bombefly koster like mye som å holde 250 000 lærere et år beskjeftiget i Latin-Amerika. Når en leser om at amerikanerne kan fremstille en gass som i løpet av 30 timer kan drepe alle sammen på vår jord, så er det ikke en eneste som løfter sin røst og sier: hvor er det blitt av moderniseringen og oppfyllingen av Haag-konvensjonene som skulle verne sivilbefolkningen mot folkemord? Og dette er det jeg mener at vår allianse med Amerika gjør. Vi tør ikke gå på dem som egentlig er våre fiender. Derfor må vi samle oss om et annet alternativ og dette alternativet er et sosialdemokratisk Norden som skjønner hvor det står og hvilke oppgaver det har i en farlig, farlig verden.

Rolf Lasse Lund, AUF: I den sikkerhetspolitiske diskusjon dukker det ofte opp en redsel for en tilbakevending til en tid med de mange enkeltnasjoner i strid. Men det er ikke denne form for primitivitet som utgjør en trusel mot freden i dagens Europa. Det primitive i situasjonen er at i skyggen av kjernefysisk våpenteknikk er Europa delt i to interesseområder, en sovjetisk- og en amerikansk-vennlig. De har så å si hver sine enemerker. Det er dette primitive system som kunne tillate Sovjet å marsjere inn i Tsjekkoslovakia og brutalt slå ned en utvikling mot demokrati og sosialisme. Sikkerhetssystemet i Europa ga dem både motiv for sin handling og systemet ga dem visshet for at det var ganske ufarlig å gjøre det. Flere har vært inne på dette systemet, og det er mange grunner til å ta konkrete skritt for å avvikle et slikt system. For det første det at det i virkeligheten ikke gir noen sikkerhet, ikke gir noen trygghet for de små nasjoner. Hellas og Tsjekkoslovakia viser det. For det andre, det som alle erkjenner, men som de færreste tør forandre, selve systemets ryggrad så å si, er terrorbalanse som ingen reell og varig fred kan bygge på. Alle sier det, men en tør ikke bryte ut av det system som fungerer slik at det har en innebygd drivkraft til opprustning, militær forskning for milliardbeløp, såkalte teknologiske framskritt som gir oss antirakettsystemer osv. Det ligger en drivkraft mot alt dette i selve balansesystemet for at såkalt likevekt skal kunne opprettholdes, og hvor nedrustning i første rekke ikke kommer som en logisk konsekvens av tillit og reelt vennskapsforhold, men en nedrustning er noe en forhandler seg til og hvor en beveger seg innenfor myten om fullstendig gjensidighet i terrornedtrapping. Og med den avanserte teknologi som en i dag opererer med innenfor militærforskningen, er det all grunn til å frykte den økende usikkerhet som selve drivkraften i systemet kan skape. Og i dette er norsk sikkerhetspolitikk et tannhjul. Det eksisterende

sikkerhetssystem gir ikke noe godt grunnlag for å skape et tillitsforhold mellom øst og vest, nettopp fordi avskrekking og mistillit er selve systemets kjennetegn trass i avspenning. Det finnes et alternativ til Europas to-delning, og det er det all-europeiske — at Europa finner sin egen identitet uavhengig av de to supermakter. I øst skjer en liberalisering, men selv de mest liberale øst-europeiske politikere vil neppe kunne tenke seg å integrere deres land i det som er dagens samfunnsmiljø i Vest-Europa. Og her ligger en utfordring til Arbeiderbevegelsen i vest og til Norden som kanskje kan virke som katalysator. Det er ikke tilfeldig at det er konservative politikere som i dag er mest skeptisk til nordisk samarbeid. Det vi trenger er en politikk som bevisst tar sikte på Europas frigjøring fra begge de to supermakter. Det gjelder økonomisk, det gjelder åndelig og det gjelder militært. Norsk utmelding av NATO vil være et ledd i en slik bevisst politikk. Et samlet Norden og et annet Europa vil dessuten ha mulighet til å framstå overfor den fattige verden med et helt annet ansikt enn det som USA i dag framstår med. Det er perspektiv i en slik politikk og det må settes i sammenheng og sikkerhetspolitikken må bli en del av den.

E. Bergsland, Telemark: Det er stor og bred enighet om den politikk som Arbeiderpartiet har ført i de senere år. Selvsagt var det slik at det var store vansker å omstille seg for partiet fra å være i regjeringsposisjon og så komme over på opposisjonsbenken. Vi kan vel si at Arbeiderpartiet har ført en nøktern og saklig opposisjonspolitikk som er så ansvarlig at vi kan gjennomføre den dersom vi kommer i regjeringsposisjon igjen. Nå er det jo slik at politikk kan gjøres bedre og det er da ikke med disse ord sagt at jeg er fornøyd på alle punkter med Arbeiderpartiets politikk når det gjelder det innenrikspolitiske planet.

Vi må nytte enhver anledning til å markere oss i Stortinget. Vi må se på de forslag som kommer og jeg synes vi har et veldig godt eksempel når det gjelder regjeringens skatteforslag. Der har Arbeiderpartiet gjort det riktig. De fremmer sitt eget klare standpunkt og forslag i denne saken. Og det tror jeg er svært viktig at vi noterer oss. Når det gjelder vår distriktpolitikk så tror jeg vi som kommer utenfra, vi føler dette meget sterkt og det er veldig mange som er opptatt av dette. Derfor er det viktig for oss i arbeiderbevegelsen og i partiet, at vi markerer oss så sterkt som det overhode er mulig når det gjelder disse saker i tinget.

Formannen la i sitt innledningsforedrag opp til en utenrikspolitisk diskusjon og det har han også fått. Det var antakelig meningen og den blir da selvsagt svært NATO-betonet. Jeg er helt

enig i at det er svært mange betenkeligheter med våre partnere i NATO. Når vi tenker på Hellas, Portugal, når vi tenker på USA's Vietnam-politikk osv. Selv om den foregår utenfor NATO's rekke, så er det store skyggesider ved vårt NATO-samarbeid. Det må være helt klart at Arbeiderpartiet og arbeiderbevegelsen her vil støtte de demokratiske kreftene i disse landene. Men å gjøre det så lettvinnt at dette skal kunne gjøres ved å stryke oss ut av NATO, det er for lettvinnt resonnert og en for lett løsning.

Jeg vil gjerne få lov, som formann i Telemark Arbeiderparti, å referere et vedtak som vi gjorde på siste årsmøte: «Norge må føre en sikkerhetspolitikk som både er egnet til å trygge vårt lands frihet og bidra til fred i vår del av verden. Det kreves en kontinuerlig vurdering av våre sikkerhetspolitiske problemer, og Norge må aktivt bidra til å utrede alternativer som på politisk grunnlag kan bygge bro over motsetninger og bidra til å få slutt på blokkpolitikken. Inntil mulighetene kan etableres for en sikkerhetsordning som bedre enn den nåværende kan imøtekomme disse primære behov, opprettholdes vårt medlemskap i NATO.»

Jeg mener med dette at vi har sagt at vi vil arbeide aktivt for å finne løsninger, vi vil gjerne høre og vi vil lytte til de løsningene som våre partikamerater foreslår, og dersom vi kan finne fram til en bedre løsning, ja så tar vi den — det må være helt klinkende klart. Men la oss som sosialister gå sammen om en kamp som føres på det innrikspolitiske planet også. La oss sørge for å skifte ut denne borgerlige regjering som vi har, som nå er i ferd med å påføre vårt samfunn skjevheter som det vil ta år før vi greier å rette opp igjen. La oss gå hånd i hånd sammen ved høstens valg og la oss sørge for at vårt parti får flertallet på tinget. Da kan vi realisere vårt program og våre ideer.

Asbjørn Mathisen, Oslo: Vi har nå en historisk enestående sjanse til å få fart i det nordiske samarbeid. En sjanse som vi ikke må la gå fra oss. Vår vei og vårt arbeid i det internasjonale samfunn må gå gjennom Norden. Dette må også gjelde eventuelle tilnærmelser til det europeiske fellesskap. Det må være helt klart for et sosialistisk parti at målsettingen er et sosialistisk Norden. I de nordiske land må vi kjempe en felles kamp mot storkapital såvel innenlands som utenlands. Storkonserner som har hele verden som sitt marked kan få muligheter til å styre utviklingen hvis ikke de sosialistiske partier i samarbeid passer på at samfunnsstyringen skal ligge hos demokratiske organer. Innenfor de nordiske land vet vi nå at særgrupper kjemper med nebb og klør for å ta vare på sine økonomiske særinteresser. Det er vel endel som tyder på at disse særinteressene

kommer til å hemme utviklingen mot et mer integrert samarbeid. Vi skal passe på i arbeidet for videre nordisk samarbeid at det ikke er tekniske løsninger på embedsmannsplanet som skal prege arbeidet, men at det er generelle politiske løsninger som må være grunnlaget for samarbeid mellom de nordiske landene. Filmen «Brent jord» har vært brakt inn i debatten. La det være klart at ingen ønsker jord som brenner noe sted i verden. Filmen ble sannsynligvis brakt inn i debatten for å få følelsene inn i den sikkerhetspolitiske debatt. Det var veldig mange sterke scener i filmen. En av de sterkeste var da russiske soldater som venner kom og befridde oss. Så vidt meg bekjent var det den eneste gang russiske soldater har vært på norsk jord.

Vi snakker om at vi har et velferdssamfunn i dag og tenker da på de mennesker som er gamle. Selv om forholdene kan være forskjellige, tror jeg det er grunnlag for å påstå at det er en stor skam hvordan vårt velferdssamfunn behandler de som er gamle. Vi ser at vennskap mellom mennesker av begge kjønn som er over 70 år ikke tåles. Vi har sett at de ikke får lov til å se på TV. Vi tar fra dem penger og de sitter igjen med 40—50 kroner i lommepenger. Forskning om trivsel for de gamle synes jeg må komme i forgrunnen i vårt videre politiske arbeid, og man skulle igrunnen tenke seg at hvis de gamle var like flinke som studentene til å artikulere sine krav, at forholdene på dette området hadde vært vesentlig forskjellig fra hva de er i dag.

Arne Kokkvoll, Oslo: Da Martin Tranmæl kastet sine brannfakler inn i det norske samfunn, var situasjonen den at man ennå ikke hadde midlene til å skape et velferdssamfunn på sosialistiske prinsipper. Nå er situasjonen en annen. Vi har midlene, vi har instrumentene, vi har teknikken, vi har det økonomiske grunnlaget for å gjøre det, men vi bruker ikke midlene. Vi tar dem ikke i bruk. Det gjelder til dels i vårt eget land, men det gjelder enda mer i den verden som omgir oss. Vi har den vanvittige situasjon at den vestlige verden etter sigende skal bruke ca. 800 milliarder norske kroner til sitt forsvar, til rustninger. Jeg skulle tro at den østlige verden bruker omtrent det samme. Samtidig som $\frac{2}{3}$ av verden sulter. Er det noe rart i at unge mennesker over hele verden protesterer mot dette vanvittige systemet? La gå med at deres opprør er blindt, at det ikke er en klar målsetting ved opprøret, men vi må forstå grunnlaget ved selve opprøret. Situasjonen er jo den at den økonomiske kløften mellom den rike og den fattige verden stadig øker. At den stadig blir dypere, og at årsaken etter det jeg kan skjønne, ligger i selve det kapitalistiske system som rår på det

internasjonale plan. Og uten at dette systemet blir brutt, uten at vi kommer fram til en eller annen form for sosialistisk planøkonomi i verdensmålestokk, vil vi aldri komme ut av denne utviklingen. Vi vil ikke komme ut av denne vei som synes å føre bare ett sted hen, nemlig til katastrofen. For meg står det slik at vi bruker altfor mye energi til å forsøke å lappe på det system vi har, både nasjonalt og internasjonalt. Det vi burde gjøre var å satse langt mer energi på å finne fram til metoder, til å finne fram til instrumentene som vi kan bruke for å bryte dette systemet og for å etablere et nytt. Hva kan vi så gjøre? Vi kan begynne i vår del av verden. Vi kan begynne i Norden. Vi kan begynne med det utgangspunkt at intet annet sted har sosialdemokratiet en så sterk posisjon som i de nordiske land. Hvis vi kan forene våre krefter til felles innsats i Norden og i verden som omgir oss, så tror jeg at vi har et utgangspunkt for virkelig å kunne sette inn et dolkestøt mot det system som rår i dag. Hvorfor er de konservative så redd for det nordiske økonomiske samarbeid som nå er i komminga? Det er to årsaker til det. For det første er de redd for at det skal ødelegge grunnlaget for den utenrikspolitiske orientering — den utenrikspolitikk vi hittil har ført. Jeg vil ikke ta opp her om det er grunnlag for denne redsel, personlig vil jeg jo ønske at de konservative antakelser på det punkt er riktige fordi jeg er motstander av fortsatt NATO-medlemskap. Men jeg tror likevel det er et annet argument, en annen årsak til at de konservative så sterkt tar avstand fra det nordiske økonomiske samarbeid. Og det er ganske enkelt dette at her står sosialdemokratiet så sterkt at hvis man får det sammensveiset, så er det en reell fare for de bastioner som de konservative har både på nordisk grunnlag og i verdensmålestokk. Vi har et utgangspunkt for å arbeide for våre ideer i verdenssamfunnet, hvis vi først får et sammensveiset Norden.

Oddvar Berrefjord, Landsstyret: Dette med sikkerhetspolitikken har jo fått en ganske bred plass i debatten her, og det er vel også ganske naturlig etter det opplegget som partiformannen hadde i dag. Men det som jo i denne situasjonen er viktig og viktigere enn alt annet, det er jo nettopp dette at vi nå står overfor et valg og skal gå ut til det norske folk og si fra hva vi ønsker både på det innenrikspolitiske og det utenrikspolitiske og dermed også på det sikkerhetspolitiske plan. Det er jo ganske klart at det norske folk venter på hva dette landsmøtet vil resultere i. Og det spørsmål de naturligvis stiller seg — jeg har hørt det spørsmålet nå stilt flere ganger i forbindelse med den aksjon som er reist for å kaste Norge øyeblikkelig ut av NATO — vil partiet virkelig gjøre det? Det er jo det

det norske folk har krav på å vite, — hvor står vi hen i dette bilde? Kan vi by det norske folket en sikkerhet som de gjerne vil ha? Jeg synes dette er symptomatisk at den første som hadde ordet i debatten her var en representant fra Finnmark. Jeg tror ikke det i og for seg er noen uenighet mellom partifellene om det mål som vi skal arbeide henimot — nemlig å få, ikke bare en all-europeisk sikkerhetsordning, men en verdens-sikkerhetsordning. Det er bare det at vi må jo stikke fingeren i jorda og lukte hvor vi er hen. Jeg har inntrykk av at enkelte som har hatt ordet her, kanskje særlig da de yngre — har et noe lite realistisk syn på hvor vi her står. De sier at vi øyeblikkelig må ut av NATO, og da med den bakgrunn at dermed skulle vi nærmest automatisk oppnå en all-europeisk sikkerhetsordning. Men om vi går til en øyeblikkelig utmelding av NATO, så får vi selvfølgelig ikke en all-europeisk sikkerhetsordning som en automatisk følge av det.

Det vi kan gjøre er innenfor organisasjonen å arbeide ut fra vår sosialistiske målsetting og ta opp de spørsmålene i de organene der. Det må jo være ganske klart at i det øyeblikk som både Warszawa-pakten og NATO's ministerråd stiller seg positivt til forhandlinger om en sikkerhetsordning i Europa, så vil det være veien å gå istedenfor å løsrive den ene fra den annen.

Det har vært nevnt spørsmålet om Hellas. Man snakker i det hele nokså meget om de diktaturene der. Forholdet er vel det at det er da ikke NATO som har gått inn i Hellas, men Hellas er jo ødelagt innenfra av juntaen og det må jo være vår oppgave innenfor NATO som innenfor andre europeiske organisasjoner, hvor vi har muligheter for det, sammen med andre sosialdemokratiske bevegelser å motarbeide det diktatur som finnes der. Og det må vi gjøre på alle områder. Hans Raastad var inne på dette spørsmålet om anerkjennelse av Øst-Tyskland og sa at vi skulle anerkjenne de faktiske forhold. Jeg kan si det slik at vi kan erkjenne hvordan de faktiske forhold er, men vi kan ikke anerkjenne et regime — et typisk Quisling-regime som marionette-regjeringen der er. Skulle vi anerkjenne det, så måtte vi også anerkjenne de andre faktiske forhold, og vi vil ikke anerkjenne forholdene slik de er i dagens diktatur i Hellas. Vi erkjenner at det er slik, men vi skal motarbeide det så langt vi evner og rekker.

Arne M. Olsen, Vest-Agder: Det er mye jeg kunne være med på for å få vekk den borgerlige regjeringen vi har nå, men er det noe område der vi må ta sjansen på å ofre hensynet til kortsiktige valggevinster, så er det etter min oppfatning i forhold til den historiske oppgaven å ta et krafttak for hva vi kaller fattigfolk her i verden.

Og det dreier seg som bekjent om en ganske annen fattigdom enn den vi kjenner til fra mellomkrigshistorien her hjemme. Den innsatsen vi har stått for den siste perioden, bl. a. gjennom forslag i Stortinget, den innsatsen har selvsagt vært større enn hva de borgerlige partier har stått for. Men skal vår innsats komme mer i samsvar med våre ideer, skal vår innsats for den fattige verden kunne markere seg som en appell overfor folk og grupperinger som føler solidaritet, som føler ansvar overfor medmennesker også utenfor dette vesle landet, da tror jeg det må en ganske annen innsats til. Her kommer programforslaget inn i bildet med noen etter min oppfatning, nye og mer kraftige signaler. Jeg tenkte da særlig på det som er nevnt om å drive en mer solidarisk handelspolitikk. Da er det vel å merke ikke snakk om den solidaritet som vi kanskje i for stor grad har stått for, nemlig med verdens rikmanns-nasjoner, men en solidaritet med dem som har behov for solidariteten og som har krav på denne solidariteten. Jeg tror velgerne denne gangen vil stå overfor et klart valg mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partier.

Andre signaler i vår politikk og da markert i programforslaget gjelder opplegget og initiativet for en sosialdemokratisk front i Europa. Vi har etter vår oppfatning lenge vært klar over den kraft den sosialdemokratiske arbeiderbevegelse i Europa representerer samlet. Men nå burde tida være inne til å ta i bruk denne krafta, og her ligger vår mulighet til å kunne prege Europa-politikken i større grad, ved på viktige områder å gjøre praktiske framstøt med gjennomslagskraft i tråd med de sosialistiske prinsipper. Siktemålet må være å føre en politikk med praktiske framstøt som gir en rettferdig fordeling av verdens goder. Et ennå høyere siktemål er å få til et sammentømmret Europa, en europeisk kraft som kan blande seg i koret som hittil har bestemt de store linjene i verdenspolitikken, nemlig USA og Sovjet. I forslag til prinsippprogram sies det at vi må arbeide for en trinnvis utvikling av et organisert verdenssamfunn som garanterer freden og alle menneskers like rett til velferd og frihet. At vi som et ledd i dette må gå inn for å styrke og bygge ut det nordiske samarbeid. Dette hører også etter mitt syn med i et mønster, et realiserbart mønster, eller en vei å gå i vår utenrikspolitikk. De markerer seg etter min oppfatning som en prioritering vi bør følge og som etter mitt syn er verd atskillig av vår oppmerksomhet og innsats, og vel å merke framfor innsatsen for eller mot NATO.

Dirigenten gjorde oppmerksom på at det ennå gjenstod 20 talere og foreslo at det ble satt strek. Enstemmig vedtatt.

Ivar Mathisen, Sentralstyret: I sin hilsningstale i dag pekte Tage Erlander på spenningen mellom det han kalte visjon og det mulige, den mulige politikk. Når en hører på denne debatten så får en erkjenne akkurat dette forholdet som Tage Erlander pekte på. Vi kan bli enige langt på vei også når det gjelder visjonen i internasjonal politikk og aktivisere den internasjonale solidaritet. Men samtidig tror jeg det er nødvendig å minne hverandre og ikke minst de unge om at for å kunne øke innflytelsen på det vi vil når det gjelder internasjonal politikk, så må vi ha en basis i vårt eget land. Vi står overfor et valg om 120 dager. Jeg er klar over at det er livsfarlig å si hva jeg nå gjør, men jeg vil likevel gjøre det. Hvis man vil føre debatten videre slik som det fra mange hold er gjort nå, så er jeg redd for at det vil fyre opp under den problemstillingen som justisministeren allerede har vært ute i valgkampen med — om i hvilken grad det er mulig å stole på Det norske Arbeiderparti i sikkerhets- og utenrikspolitikken. Det er helt klart at den største delen av det norske folk har de erfaringer på kropp og sjel som Annemarie Lorentzen ga uttrykk for. Det er det erfaringsgrunnlaget de har når de gjør seg opp en mening om den tillit de skal vise et eller annet av de demokratiske partier som stiller opp ved dette valg. Og jeg ber ungdommen om å tenke nøye over det. Jeg er klar over det som er sagt så ofte i dag at ungdommen kan veldig mye, men det de må ha klart for seg er at deres erfaringsgrunnlag er langt, langt svakere enn de eldres. Og det er en del som har erfaringer så sterke og så intense fra perioden 1940/45 at en vel neppe noen gang kan glemme dem. Og derfor er det veldig vanskelig å bli med på linjer i utenrikspolitikken som langt på vei er å spille poker. Jeg er glad for at de unge menneskene har tro på menneskeheten, på det gode i nasjonene, men jeg tror også det er nødvendig å presisere at den verden vi lever i er annerledes enn de fleste mennesker ønsker den skulle være. Jeg vil også gjerne knytte meg til den solidaritet som har gått som en rød tråd gjennom debatten. Det er riktig å eksponere den solidariteten — både i forhold til Norden, i forhold til verden og i forhold til utviklingslandene. Jeg vil gjerne også si til unge mennesker og ikke minst den delen av unge mennesker, både i og utenfor denne salen som har opplevet Norge etter 1945 i trygghet og velstandsutvikling — at den solidariteten trenger vi også i Norge. — Vi skal føre en politikk som gjør at alle de grupper — små og store — som henger etter i velstandsutviklingen kan se at de lever i et solidarisk samfunn.

For oss som til daglig stiller med praktisk politikk er dette problemstillingen: hvordan skal vi prioritere? Og da må jeg si at

den voldsomme solidaritet som kommer til uttrykk på slike møter som her, den ser vi ikke igjen i den praktiske politikk. Den ser vi ikke igjen når vi skal ta stilling til oppgavene på det kommunalpolitiske plan. Vi ser den heller ikke igjen når det gjelder å fastlegge partiets politikk vis à vis de unge. Jeg vil gjerne ha dette fram. Vi skal vinne et valg og vi må også føre en valgkamp slik at det sikkerhetsbehov som det enkelte menneske føler søkes dekket gjennom en tillitserklæring til Arbeiderpartiet ved valget 8. september.

Johs. Wiike, Oslo: Hvis jordens befolkning i dag skulle ha amerikansk levestandard ville det bare være plass til ca. 1,3 milliarder mennesker på jorden. Nå teller den nesten 4 milliarder. Befolkningsutviklingen foregår som en eksplosjon. En greier ikke å følge opp når det gjelder matvarer og forsyninger til det som er nødvendig for å leve for folk i de fattige land. Vi må bryte ned det internasjonale handelssystem som i dag opererer bare til fordel for de rike land. Norge er et av disse. For det andre må vi søke kontroll over de gigantiske internasjonale selskaper som i dag i mange tilfelle har langt større økonomisk og politisk innflytelse enn mange regjeringer. For det tredje at den politiske og militære intervensjon i U-landene må opphøre. Dette gjelder både imperialistiske stater i øst som i vest. Det må foregå en forandring av det økonomiske og sosiale system i det enkelte U-land. Dette burde arbeiderbevegelsen i Norden lett kunne forstå. Det var nemlig på denne måten arbeiderbevegelsen kunne gjøre Norden til velferdsstater. Den store tragedie som menneskeheten kan oppleve er at skillelinjene mellom rike og fattige land, mellom nord og sør, blir en militær kampsone som vi kan ane følgene av. Atomvåpen er i dag stormaktenes sverd. Men nye våpen er under utvikling. Det er bakteriologiske og kjemiske våpen. I 1917 var Sovjets kanoner kalt for de fattiges piano. Det vi kan oppleve er at i den situasjon hvor kløften mellom rike og fattige land blir større og større, kan fattige land gå til den desperasjon å se våpenbruk som sin siste utvei ut fra fornedrelsen. Slike våpen av bakteriologisk og kjemisk art, som er billig å framstille, kan bli det den neste generasjon i disse land vil kalle for sitt fattigmannspiano. Jeg tror ikke NATO har hatt så stor betydning for vår sikkerhet og stabilitet. Det har vi også hatt i Vest-Europa, men den hevning de har hatt i levestandarden i Vest-Europa har bidratt sterkt til at folk har hatt veldig liten interesse for å gå ut og bruke våpen. Når vi skal prioritere vår U-landshjelp, må den i første omgang skje gjennom FN og i andre omgang en tosiktig hjelp, eksempelvis som vi har gjort det i flere stater i Øst-Afrika.

For å prøve den nordiske vilje til internasjonal solidaritet vil jeg fremme følgende forslag:

«Landsmøtet i Det norske Arbeiderparti ber det nye Sentralstyret å ta kontakt med de øvrige nordiske arbeiderpartier for at de nordiske land i fellesskap skal arbeide for økonomisk og moralsk støtte til Mozambiques sosiale og nasjonale frigjøringsbevegelse Frilimo. Dette kan best gjøres ved felles nordisk støtte til utdanningssenteret Mazambique-instituttet i Dar es Salam.»

Nina Smid, Bergen: Den indignasjon overfor utviklingen på det utenrikspolitiske plan som her er kommet til uttrykk fra en rekke talere, er det vel ingen her i salen som ikke er enig i. Men det er jo bare det at det vi mangler, det er det kommet altfor lite fram om av motforestillinger og alternativer for å sikre den trygghet vårt land nå likevel har ved vår nåværende sikkerhetspolitikk. Jeg synes vi burde være observante på at i samme grad vi reduserer vår nåværende alliansepolitikk, så reduserer vi også den trygghet i fellesskapet som likevel er det motto vi går til valg på. Det som egentlig og først og fremst fikk meg til å ta ordet, det var noe spesielt som kom fram i Bratteli's innledning. Når jeg som kommer fra en landsdel som tradisjonelt betegnes som det mørke fastland i relasjon til spørsmålet omkring kristendommens plass i tilværelsen og samfunnet — dere skjønner jo da at jeg kommer fra Vestlandet — da er det i alle fall med stor tilfredshet at en noterer seg den klare formulering vårt parti nå legger fram, dette at religion er en privatsak, at ens religiøse overbevisning ikke skal blandes sammen med politisk engasjement. Personlig synes jeg for min del — det er mulig at det er litt sterkt — men jeg har alltid syntes det har klebet en tanke av blasfemi ved navnet Kristelig Folkeparti. Jeg synes også at i vårt eget parti har det vært litt for mye ullent snakk omkring disse problemene, og jeg tror det delvis er en av årsakene til at mange mennesker rundt omkring, ikke minst i utkantstrøk, mennesker som naturlig sogner til vårt parti, likevel har gitt Kristelig Folkeparti sin stemme for da har de liksom en forvisning om at — ja, dere skjønner selv. Jeg tror at får vi det til å informere og gjøre det klinkende klart akkurat dette som Bratteli nevnte i sin innledning, at vår bevegelse og vår politikk bygger på et samfunnssyn som gir plass for alle uansett trosoppfatninger, ja klarer vi denne informasjon så tror jeg at også svært mange av dem som i dag står på terskelen til vårt parti, vil gå over den terskelen og finne veien hos oss. Det er så at trosspørsmål hører ikke

hjemme i politikken, men det forhindrer imidlertid ikke at vi ved den kraftprøve som høstens valg innebærer, bør kaste oss ut i kampen med kallets tro og troens krefter for å vinne igjen de tapte skanser.

Britt Hildeng Hauge, Kvinnesekretariatet: Som formannen har pekt på i en rekke sammenheng lever vi i et samfunn i stadige forandringer. Dette er tilfelle i vårt eget land, det er tilfelle i den internasjonale situasjon og i det internasjonale samarbeid. For 20 år siden valgte vi å gå inn i NATO på et landsmøte som dette her. Vi har fulgt den utenrikspolitiske linje som vi da trakk opp trutt i 20 år til tross for at den ytre rammen og den øvrige internasjonale situasjon har endret seg på vesentlige punkter. I en skapt redsel for Sovjet gikk vi inn i NATO i 1949. Den direkte årsaken var vel kanskje Tsjekkoslovakia og hendingene der den gang. Tsjekkoslovakia-hendingene i fjor og Sovjets invasjon der forteller noe om de internasjonale forholdene i dag. Men det forteller oss ikke det som enkelte vil hevde, og som det ble hevdet i 1949 — Sovjets trusel overfor Norge. Derimot forteller hendingene oss noe om den internasjonale situasjon og den situasjon de små nasjoner generelt står overfor i forhold til de to supermakter. Gjennom Jalta-avtalen under krigen ble Europa delt i to interessesfærer, den østlige og den vestlige. Det er resultatet av denne avtalen som kommer til uttrykk når Sovjet uhindret kan gå inn i et land som avviker i sin politikk med hensyn til hva som måtte være ønskelig for supermakten Sovjet. Parallellen til dette kan vi trekke til Hellas. Militærkuppet for to år siden ble gjennomført ved hjelp av utarbeidet NATO-plan. Planer som skulle settes i verk i tilfelle indre uro og omveltninger skulle gjøre det nødvendig. Europeiske aviser kunne da fortelle at liknende planer foreligger og forelå for andre NATO-land, deriblant Norge. Disse forholdene sier oss noe om de små nasjoner og deres plass i det internasjonale bilde. I realiteten er de underlagt supermaktenes interesser og politikk, og slik vil det fortsatt være dersom de små nasjonene ikke tar konsekvensene av sitt ønske om å være suverene stater ved i første omgang å bryte i hvert fall de organisatoriske bånd som binder oss til supermaktene. For Norges vedkommende vil et brudd med NATO være en begynnelse i så henseende. Bratteli nevnte to hovedoppgaver NATO hadde. Den skulle trygge sikkerheten i Vest-Europa, dernest skulle den øke og stabilisere forholdet til øst. Men det var en oppgave Bratteli ikke nevnte i sin innledning og som færre og færre NATO-tilhengere tør nevne. Nemlig den uttalte målsettingen fra NATO's side om å verne og sikre demokratiet og demokratiets

styreform. I dag finner vi ikke bare rene diktaturer blant NATO's medlemsland, men vi er vitne til at NATO og NATO-landene bidrar til å opprettholde disse diktaturene. Papandreaou uttalte da han var her i Norge at dersom den økonomiske støtten til militærjuntaen i Hellas opphørte fra de NATO-allierte landene, så ville juntaen falle sammen om kort tid. Men kanskje mest graverende er det forhold at vi gjennom hele 20 år har kunnet understøtte og følge opp Portugals kolonipolitikk ved å sette NATO-solidariteten over FN-solidariteten som ved en rekke anledninger har sagt at man ikke skal selge våpen til Portugal, men NATO-land har fortsatt å selge våpen til Portugal til tross for FN's anmodning om ikke å gjøre det.

Th. Stoltenberg, Oslo: Noe av det som jeg tror er hovedmomentene i argumentasjonen mot fortsatt medlemskap i NATO i dag er hvordan kan vi fritt øve den innflytelse et lite land som Norge måtte kunne ha på den internasjonale utvikling. Konkret er det: Hvordan kan vi stå solidarisk med de som er undertrykte i verden? Hvordan kan vi redusere supermaktenes velde? Og jeg vil gi NATO-motstanderne ett argument til som jeg har savnet, og det er den fare som det naturligvis alltid vil være ved å være i en allianse, at vi blir ukritisk overfor de informasjoner og de tanker som kommer innen en slik allianse. Dette er en fare, det er ting vi må være oppmerksom på og jeg tror det er en av de gode ting NATO-motstanderne forsåvidt har frembragt, det at vi så kritisk kan diskutere vårt medlemskap i NATO. Hvorledes skal vi kunne solidarisere oss og hjelpe de undertrykte folk og samtidig stå i NATO? Jeg vil snu spørsmålet og si. Hvorledes skulle vi kunne øve noen innflytelse hvis vi i dag meldte oss ut av NATO? Det ville konkret, ta Portugal som har vært nevnt av nesten alle NATO-motstanderne og som alle er enig om er en tragisk situasjon og som man må forsøke å rette på deres kolonipolitikk. Ved å melde oss ut av NATO så ville jo det i realiteten bety at det var mye, mye enklere for Portugals operasjoner. De slapp jo dette problemet med å ha land som Norge og Danmark i NATO, og de kunne lage sine bilaterale forsvarsavtaler som ville være mye mer effektive og mye sterkere og ikke ha noen våpen-embargo innebygd i seg slik som det er i dag. Våpen-embargo etter forslag bl. a. fra Norge. Hellas igjen, så tror jeg at ikke minst det faktum at NATO-land går i spissen for å bygge opp en verdensopinion som man etterhvert har fått mot juntaen i Hellas, ikke minst det at NATO-land er med på det, øker styrken og aktiviteten av en slik aksjon. Og jeg tror igjen at hadde vi stått utenfor NATO med en rekke andre land som vi kunne stå

sammen med, og vi kunne for så vidt strutte av selvtilfredshet fordi vi ikke har assosiert oss med noen vi ikke likte, så ville vi likevel ha mindre innflytelse på den utvikling som vi synes er skadelig for verden i dag.

Vi er i økende grad klar over faren ved forurensning av luft og vann. Faren for hver enkelt av oss. Dette er også et meget godt eksempel på hvordan utenrikspolitikken for alle blir en del av vår hverdag. Hvorledes skal vi ha et samarbeid om å bli kvitt forurensningen? Det hjelper svært lite om vi i Norge renser lufta over vårt territorium og vannet innen vårt territorium, så lenge vi ikke gjør dette i samarbeid med alle andre land. For luften og vannet tar ingen hensyn til grensene. Og jeg tror det er nettopp dette samarbeid, til tross for at vi ikke liker regimene vi er nødt til å gå inn i, og så gjennom dette samarbeid søke å påvirke den verden vi ønsker å leve i. Det er derfor jeg ikke kan skjønne at vi løser noe problem ved å gå ut av NATO i 1969, men vi må samtidig holde målet klart for øye slik at vi kan bevege blokkene mot dette all-europeiske sikkerhetssystemet som alle her i dag er enig om og som vi alle bevisst må søke å realisere. Og det ligger ikke så langt fram i framtida.

Hallvard Bakke, Bergen: Også i denne debatten har de som mener at Norge bør gå ut av NATO blitt karakterisert som uansvarlige og lettvinde og det blir mer eller mindre dulgt antydnet at vi ikke er opptatt av vårt lands sikkerhet. Jeg kan forsikre at vi minst like mye som andre er opptatt av vårt lands sikkerhet. Det jeg savner fra NATO-tilhengernes side er en klar og grundig påvisning av hvilke ulykker som vil ramme vårt land dersom vi melder oss ut av NATO. Jeg tror at en nøktern analyse av den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa i dag vil ha som resultat at man ser at grunnen til at vi ikke har opplevd kriger er at de to stormaktene har sine klart definerte interesseområder, og at ingen våger å gå utover disse områder. Ut fra denne analyse vil man også komme til at Norges sikkerhet er avhengig av denne status quo hos stormaktene. I det øyeblikk en stormakt skulle ønske å gjøre framstøt mot vårt territorium, vil den annen stormakt automatisk få mindre innflytelse. Deri ligger vår sikkerhet og deri ligger vår fare. Hvis man da innser at vår sikkerhet ikke først og fremst er avhengig av om vi er med i NATO eller ei, men av at det lykkes å skape en sikkerhetsordning som umuliggjør en konflikt mellom stormaktene — så er den politikk vi må føre den som med størst sannsynlighet kan bryte opp det maktblokkssystem vi har i Europa i dag. Det er hevdet at vi skal gjøre vår innsats innenfor

NATO, og jeg kunne godt være med på at vi skulle være medlem av NATO hvis det var noen grunn til å tro at vi hadde noen innflytelse der. Men vi har sett at NATO gjennom en periode med politisk avspenning stadig har økt sine rustninger. Vi vet også at hvert medlemsland i NATO har vetorett og vi vet at regimene i Hellas og Portugal nettopp er avhengig av NATO for å sikre sin egen maktposisjon. Jeg kan ikke forstå at det er noen rimelig grunn til å tro at denne organisasjonen vil bringe oss et skritt nærmere en all-europeisk sikkerhetsorganisasjon. Løsningen må derfor være å bryte opp maktblokkene og her vil de små land gå foran. Nettopp ved å gå ut av NATO har vi muligheten for å bryte opp den tilstand vi har vært i i de siste 20 år og kanskje gjøre vårt til at vi en gang kan komme over i en bedre sikkerhetsordning.

Den norske arbeiderbevegelse vokste fram i kamp mot åpenbare sosiale og økonomiske og politiske urettferdigheter og man kan vel trygt si at i løpet av den perioden arbeiderbevegelsen har styrt dette land, har den klart å utjevne mye av de ulikheter som rådde. Men like klart ser vi at når vi ikke er kommet lenger, skyldes det den struktur vårt samfunn har. Og skal vi komme videre mot det mål vi har satt oss, så må vi endre samfunnets struktur og derfor er det jo også at Arbeiderpartiet gjennom sitt program vil omforme samfunnet for at vi kan nå vårt mål. Partiformannen karakteriserte den borgerlige koalisjon i sitt innlegg, som en høyrekoalisjon. Og jeg tror det er riktig. Derfor var det veldig forbausende at Bratteli gjennom et avsnitt i sitt innlegg åpnet muligheten for et regjerings-samarbeid med ett eller flere borgerlige partier. For disse partier som spenner over et politisk syn fra det reaksjonære til sosial-liberalismen har ett punkt felles. De er villig til å finne det minste felles multiplum for å kunne hindre Arbeiderpartiet fra å gjennomføre denne omformingen av samfunnet. Jeg vil derfor tillate meg å fremme følgende forslag:

«Det norske Arbeiderparti ønsker å omforme Norge til et sosialistisk samfunn. Dette mål kan ikke fremmes gjennom et regjeringssamarbeid med ett eller flere av de borgerlige partier.»

Partiformannen sa at vi skal danne en koalisjon av nye og gamle yrker. Det kan være riktig. Men jeg tror det er viktigere at vi danner en koalisjon av alle dem som ønsker å fjerne de stengsler i vårt samfunn som gjør vår målsetting umulig, og innenfor en slik koalisjon finnes ingen av de borgerlige partier.

Ole Wiig, Akershus: Ivar Mathisen etterlyste erfaringsgrunnlaget i NATO-debatten. Jeg er vel av samme generasjon som Mathisen,

men jeg har likevel en annen oppfatning av vårt sikkerhetsproblem enn han synes å ha. Jeg er nemlig opptatt av vår sikkerhet og min sikkerhet på samme måte som tsjekkerne er opptatt av sin og grekerne av sin. Men jeg tenker ikke utelukkende på vår egen sikkerhet, vi må også tenke på disse folks sikkerhet og frihetsbehov. Partiformannen sa i sitt innlegg at «en fortsatt organisasjonsstyrke bestemmes ikke bare av militær disiplin og militært materiell». Jeg vil si det samme. Vår sikkerhet bestemmes ikke bare av den militære styrke og den militære disiplin. Vår sikkerhet er avhengig av de politiske og sosiale forhold. Og vi har riktignok hatt fred i Europa i disse årene etter krigen og vi har fått en stabilisering av den sikkerhetspolitiske og maktpolitiske situasjon. Men det er også mange andre ting som har stabilisert seg i Europa og i verden for øvrig. Sovjets jerngrep over de øst-europeiske folk har også stabilisert seg. Diktaturene i Vest-Europa har stabilisert seg, og vi har fått et nytt diktatur. Vi har fått et vanvittig rustningskappløp som allerede i dag bruker mer penger enn hva samlige U-land har å leve for. De fattige land blir fattigere og fattigere og de rike land — deriblant vårt eget — blir rikere og rikere. Den militære blokkpolitikk som vi har hatt i etterkrigstiden har ikke klart å løse noen politiske og sosiale problemer. De er tvert imot blitt forverret fra år til år. Og da er det jo gledelig at Det norske Arbeiderparti mener at vi trenger en ny giv, en ny sikkerhetspolitikk og fredspolitikkk for å gå løs på de problemene som må løses. Forskjellen i synet ligger vel i hvilke praktiske tiltak vi i dag skal gjøre for å bidra til nye løsninger. Stoltenberg mente at det kunne vi best gjøre innenfor NATO. Jeg tror at de som i dag anbefaler at Norge skal ta skritt til å melde seg ut av NATO, de gjør det fordi de gjennom 20 års erfaring har sett at organisasjonene som bygger på en militærstrategisk tankegang, ikke er i stand til å drive en avspennings- og fredspolitikkk. Jeg er enig med dem som har sagt her at vårt bidrag til å få fram et nytt system må bestå i at vi er med på å løse opp disse blokkene. Vi kan gjøre det i dag selvstendig og vi kan gjøre det sammen med andre. Hva da med vårt eget primære sikkerhetsbehov som det snakkes så meget om? For det første tror jeg at hele denne diskusjonen om vårt primære sikkerhetsbehov også altfor meget er preget av militærstrategisk tankegang. Vi er altfor sterkt influert av generalenes synspunkter i disse spørsmålene. Og vi har et naboland som har ført en stikk motsatt politikk. De har og visst om at deres beste sikkerhetspolitikk det er å stå utenfor disse maktblokkene.

Mandag 12. mai 1969

Formiddagens forhandlinger.

Ordstyrer: *Einar Gerhardsen.*

Sekretærer: *Randi Ihlen og Alv Jakob Fostervoll.*

Møtet ble satt kl. 09.00. Beretnings- og protokollkomitéen hadde gjennomgått protokollen fra åpningsmøtet og likeså ettermiddagsmøtet søndag 11. mai og foreslo at protokollen godkjennes, hvilket ble enstemmig vedtatt.

Flere hilsener.

De fra åpningsmøtet utsatte hilsningstaler ble nå holdt.

Orla Møller, Socialdemokratisk Forbund i Danmark: Det er en stor glede for meg å få lov til å bringe en hilsen fra det danske sosialdemokrati.

Det er sterke bånd mellom Danmark og Norge. Vår historie og vår skjebne har gjennom århundre vært tett vevet sammen. Under tiden vet vi jo knapt nok hva som er dansk og hva som er norsk. Jeg behøver bare nevne navn som Ludvig Holberg og Tordenskjold så vet vi alle hvor vi er hen. Det er en stor glede for meg som er en kvart nordmann å få lov til å bringe denne hilsen. Min bestefar stammer fra Dovrefjell. Han utvandret til Danmark og fant seg en dansk pike og et av resultatene er altså min person. Det har under tiden betydd i min tilværelse at hvis jeg blir sint, så får jeg vite at det er Dovregubben som har makten over meg.

Vi fikk etter valget i 1968 i Danmark såkalte norske tilstander. Vi fikk en koalisjonsregjering. Vi har fått en diskontoforhøyelse fra 6 til 9 prosent i løpet av de siste måneder. Vi har fått tømt vår valutakasse. Jeg vil gjerne love partifellene her i Norge at vi skal prøve på i det danske sosialdemokrati å utslette den virkning våre norske tilstander har fått i Danmark de siste måneder. Vi har stilt oss to hovedoppgaver. Danmark har gjennom flere år lidd av sosialistforskrekkelse. Og derfor har vi satt oss den oppgave å prøve på å informere om sosialistisk politikk på en ny måte. Vi vil ha understreket at ikke noe annet enn sosialistisk tenkemåte er i stand til å imøtekomme det behov det enkelte individ har for trygghet og sikkerhet i sin personlige tilværelse. Vi har ønsket å sette mennesket i sentrum. Mennesket som et fritt individ. Sin selvstendige herre økonomisk og kulturelt. Skal et menneske ikke bli en kasteball mellom tidens forskjellige makter, så må det en politisk ramme til som sikrer selv den svakeste økonomisk og kulturell trygghet. Derfor har vi forsøkt en aktiviseringsprosess i

partiet. Vi har forsøkt å skolere alle våre organisasjonsledere til å være politisk tenkende og politisk arbeidende. Vi har lagt vårt partis store problemer for sosialpolitikken, familiepolitikken, jordlovspolitikken, boligpolitikken osv. ut til drøftelse i våre foreninger og vi får for øyeblikket meget kraftige svar. Vi vet at det er satt en politisk nytenkning i gang. Vi setter vår lit til at det kan lykkes på denne måten å føre menneskeverdige høymål som sosialdemokratiet står for frem i forreste linje i dansk politikk igjen. Det har vært en meget stor glede å føle meg helt ut hjemme i deres problemer av det lille jeg har hørt på deres landsmøte og det jeg har hatt mulighet for å lese av oppleggene til dette landsmøte. Jeg føler meg helt overbevist om at skal de menneskeverdige forhold skapes så er det kun én politisk retning som er i stand til å leve opp til disse målsetningene i et moderne samfunn. Det er den demokratiske sosialisme. Jeg vil gjerne Arbeiderpartiet i Norge hell med å føre partiet frem til en seier igjen. Må jeg få lov å si det slik på bakgrunn av det som er sagt i Danmark om norske tilstander, at jeg håper at Arbeiderpartiet kan føre Norge frem til normale norske tilstander, for da lysner det av dag over landet.

Njórdur Njardvik, Island: Mine kjære partivenner! På det islandske sosialdemokratiske partiets vegne har jeg fått i oppdrag å overbringe hilsninger i anledning dette landsmøtet. Jeg gjør dette i en stund som for oss islandske demokratiske sosialister er meget vanskelig. Vi opplever nå på Island den vanskeligste økonomiske krise som har vært i landet siden den andre verdenskrigen. I en periode på knapt to år har den islandske eksporten sunket med 40 prosent og jeg behøver vel knapt gi noen utredning om hva dette innenbærer for økonomien i et så lite land. Samtidig som dette har inntruffet, er de islandske sosialister inne i sitt 10. år som medlem av en koalisjon sammen med sine ideologiske hovedmotstandere. Dette er en situasjon som virker eiendommelig, men har naturligvis sine historiske forklaringer. På Island står de borgerlige samlet, arbeiderbevegelsen står politisk splittet. Sosialistene på Island har nå ikke mindre enn tre partier og disse tre partier har tidligere vært ett. I tiden mellom 1956 og 1959 forsøkte man å forene venstrekreftene på Island med en koalisjonsregjering. Denne regjeringen falt etter 3 år og da dannet det sosialdemokratiske partiet en mindretallsregjering. Jeg vet ikke om noe liknende har foregått i noe annet land, at et parti som har 15 prosent av stemmene danner en regjering. Dette ble gjort under vår daværende partileder, Emil Jonson, og hans økonomiske politikk fikk meget

snart støtte av Selvstendighetspartiet. Resultatet av dette økonomiske samarbeidet ble et stort oppsving i økonomien fram til 1966 da Island i verdensstatistikken hadde — etter USA og Kuwait — den tredje største inntekten pr. innbygger. Men i 1967 og 1968 har fisket helt slått feil med katastrofale følger. Samtidig lever vi på Island med en splittelse når det gjelder utenrikspolitikken. Vi er jo som Norge og Danmark, medlem av NATO og vi har dessuten stasjonert amerikanske tropper på Island siden 1953. Vi er det eneste land i NATO som ikke har noe eget forsvar og et islandsk forsvar — et forsvar som dannes av et folk på 200 000 mennesker skulle vel i alle fall være rart. Samtidig er vi senere enn andre nasjoner blitt helt frie — vår republikk er jo ikke eldre enn fra 1944. Nasjonalfølelsen er på grunn av dette ganske sterk og det er for mange meget utilfredsstillende å ha utenlandske tropper stasjonert i landet i så lang tid. Vi vet jo som Trygve Bratteli sa i går, det går ikke å melde seg ut av verden. Vi må også følge med i utviklingen der. Vi føler oss sterkt knyttet til våre broderpartier i andre land, naturligvis først og fremst i Norden og først og fremst til Norge, for Norge er tross alt det land vi opprinnelig kommer fra og vi glemmer ikke det. Det er for meg en personlig glede å få være med på dette landsmøtet. Jeg kan forsikre dere at vi på Island kommer til å følge deres valgkamp meget nøye og i september kommer vi til å hilse deres seier med stor jubel. Sosialismen går ut på å få en bedre verden, en verden som nekter den sterkes rett til å undertrykke den svake, en verden som går ut på at vi hjelper hverandre. Deres seier i høst er selvfølgelig et ledd i målet — et sosialdemokratisk Norden — og en sosialdemokratisk verden. Jeg personlig tror at dere kommer til å vinne dette valget, og jeg vil allerede nå gratulere dere med valget i høst.

Tom Driberg, England: Det er for meg en glede å være med dere her i dag for å bringe en varm hilsning fra Det britiske Arbeiderparti og dets sentralstyre. Men jeg vil også nytte dette høvet til kort å fortelle hva vi har å stri med i det britiske partiet.

Våre partier har så mye felles — begge deler vi et felles politisk grunnsyn. Begge har i valg hatt våre «ups and downs» — våre seire og våre nederlag.

Det ville være tåpelig om jeg i dag skulle hoppe bukk over de formidable vansker vi har å overvinne. Den største er selvsagt den økonomiske krisen vi befinner oss i — dels er denne en arv fra våre konservative forgjengere — dels er det en krise

forverret av vår utsatte stilling i verden, og av den fordel som visse folk har søkt å trekke av denne utsatte stillingen — også fordi de ikke ønsker å se en arbeiderregjering ved makten i Storbritannia. Regjeringen er blitt tvunget til å gi høyeste prioritet til det å rette opp vår negative betalingsbalanse. Dette har igjen betydd at Regjeringen har måttet ta skritt som ganske enkelt er *upopulære*. I øyeblikket er vårt akutte problem den strid som er oppstått i vårt eget parti, og mellom regjeringen og fagbevegelsen. Den gjelder, som dere vet, regjeringens framlegg til en ny arbeidstvistlov. Det gjelder et lovforslag som vil gi fagbevegelsen en plass i vårt lovverk, men som også vil bety at arbeiderne vil bli lagt under en strammere disiplin. Framlegget er forkastet både av LO, av flertallet i partiets sentralstyre og av en stor del av partiets parlamentsgruppe. Men det har støtte fra de konservative. For tre dager siden satt regjeringen og partiets sentralstyre hele dagen i Downing Street for å saumfare dette problemet. Ordsiftet var åpent og skarpt, men fri for bitterhet. Jeg håper og tror at problemet kan finne sin løsning. Regjeringen har ennå ikke tatt sin avgjørende beslutning. Det finnes i vår bevegelse ingen som ikke ønsker å unngå et brudd med LO. Det vi håper er at et møte i dag mellom regjeringen og LO's representantskap vil føre til en løsning. LO vil trolig der legge fram et forslag til kompromiss som kan godtas av regjeringen. Vi håper — men vet ikke.

Et langt mer alment problem er den mangel på kommunikasjon som er til stede mellom regjeringen og de brede lag av vårt folk. Til en viss grad kan vi få vårt syn fram på fjernsynet. Men praktisk talt hele pressen står mer eller mindre fiendtlig til oss. Og *vi har ikke en eneste arbeideravis å møte de giftige angrepene med.*

Mer og mer samler de ulike politiske meningsmålingene oppmerksomhet. De synes å vise hvor massiv svingningen er bort fra Labour. La meg få lov til å peke på faktorer som ikke kommer inn i meningsmålingene.

1) Det er ikke til å unngå at politiske kampanjer på TV fører til at *personene* skyves i forgrunnen. Men det er typisk at det ikke finnes noen begeistring for de konservatives leder, Mr. Heath, som et alternativ til Harold Wilson. Kanskje har presseangrepene på Wilson begynt å slå tilbake. Ja, kanskje skaper de i dag sympati for ham.

2) Kommunevalgene i forrige uke viste en svak svingning tilbake til Labour.

3) Viktigere enn noe annet — bare 4 måneder før parlamentsvalget i 1964, var det konservative partiet like langt *nede* i meningsmålingene som vi er nå. Like fullt sloss de seg nesten fram til seier. Vi slo dem med den smaleste margin som tenkes kan — med 3—4 mandater i parlamentet.

Men vi har enda 18 måneder eller mer å gå på før neste valg. I løpet av den tida kan regjeringens harde økonomiske politikk ha begynt å gi resultater, slik at vi kan sette inn en omfattende kampanje for å gjøre resultatene av Regjeringens politikk kjent. *De er langt større enn folk flest aner.* Særlig når det gjelder sosiale ytelser, pensjoner, helsestell, arbeidsmarkedspolitikk, teknologiske framsteg, omskolering, arbeidsløshetsstønad, utvidelse av nasjonaliseringen i stålindustrien, havnetransporten, vår innsats i boligbyggingen, avskaffelse av dødsstraffen m. m. har vi satt merker etter oss.

Ett tiltak har vi tatt som vil få følger i valget — følger som vi enda ikke har oversyn over. Vi har redusert stemmerettsalderen fra 21 til 18 år. Det betyr at ved slutten av neste år vil det bli 6 millioner *nye* velgere — de mellom 21 og 25 år som ikke har stemt før, og de under 21 år. Verken de konservative eller vi selv har rett til å vente at de automatisk vil stemme for dem eller oss. Vi har det felles med verden ellers at *ungdommen er urolig* — vi også opplever student-opprør, skepsis til politikk og partier. Men vi er fast bestemt på å vinne deres tillit. Slik som dere i Norge, *tror og håper* vi at valget som kommer, skal gi seier for den demokratiske sosialisme.

Dirigenten: Vi fortsetter nå ordsiftet etter Trygve Bratteli's foredrag. Det er satt strek ved inntegnede talere og det er 11 talere igjen på lista pluss et sluttinnlegg fra Trygve Bratteli.

Rolf Hellem, Landsstyret: Sikkerhetspolitikk er ikke ønsketekning om hvordan verden burde være, men en nøktern vurdering ut fra det den faktisk er. Å drøfte vårt lands sikkerhetspolitikk uten å ta hensyn til de faktiske maktkonstellasjoner som omgir oss og de muligheter disse reiser, vil derfor være en flukt fra virkeligheten. Til virkeligheten hører vår geografiske beliggenhet. Lengst i nord grenser Norge mot et basekompleks. Kanskje det mest utviklede i verden. Et basekompleks som har betydning i global sammenheng og som inngår som et viktig ledd i selve balanseforholdet i øst og vest. Vi har felles grense med den ene supermakt. Vi er i allianse med den andre. Men enten vi er med i en forsvarsallianse eller ikke, vil vår nordlige landsdel ligge i et spenningsfelt av krys-

sende maktpolitiske interesser så lenge det er et spenningsforhold mellom Sovjet og USA. Vår strategiske stilling i den nåværende situasjon er for det første diktert ut fra den geografiske beliggenhet i forhold til de to supermaktene, og for det andre ut fra den våpentekniske utvikling. Den strategiske verdi av vårt territorium er uavhengig av vårt allianseforhold. Et nøytralt forsvar ville neppe skape en akseptabel troverdighet verken for den ene eller andre supermakt. Våre egne ressurser ville sannsynligvis være for begrenset. Våre egne beskjedne styrker i den nordlige landsdel i dag er heller ingen garanti, men garantien ligger i fellesforsvaret, det eneste element som skaper en troverdig balanse på nordkalotten. I dag ville derfor en endring i dette forholdet forrykke den militære balanse og skape en helt ny situasjon. De som ivrer for en umiddelbar utmelding av NATO synes fullstendig å ha glemt at til Norge hører også Finnmark og Troms. Ny vitenskap og sterke følelser legges for dagen når det gjelder problemene Portugal—Hellas — og det er riktig. Men det er uansvarlig samtidig å overse vårt primære sikkerhetsproblem som i det vesentlige knytter seg til vår nordlige landsdel. De som derfor inviterer til Norges øyeblikkelige utmelding av NATO, bør også vite at de inviterer til å spille hasard om vår nordlige landsdel i et planløst håp om å finne andre sikkerhetspolitiske ordninger. Det er ett politisk parti som har «Norge ut av NATO» som basis for sin eksistens. SF bør få beholde sitt monopol så vel på dette som på andre uansvarlige standpunkter. Etter årelang debatt om NATO er det bedrøvelig at det ikke er kommet så langt at en kunne drøfte konkrete alternativ. Først da vil debatten ha en positiv mening. I dag foreligger ingen konkrete og utredede alternativer til vår nåværende sikkerhetspolitikk. Det spørsmålet en måtte stille seg er: Hva vil gi best sikkerhet i framtiden samtidig med at en oppnår større grad av avspenning og internasjonalt samarbeid? Jeg synes tiden snart burde være inne til at disse spørsmål kunne utredes på et fritt grunnlag. Norske forhold og vår begrensede økonomi måtte vurderes mot den sikkerhetspolitiske garanti en søker å oppnå.

Dette landsmøte har i sin makt å utforme et nytt regjeringsalternativ. Vi påtar oss å føre en politikk som gir trygghet innad i vårt samfunn, men da må det heller ikke kunne reises tvil om vår evne og vilje til å skape den ytre trygghet gjennom en troverdig sikkerhetspolitikk.

Sverre Løberg: Mitt standpunkt til NATO er kjent i partiet. Jeg fremmet i fjor i Stortinget et forslag som terminmesseg sett ble fremmet på det riktige tidspunkt når det gjaldt et slikt spørsmål.

Resultatet av de forslag avslørte i alle fall en ting klart, og det var at ett parti i landet ville gjøre 1969 til et NATO-valg, og det gir grunn til visse betenkeligheter når det gjelder vårt eget partis stilling. Selv om ikke jeg har skiftet mening når det gjelder NATO, så er det andre og langt mer nærliggende oppgaver i 1969 som ligger foran dette landsmøtet til avgjørelse. Jeg tror ikke på noen all-europeisk konferanse. Forutsetningen for den må være at de i Europa fastlagte grenser blir godkjent. Jeg er ikke enig i at man anerkjenner Øst-Tyskland på det nåværende tidspunkt. Derimot tror jeg det ville være riktig at man laget en handelsmisjon for eksempel i Leipzig og en her som sto noenlunde i balanse til hverandre. Jeg er personlig avgjort motstander av og allergisk overfor koalisjoner — jo større de er jo sterkere er allergien. Det gjelder også Vest-Tyskland, og man har den mest unaturlige koalisjon i Europa. En koalisjon mellom SPD, CDU og CSU. De har også valg i år og vi må vente og se litt hvordan det kommer til å gå der.

Stoltenberg snakket om forurensninger når det gjaldt spørsmålet om internasjonale konvensjoner, og der vil jeg bruke hans ord på en noe annen måte. Innen vårt sikkerhetssystem har vi en politisk forurensning med Hellas og Portugal. Jeg tror ikke vi når noe resultat gjennom Europa-rådet, jeg tror det må et annet initiativ til innenfor NATO når det gjelder de to landene. Og det er lettere og må være lettere å kritisere og ta avstand fra forurensninger innen sin egen familie enn det er å søke å ta den andre steder. Det valget vi står foran må jo være slik at alle våre partifeller er av den oppfatning at vi kan nå et flertall med regjeringsmakt igjen. Uten det kan vi ikke føre noen valgkamp. Og la meg føye til — at om vi ikke skulle nå over 75, så kan vi i alle fall nå omtrent fifty fifty, og da vil situasjonen nærmest bli et slags innpiskersystem. Og jeg gad se den regjering av den koalisjon som nå sitter om den for en rekke statsråders vedkommende kunne overleve. Jeg har ikke vært særlig enig i at vårt parti utelukkende skal drive sin valgkamp og diskusjon med Høyre. De andre må jo få inntrykk av at de er fredet vilt og det er de aldeles ikke når det gjelder vår stilling til det valg som skal komme. Går man inn for å få regjeringen, så kan man også klare å få regjeringen slik situasjonen er ute i vårt land. Jeg sier ikke det jeg sa om sikkerhetspolitikken fordi jeg hører til avgangsklassen i Stortinget. Jeg sier det fordi jeg inderlig og ærlig mener at denne sjansen må hvert eneste fylkesparti i sine fylker gå inn for å utnytte.

Erling Olsen, Telemark, erklærte seg i det alt vesentlige enig med Ivar Mathisen. Representanten Berrefjord antydet, og også flere,

at det var partiformannen som hadde animert til den etter min mening uheldige debatt om vårt sikkerhetsproblem. Jeg kan ikke se det slik. Snarere tvert imot. Partiformannens analyse av vårt problem på dette området var klar og grei. Rune Gerhardsen sa at når man drøfter sikkerhetspolitikk kan man ta mange forskjellige utgangspunkter. Det kan nok være riktig, men det er et utgangspunkt som overskygger alt, og det er bevarelsen av de demokratiske rettigheter, hermed ment talefrihet og pressefrihet. Det er da nærliggende å spørre AUF's formann, Raastad: eksisterer det talefrihet, eksisterer det pressefrihet i Polen, i Ungarn, i Sovjet-Unionen? Her må svaret bli nei. Eksisterer det pressefrihet i De forente stater? Her må svaret klart bli ja. Dermed har opinionen i Amerika anledning til å påvirke den amerikanske utenrikspolitikk. Jeg kan ikke si at det er tilfelle i Sovjetunionen og dets vasallstater. Raastad har vært inne på at vi må søke å aktivisere Polen, Øst-Tyskland og de andre vasallstatene til å komme med i europeisk politikk. Men Raastad vet at disse stater rår ikke seg selv i eget hus. De må fly til Moskva og få beskjed hvordan de skal forholde seg. Vi vet også hvordan Finland har det, uten at det er nødvendig å komme nærmere inn på det. Det er slike tilstander vi ser som en fare, og jeg kan ikke se at den unge garde har pekt på andre måter å innordne vår utenrikspolitikk etter enn det som er lansert av vår partiformann. Han sa at et parti som sikter mot regjeringsmakten må ha en klart formulert sikkerhetspolitikk. I vår urolige og usikre verden har vårt folk et selvfølgelig krav på det. Landsstyret mener at slik som forholdene er nå, er det rette svar på dette inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på bredere politisk grunnlag, at Norge må opprettholde sitt medlemskap i NATO. Det er dette landsmøtet må slutte seg til.

Josef Larsson, Oslo: Det var mange interessante ting som Bratteli hadde framme i sitt foredrag som det kunne vært ønskelig å understreke, men tiden gjør at jeg må ta det som interesserer meg særlig. Og det er forsvarspolitikken, sikkerhetspolitikken. Det har vært nevnt her fra Nord-Norges representanter at man ikke igjen vil ha den brente jords politikk, og det har også vært tilføyet at vi som er uenig i NATO-politikken, vi har et uansvarlig standpunkt. La oss se på den sikkerheten som NATO gir oss i tilfelle en stormaktskrig. Vi er forpliktet i tilfelle til å legge landet åpent for NATO-makten. Tror så noen at Warszawapaktlandene med Sovjet i spissen vil se på at NATO-maktene får den krigsstrategiske fordel å beherske Nord-Atlanteren, Nordishavet m. m. uten å foreta seg noe? Nei. Uten å være militær-

strateg eller militær i det hele tatt, så står det klart for meg at vi som danner åpne baser for NATO i syd og nord, vi risikerer at begge parter vil rase inn over Norge fra nord og syd og møtes på et eller annet punkt og vi er krigsskuesplass nr. 1.

Har vi så ikke noe annet alternativ? Det er for negativt, etter min mening, bare å si at vi skal ut av NATO. Vi må ha et alternativ, og det ligger i et skandinavisk forsvarsforbund. La oss erkjenne at det var vi som torpederte den historien i sin tid, og det bør vi gjøre godt igjen. Har så et skandinavisk forsvarsforbund noen sjanser til å bli en sikkerhet? Ja la oss se på det. Skandinavia har aldri vært noe krigsobjekt for stormakter — jeg ser bort fra Hitler-historien. Hvis vi skapte et skandinavisk forsvarsforbund med erklært nøytralitet, som sa at vi er nøytrale, slik at vi vil ikke tillate noen makter å krenke skandinavisk territorium. Vi er 20 millioner. Med vår tekniske utvikling så tror jeg vi vil skape slik respekt for skandinavisk nøytralitet at ingen stormakt ville være så tåpelig å begynne krig eller angripe Skandinavia. Skandinavia som sådan bør ta et fredsinitiativ med et opplegg som kan gå ut til alle andre stater, for så vidt over hele verden, med sikte på avrustning og forbud for kjernefysiske våpen. Jeg tror Skandinavia med sin tradisjon og nøytralitet og fredelige eksistens, moralsk vil være en så stor maktfaktor i en fredsoffensiv at den vil kunne samle verdensopinionen i den grad at selv stormaktene må ta hensyn til den. Det tror jeg er veien for å kunne skape en varig fred i vår verden.

Inge Scheflo: Dette er heldigvis ikke noe bønnemøte. Likevel forekom uttrykket «jeg tror» i nesten alle innleggene i går. Noen sa at de tror norsk utmelding av NATO vil bane veien for en all-europeisk fredsordning. Andre sa det motsatte. De tror at en utmeldelse vil vanskeliggjøre en all-europeisk fredsordning. Her skulle vi kanskje si med Rudolf Nilsen «bedre enn noen som sier de tror, trenger vi noen som vet». Men det er klart at her er det ingen som vet, fordi det er tale om fremtiden. Derimot vet vi mye om fortiden og om situasjonen i dag. Og det vi vet er som så mange har sagt, at på tross av Vietnamkrigen, på tross av et rustningskappløp uten sidestykke og store uløste europeiske strids-spørsmål, er vår del av verden blitt et forholdsvis rolig hjørne. Og glem nå ikke at det tross alt er fredsforhandlinger i gang også om Vietnam. Siden A-pakten ble organisert for over 20 år siden har vi faktisk hatt en tid med økende avspenning, men med visse avbrudd innimellom. Selv ikke innmarsjen i Tsjekkoslovakia i fjor, har knust håpet om en varig fred. Tvert imot,

vi ser at innflytelsesrike folk i flere land er i ferd med å bygge opp igjen de broene som da ble revet ned. Vi har altså fred og la oss nå slå det fast. La oss tenke på det gamle ordet at en fugl i hånden er bedre enn 10 på taket.

Hvis nå Norge går ut av NATO må det bety at vi gjerne ser at hele organisasjonen går i oppløsning. Hva så? Her kommer man igjen inn på gjetninger. Men jeg vet jo at mange NATO-motstandere er særlig engstelige for den tyske nasjonalismen. Løberg sa — så vidt jeg forsto — at han var allergisk mot den. I dag er situasjonen den at de tyske generalene sitter i felleskommandoer, er underordnet den vestlige felleskommando. I det øyeblikk NATO går i oppløsning vil de tyske generalene og de tyske politikerne selv bestemme sine disposisjoner. I dag står de tyske sosialdemokratene i spissen for avspenningspolitikken i Europa og i Tyskland. Hvis NATO forsvinner, uten at en all-europeisk ordning trer i stedet, er man da sikker på at Willy Brandt, som er imot tysk atomopprustning, vil klare å hevde seg mot nasjonalistene? Jeg tror det ikke. I løpet av dette året skal det tyske sosialdemokrati gå gjennom et meget spennende valg. Det er ingen tvil om at Brandts lange tilknytning til Norge gjør at Norges stilling kan komme til å spille en vesentlig rolle for dette valget. Jeg vil spørre: Er det i pakt med demokratiske sosialisters krav om alle folks nasjonale selvbestemmelsesrett at Tyskland skal deles? En må være klar over at en anerkjennelse av Øst-Tyskland betyr en godkjennelse — folkerettslig og politisk — av Tysklands deling. Den Vest-Tyske regjering har sagt at den gjerne vil bygge ut reise-mulighetene, handelen, den vitenskapelige, økonomiske, kulturelle og idrettslige forbindelse mellom de to delene av Tyskland. Men en folkerettslig godkjennelse av Tysklands deling vil de ikke gå med på. Noen viser til at Øst-Tyskland har eksistert i 20 år. Jeg vil minne om at Norge var under Danmark i 400 år.

Jeg tror at vi vinner en stor valgseier hvis vi fatter kloke vedtak her. Ikke bare på det utenrikspolitiske, men også på det innenrikspolitiske området.

Knut Brekke, Buskerud: Den militære NATO-organisasjonen har ingen selvstendig verdi, det tror jeg jeg kan si det er full enighet om. Like stor enighet er det likevel om at Norge må sikre frihet og trygghet i landet. Det er ikke noen på dette landsmøtet eller i den norske arbeiderbevegelse som er villig til å legge landet åpent for invasjon av fremmede makter — enten det nå måtte komme fra øst eller fra vest. La det være slått fast med all tydelighet at det i arbeiderbevegelsen er hel og full enighet om at Norge må

føre en sikkerhetspolitikk som kan sikre den demokratiske friheten i landet. La oss gjøre det tindrende klart for de norske velgerne i høst. Det er full enighet om at vi trenger en sikkerhetspolitikk. Det er først når en kommer til den praktiske utformingen at det kan se ut som det er uenighet. Når det er blitt slik så skyldes det at man altfor mye har bundet debatten til ensidig for- og imotargumentasjon. En skyttergravskrig med ord.

Det som er den egentlige saken, er at Norge må trygge sin sikkerhetspolitikk gjennom de mulighetene som finnes til enhver tid, og så langt som disse mulighetene ikke fører til konflikt med det sosialistiske grunnsyn partiet bygger på. Det betyr at en i dag ikke kan låses fast til bestemte retningslinjer i sikkerhets- og utenrikspolitikken. Verdenssituasjonen kan forandre seg over en natt og en må være beredt til å møte enhver ny mulighet som kan føre en et skritt videre fram mot det endelige målet. Det er dette synet som ligger til grunn for forslaget fra Buskerud Arbeiderparti. Forslaget bygger på enighet om at NATO i seg sjøl ikke er noe mål, og det bygger på enighet om at Norge må trygge sin sikkerhet. Jeg vil gjerne understreke at forslaget fra Buskerud Arbeiderparti ikke er ment som noen taktisk kompromissløsning for å føre fårene tilbake til hjorden og kneble de som har avvikende meninger. Men det er et reelt alternativ som bygger på den enighet som er i partiet. Og la oss da, ved å vedta det forslaget, gi uttrykk for den enigheten.

Kurt Mosbakk, Akerhus: Vi har nå i en årrekke diskutert distriktpolitikk i vårt land. Den består fortsatt for det meste av en masse ord uten handling. Hvis vi på den ene side skal kunne hindre at store områder i vårt land blir folketomme, og vi på den andre siden skal hindre at vi får større og større pressområder der flere og flere mennesker blir utilfredse fordi samfunnet ikke er i stand til å følge opp med alle de fellesinnretninger som er nødvendig, så må vi kreve at samfunnet kommer sterkere inn i bildet. Mye av oppgavene må løses på det kommunale plan, men slik situasjonen er må også staten komme mye sterkere med. Staten må gi råd og rettleiing til kommunene i det planleggings- og styringsarbeid som må foregå, og ikke minst må det fra statens side gis økonomisk bistand både til de delene av landet som trenger videre utbygging og til de delene av landet der vi har behov for å styrke fellesarbeidet for å kunne møte folketilveksten. Jeg tenker her på økonomisk støtte både til grunnervervelse, til grunnlagsinvesteringer og til andre felles tiltak. Ikke minst kan vi vel si det slik at det som først og fremst kreves av statsmyndighetene

i dag, det er viljen til å erkjenne at det er nødvendig å ta i bruk de virkemidlene som trenges for å beherske utviklingen. For oss her tror jeg også det er viktig i denne forbindelse å legge vekt på at det er de folkevalgte som skal styre utviklingen. Samfunnsoppgavene blir større og større, vi blir fler og fler. Det krever både mer innsats og mer innsikt av de enkelte som skal være med å styre utviklingen. Og jeg tror det er viktig at vi her bl. a. på det lokale plan kan gi de folkevalgte større muligheter.

I sitt arbeid har arbeiderbevegelsen plikter både overfor de store folkegruppene og overfor de grupper og de enkeltpersoner som ligger etter når det gjelder levestandard, i kulturell og sosial henseende og når det gjelder daglig trygghet. Både i vårt nasjonale og i vårt internasjonale arbeid må det ligge til grunn for det vi gjør. Vår følelse av medansvar for utviklingen må ikke falle bort ved en tilfeldig grensestrekk på et kart eller svekkes med antall kilometer fra der vi bor, og vår solidaritetsfølelse må også være mer solid enn som så.

Vår følelse av medansvar må også gjelde sikkerhetspolitikken. I den nåværende situasjon må vi alle holde fast på at vi ikke kan gå ut av NATO. Det kan vi først ta opp til vurdering når det foreligger forslag til mer konkrete tiltak med sikte på en europeisk sikkerhetsordning av et bredere omfang.

Arvid Johanson, Østfold: Jeg har ikke den samme frykt som Knut Brekke hadde, at denne debatten her kan være noen svekkelse for partiet. Jeg tror det er en fordel at vi har en frisk og levende og ekte meningsutveksling om viktige utenrikspolitiske problemer. Landets største politiske parti må ha det. Vi kan kanskje fort være enige om at NATO i mangt og meget er en skrøpelig ordning. Et produkt av terror-balansen og blokksystemet med klare minusposter som Hellas, Portugal, USA's krigføring osv. Om vi ser det i et verdensperspektiv kan vi kanskje lett komme til den konklusjon at det er en idealistisk handling å gå ut av NATO. Når jeg imidlertid er imot å gi en øyeblikkelig ordre om helt om marsj og ut av NATO, så er det først og fremst fordi vi ikke vet hvor vi skal marsjere hen. Det har i dag vært snakket om forskjellige løsninger. Det har i debatten om NATO både innad i partiet og ellers vært pekt på forskjellige alternativer. Noen snakker om en norsk pasifisme, en fullstendig nedrustning. Det har ikke fått så mange talsmenn her på dette landsmøtet. Noen snakker om en norsk nøytralitet som igjen vil bety temmelig store forsvarsutgifter. Det har heller ikke fått så mange talsmenn her. Derimot er spørsmålet om

en nordisk ordning kommet sterkt i forgrunnen hos enkelte. Jeg vil gjerne se med sympati på mange av disse bestrebelser, men hvordan er muligheten til å få i stand noe slikt. Jeg har av og til, de få gangene jeg har hatt anledning til det, kontaktet finske partifeller for å høre deres syn på disse tingene. Og jeg har fått høre at i Finland er det det man kaller høyrekretsene eller høyreekstremistene — en liten gruppe — som taler om et nordisk forsvarsforbund. Man anser ikke det for å være realistisk politikk. Det snakkes om en all-europeisk løsning, og det er en ordning som jeg tror vi etter hvert må kunne komme fram til. Men har vi en slik løsning i dag. Jeg tror ikke vi har det, og jeg vil gjere få si at selv om det, kanskje med rette, har vært reist kritikk mot Det norske Arbeiderparti for at vi har vært såkalte «Yes-menn», så må vi ikke la pendelen svinge helt om slik at vi skal bli «njet-menn» — at vi skal gå ut i valget som et nei-parti, som har et nei til et sikkerhetspolitisk alternativ, men som ikke har en klar påvisning av hva som skal komme i stedet.

Det tror jeg er en av hovedgrunnene for at man ikke kan gå inn på en annen løsning i dag enn et medlemskap i NATO. For min del tror jeg at 1970-åra sikkert vil gi dem rett som sier at NATO etter hvert vil bli overflødig, og kanskje kan vi rette en kritikk og bebreidelse mot oss selv for at vi ikke mer alvorlig har tatt opp spørsmålet om alternativer. Og kanskje bør det komme mer til uttrykk i vår holdning at vi ser NATO som noe midlertidig og at vi mener vi er inne i en overgangstid som kan gi oss andre løsninger. La meg også få si noen ord om et annet problem som har vært reist her. Jeg for min del er av den oppfatning at vi prinsipielt bør gi vår tilslutning til en anerkjennelse av Øst-Tyskland og Nord-Vietnam. Ikke fordi jeg liker styret til Ulbricht, men fordi vi nå har den regel at man har godkjennelse av land over hele kloden som man i og for seg ikke liker. Og jeg tror vi vil gjøre den europeiske sikkerhetsordning, for å bruke det uttrykket, et positivt puff framover om vi kan få til en slik ordning, og da må etter min mening også Øst-Tyskland være med.

Oscar Eggum, Telemark: I etterkrigstidens historie vil det bli til Det norske Arbeiderpartis heder at det hadde ledere som forsto å formulere og føre en politikk som kunne samle det store flertallet. At vi etter 30 år opplevet en downperiode, det er vel bare en bekreftelse på at historien gjentar seg. Er ikke tiden nå inne til at hver og en av oss foretar en grundig selvransakelse for å bringe klarhet i om det er sosialisten eller materialisten som rår

grunnen i oss. Enten vi nå skal inn i et nordisk eller i andre forpliktende samarbeid, så tror jeg at hvis vi ikke lar sosialisten i oss råde grunnen, så vil vi ikke oppnå noen som helst resultater.

Bjartmar Gjerde, Sentralstyret: De uttalelser som er kommet inn i forbindelse med programbehandlingen i partiet og fagbevegelsen, viser klart at vi har en samlet arbeiderbevegelse og at det rår en meget stor grad av enighet om nesten alle vesentlige politiske spørsmål. Den debatt som er ført her etter Trygve Brattelis innlegg, er ikke representativt for det som rører seg i våre grunnorganisasjoner. Av de tusener av forslag som er kommet inn til fagbevegelsen og partiet, er det et lite antall som berører NATO-spørsmål og det er enda færre som går inn for norsk utmelding. Det er derfor mitt håp at den videre debatt på dette landsmøte ikke må tilspisse seg på en slik måte at det gir inntrykk av at det rår en dyp splittelse i partiet. Jeg er enig med partiformannen og andre som har hevdet at det avgjørende for vårt standpunkt i sikkerhetspolitikken, må være hensynet til vårt eget folks sikkerhet og trygghet. Jeg synes dette burde være innlysende klart for et parti som regner med å komme i regjeringsposisjon i løpet av få måneder. Det kan med rette sies mye stygt om noen av NATO's medlemsland, men vi er også alle klar over at for vårt land finnes det for tiden ikke noe alternativ til NATO. Ved siden av hensynet til vår egen trygghet og sikkerhet, må vår sikkerhetspolitikk ta sikte på å gi oss en utenrikspolitisk handlefrihet, og som Vetlesen sa, på en slik måte at vi med styrke og uten frykt kan støtte de millioner som undertrykkes. Etter min mening kan vårt medlemskap i NATO gi oss en slik trygghet og en slik handlefrihet. I ly av den sikkerhet NATO gir oss, må vi kunne føre en aktiv politikk med sikte på avspenning og fred. Vi må kunne støtte aktivt frigjøringsbevegelser enten vi finner dem i Vietnam eller i Tsjekkoslovakia. Vi må kunne bygge ut handelssamkvem og det kulturelle samarbeid med Øst-Europa, og vi må kunne gjøre noe mer aktivt for å få til en all-europeisk sikkerhetskonferanse. Samtidig som vi opprettholder vårt medlemskap i NATO. Ja, kanskje vil nettopp en slik politikk ha størst betydning hvis den føres av et NATO-medlem. Også på partimessig grunnlag må vi kunne utrette noe mer. Ved å ta initiativet til et samarbeid med de øvrige sosialdemokratiske partier og fagbevegelser, må vi kunne utforme et alternativ til den politikk som i dag føres av de to supermakter. Jeg tror vi skal begynne arbeidet med å skape en ny situasjon ved å ta problemene opp til drøfting med våre broderpartier i Norden og i Vest-Europa. Ved en slik politikk

som jeg her har antydnet ligger etter min mening nøkkelen til å oppnå den samme enighet i vår sikkerhetspolitikk, som den enighet vi kan glede oss over i innenrikspolitiske spørsmål. Det jeg har villet få fram er at vi både kan bevare vår sikkerhet ved å opprettholde vårt medlemskap i NATO, samtidig som vi mer aktivt kan gå inn for å avskaffe motsetningene mellom øst og vest, og samtidig ta initiativet til et samarbeid med våre broderpartier med sikte på å utforme et sosialdemokratisk alternativ som ikke bare gjelder Norge, som heller ikke bare gjelder Norden, men hele Europa.

Trygve Bratteli: Sikkerhetspolitikken har fått en bred plass i denne debatten. Det er klart jeg la opp til det. Saken har også vært diskutert rundt omkring på distriktsmøtene i partiet, som de fleste her kjenner til. Jeg vil gjerne gjøre oppmerksom på siden det ser ut som et par aviser har trodd at rammen for mitt foredrag i går var hele opplegget til valget til høsten, at rammen i går uttrykkelig var bestemt av at vi i dag skal gå i gang med å behandle to programmer — et Prinsippprogram og et Arbeidsprogram. Og det var selvsagt ikke min sak i går å gå inn på de indrepolitiske delene av det programmet.

Jeg tror det har vært en nyttig debatt. Det er under alle omstendigheter nyttig å snakke ut om disse spørsmålene. Men det er også nødvendig deretter å gjøre forstandige vedtak. Jeg synes ikke det er riktig å si at debatten om utenrikspolitikken er steril som enkelte uttrykker det. Det har, ikke minst de par siste årene, vært en meget levende debatt omkring utenrikspolitikken, i stor utstrekning inspirert gjennom de opplegg som på organisasjonsmessig vis er sendt ut fra partiets sentralstyre omkring disse ting. Jeg vil gjerne understreke at når jeg vurderer den europeiske situasjonen i dag, legger jeg vekt på at vi ikke bør gjøre noe som kan bidra til de oppløsningstendenser som også er et trekk i dagens Europa. Oppløsningstendenser som i den utstrekning de gjør seg gjeldende bare kan føre til å skape mistenksomhet, gjenoppvekke gammel fiendskap, gjenoppvekke gammel nasjonalisme, slik en har sett atskillige tendenser til. Og jeg må si at det under meg noe at også alle som gjerne vil være internasjonister og som i sitt hjerte er internasjonister, ofte synes å være så skeptiske overfor den eneste måte en kan drive internasjonalt arbeid på, nemlig gjennom internasjonale organisasjoner. Jeg var i går inne på hvorfor en her ikke kan ta det lange skritt med en gang i praktisk politikk til de globale organisasjoner. Men jeg er ikke et øyeblikk i tvil om at den utvikling om har vært rundt i verden

i retning av regionale organisasjoner etter den 2. verdenskrig, med alle deres skrøpligheter, er et veldig framskritt i forhold til den uorganiserte tilværelse i forhold til hverandre som nasjonene levde i i tidligere tider.

Det har jo i denne lange debatten selvfølgelig blitt gitt endel beskrivelser både av historien og av verdenssituasjonen, som på en del av oss kanskje virker noe fremmed, men som det ikke er tid til å gå nærmere inn på her. Jeg vil bare gå inn et øyeblikk på ett punkt. Det er riktig at en feilvurdering og feilslått politikk fra USA i Vietnam fører til en enorm skade også for USA selv, ved siden av de internasjonale skadevirkninger dette har og de ulykker det fører over Vietnam. Samtidig vil jeg jo si at for meg lyder det hinsides all virkelighet å ville framstille USA i all bred alminnelighet nærmest som et grådig rovdyr som bare er opptatt av å plyndre verden og opprette flest mulig fascistiske diktaturer. Vi må jo ikke her, hvis vi vil danne oss et noenlunde nøkternt bilde av verden vi lever i, være oppmerksom på at ved siden av de mange ting USA kritiseres for, så er det intet annet land som har satset så mye i den fattige verden som USA har gjort til denne dag. De satset også i vår egen del av verden den gang vi var fattige etter krigen, men jeg skal ikke gå nærmere inn på det. Det er selvfølgelig at USA har i dag den mektige stormakts vanskelige tilværelse. Griper den inn et sted protesterer halve verden. Griper den ikke inn blir det også protestert. Jeg er ikke klar over hvorfor Suez ble nevnt akkurat i denne sammenheng. En husker jo både Suez i 1956 og den siste at der har jo USA spilt en rolle som etter mitt skjønn hele verden må være takknemlig for, at den ved sin makt der har kunnet spille en stabiliserende rolle. Og når en i denne sammenheng nevner Tsjekkoslovakia og Ungarn, så vil jeg spørre: Mener en for fullt alvor at USA skulle bruke sin enorme makt til en maktintervensjon i Ungarn i 1956 og i Tsjekkoslovakia i 1968? For meg har disse begivenheter, Ungarn den gang og Tsjekkoslovakia nå, gjort et veldig inntrykk. Og det går langt dypere enn bare til et makt-politisk spill. Les de studier og kommentarer som det har vært arbeidet med i et frittstående land som Jugoslavia etter den krisen som var i fjor i Tsjekkoslovakia, så vil en se at dette har virket inn i det som kalles den kommunistiske verden på en langt mer dyptgripende måte, enn bare et maktspill mellom USA og Sovjetunionen. Det er en stormakts skjebne — galt er det om den griper inn — og Vår Herre skal vite at mange inngrep har vært slik at det har skapt uro og protester — men galt er det også der hvor det ikke gripes inn.

Jeg har ikke lagt vekt på at spesielt Norge har levd i fred i 20 år, som det ble sagt, jeg sa for min del 24 år. Det jeg har lagt vekt på er at det har vært fred i Europa i denne tiden. Vest-Europa har mange plikter. Og den første plikt Vest-Europa har overfor omverdenen, det er å holde orden i sitt eget hus, og leve i fred og samarbeid med hverandre mellom disse nasjonene som har fylt så mange kapitler i verdens krigshistorie. Og på grunnlag av fred og samarbeid i Vest-Europa selv, også arbeide for fred og samarbeid i forhold til andre deler av verden. Jeg betrakter ingen spesiell organisasjonsform som evig. Heller ikke NATO. Men i dag er det ingen annen praktisk mulighet enn det. Det er riktig som en ga uttrykk for i går at alle bekjenner seg nå til en all-europeisk sikkerhetsordning, men det er en lang vei dit. Enhver rimelig nøktern vurdering av forholdene i Europa i dag, ikke minst i Øst-Europa, må gjøre det tindrende klart at det er ikke noe som blir realisert i løpet av noen måneder. Det må en lang prosess til for å berede grunnen til en bredere regional ordning enn det NATO er. Det var en som nevnte det var noe passivt i uttrykket «inntil forutsetninger er skapt for»... Vel, det er det uttrykk vi vanligvis bruker når vi vil presisere at dette er noe vi skal arbeide for. Er det tvil om det så er det klart at også de mer langsiktige utenrikspolitiske målsettinger har bare mening å ta med i et program når en forutsetter at det også skal være en del av vårt arbeid å være med å skape forutsetningene for et bredere samarbeid og være med i et slikt samarbeid når disse muligheter blir lagt til rette for det.

Josef Larsson tok utgangspunktet i den sikkerhet Norge gis hvis det blir krig. Nå kunne jeg gjerne fortsette debatten på det grunnlag og spørre, hvilken sikkerhet et ensomt isolert Norge ville ha hvis det blir krig. Men ellers tror jeg de fleste av oss kommer nokså fort til at hvis det blir krig, da kan vi bare med gru tenke på den skjebne mange folkeslag rundt i verden vil lide, uansett hva det er som har gått forut for det. Derfor er det viktige ved det å organisere samarbeid i verden, ikke å organisere på forhånd frontene i en varm krig. Det som er det avgjørende her, det er å prøve å organisere et samarbeid basert på stabilitet på en slik måte at vi kan hindre at den krigen kommer. Det er det avgjørende. Og det er det jeg legger vekt på og gjorde det også i går, at tross alt som ble sagt, bl. a. spådommene da NATO i sin tid ble organisert, det som er skjedd er at Europa, og også her forholdet mellom Øst- og Vest-Europa, har nå hatt en lengre periode uten krig enn noen gang før i dette århundrede. Og samtidig med det er etter mitt beste skjønn, perspektivene for å nå fram til et bredere samarbeid,

bedre samarbeid for å nå fram til avspenning, langt bedre i dag enn hva de var for 20 år siden.

Når det gjelder et skandinavisk forsvarsforbund, skal jeg her ikke gå inn på det. Etter mitt skjønn er det en rekke åpenbare grunner til at det ikke er et aktuelt alternativ, selv om 20 millioner kan høres formidabelt, sammenliknet med våre egne 4 — så sitter det mange nasjoner rundt i verden i dag med 20 millioner dypt bekymret, også i Europa. Nasjoner av den størrelse og større som av det forhold ikke ser noen trygghet. Tryggheten kan i vår tid bare skapes gjennom organisert, forpliktende internasjonalt samarbeid. Og det er det da som er kjernen i mitt syn på hele situasjonen omkring NATO. Vi skal bevare og utvikle videre det organiserte samarbeid som er etablert, som på tross av alle sine svakheter, er et veldig framsteg i forhold til tidligere tider. Og samtidig på dette grunnlag arbeide for med tid og stunder å kunne få et enda bredere og enda bedre samarbeid enn det vi for tiden kan ha gjennom den begrensede regionale organisasjon.

Dirigenten. Debatten er da avsluttet. Det er satt fram to forslag som dirigenten foreslår sendt over til den redaksjonskomitéen som skal avgi innstilling om politiske uttalelser.

Enstemmig vedtatt.

Partiets beretning for 1967 og 1968.

Fra beretnings- og protokollkomitéen ble lagt fram innstilling om partiets beretning for årene 1967 og 1968.

Ingvar Bakken, komitéens formann, meddelte at komitéen hadde gjennomgått beretning for de nevnte år. Av den framgår:

Kommunevalget i 1967 dominerte første del av beretningsperioden. Resultatet ble meget godt for partiet. Bare 16 kommuner var uten Arbeiderparti-liste, mot 44 ved kommunevalget i 1963. Partiet fikk 43,8 prosent av avgitte stemmer. Dette er en framgang på 0,6 prosent sammenliknet med stortingsvalget 1965. Om avviklingen av valgkampen har komitéen merket seg at antallet trykksaker fra landspartiet ble redusert. Man anser det som en fordel. Erfaringene fra regiondebattene i Norsk Rikskringkastings lokalsendinger er ikke bare gode. Det vil være en fordel om disse programmene får en fastere ramme, f. eks. ved valg av spesielle politiske emner som passer for de forskjellige fylker. Etter kommunevalget ble det fra kommunalkontorets side arbeidet med å styrke de folkevalgte innflytelse på fylkesplanet. Dette er en viktig arbeidsoppgave, hvor innsatsen bør forsterkes.

I perioden har en kunnet registrere en gledelig utvikling i partiets politiske virksomhet. Den konstruktive opposisjonspolitikken som ble lovet etter valget i 1965, er kommet til uttrykk gjennom en rekke konkrete forslag

både i Stortinget og ved henvendelser til Regjeringen. De store omstillingene i næringslivet har vært høyt prioritert. I tilknytning til dette har en også pekt på behovet for en aktiv arbeidsmarkedspolitikk. Et nært samarbeid mellom partiets sentrale ledelse og Landsorganisasjonen førte til to brev til Regjeringen om disse sakene.

I forbindelse med krisesituasjonen i Nord-Norge har partiet ved flere anledninger reist kravet om en ny Nord-Norge-plan. Distriktsproblemene er fortsatt dominerende i norsk politikk. Konsentrasjonen av nye arbeidsplasser i Oslo-området fortsetter. For å motvirke dette har partiet fremmet forslag om store bevilgninger til tiltak i vekstsentra og utviklingsområder. Også i denne perioden er det lagt fram alternative statsbudsjetter. Dette har markert partiets standpunkter i den økonomiske politikk. I Stortinget er det fremmet et handlingsprogram for bolig- og tomtepolitikken. Satt ut i livet ville dette ha økt boligbyggingen samtidig som kravet til egenkapital ville blitt redusert. Sosialpolitikken har vært preget av de funksjonshemmedes stilling i samfunnet. Her fremmet partiet et syv-punkts aksjonsprogram for å øke innsatsen for disse grupper. Naturvern, forenssninger, miljøpolitikk, friluftsliv m. v. er sterkt aktualisert i perioden. I samarbeid med Landsorganisasjonen er det forberedt en stor aksjon for friluftsliv, helse- og naturvern. Markedsspørsmålene er fortsatt u løste. Stortinget vedtok i 1967 på ny å søke om norsk medlemskap i EEC. Frankrike gjentok imidlertid sitt nei til en utvidelse. Dette har aktualisert spørsmålet om et utvidet nordisk samarbeid. Her har den faglige og politiske arbeiderbevegelse i Norden vist en positiv vilje til handling. I forbindelse med Stortingsmeldingen om Norge og NATO ble det i partiet avvirket et omfattende debattopplegg. Stortingets behandling viste at det fortsatt er bred enighet om norsk NATO-medlemskap. Den internasjonale situasjon har vært preget av krigen i Vietnam, utviklingen i Tsjekkoslovakia, faren for krig i Midt-Østen, innføringen av militærdiktatur i Hellas og utviklingslandenes vansker.

Beretnings- og protokollkomitéen konstaterer at landsmøtet i 1967 avklarte partiets standpunkt til Vietnam-krigen, og at Sentralstyret og Landsstyret tok skarp avstand fra innmarsjen i Tsjekkoslovakia. Det politiske opplegget for Stortingsvalget i 1969 tok til i beretningsperioden. Komitéen vil peke på de grundige forberedelser som blir gjort gjennom en rekke spesialutvalg. Likeledes vil en gi honnør til Arbeiderbevegelsens Utnedningskontor som hele tiden har vært aktivt med i arbeidet. Utkastet til nytt Prinsippprogram ble lagt fram innen perioden. Etter komitéens mening ville det ha vært en fordel om også utkastet til Arbeidsprogram hadde foreligget for årsskiftet.

Den nye nominasjonsordning ble satt ut i livet i slutten av 1968. Når det foreligger tilstrekkelig erfaringsmateriale bør en vurdere alle sider av ordningen med tanke på forbedringer. Det er trolig en fordel om man kan korte inn nominasjonsprosessen i tid. Medlemsutviklingen i perioden har vært god. Kampanjen i 1967 ga 12 300 nye medlemmer. Kampanjen 1969 ble iverksatt i 1968. Det endelige resultat av denne foreligger ikke.

Kvinnesekretariatet gjør et godt arbeid. Komitéen vil understreke betydningen av å få med kvinner i partilaga på de steder hvor vi ikke har egne kvinneavdelinger.

Arbeidet i AUF har i perioden vært preget av endel spesielle vanskeligheter. Dette resulterte i at Landsstyret vedtok å innkalle til ekstraordinært landsmøte i januar 1969. Forhåpentligvis har dette landsmøtet avklart situasjonen i Fylkingen.

Også i denne perioden har det faglig-politiske arbeidet gitt store resultater. 13 000 kontakter på arbeidsplassene har deltatt i konferanser og kurser. Komitéen vil understreke betydningen av at det faglig/politiske arbeidet forsterkes og at kontaktnettet bygges videre ut.

A-lotteriets omlegging ved salg av lodder gjennom fylkespartiene vil forhåpentligvis bedre økonomien for fylkespartiene.

Landsmøtet i 1967 ble holdt for åpne dører. Dette betyr mye for en god informasjon om partiets virksomhet. Vårt viktigste informasjonsmiddel er ellers arbeiderpressen. Komitéen konstaterer at våre aviser har økt sine opplag både i 1967 og i 1968. Stadig flere av avisene går over til offset. Tidsskriftet Sosialistisk Perspektiv viser fortsatt framgang. Opplaget er imidlertid ennå lavt og det er behov for å sette i verk tiltak for å øke utbredelsen. Ordningen med pressekonferanser for å informere om partiets standpunkt til aktuelle politiske saker, bør bygges videre ut. Komitéen vil understreke behovet for bredere informasjon både innad og utad. Dette kan neppe oppnås uten økt bemanning på partikontoret. Komitéen har ellers merket seg det store arbeid som gjøres i Solidaritetsfondet, i Arbeidernes Opplysningsforbund, Arbeidernes Avholdslandslag og Kristne Arbeideres Forbund.

Hovedinntrykket av beretningen er at det politiske arbeidet og virksomheten i organisasjonene har vært ført under en ansvarsfull og inspirerende ledelse. Virksomheten de to siste år vil derfor være et godt grunnlag for en seier ved Stortingsvalget i 1969. Komitéen er oppmerksom på at beretningen er oversendt landsmøtedeltakerne på forhånd, og sammenliknet med tidligere landsmøter innebærer det en stor fordel.

Etter beretnings- og protokollkomitéens forslag ble det enstemmig vedtatt at «Det norske Arbeiderpartis beretning for årene 1967 og 1968 godkjennes.»

Revisjonsnemndas beretning

i forbindelse med regnskapene for 1967/68 ble referert av Frank Hansen: I henhold til partiets lover er det Landsstyret som sluttbehandler regnskapene. Disse forelegges således ikke landsmøtet. Revisjonsnemnda skal isteden legge fram sin beretning sammen med en oversikt over partiets økonomiske stilling på grunnlag av regnskapene. Det daglige revisjonsarbeid utføres av partiets revisjonskontor. Det organisasjonsmessige ansvar for revisjonen er tillagt revisjonsnemnda. Ved kontoret er ansatt 3 mann. Kontorets leder samt 2 revisorer. Kontorets leder er Rolf Jørgensen. Revisjonsnemnda har i perioden hatt 8 møter sammen med revisjonen. I henhold til sitt mandat har en gjennomgått Sentralstyrets og andre organisasjoners møteprotokoller. Likeledes er revisjonsprotokollene gjennomgått. Nemnda sender protokoll fra sine møter til Sentralstyret etter hvert. Hovedrevisor holder revisjonsnemnda à jour med revisjonens gang, og den regnskapsmessige stilling blir foretatt, som sorterer under kontoret. Melding til nemnda og

revisjonsberetning til hvert enkelt regnskap sendes Landsstyret sammen med regnskapene.

Flere av de virksomheter som får sine regnskaper kontrollert av kontoret, har sine egne kontrollkomitéer eller revisjonsutvalg. Denne beretningen gjelder de regnskaper som sorterer direkte under partiets organer. For Arbeiderbladet og Aktietrykkeriet foreligger nemndas og revisjonens beretninger for generalforsamlingen i samsvar med aksjeloven. Det samme gjelder Arbeiderpressens Samvirke A/L. Følgende bedrifter og organisasjoner får sine regnskaper revidert av kontoret: Det norske Arbeiderparti, Arbeiderbladet og Aktietrykkeriet A/S, Tiden Norsk Forlag A/S, Arbeiderpressens Samvirke A/L, A-lotteriet, Lotteriservice A/S, A/S Samfunnshuset, Oslo Arbeidersamfunn, Arbeidernes Ungdomsfylking, Oslo Arbeiderparti, AUF i Oslo, Oslo AOF, Akershus Arbeiderparti, AUF i Akershus, Framfylkingen og Oslo Framkrets, Friluftssenteret Frambu, Stiftelsen Bogerudheimen, Stiftelsen Rakel Grepp-Heimen, Arbeidernes Avholdslandslag. Kontorets utgifter fordeles med en forholdsmessig avgift på de enkelte virksomheter. Nemnda vil også ha nevnt at revisjonskontoret i stor utstrekning yter hjelp med råd og veiledning når det gjelder spørsmål av regnskapsmessig art i de institusjoner som får sine regnskaper revidert av kontoret.

Partiets økonomi.

Gjennom en årrekke har partiets økonomi vært meget vanskelig. I sine beretninger til Landstyret og landsmøtet har nemnda også tidligere pekt på dette. Utgiftene har økt, både på grunn av den alminnelige prisstigning og en stadig mer omfattende virksomhet. I denne utviklingen har inntektene blitt for små, og til sine tider har også likviditeten vært anstrengt. Partiets viktigste ordinære inntektskilder er kontingenten, andel av A-lotteriets overskudd, andel av innbetaling til Støttefondet, inntekter ved salg av 1. mai-merker og organisasjonsmateriell. Medlemskontingenten innbrakte ca. 1 700 500 kroner i to-årsperioden eller om lag 81 190 kroner mer enn forrige gang. Her må en imidlertid være oppmerksom på at kontingentforhøyelsen ble vedtatt på landsmøtet i 1967 og trådte i kraft fra 1. januar 1968. Som kontingent til Arbeiderbevegelsens Solidaritetsfond er for året 1968 avregnet 62 609 kroner. Andelen av overskuddet i A-lotteriet er en viktig inntektspost i regnskapet. Etter at denne inntekten de senere år har sunket, viser den for inneværende to-årsperiode at den er gått opp med 24 000 kroner i forhold til forrige periode. Som en vil kjenne til er virksomheten i A-

lotteriet lagt noe om fra 1. januar 1969, og det er grunn til å tro at de midler som vil tilflyte organisasjonen vil bli høyere etter omleggingen. Det samlede innbetalte beløp til Støttefondet er i perioden noe høyere enn i forrige periode. I regnskapet er inntektsført 122 500 kroner, og grovt regnet kan jeg si at om lag 1200 personer har innbetalt sitt bidrag til fondet i disse to årene. Inntektene ved salg av 1. mai-merker og organisasjonsmateriell er bokført med 189 000 kroner som er 59 000 kroner mer enn i forrige periode. Økingen skyldes at partiet fra og med 1968 har fått en viss andel ved salg av Arbeiderkalenderen ved en spesiell avtale med Tiden Norsk Forlag. Bladet Arbeiderkvinnen kom ut med 6 nummer både i 1967 og 1968. Det samlede underskudd i disse to årene er 55 322 kroner, som er dekket av partiet. Det regnskapsmessige underskudd dekket over kapitalkonto er 195 853 kroner. Kapitalkonto viser pr. 31. desember 1968 en saldo på 814 079 kroner, av dette beløp er 720 000 kroner aksjer i Arbeiderbladet og Aktietrykkeriet A/S. Pr. 31. desember 1968 hadde partiet en ikke bokført kausjon og garanti-ansvar på 2 671 800 kroner. Av dette beløpet gjelder 269 200 kroner garantier for boliginnskudd og tjenestebiler, mens resten vedrører kassakreditter til Arbeiderbladet, Aktietrykkeriet, Tiden Norsk Forlag A/S og Lotteriservice A/S. Utover dette har partiet så vidt revisjonen kjenner til ingen økonomiske forpliktelser som ikke går fram av status.

Revisjonsnemnda legger hermed fram sin beretning til landsmøtet for perioden 1967/68. Mer detaljerte opplysninger til bedømmelse av partiets regnskapsmessige og økonomiske stilling er gitt i revisjonsberetningen og i nemndas beretning som er sendt til Landsstyret sammen med regnskapene.

Sigurd Danielsen: Det er vanskelig å bedømme stillingen helt ut ved bare å høre revisjonsberetningen referert, men jeg festet meg ved at det bare er 1200 personer som yter til støttefondet for partiet. Når partiet teller 200 000 medlemmer, etter det dirigenten har opplyst, burde det vel være langt flere som viste seg så vidt raue at de betalte sin hundrelapp, for det er vel flere som har noe inntekt ved siden av sin ordinære de kan ta av. Hvordan er det med dem som har lønte stillingsverv — betaler de noe av sine honorarer til partiet? Jeg vil oppfordre landsmøtets representanter til å medvirke til at vi i vår gjerning forsøker å skaffe penger til partiet, ikke minst nå når vi står foran en valgkamp. Men det er ikke bare valgkamp vi skal føre. Vi skal også føre vår politikk videre etter valget.

Trygve Bratteli: Jeg tror det er svært lite nyttig å ta en helt uforberedt debatt her om partiets økonomi. Landsmøtet har jo selv for atskillige år siden vedtatt å delegere arbeidet med disse spørsmålene til Landsstyret, mot at det her på landsmøtet blir lagt fram en beretning slik som vi nettopp har hatt det. Når det gjelder det spørsmålet som ble stilt her fra Danielsen, så har det flere ganger vært oppe til behandling i partiet. Det som i dag eksisterer er ikke annet enn at på endel steder har de en lokal partiskatt — kommunal partiskatt om en vil. Noen annen form for partiskatt eksisterer ikke nå. Noe mer kan jeg igrunnen ikke si om selve systemet i dette her, men jeg vil gjerne ha sagt at det skal være klart at det som ligger i den tanken som Danielsen her nevner, det har flere ganger etter krigen vært oppe til behandling. Det har vært drøftet i komitéer, i Landsstyret og vel også minst en gang på landsmøte, men man er blitt stående ved det som i dag er ordningen, at denne form for partiskatt, det er noe man har i noen av kommunepartiene.

Beretningen ble deretter enstemmig godkjent.

Partimedlemmenes forhold til LO.

Fra lovutvalget forelå forslag om endring av § 4, pkt. 4, i partiets lover.

Einar Gerhardsen, som etter at Gunnar Bråthen var blitt syk, fikk i oppdrag å ta over formannsvervet i komitéen, refererte til bestemmelsene som i dag lyder slik:

«Partimedlemmer, som har adgang til det, plikter å stå tilmeldt Landsorganisasjonen i Norge.»

Dette er en bestemmelse vi har satt siden 1927, da den ble vedtatt etter et benkeforslag på samlingskongressen.

I alminnelighet er det jo en selvfølge at de som står tilsluttet, eller ønsker å slutte seg til Det norske Arbeiderparti, også er medlemmer av Landsorganisasjonen dersom de har anledning til det. Dette er noe vi vet alle sammen, og derfor er dette ikke noe problem som vi ofte støter på. Men i enkelte partiavdelinger har vi gjennom årene fått noen erfaring for at det kan oppstå tvil og delte meninger om praktiseringen av lovbestemmelsen, og det er det det dreier seg om. Ikke ofte. Det kan gå år og dag mellom hver gang sentralstyret får seg oversendt en sak av denne karakter. Men så kan det dessverre også forekomme situasjoner da bestemmelsen har ført til delvis ganske ondartede konflikter i en partiavdeling. Og en har dessuten eksempler på en ikke liten forskjells-

behandling om vi sammenlikner de forskjellige tilfelle. Dette tror jeg var noe av bakgrunnen for at Oslo Arbeiderparti foran forrige landsmøte i 1967 fremmet forslag om at bestemmelsen om pliktmessig medlemskap i LO skulle revideres. Og jeg ber landsmøtet være oppmerksom på at det var vårt mest typiske fagforeningsparti, Oslo Arbeiderparti, som tok opp dette forslaget. Vårt faglig/politiske utvalg drøftet også forslaget og ga det sin tilslutning, og mente at en skulle ta bestemmelsen helt ut av lovene og at en heller fikk innarbeidet en regel som går ut på at tillitsmenn skal være faglig organisert hvis de har anledning til det. Landsstyret, jeg tror jeg har lov å si det, delte vel den oppfatning som gjennom dette var kommet til uttrykk og fremmet følgende forslag for forrige landsmøte: «Landsmøtet anbefaler at samarbeidskomitéen mellom Landsorganisasjonen og partiet setter ned et utvalg på 5 medlemmer til å utrede spørsmålet om revisjon av § 14, pkt. 4 i partiets lover om pliktmessig medlemskap i LO. Utredningen legges fram for Landsstyret til behandling.» Under debatten på landsmøtet viste det seg at det var sterkt delte meninger om saken. Det ble også reagert mot at landsstyret skulle få fullmakt til å avgjøre saken, og det reagerte man særlig mot, for her dreide det seg om en lovbestemmelse. Resultatet av drøftingene på forrige landsmøte ble at det enstemmig vedtok å be samarbeidskomitéen om å sette ned et utvalg til å utrede spørsmålet, og at saken så skulle sendes grunnorganisasjonene til behandling. Dermed hadde Sentralstyret fått et klart mandat som det måtte følge opp. Saken ble reist i samarbeidskomitéen som satte ned et utvalg på 6 medlemmer. Dessverre var det ikke mulighet for å oppnå enighet i dette utvalget. Det kom til å bli 3 fraksjoner. 3 av medlemmene foreslo bestemmelsen bibeholdt i dens nåværende form. Det er det vi kaller alternativ 1. To medlemmer foreslo følgende formulering: «Partimedlemmer som har anledning til det bør stå tilmeldt Landsorganisasjonen i Norge». Alternativ 2. Og begge disse fraksjonene foreslår følgende tilføyelse til lovbestemmelsen: «Oppstår det tvil om denne bestemmelse kan disse medlemmer eller den partiavdeling de står tilsluttet bringe saken inn for Landsorganisasjonen og Det norske Arbeiderpartis samarbeidskomité, som avgjør tvisten med bindende virkning.»

Et medlem av komitéen foreslår at bestemmelsen skulle gå ut av lovene og at landsmøtet i stedet skulle uttale at alle partimedlemmer bør arbeide for en fagbevegelse med LO som det sentrale organisasjonsledd. Dette kaller vi da alternativ 3.

Med disse tre alternativene gikk saken ut til partiavdelingene. Sjeldent mange avdelinger — i alt 488 — behandlet saken. 342 av

dem har gått inn for alternativ 2, 78 har gått inn for alternativ 3 og 58 har gått inn for alternativ 1. En kan altså si at et overveldende flertall av de avdelingene som har uttalt seg, har gått inn for følgende formulering av paragrafen: «Partimedlemmer som har adgang til det bør stå tilmeldt Landsorganisasjonen i Norge», med tilføyelse om at en kan anke saken inn for samarbeidskomitéen dersom det er uenighet lokalt. Dette forslaget, og da på bakgrunn av den sterke oppslutning forslaget har fått i avdelingene, har Sentralstyret og Landsstyret begge enstemmig sluttet seg til.

Jeg synes ikke jeg har lov å si at dette er noen stor sak. Det er jo her ingen grunnleggende uenighet i synet på noen måte. Det er her — etter min oppfatning — spørsmål om å åpne en adgang for å kunne behandle enhver situasjon som kan melde seg på en måte som ikke skader, men som gagnar både fagorganisasjonen og partiet. Om jeg kan få lov til, og det skjer i forståelse med komitéens øvrige medlemmer, å få foreslå en liten endring i formuleringen av denne tilføyelsen. Den er av helt språklig art, for den opprinnelige har en litt meningsløs form. Og forslaget som vi da legger fram vil da få denne ordlyd:

«De medlemmer som har adgang til det, bør stå tilsluttet Landsorganisasjonen i Norge. Oppstår det tvil om forståelsen av denne bestemmelse, kan de enkeltmedlemmer det gjelder, eller den partiavdeling de står tilsluttet, bringe saken inn for Landsorganisasjonen og Det norske Arbeiderpartis samarbeidskomité som avgjør tvisten med bindende virkning.»

Harald E. Olsen, Vestfold: La meg først rette opp noe som kan misoppfattes. Det står nemlig på slutten her at Sentralstyret gir sin tilslutning til utvalgets innstilling, alternativ 2. Det er ikke det samme som komitéen som sådan har gått inn for alternativ 2, idet jeg har i oppdrag fra de som gikk inn for alternativ 1 å opprettholde dette forslaget. Dette vil jeg gjerne begrunne nærmere, fordi jeg tror at dette er en stor sak i motsetning til det som Einar Gerhardsen mener. Komitéen var på et bestemt tidspunkt enige om at vi skulle sende ut til grunnorganisasjonene et forslag som det som går fram av alternativ 1, med muligheter for grunnorganisasjonene til å endre dette hvis de ville. Det ble imidlertid sendt tilbake til komitéen fra Sentralstyret, idet Sentralstyret forlangte at det skulle sendes ut i flere alternativer. Vi har nå fått svarene fra grunnorganisasjonene, og jeg vet ikke om det var så stor oppslutning som Gerhardsen gir uttrykk for, fordi Sundhagen regnet med at det var ca. 13 prosent av partiavdelingene som hadde behandlet saken. Det som vi må stille spørsmål om, det er om vi egentlig

har fått noen avklaring og det var det som var ønsket fra forrige landsmøte og som vel er dette landsmøtes ønske. Alt tyder iallfall på at de fleste mener det er riktig at paragrafen ikke skal utgå. Og når avdelingene har bedømt saken så tror jeg for min del at det har hatt veldig stor betydning at Einar Gerhardsen gikk inn for alternativ 2. Er det noen ord som vekker reaksjon blant de fagorganiserte, så er det ordet «bør». Dette på bakgrunn av alle de «bør»-bestemmelser vi har i avtaler og spesielt i Arbeidervernloven». «Bør»-bestemmelser virker sjeldent avklarende og vil vel heller ikke gjøre det i dette tilfelle. Svaret fra grunnorganisasjonene tyder på at de fleste er enig i at for partimedlemmer i alminnelighet er det en selvfølge at de står tilsluttet Landsorganisasjonen i Norge. Nødvendigheten av faglig/politisk samarbeid forstår de fleste er nødvendig om arbeiderbevegelsen fortsatt skal ha mulighet for å lede samfunnsutviklingen slik de interessegrupper arbeiderbevegelsen bygger på mener er riktig. At borgerpressen har hamret og hamret på dette samarbeidet at det er udemokratisk, det er én ting. Jeg har lyst til å spørre: hva er det som egentlig har påvirket vårt demokrati noe mer? Hva er det som har vekket forståelsen ute noe mer enn det som er skapt mellom dette faglig/politiske samarbeid? Når samlingslandsmøtet i 1927 etter benkeforslag vedtok at partimedlemmer som har adgang til det, skal stå tilmeldt Landsorganisasjonen i Norge, så vet vi at situasjonen den gang var at partiet, og for den saks skyld også fagbevegelsen, hadde gjennomlevet vanskelige år, og at landsmøtet med dette vedtak mente å styrke arbeiderbevegelsen. Man gikk også inn for en aktivisering når det gjaldt kollektivt medlemskap.

Som kjent har vi en verveaksjon gående. LO har i lang tid vippet på en organisasjonsprosent på ca. 50 og skal vi ha muligheter til å beholde en tallmessig sterk Landsorganisasjon, så må vi ta med de stadig voksende funksjonærgrupper. Men de vil at fagbevegelsen skal bryte sitt samarbeid med Det norske Arbeiderparti. Det foreligger således et forslag til LO's kongress om at det faglig/politiske samarbeidet skal utredes. Det har riktignok ikke fått Sekretariatets tilslutning, men saken er reist og det forteller noe. Bakgrunnen er at enkelte funksjonærforbund mener at medlemstilgangen til deres forbund blir hemmet på grunn av fagbevegelsens samarbeid med DNA.

Et annet forhold som jeg tror vi skal ta med i betraktning — det er vanskelighetene med å få gjennomført demokrati i arbeidslivet hvis vi skal få for store friksjoner mellom arbeidere og funksjonærer og mellom våre LO-funksjonærgrupper og de som på samme arbeidsplass står i andre organisasjoner. På mange

arbeidsplasser skaper dette virkelige problemer. Vi fikk i 1923 industriforbundsformen. Våre tillitsmenn den gangen var fram-synte. Vi snakker i dag om å gjennomføre industriforbundsformen fullt ut, at uansett om man er arbeider eller funksjonær på en bedrift, så skal man stå tilsluttet samme fagforening. Det er vel en framtidsvisjon, men — og det vil jeg understreke — hva vil skje hvis industriforbundsformen for arbeiderne går i oppløsning? Vi har hatt tilløp. Vi har bl. a. hatt et frittstående elektrikerforbund, og vi har hatt et frittstående rutebilarbeiderforbund. Jeg vet ikke om det er fordi forfatteren av «Det lykkelige valg», Nils Kjær, var fra Holmestrand, at vi ved siste kommunevalg fikk innvalgt fra Arbeiderpartiet i kommunestyret en som er medlem av Norsk Rutebil-arbeiderforbund. Nå hører det til unntakene, heldigvis, når det gjelder arbeiderne. Men unntakene er ikke så få når det gjelder funksjonærene. Kast et blikk på fagbevegelsen i Wilsons England, og se de vansker som det skaper. Se på hvordan det nå tilspisser seg ved tarifforhandlingene i Sverige og tenk over at vi får stadig nye funksjonærer. Ser man ikke foran seg den utviklingen når det gjelder funksjonærene, så tror jeg man overser en meget vesentlig ting. Er det slik at det ikke teller så mye for Arbeiderpartiet at vi har en enhetlig landsorganisasjon her i landet, så kan nok LO med sin styrke oppnå ganske mye ved å opptre som en press-organisasjon. At det på lengre sikt vil tjene medlemmenes interesse, har jeg ingen tro på og jeg tror det vil svekke hele arbeiderbevegelsen. Persolig tror jeg det er et meget viktig spørsmål dette landsmøtet skal ta standpunkt til, nemlig spørsmålet om fortsatt samarbeid mellom Det norske Arbeiderparti og LO og lønnstakernes organisasjonsforhold og idéinnhold. Og la meg til slutt nevne det som Bratteli sa i går. «Vi må likevel ikke bli så ivrige etter det nødvendige nye, at vi mister kontakten med dem som trofast har samlet seg om Arbeiderpartiet fra tidligere tider». Jeg tar opp forslaget fra alternativ 1 fra Egil Halvorsen, Fritz Hannestad og undertegnede.

Jacob Grava: Jeg støtter alternativ 1 med tilleggsforslaget. Jeg kan ikke forstå at partiet ønsker en løsere tilknytning. Det er jo slik at for de aller flestes vedkommende er det en selvfølge dette med faglig medlemskap. Og med det utgangspunktet kan en ikke legge så stor vekt på enkelttilfellene. I fagbevegelsen er det større forståelse for et politisk engasjement enn det har vært på lang tid. Bakgrunnen kan vel delvis finnes i dette handlingsprogrammet og den mer utadvendte virksomheten som er drevet den senere tid. Men da forstår jeg ikke at partiet skal innby til en løsere

forbindelse. I den pågående vervekampanjen har partiet i Østfold fått ca. 1200 nye medlemmer. Jeg drøftet med partiformannen for det kommunepartiet som har hatt den største tilgangen — på mer enn 200 nye medlemmer — og spurte om de i denne vervekampanjen hadde støtt på noen særlige problemer. Det kunne han overhode ikke si han hadde gjort. Så jeg tror ikke partiets rekruttering eller manglende sådan, vil hvile på den bestemmelsen. Det er helt andre ting som er avgjørende. Ut fra det vil jeg da anbefale at partiet på det nåværende tidspunkt ikke bryter det samarbeid som er etablert. For ved å gjøre denne bestemmelsen annerledes, er vi på gli.

Fritz W. Hannestad, Oslo: I diskusjonen om denne endringen, har det fra enkelte som vil ha den nåværende bestemmelse endret fra plikt til «bør», blitt hevdet at en slik endring ikke innebærer noen realitet. Slik bestemmelsen er i dag er det en pålegg og et vilkår at vedkommende skal stå i Landsorganisasjonen. Kommer ordet «bør» inn, er det ikke lenger et pålegg og en plikt. Vedkommende kan da stå i hvilken som helst organisasjon eller være uorganisert og enda være et akseptabelt medlem av partiet. Man kan da stille seg følgende spørsmål! Hvis endringen ikke innebærer en realitet, hvorfor skal man da endre det som består? Personlig er jeg av den oppfatning at man med ordet «bør» legaliserer at partimedlemmer søker medlemskap i organisasjoner utenfor Landsorganisasjonen. Det er hevdet at den nåværende bestemmelse har vært vanskelig å praktisere. Vel, vel, den har vel kanskje ikke vært praktisert slik vi mente den skulle praktiseres. Jeg tror vi hadde greid det hvis vi hadde gått inn for det. For ellers er vi jo veldig flinke når det gjelder å håndheve våre egne bestemmelser og kreve lojalitet av våre medlemmer innenfor partiet eller fagbevegelsen. Personlig tror jeg også at hvis vi opphever den nåværende bestemmelsen, vil vi svekke forholdet til fagforeningene. Vi vil ha fagforeningenes oppslutning om partiet, i organisasjonsspørsmål, i økonomiske spørsmål og på andre områder. Derfor tror jeg det er uheldig å endre denne lovparagrafen.

Rolf Hansen, Oslo: Det som i høy grad er Det norske Arbeiderpartis styrke, er vår trygge organisatoriske stilling. Vi er stabile, vi er sikre, utholdende og trofaste i vår organisatoriske tilværelse. Det er ingen tvil om at en annen side av Arbeiderpartiets styrke har vært å kunne smi de organisatoriske våpen som man til enhver tid har trengt for å løse oppgavene. Men vi bør ta konsekvensen av at nye forhold gjør seg gjeldende, og jeg tror at en nokså snart

vil komme fram til at iallfall dette spørsmålet om pliktmessig medlemskap, står i en ganske annen stilling i dag enn saken gjorde da bestemmelsen ble ført inn i lovene for omkring 40 år siden. De fleste medlemmer og partiavdelinger bryr seg overhodet ikke om bestemmelsen, og der hvor det er noen som tar den alvorlig, blir det bråk og krangel.

Noen legger vekt på det faglig/politiske samarbeidet. Jeg for min del legger mer vekt på å utbygge arbeiderbevegelsens kontaktmuligheter i bredest mulig forstand. Det inviteres til å ta opp hele det faglig/politiske samarbeidet i denne sammenhengen og det kollektive medlemskap. Jeg tror ikke det er nødvendig å gjøre det, og det er iallfall ikke tid til å gjøre det. Hele forholdet mellom partiet og fagbevegelsen dreier seg om ganske andre ting i det daglige arbeid. Det vesentlige er å skape sterkest mulig kontaktmuligheter til flest mulig mennesker. Arbeiderbevegelsen er en massebevegelse. Oppgaven må derfor være å bruke alle våre forskjellige ledd i bevegelsen for å trekke nye medlemmer og medarbeidere til virksomheten. Vi vet jo at den som blir med i et av våre ledd også lett kommer med og får interesse for andre ledd i bevegelsen. Det foreliggende flertallsforslag foreslår at punktet skal endres fra «skal» til «bør» når det gjelder pliktmessige medlemskap. Det er en diplomatisk løsning. Jeg synes imidlertid ikke at et landsmøte først og fremst skal være diplomatisk. Det bør være konsekvent og retningsgivende og fjerne uhensiktsmessige bestemmelser i våre lover og jeg anbefaler pkt. nr. 3 i forslaget fra komiteén.

Øivind Hvattum, Oslo: Jeg er av dem som ikke tror at om vi endrer paragrafen eller om vi ikke endrer den, så kommer det ikke til å ha noen innvirkning verken på LO-medlemmene eller tilstrømning til partiet.

Det slås i dag fast at de som er organisasjonsmulige de skal stå i LO for å kunne opprettholde sitt partimedlemskap. Nå er det imidlertid en liten forskjell på teoretisk å være organisasjonsmulig i LO og den praktiske muligheten. Man kan stå i Norsk Forbund for Arbeidsledere og Tekniske Funksjonærer når en blir arbeidsleder og svært mange gjør det der hvor det er praktisk mulig. Men så har vi enkelte bedrifter hvor dessverre arbeidslederne står organisert i dette gule forbundet som en kaller det. Det er klart at hvis en mann blir arbeidsleder i en slik bedrift, så kan han stå i LO uten å ha noen innflytelse verken på sine arbeidsavtaler eller noen verdens ting, for den bestående tariffavtale dekkes ikke av dette LO-forbundet. Han blir da i praksis

uorganisert. Han har ingen muligheter for å påvirke forholdene på sin arbeidsplass. Hvis han da velger å bli organisert og stå i det «gule» forbundet, skal vi ifølge partiets lover si til ham at da må du ut av partiet. Da kan vi i hvertfall være helt sikker på at vi aldri når denne mannen, verken med partimedlemskap eller LO-medlemskap.

Det vi imidlertid gjør i svært mange tilfelle er å se gjennom fingrene med loven og lar mannen få lov å være medlem av Arbeiderpartiet. Men det har en egentlig ikke adgang til og vi opplever her da en forskjellsbehandling som jeg tror er veldig skadelig. Rent prinsipielt tror jeg at alternativ 3 er det riktigste, hvor vi tar bestemmelsen fullstendig ut av lovene. Jeg er imidlertid villig til å stemme for alternativ 2, nettopp på bakgrunn av den behandlingen den har vært underlagt i grunnorganisasjonene der dette alternativ har fått størst tilslutning, men mener, som sagt, at det vil være riktigst å fjerne bestemmelsen.

Oscar Eggum: Det er sagt at det ikke betyr noe fra eller til om man beholder paragrafen eller ikke. Det er jeg ikke enig i, for i det distriktet jeg er fra er det helt naturlig for fagforeningene å stå kollektivt tilsluttet partiet, og da kan ikke jeg gå inn for å endre denne paragrafen. Det kan i tilfelle ikke bety annet enn en svekkelse, hvorfor jeg vil tilråde at vi beholder § 14 i sin nåværende form. La LO og partiet fortsatt være det som danner grunnlaget for hele vår bevegelse. Om det er enkelte som ikke vil være fagorganisert, da vil jeg si som Gerhardsen sa ved stortingsvalget «jeg tror det er bra at vi kanskje får vekk noen som har kommet til oss for å ha fordeler av det». Han brukte litt andre ord, men det var det han mente. Og det tror jeg også er det riktige. Vi skal ha klassebevisste folk i vårt parti. Vi skal ha de fagorganiserte, de som er klassebevisste skal også være fagorganisert.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg støtter alternativ 1. Kontaktflaten faglig for oss i Arbeiderpartiet den er, og må fortsatt være, gjennom LO. Jeg tror de «gule» forbundene er en fare som vi absolutt skal være oppmerksomme på.

Nettopp nå og nettopp for den utviklingen vi står overfor, mener jeg det er nødvendig for partiet sentralt å få en oversikt over disse problemene som her vil melde seg etter hvert. Jeg tror det er veldig viktig for dette arbeid at hvert eneste tilfelle kommer inn og blir bedømt sentralt av en instans så vi får lik behandling. Jeg

foreslår at det tas med følgende tilføyelse: «Oppstår det tvil om denne bestemmelse, skal saken bringes inn for LO's og DNA's samarbeidskomité som avgjør tvisten med bindende virkning».

Arild Boman, Oslo: Jeg støtter forslag nr. 1. Dette er ikke noen uvesentlig sak. Det dreier seg om fellesskapet mellom den faglige og politiske arbeiderbevegelse. Overfor de vanskelighetene som har vist seg i gjennomføringen av denne del av partiloven, må man istedenfor å svekke denne paragrafen heller gjøre noe for at den kan bli en realitet. Det er farlig å gi seg på et spørsmål om enheten mellom den faglige og politiske arbeiderbevegelsen. Uten denne enheten får vi aldri noen sosialisme i Norge.

Willy Hansen: På min arbeidsplass var det en «gul» forening. Vi fikk endel av disse menneskene som ønsket å stå tilsluttet Det norske Arbeiderparti inn i vårt partilag. Det resulterte igjen i at de samme menneskene, som gikk inn i partilaget, var initiativtakerne til å danne en LO-gruppe på den samme arbeidsplassen. Resultatet i dag av det er blitt at vi i dag har en god del formenn og ganske mange tekniske funksjonærer med både i LO og Det norske Arbeiderparti. Jeg ser jo klart og tydelig at brorparten av de som har behandlet dette spørsmålet har gått inn for alternativ 2, og jeg håper at landsmøtet gjør det samme.

Einar Gerhardsen: Ja, om dette er en stor sak eller ikke? Etter min mening har Harald Olsen gjort forsøk på å gjøre den til en større sak enn den behøver å være. Jeg synes han brakte inn en hel del momenter eller synsmåter som vi alle sammen er helt ut enig i, men som etter min oppfatning ikke har noen ting med den avgjørelse å gjøre som vi her står overfor. Og når Hannestad nevner et eksempel som en mulig utvikling i hans forbund, så skjønner vi godt det at han frykter for en slik situasjon. Det er bare det å si at den situasjon fikk man med den nåværende bestemmelsen. Om vi opprettholder den bestemmelsen så endrer ikke den noe på de problemer som Hannestad på dette området har hatt. Hva er grunnen, spurte Sigurd Danielsen, til at enkelte medlemmer av Arbeiderpartiet ikke vil være medlem av LO. Det er berettiget å spørre om det, og det er vanskelig å gi konkrete eksempler. Iallfall kan ikke jeg nå ta meg tid til det. Men Lillås brukte et uttrykk som jeg for så vidt syns er ganske dekkende. Vi har hatt i

vårt fylke, sa han, og det er særlig der en har hatt det, i Vestfold, situasjoner der en har stått overfor dypt menneskelige tragedier. Det er nettopp det, Asbjørn Lillås, som en ser. Hvis det dreier seg om partimedlemmer, nye eller gamle, som har en slags motforestilling mot Landsorganisasjonen, da er det ikke noe problem i det hele tatt, men der hvor det dreier seg om mangeårige trofaste medlemmer av Arbeiderpartiet. Det er som regel mangeårige medlemmer av fagbevegelsen som kommer i en slik situasjon at de ikke vet riktig hvordan de skal forholde seg. Der kan det oppstå tvil og det som da blir resultatet på lokalt plan er at vi får strid inn i våre partiavdelinger. Ikke strid først og fremst med den enkeltperson det dreier seg om. For hvis hele partiet var enig om at han skulle hives ut av partiet, så var det en enkel sak, for da ville vel det ha blitt gjort. Men fordi det er uenighet innad i partiet også blant partiets tillitsmenn på et sted om en spesiell situasjon en står overfor, fordi det er mange, og der må vi også gå ut ifra at det er gode partifeller på begge sider, det er så mange som mener at her skal vi ikke håndheve den bestemmelsen vi har i dag. Dette betyr, og det er her vi har erfaring, at gode partifeller, aktive tillitsmenn i våre kommunepartier, står i den slags situasjoner. Jeg tror det er riktig at vi får en ankeinstans og med det sikrer en lik behandling over alt. Men om en erstatter pliktmessig medlemskap med uttrykket «bør», så ligger det i sakens natur at en dermed har litt friere mulighet til å vurdere det enkelte tilfelle. Jeg vil gjerne si, etter Rolf Hansens innlegg, at jeg er egentlig enig med ham, i prinsippet er jeg det. Jeg tror det gjelder hele Sentralstyret, at vi for så vidt mente at den riktigste løsningen ville være å ta hele bestemmelsen ut av lovene. På den annen side har iallfall jeg sett det slik at vi i denne saken må være varsomme, slik at vi ikke opptrer på en slik måte at gode fagforeningsfolk skal kjenne det som vi ikke står ved en forpliktelse som vi må kjenne overfor fagbevegelsen. Jeg vil også gjerne få minne om igjen den avstemningen som vi faktisk har hatt i vårt parti. Den er ikke bindende. Landsmøtet er i så måte suverén og det er landsmøtet som har ansvaret og det er landsmøtet som har avgjørelsen. Men jeg synes nok vi skal tenke et lite øyeblikk over denne situasjonen. Vårt forrige landsmøte besluttet en bestemt behandlingsmåte. Saken skal utredes, den skal sendes til partiavdelingene våre, og alle våre partiavdelinger har fått saken og blitt oppfordret til å uttale seg om den. 488 avdelinger har behandlet den og sendt inn resultatet av sin behandling. Det er et større antall enn vi som regel får når det gjelder den slags behandling. Det er en stor deltakelse, det har altså vært interesse for saken og det overveiende antall av

disse avdelingene gir uttrykk for et bestemt standpunkt. Landsmøtet er ikke bundet av det, men etter min mening bør en likevel legge en viss vekt på det. Når så spørsmålet om forholdet mellom partiet og fagbevegelsen bringes inn, så må jeg si: Når en her forutsetter at eventuelle tvistesporsmål eller tvil om forståelsen av denne bestemmelsen skal avgjøres av samarbeidskomitéen mellom Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen i Norge — det er våre høyeste tillitsmenn — har man den tillit til våre fremste tillitsmenn at de i fellesskap i hvert enkelt tilfelle finner løsninger som svarer til det som vil være i begge organisasjoners interesse. Det er ut fra det jeg synes at landsmøtet med god samvittighet kan stemme for det forslaget som et enstemmig landsstyre anbefaler landsmøtet å gå med på.

Til endringer i lovens § 14 var framsatt 4 forslag. Det endelige vedtak ble at § 14 fikk denne ordlyd:

«Partimedlemmer som har adgang til det, bør stå tilmeldt Landsorganisasjonen i Norge. Oppstår det tvil om forståelsen av denne bestemmelse, skal saken bringes inn for Landsorganisasjonen og Det norske Arbeiderpartis Samarbeidskomité, som avgjør tvisten med bindende virkning.»

En hilsen fra havet.

Dirigenten refererte følgende telegram fra skipstillitsmannen på M/T «Tiberius»:

«Til Dest norske Arbeiderpartis landsmøte,
Folkets Hus, Oslo.

For et systemskifte i norsk politikk 1969 — en sosialistisk regjering i Norge. Med gode ønsker om givende resultater på landsmøtet for arbeiderbevegelsen.

Svein Kant.»

Prinsipper og perspektiver.

Foredraget om det framlagte utkast til prinsippprogram ble holdt av partiets nestformann, *Reiulf Steen*:

Norsk arbeiderbevegelse har — om en ser bort fra de aller første år etter partiets stiftelse i 1887 — alltid hatt sine røtter i den sosialistiske idéverden. Når vi søker politisk makt, er det ikke først og fremst for å løse enkeltsaker, selvfølgelig heller ikke for å begrense oss til å administrere det bestående samfunn. Vi søker

politisk makt fordi vi ønsker grunnleggende forandringer, fordi vi vil erstatte vårt nåværende samfunn med et nytt samfunn, gjennomsyret av andre idealer.

Alle sosialistiske program har hatt tre hovedmålsettinger. For det første vil vi reorganisere produksjonssystemet, slik at det tjener menneskelig velferd, ikke private profittinteresser. For det andre vil vi et samfunn preget av likhet. For det tredje vil vi et samfunn der demokratiet er en realitet i alle livets forhold.

Det er imidlertid lett å se at om vi begrenser oss til å uttrykke slike ønskemål, da vil sosialisme utelukkende bli en moralsk appell om et bedre samfunn, og vi vil stille oss på linje med andre grupper og bevegelser som «vil det gode». Sosialistiske tenkere så meget tidlig at dette ikke var nok. En sosialistisk omforming av samfunnet vil derfor stille krav ikke bare til program. Vi må også analysere — kritisk — det samfunn vi lever i, og vi må legge fram idéer om hvilke politiske midler vi vil bruke for å forandre samfunnet og dermed virkeliggjøre programmet.

En sosialistisk bevegelse uten levende idédebatt står overfor to farer: Den kan enten bli dogmebundet, og dermed la utviklingen i det Isak Flatabø ville kalt «det levande livet» løpe fra seg. Eller den kan bli selvtilfreds, søke makt på grunn av maktens egen sødme. Det er lett å nevne eksempler på bevegelser som er falt i disse fallgruber. Om en ser bort fra de siste års indre krise som har rystet og ryster den kommunistiske verdensbevegelse i dens grunnvoller, har det vært tilfelle for de kommunistiske partier at dogmene ble viktigere enn virkeligheten, kartet sannere enn terrenget. Og om mange sosialdemokratiske partier som har hatt makt, kan det med full rett sies at de ikke med tilstrekkelig energi har kastet seg over den oppgave å foreta grunnleggende forandringer i samfunnet.

Dette er bakgrunnen for den oppbygging vi har gitt forslaget til nytt prinsippprogram. Først beskriver vi grunnsynet, der vi fastslår at det sosialistiske samfunn er målet for vårt arbeid. Allerede nå vil jeg understreke at det andre avsnittet, som i Landsstyrets forslag er kalt: «Utgangspunktet: Verden i dag», ikke gjør krav på å inneholde en fyllestgjørende analyse av det samfunn vi lever i nå. En slik analyse kunne fylle bindsterke verk, og enda være utilstrekkelig. Vår hensikt har — innenfor rammen av noen få sider — vært å rette et kritisk søkelys mot noen av hovedtrekkene i den nåværende samfunnsutvikling. I det siste avsnittet har vi så

søkt å forme ut retningslinjer som skal ligge til grunn for den praktiske politikken.

— — —

I grunnsynet har vi stilt kravet om frihet og kravet om demokrati i forgrunnen, og vi har understreket dette kravet en rekke ganger. I debatten om prinsippprogrammet har noen sagt: hvorfor denne sterke understreking av demokrati- og frihetskravet, det er da innlysende og selvsagt at vi er demokrater. Andre har sagt: demokrati er en luksus for et lite mindretall av menneskeheten, det er sulten som i dag er menneskehetens dominerende problem. Jeg vil gjerne møte disse innvendingene, fordi det samtidig gir meg anledning til å understreke med stort alvor at begrepene demokrati og frihet ikke er brukt som honnør-ord, heller ikke for å uttrykke selvfølgeligheter, og langt ifra fordi vi ser bort fra sult og undertrykkelse som tidens dominerende problemer. Og når jeg begrunner vårt synspunkt, vil jeg ikke ta det tradisjonelle norske utgangspunkt, ikke ta utgangspunkt i 1814, over Wergeland og Bjørnson og Sverdrup, 1905 og norsk arbeiderbevegelses innsats for utvidelse av det norske demokrati. Nei, jeg vil ta utgangspunkt i et langt mer brennaktuelt dokument: Den kjente sovjetiske atomfysikeren A. D. Sakharovs manifest om framskritt, sameksistens og åndsfrihet. I dette manifestet retter han først en advarsel, deretter en appell til menneskeheten. Advarselen retter seg mot den ødeleggelse som truer på grunn av menneskehetens splittelse. Appellen går ut på at intellektuell frihet er avgjørende for det menneskelige samfunn — *frihet* til både å motta og spre informasjon, *frihet* til åpenhjertighet og uredde debatt og *frihet* fra press fra myndigheter og fordommer. Og tilgi meg om jeg gjengir Sakharovs begrunnelse for dette frihetskrav i hans eget, litt omstendelige språk: «Denne tankefrihetens treenighet er den eneste garanti mot at folk infiseres av massemyter, som kan føre til blodig diktatur om de utnyttes av listige hyklere og demagoger.» Videre sier han: «Tankens frihet er i det moderne samfunn utsatt for en tredobbelt trusel: fra massekulturens opium, fra feige, egoistiske og trangsynte ideologer og fra den forsteinede dogmatisme hos det byråkratiske oligarki, hvis fremste våpen heter ideologisk sensur. Derfor må tankens frihet forsvares av alle tenkende og ærlige mennesker.»

Og så gjør Sakharov det som aktualiserer frihetskravet, og som burde være innlysende for oss alle: han knytter den direkte forbindelse mellom undertrykkelse av frihet — i alle dets former — og de verdensomfattende farer: krig, sult, persondyrkelse og byråkrati, farer som truer hele menneskeheten. Nei, frihet er i sannhet ingen floskel, friheten må defineres påny og påny, og

alltid må vi ha vår årvåkenhet rettet mot de trusler friheten er utsatt for. Frihetskrevet er selvsagt globalt, verdensomspennende, men vi må ikke et øyeblikk tro at friheten ikke også i vårt samfunn er utsatt for trusler fra massekulturens opium, fra feige, egoistiske og trangsynte ideologier og forsteinet dogmatisme.

Vår tid er gitt mange navn. Sett fra et sosialistisk synspunkt er det to fenomener vi bør feste oppmerksomheten på. Det er moderne teknologi og utviklingen av de store konserner. Mot slutten av 50-årene kom det en ny litteratur som meget overbevisende skildret en grunnleggende forandring som hadde funnet sted i storindustrien. Forandringen ble kalt «direktørenes revolusjon». Denne revolusjon førte til at båndet mellom eiere og bedrifter ble løsnet, slik at eiernes makt mer og mer ble overført til den tekniske og administrative ledelse av bedriftene. Den klassiske kapitalisme, med eierinteressene som de dominerende på den ene side, og arbeidstakernes interesser på den stikk motsatte side, eksisterte ikke lenger. De nye direktørene hadde ikke stadig større profitt som sin hovedinteresse, de var interessert i å utvikle produktiviteten og bedriftens framtidige levedyktighet. Og her hadde arbeiderne og bedriftslederne en *felles* interesse. Mange hevder derfor at arbeiderbevegelsen ikke lenger behøver å konsentrere så stor oppmerksomhet på maktforholdene i næringslivet. Dette er en oppfatning som vi skarpt må tilbakevise.

Jeg ber om ikke å bli misforstått. Jeg tror påpekingen av «direktørenes revolusjon» var riktig, like riktig som jeg tror det var å påpeke den enorme betydning av moderne teknologi. Det er også riktig at den moderne storindustri ikke like hensynsløst som før ivaretar sine profitt-interesser, at den har tatt i bruk avansert planlegging, at den investerer betydelige beløp i forskning og at den på flere områder samarbeider nært med staten om løsningen av en rekke oppgaver. Det er gitt mange grunner som underbygger det syn at det moderne storkonsern har løst den tradisjonelle kapitalismes problemer. Konsernet er stort nok til ikke å være underlagt markedskononomiens ukontrollerte krefter. Det har i stor grad herredømme over prisene, og det kan planlegge sine investeringer lang tid i forveien. Heller ikke har storkonsernet interesse av å føre de samme innbitte og bitre lønnskamper som den gamle industri, dels fordi utgiftene kan bli tatt igjen på prisene, dels fordi lønnstakerne er de viktigste avtakere av storkonsernernes produkter. Derfor er det viktig at det opprettholdes en ganske høy kjøpekraft blant lønnstakerne.

Det er nok berettiget å si at de moderne storkonserner i stor grad har løst den *tradisjonelle* kapitalismes dilemma. For sosialister

er det imidlertid avgjørende å peke på de *nye* problemer denne utviklingen reiser. I forslaget til prinsippprogram sier vi: «Industri-samfunnet har ikke klart å utvikle menneskelige samlivsformer som tilfredsstiller grunnleggende sosiale og psykiske behov.» «Moderne produksjonsteknikk har skapt rikere valgmuligheter. Men i stor utstrekning har næringslivet selv skapt behov og stimulert til en skjev sammensetning av produksjon og forbruk.» Vi peker på at vi i industrialiserte samfunn opplever utilfredshet, menneskelig kulde, konflikter og vantrivsel. Endelig henleder vi oppmerksomheten på den dominerende innflytelse storkonsernene i vår tid har fått. Og dette er ikke bare en storpolitisk makt — selv om det i høy grad også er det. Det dreier seg om makt som gjenspeiler seg i de forhold vi lever under i vårt daglige liv. Dette er en makt som står skarpt i strid med sosialismens krav om demokratisk kontroll.

Stadig øker vi vårt private forbruk, mens vi føler at vår evneløshet blir større og større når det gjelder løsningen av presserende fellesoppgaver. Det sitter i denne salen et stort antall kommunepolitikere som daglig står ansikt til ansikt med dette dilemma, og de får en økende følelse av at det kommunale demokrati av denne grunn blir mer og mer av en illusjon. De føler seg hjelpeløse i hendene på en utvikling de ikke har herredømme over. For å ta et aktuelt eksempel: det er å rette baker for smed når enkelte skyter på Oslos kommunepolitikere i forbindelse med bankenes planlagte utbygging av Vaterland, en utbygging som vil få et resultat vi alle kjenner: en død steinørken av banker, administrasjonsbygg, selvbetjeningsbutikker og bensinstasjoner. Sannheten er jo at Oslos folkevalgte myndigheter ikke har ressurser og ikke har makt til å styre utviklingen slik de ønsker. Samtidig ser vi at en stor andel av våre ressurser blir brukt til å produsere varer for privat forbruk, og til å skape behov for slike varer. Prestisjepregede kontorbygninger vokser opp som sopp i regnvær, et bo-område skal ikke være gammelt før et stort antall bensinstasjoner er på plass, uvesentlige forandringer på forskjellige forbruksartikler framstilles som vesentlige forbedringer. Vaske-Bjørnsen mobiliseres for å overbevise om at et vaskemiddel vasker hvitere enn hvitest, for bare neste år å bli avløst av et nytt som vasker enda hvitere. Men skoler mangler vi, sykehus mangler vi, barnehager mangler vi — vår sosialomsorg er utilstrekkelig, vår samferdsel er utilfredsstillende og vi mangler ressurser til å planlegge våre miljøer slik at de kan bli menneskevennlige i stedet for at de skal produsere stress og nervesykdommer.

Den makt uten ansvar som vi finner i næringsliv og industri, har andre konsekvenser som er blitt aktualisert i den senere tid. Vitenskapsmenn påpeker og underbygger med overbevisende kraft at om forgiftningen av naturen får fortsette i samme tempo som nå, vil stadig større deler av jorden legges øde. Veldige mengder av skadelige avfallsstoffer fra industri og transport tømmes ut i luft og vann. Giftige kjemikalier som brukes i jordbruket, trenger inn i dyrs og menneskers legemer. Rovdrift på naturen, utryddelse av dyrearter, kan forstyrre den fine balanse i naturen som er en forutsetning for liv.

Alle interesserte mennesker ser i dag disse problemene, og de fleste beklager dem. Beklagelser er imidlertid ikke nok. Vi må se i øynene at vi her står overfor en viktig og sannsynligvis hard maktkamp, en kamp om hvorvidt makten skal forvaltes og utviklingen styres av demokratiske organer, eller om den fortsatt skal utøves av private banker, forsikringsselskaper og industrikonserner i samme grad som i dag. Dette er bakgrunnen for at vi i forslaget til prinsippprogram så sterkt understreker nødvendigheten av at vi får full styring over banker og kredittinstitusjoner, og at samfunnet etter hvert må overta disse institusjonene.

Når det er sagt, bør det imidlertid også understrekes at vi ikke skaper større demokrati ved å erstatte sentralisert privatøkonomisk makt med sentralisert byråkratisk makt. For å berolige marxistene i forsamlingen, får jeg minne om at Marx var særdeles opptatt av dette problemet. Jeg vil også minne om at et av de viktigste trekk ved utviklingen i Tsjekkoslovakia etter Novotny og fram til den russiske okkupasjon, var at man løsnet på det byråkratiske grep over landets økonomiske liv, et byråkratisk herredømme som selvfølgelig var udemokratisk, men som dessuten ga miserable resultater sett fra et økonomisk synspunkt. Dette er den viktige begrunnelse for at programforslaget så sterkt understreker at vi må unngå byråkratisering, og at vi innenfor rammen av en planøkonomi må desentralisere avgjørelsene i det økonomiske liv.

Av en rekke grunner må det nå rettes et skarpt søkelys mot praktiseringen av eiendomsretten. I Arbeiderpartiet har vi ikke et dogmatisk syn på eiendomsretten. Det avgjørende må være å sette inn tiltak som gjør det mulig å forvalte verdiene til fellesskapets beste og å få en mer rettferdig fordeling av godene. Men selv om vi anser det som utillatelig dogmatisk å føre debatten om hvorvidt sosialisme betyr overtakelse av all privat eiendom, er det på den annen side klart at det blir nødvendig med temmelig robuste framstøt for å begrense den nåværende praktisering av eiendomsretten — noe som i særlig grad gjelder eiendomsretten til

grunn. Omkring grunnlovens paragraf 105, som i seg selv ikke hjemler grunnlag for den meningsløse og parodiske praksis som i dag følges når det gjelder erstatning for avståelse av grunn til det offentlige, må det bygges opp en lovgivning som sikrer samfunnsorganene herredømmet over arealdisponeringen og som sikrer mulighetene for en mer rettferdig fordeling av de økonomiske goder.

Kravet om likhet har alltid stått sentralt i sosialistisk politikk. Men på samme måte som ordet demokrati, har også ordet likhet vært grovt misbrukt gjennom tidene. Nå opplever vi at det borgerlige Norge søker å gi inntrykk av det hersker likhet i vårt samfunn. I høyden er det noen mindre justeringer som gjenstår. Sist opplevde vi 1. mai at en norsk industrileder i en fjernsynsdebatt søkte å gi liv til den myte at menneskene i Norge lever under likeverdige forhold. Dette er simpelthen ikke sant! Einar Førde gjorde et meget nyttig arbeid da han gjennom en omfattende artikkelserie i Arbeiderbladet for en tid siden påpekte ulikhetene i det norske samfunn sett fra forskjellige synsvinkler. De økonomiske og sosiale ulikheter som eksisterer, kan påvises statistisk. Men det er en rekke ulikheter som det er lettere å se med det blotte øye. Bruk en formiddag på å vandre rundt i Holmenkollåsen, og dra deretter over til Lambertseter, Bogerud, Bøler, Veitvedt eller langs Trondheimsveien. Se hvordan barna har det. Det er ikke noe sjeldent syn at småjentene innreder sine leikestuer mellom de fire hjulene på en parkert bil. Se hvordan de hjemmeværende husmødre har det. En undersøkelse som noen kvinnelige sosiologer foretok i en av våre drabantbyer for en tid siden, viste at et overveldende antall hjemmeværende husmødre var avhengig av å bruke nerveberoligende tabletter.

Det eksisterer en rekke andre former for ulikhet i vårt samfunn. Kvinnene er en diskriminert folkegruppe, og det vil bli stilt krav til grunnleggende forandringer om kvinnene skal oppnå demokratiske rettigheter som er på linje med mannens. Vi har sosial forskjellsbehandling i vår straffeprosess. Der eksisterer en rekke forskjeller som verken kan avleses av statistikken eller som det er så lett å se på overflaten. Det er mye av skjult fattigdom i vårt samfunn, og det er en *egentlig* fattigdom det her dreier seg om — ikke bare økonomisk knapphet. Denne fattigdom kan vi finne i utkantområdene, men vi kan også finne den midt i sentrum av vårt samfunn. Eller ta behandlingen av våre handikappede, ikke minst av de psykisk handikappede.

De er riktig at klaseskillene i vårt samfunn har antatt andre former enn i tidligere tider. Når det gjelder de sosiale og økonomiske forskjeller, er ikke situasjonen den at vi har en stor masse som

lever i fattigdom, og en liten gruppe som lever i stor rikdom. Det er riktig å si at det store flertall lever i relativ velstand. Hver for seg kan de diskriminerte grupper være små, selv om de tilsammen utgjør et ganske stort antall. Men det forhold at det ofte er mindre grupper det dreier seg om, gjør deres situasjon ekstra vanskelig. Ofte er det ikke «politisk lønnsomt» å tale deres sak. For et parti som bekjenner seg til sosialistiske idéer, må imidlertid likhetskravet være konsekvent — selv om det skulle gå på tvers av kortsiktige, taktiske hensyn.

Folk flest har opparbeidet seg en sunn skepsis overfor ord og uttrykk som brukes i politikken. Ofte oppfattes de som floskler. Samarbeidssamfunnet er et slikt ord. Uttrykket «samarbeid» er i de senere år blitt et av de kjæreste ord for borgerligheten i vårt land. Det er derfor nødvendig å se på hva vi, til forskjell fra de borgerlige, legger i begrepet samarbeid. Det borgerlige samarbeid er et samarbeid mellom bestående partier og bestående institusjoner. Det er et samarbeid som tar sikte på, for å bruke statsministerens egne ord, å finne fram til «det minste felles multiplum». Det er et samarbeid som har det fremste formål å holde det bestående samfunn i gang. For oss er det viktig å være klar over at om vi skal virkeliggjøre samarbeidssamfunnet, vil det bli stilt krav til grunnleggende forandringer.

Jeg vil gjerne illustrere dette synspunktet ved å ta utgangspunkt i skolen, som jo er en avspeiling av de krav som det øvrige samfunn stiller til mennesket. Allerede 7-åringen i folkeskolens første klasse blir meget snart konfrontert med det brutale spørsmål: hvem er flinkest i klassen? Fra det øyeblikk barnet får det spørsmålet, er det i ferd med å tvinges inn i den ensomme, kalde kampen for suksess. I all vår skole og utdanning legges det en urimeleg vekt på en slik egenskap som den rene, golde intelligens, mens andre egenskaper som samarbeidsevne, toleranse, hensynsfullhet, evne til å leve seg inn i andre menneskers situasjon, tillegges meget liten betydning. En ting er at skolens oppbygging, inndelt som den er i båser med uoverstigelige barrierer mellom de forskjellige skoleslag, frambringer klaseskiller. Men ikke mindre viktig er det at skolens innhold, det gjelder innhold i lærestoff og det gjelder skolemiljøet, må gjennomgå store forandringer. Skolens oppgave må ikke være den ensidige dyrking av intelligens, som nødvendigvis må produsere tapere. Skolens oppgave må være å stimulere alle de forskjelligartede egenskaper som fins i hvert enkelt menneske, skolens oppgave må være å møte det enkelte menneske ut fra dette individs egne forutsetninger, og som er forskjellige fra alle andre menneskers forutsetninger. Vi må bort fra et system

som stiller bastante standardkrav omhyggelig beskrevet i en normalplan, og fram til et system der den viktigste oppgave er å sette mennesket i stand til å kjenne seg selv, til å oppleve seg selv og å oppleve andre mennesker.

Dette var imidlertid ikke ment som kritikk mot skolen — først og fremst. For med full rett kan det sies at ethvert samfunn har den skole det fortjener, og det er hevet over tvil at skolen i stor grad er preget av forholdene i det samfunn skolen er en del av. I arbeidslivet, i organisasjonene og på alle samfunnslivets områder må det derfor tas konkrete skritt for å virkeliggjøre solidaritetsprinsippene. Per Kleppe vil i sitt foredrag om arbeidsprogrammet nevne endel av de konkrete skritt vi ønsker å ta på dette området i kommende periode.

At vi nettopp nå lever i en overgangstid, er ikke vanskelig å konstatere. På alle områder kan vi registrere at vi som enkeltmennesker, som samfunn og som menneskehet har forlatt en epoke — etterkrigstidens epoke — men uten at vi klart kan se konturene av den epoke vi vandrer inn i. Det er oppbruddet som preger tidsbildet på alle områder. Når vi skal gjøre opp status for 60-årene, tror jeg vi temmelig treffende kan si at dette ti-året var preget av opprør mot det forrige ti-år, at 60-årene gjorde opprør mot 50-årenes etablerte mønster — det gjelder både i internasjonal politikk og i nasjonal politikk. 50-årenes fastfrosne fronter er kommet i bevegelse i internasjonal politikk. I nasjonal politikk har vi begynt å rette oppmerksomheten mot nye områder. Vi har mer begynt å spørre etter *kvalitet* enn etter *kvantitet*. Vi begrenser oss ikke til å konstatere at vi vil ha økonomisk vekst og høyere levestandard. Med stigende styrke blir det spurt: hva skal vi bruke den økonomiske veksten til? Hvordan skal menneskene leve sammen? Det er viktig å øke nasjonalproduktet, men like viktig er spørsmålet om hvordan vi skal disponere det. Det er viktig å bygge mange boliger, men like viktig er det at vi skaper bo-miljøer som beforder harmoni og trivsel i stedet for tomhet og lede. Det er viktig å bygge mange skoleplasser, men viktigere er det å spørre hva hensikten skal være med vår utdanning. Det er viktig å utnytte alle teknologiens muligheter, men like viktig er det å vise årvåkenhet slik at menneskene ikke passivt underkaster seg data-maskinenes herredømme.

En rekke av de grunnleggende problemer som jeg har nevnt, lar seg ikke løse på nasjonalt plan. Vi blir stadig advart mot en rekke av de farer menneskeheten står overfor, om vi ikke greier å erstatte det blinde anarki som i dag hersker, med et system av organisert samarbeid mellom folkene og nasjonene.

Vi har i den senere tid opplevd at grupper har begynt å hylle bruk av vold som et egnet middel til å nå sine mål. I forbindelse med at lederne i Sovjetunionen og USA møttes til forhandlinger, talte de samme grupper om «stanken fra Scarborough». Det er derfor grunn til å understreke at fred ikke lenger er blitt et spørsmål om hvorvidt hærer skal kjempe mot hverandre, eller om de skal la det være. En verdensomspennende krig vil ikke være et overgangsfenomen. De to gigant-maktene har samlet enorme lagre av kjernefysiske våpen, og vi vet at det er detonert bomber på opp til 60 megatonn. En gjennomsnittlig atombombe er i dag på tre megatonn. Detoneringen av en eneste slik bombe vil føre til total ødeleggelse over et område av 100 kvadratkilometer. Minst en million mennesker vil miste livet, og om eksplosjonen fant sted på overflaten, ville det radioaktive nedfall føre til dødelig utstråling over titusener av kvadratkilometer. Dette er ikke noe skremmebilde, men en nøktern vitenskapsmanns beskrivelse. De som derfor fordømmer de anstrengelser som gjøres for å finne fram til et minimum av forståelse mellom Sovjetunionen og USA, ja, som til og med karakteriserer det som forræderi, må enten være blinde fanatikere eller livsfarlige dogmatikere. Dette er i sannhet ingen lek mellom «papirtigre», det er en livsbetingelse for menneskeheten at stormaktene er på talefot. Dette synspunktet trenger imidlertid en tilføyelse: Vi skaper ikke fred utelukkende gjennom en viss grad av forståelse mellom USA og Sovjetunionen. Så lenge det eksisterer masse-sult, sosial og økonomisk undertrykkelse, bitre rasemotsetninger og religiøs fanatisme, kan vi nok unngå harnageddon, men *det* er ikke fred. Freden må aldri bli en bekvem unnskyldning for ikke å gjennomføre sosiale reformer eller for å opprettholde urett og undertrykkelse.

Sosialismen er internasjonal. Den italienske forfatteren og sosialisten, Ignazio Silone, har sagt at den viktigste nasjonalisering sosialistpartiene har foretatt, er nasjonaliseringen av seg selv. Dette er en anklage vi skal ta dypt alvorlig. Ingen med innsikt i hvordan det internasjonale liv virker, tror et øyeblikk at vi i løpet av kort tid kan omskape vår klode til et Utopia. Det er et tidkrevende, enerverende og ofte nerveslitende arbeid vi står overfor. Vår tålmodighet vil bli stilt på mange harde prøver. Men det må aldri hindre oss fra å starte, og det må aldri få oss til å tape målsettingen — det organiserte verdenssamfunn — av syne. Som parti er vi her stilt overfor en to-sidig oppgave. I vårt innenrikspolitiske arbeid skal vi energisk arbeide for at nasjonen engasjerer seg i utbyggingen av det internasjonale samfunn; i et aktivt engasjement overfor de fattige folkene, i aktiv støtte til folk som kjemper for frigjøring og sosial rettferdighet. Den

andre oppgaven er å knytte forpliktende forbindelser med meningsfeller i andre land, for at vi sammen kan skape en internasjonal bevegelse som med politisk styrke og moralsk slagkraft kan bidra til virkeliggjøringen av sosialismens idéer i verdensomspennende målestokk.

I denne større sammenheng ser vi også samarbeidet i Norden. For oss er et utvidet nordisk samarbeid et ledd i vår virksomhet for å binde alle nasjoner tettere sammen i et avhengighetsforhold som spenner over alle felter: handel og økonomi, kulturpolitikk, samferdsel, arbeidsmarkedspolitik, forskning og undervisning. Slik må også det europeiske samarbeid utvikles. Vi vil ikke et Europa som skal konkurrere med de store om å være størst og med de rike om å være rikest, men et Europa som kan vise at internasjonal politikk ikke behøver å basere seg på nasjonalegoismens prinsipper, men på samarbeidets prinsipper.

En sosialistisk idé-debatt er ikke noe man kan gjøre seg ferdig med. Siden vi fremmet forslaget om å utforme et nytt prinsipp-program for partiet, har vi hatt en debatt som ikke bare har vært interessant, men også avklarende. Den må ikke nå bli avsluttet. Igjen og igjen må vi prøve våre prinsipper i lys av den virkelighet som omgir oss. Den demokratiske sosialisme er ikke et ufeilbarlig dogme, men en åpen ideologi, alltid rede til å motta impulser fra den faktiske utvikling som finner sted.

I et innlegg om prinsippprogrammet viser Per Bratland til «Grunnsyn og retningslinjer» fra 1949 som innleder med ordene: «Vi lever i en overgangstid. Et gammelt samfunn er i ferd med å skapes om til et nytt.» Og han fortsetter med å peke på at vi har nådd en fase i utviklingen som gjør endringer til et permanent innslag i alt samfunnsliv. Vi beveger oss ikke fra en tilstand og over i en annen, vi lever i de stadige forandringers tid. La meg fortsette sitatet av Per Bratland ennå litt: «Et moderne samfunn er så innviklet at det fordøyer politiske reformer litt annerledes enn etter formelen $2 + 2 = 4$. Skal man få grep på og herredømme over de virkeligheter som kanskje teller mest, må man gå i dybden — og stadig fornye sine undersøkelser. Bare på den måten kan man få til en effektiv styring og realisere politisk vilje.» For egen regning vil jeg føye til: debatten om idéene må være dynamisk, på samme måte som samfunnsutviklingen er det.

Det er noen som har uttalt tvil om hvorvidt Arbeiderpartiet egentlig ønsker å vinne høstens valg, om vi egentlig ønsker regjeringsmakt ved denne korsvei. Vi bør fjerne enhver tvil på dette punkt — Arbeiderpartiet har vilje til å vinne fordi vi har vilje til å styre. Ikke primært fordi vi ønsker Borten og Bondevik

erstattet med andre, skjønt det har vi selvsagt også et inderlig ønske om. Men viktigere er det at vi har en visjon av det samfunn vi ønsker å skape, ikke en visjon skapt av naive utopier, men en visjon som fordrer konkret innsats i arbeidet med å forme et samfunn som i større grad enn vårt nåværende er preget av innholdet i slagordet fra den revolusjon som i år kan feire sitt 180-årsjubileum: Frihet, likhet, brorskap.

Møtet ble deretter — kl. 13.10 — hevet for å fortsette kl. 15.10.

MANDAG 12. MAI 1969

Ettermiddagens forhandlinger.

Ordstyrere: P. Mentsen og Leif Granli.

Sekretærer: Bjarne Mørk Eidem og Elna Kabbe.

Møtet ble satt kl. 15.15 med fortsatt behandling av «Prinsipper og Perspektiver» med debatt etter Reiulf Steens foredrag i formiddagsmøtet. Første taler var

Oddvar Berrefjord, Telemark: Jeg skal gå rett på sak og beskjef-tige meg med det som opptar en sterkest. Det er det som Reiulf Steen var inne på, nemlig dette med eiendomsproblematikken, som etter hvert kommer til å få større og større betydning i den aktuelle politikk. Vi har nå fått klarlagt hva som sosialister legger i begrepet eiendomsrett.

Jeg er enig i formuleringen. Man kunne kanskje føye til at eiendomsretten til grunnarealer og «naturherligheter» kan man kanskje trekke med der. Det er nemlig stor forskjell på å regulere eiendomsretten til rørlig gods, det er alltid mye lettere når det gjelder selskaper, kredittinstitusjoner osv. enn når det gjelder grunneiendomsrett og naturherligheter. Jeg mener at denne eiendomsproblematikken er så viktig at vi også bør ta med en ganske kort og presis formulering om vårt sosialistiske grunnsyn når det gjelder eiendomsretten, i selve førsteavsnittet hvor vi trekker opp grunnsyn og retningslinjer. Det er ikke slik å forstå at jeg her er i noen prinsipiell uenighet med det foreliggende forslag, men jeg synes det er viktig at vi får det inn i første avsnitt. Og jeg vil tillate meg å ta opp forslaget fra landsstyremøtet i januar, hvor jeg da foreslår at i prinsippprogrammets første avsnitt innarbeides følgende setning: «Eiendomsretten må til enhver tid gis et innhold som tar hensyn til fellesskapets og allmennhetens interesser.» Hvorvidt det da skal bli et eget punkt eller det kan innarbeides

i et av de foreliggende 9 punkter under grunnsynet, det får da redaksjonskomitéen ta nærmere standpunkt til. Det er jo ganske klart at dette grunnsyn og retningslinjer som vi her skal vedta, skal være et kart som vi skal følge når vi skal stikke ut kursen for vår praktiske politikk.

Arne Kokkvold, Oslo: Vi fikk for 20 år siden et prinsippprogram som stort sett har ligget på is siden. Dette må ikke gjenta seg. Jeg kan tenke meg at man får et studieopplegg i samarbeid mellom parti, fagbevegelse, gjerne også Arbeidernes Opplysningsforbund, der dette programmet blir lagt til grunn. Altså vi må ikke slå oss til tåls med dette, vi må la debatten gå videre.

Hva er årsaken til at man på borgerlig hold og også i borgerlige aviser har sagt at for $\frac{9}{10}$ vedkommende er vi fullstendig enige i et program som dette. Jeg tror forklaringene på dette er flere, men hovedårsakene ligger i formuleringene. Dels er det slik at formuleringer som for 30 år siden ble oppfattet som klart sosialistiske, i dag er godtatt også på borgerlig side. Dels er det slik at termer som den gangen hadde et entydig sosialistisk innhold, i dag er blitt allemannseie og at man tolker det på forskjellig måte. Det synes helt klart at ord som solidaritet, samarbeid, samarbeids-samfunn, likeverd, det betyr noe annet for Høyres formann enn for oss sosialister.

For å stramme opp det forslag til prinsippprogram som nå foreligger, er det nødvendig å gå dypere inn på problematikken. Det gjelder først og fremst maktstrukturen i vårt samfunn, og ideologien. Jeg tror at ved en nærmere utdyping av disse punktene vil hele programforslaget få en klarere sosialistisk profil, og ikke minst ville det ved en utdyping bli langt vanskeligere å legge noe annet enn sosialistisk innhold i de tildels runde formuleringene som forekommer. Dessuten er jeg direkte uenig i endel formuleringer. Det står på side 4 i det redigerte forslag, pkt. 11: «I dag er det norske samfunn preget av et samspill mellom forskjellige, tildels motstridende tendenser». For meg har ordet «samspill» en positiv betydning. For meg står det slik at når man bruker ordet «samspill», så er det krefter som trekker i samme retning. Men det er etter mine begreper ikke situasjonen i vårt samfunn. Jeg ville derfor foreslå ganske enkelt at man lot det lyde på denne måten: «I dag er det norske samfunn preget av motstridende tendenser.» Jeg mener at det vil svare bedre til den situasjon vi befinner oss i.

Det er ganske klart, som det også er kommet fram i dette forslaget, at det foregår en maktkonsentrasjon i vårt samfunn som i alle andre høyt industrialiserte samfunn. Det er slik at man

dessverre ikke snakker om de 15 familiers herredømme, i Danmark om de 25, — muligens må vi utvide tallet — men det er den realitet i det.

Et nytt trekk i bildet — som også er kommet i etterkrigstida — er at privatkapitalen har inngått et ganske tildels nært samarbeid med statsmakten. Det er ikke lenger slik at man reagerer på statsmakt ut fra det gamle kapitalistiske synspunkt, nemlig at statsmakten er et onde i seg selv, hvis den griper inn i det økonomiske liv.

Det har vært en stående tese gjennom de siste 10 år at ideologiene er på vei ut. Jeg tror det er en fullstendig feiloppfatning. I ethvert samfunnssystem har det til alle tider vært innebygd en ideologi. Hvorfor godtok man situasjonen i feudalsamfunnets tidsalder? Hvorfor godtar den amerikanske neger, helt inn til de siste 10 år, å være inkorporert som en pariakaste i verdens rikeste nasjon? Og hvorfor har våre kvinner helt inn til den siste mannsalder funnet seg i å bli betraktet som en annenrangs borger i det samfunn vi har? Det er klart at årsaken til dette ligger i den ideologi som samfunnet er bygget på.

Jeg vil understreke betydningen av at dette blir klargjort, og henstille til redaksjonskomitéen å sørge for det i det endelige utkast som her skal vedtas.

Rune Gerhardsen, Oslo: Det å vedta et prinsippprogram er en viktig sak for et parti. Et prinsippprogram skal uttrykke partiets politiske, ideologiske plattform og det skal gi et svar på de problemstillinger vi møter i internasjonal, såvel som i nasjonal politikk. Et slikt program bør derfor være et resultat av en grundig og omfattende debatt om vår prinsipielle holdning. Denne debatten må føres på alle plan, i alle våre organisasjonsledd. Videre må alle våre politiske utspill skje ut fra dette grunnsynet som trekkes opp i et program. Derfor må programmet være levende, det må engasjere våre medlemmer og ikke minst våre valgte representanter i storting og kommunestyre. Dersom programmet skal ha noen praktisk verdi — og det bør det ha — så må det være godt kjent av våre medlemmer og representanter og det må brukes i vårt daglige politiske virke. En kan ha det inntrykk at programmet fra 1949 — Grunnsyn og retningslinjer — ikke er blitt brukt slik, og således ikke har hatt så stor betydning for vår politikk. Dette kan ha sammenheng med at prinsippdebatten i partiet ikke har vært omfattende nok. En slik debatt må være kontinuerlig og prinsipper må alltid være gjenstand for en grundig debatt. I utkastet til prinsippprogram står det, riktignok uten at

begrepene er tilstrekkelig presisert, at Norge er et klassesamfunn. Det er riktig at vi i det norske samfunn har reelle klassemotsetninger, basert på menneskenes ulike tilknytning til produksjonsmidlene. Arbeiderne arbeider ikke bare for seg selv og for samfunnet, men også for eierne av produksjonsmidlene som høster sitt utbytte. På denne bakgrunn oppstår interesse- og klassemotsetningene, og disse motsetningene er sterke i det norske samfunn i dag på tross av vårt velferdssamfunn. Menneskenes levestandard her i landet er kolossalt forbedret, men det grunnleggende motsetningsforhold mellom arbeid og kapital er like sterkt eller endog sterkere enn før. Det framholdes ofte at kapitaleierne og arbeiderne har felles interesser. Dette nevnes i forbindelse med dette å holde en høy produksjon og å oppnå sterk økonomisk vekst. Fellesinteressene er her bare tilsynelatende. Arbeiderne ønsker vekst fordi det som regel vil gi dem en bedre levestandard. For kapitalen betyr veksten at han kan ekspandere videre på bekostning av arbeideren. At han i kraft av vårt økonomiske system bygger ut sine maktposisjoner. I realiteten er det altså direkte interessemotsetninger her. Dette er sider ved det norske samfunn som må bli gjenstand for grundig analyse. Spesielt viktig er det å avdekke maktforholdene, og ikke minst det verdssystem som råder i samfunnet. Dersom vi vil endre samfunnssystemet, må vi vite hvilke krefter som virker i systemet og hvordan de virker. En slik grundig analyse er ikke foretatt i forslaget til prinsippprogram, og det er en alvorlig svakhet ved det. Derfor kan heller ikke programmet angi en klar strategi for vår politikk. Programmet tar ikke stilling til interessekampen, til klassemotsetningene, fordi klasseskillet behandles som sosiale problemer.

Det vil imidlertid ikke være mulig å arbeide seg ut av et klassesamfunn uten å ta sikte på å endre maktforholdene i samfunnet. Mange oppgaver er løst og kan fortsatt løses gjennom en omfattende sosialpolitikk. Det gjelder enkelte likhetsproblemer, spørsmålet om arbeidstid, lønsspørsmål, høyere pensjoner osv., men de grunnleggende motsetningsforhold som arbeid og kapital, klassemotsetningene, kan vi bare løse ved at grunnlaget for motsetningene fjernes, nemlig den makt kapitalinteressene i dag har. Vårt prinsippprogram må derfor inneholde en strategi for denne maktkampen.

En kan ha det inntrykk at en slik linje har manglet i partiet. Noen klar ideologi på dette plan har vi ikke hatt. Politisk makt er ikke noe vi får, det er noe vi tar, og vi må ta makt fra dem som har den i kraft av kapital og sin eiendom. Vi må overføre den til samfunnets hender. Vi kan ikke samarbeide oss ut av klassesamfunnet. Vi kan iallfall ikke samarbeide med dem som vil opp-

rettholde det nåværende system. Kravet er derfor en klar ideologi for å fjerne klassemotsetningene i vårt samfunn.

Vi må klart vite hva som menes med de forskjellige begrepene som brukes i programmet. Dette gjelder også begreper som vi tilsyne-latende vet hva vi legger i dem. Det gjelder begreper som demokrati, frihet og fred. Dette er alle begreper som må presiseres og settes i relasjon til et system som vi må bygge opp.

Jeg vil kort illustrere hva jeg mener, fordi mange vil innvende at jeg nå driver med flisespikkeri. — I De forente stater blir det sett på som en elementær, demokratisk rettighet dette å bære sitt eget mordvåpen. Blant reaksjonære krefter i vårt eget land og i andre land er næringsfrihet — dvs. frihet for den enkelte til å etablere sin økonomiske virksomhet, et fundamentalt element i frihetsbegrepet. Selv fred er ikke et selvsagt begrep fordi det avhenger av hva slags fred det dreier seg om. Folk i Vietnam vil ikke ha fred for enhver pris. Amerikanerne må ut, de må få sin selvstendighet, de må få mulighet til å styre i sitt eget land. En fred uten at disse betingelsene er oppfylt er ikke noen akseptabel fred. Slik var det også for oss under siste krig. Fred uten selvstendighet, fredsforhandlinger med tyskerne, det var en umulig tanke. Derfor er fred et kvalitetsbegrep som må gis innhold. Dette viser at selv disse begrepene som umiddelbart virker selvfølgelige, ikke er det, men må gis innhold i forhold til et verdisystem vi må presisere. Et slikt verdisystem hvor de menneskelige verdier settes opp mot de materielle. De verdier som skapes for at de enkelte mennesker skal få utfolde og realisere sine evner og fantasi, og settes opp mot de dårlige menneskelige egenskapene som reklame-samfunnet bygger på. Misunnelse, streberi og statusjag. Disse svakhetene ved programforslaget må føre til at vi får en debatt om våre prinsipper og ideologiske grunnlag. Mange mener å kunne rette opp svakhetene ved å komme med endringsforslag, og det er kommet en rekke endringsforslag som utvilsomt vil gjøre programmet bedre dersom de blir vedtatt. Men en vanskelighet en står overfor er at rammen for programmet er gitt. De enkelte punkter kan i og for seg være uangripelige, men det er grunnlaget for programmet, strukturen i det, som ikke tilfredsstiller de krav en mener en må stille. Derfor legges det ikke for dette landsmøte fram et utsettelsesforslag, heller ikke et alternativt program, men et forslag i tilknytning til programmet om at sentralstyret pålegges å legge opp til en slik grundig og kontinuerlig debatt og til studie-arbeid med det siktemål å ha vårt prinsippprogram under kontinuerlig debatt og behandling. Jeg håper landsmøtet kan gi en bred tilslutning til et slikt forslag.

Rolf Lasse Lund, Oslo: Rune Gerhardsen var inne på at programmet har behandlet klassesamfunnet, men at en fortsatt unngår hele problematikken om klassebegrepets innhold. Jeg kunne nevne en sak til. Programmets behandling av eiendomsretten og dens innhold er etter mitt skjønn utilfredsstillende. Programmet legger seg til det syn at den formelle private eiendomsrett til produksjonsmidler og til grunn skal bevares, og så skal samfunnet sterkere kunne gripe inn når en ut fra fellesskapets interesser finner det nødvendig. Men dette er ikke, etter mitt skjønn, som prinsipp godt nok for en sosialistisk bevegelse. Dette betyr jo at en pålegger fellesskapet bevisbyrden, pålegger fellesskapet ulempene når forandringer er nødvendige. Som prinsipp bør den private eiendomsrett til grunn og til større produksjonsmidler avskaffes. Eiendomsretten er naturligvis et sett av ulike rettigheter. En beskyttet og regulert bruksrett må gjerne den enkelte ha, men den reelle eiendomsrett må ligge i fellesskapet. Det er ikke dogmatikk i det. Tvert om betyr det et langt bedre strategisk utgangspunkt for praktisk politikk. Om en reflekterer litt over tomte- og boligpolitikk, tror jeg en snart skulle finne ut det.

La meg også nevne sammenhengen mellom samfunnssystem og rådende verdier. Jeg tenker på forholdet mellom mennesket som konsument og mennesket som produsent, som skapende vesen i arbeid og fritid. Samfunnssystemet er slik at mens vi på den ene side kaster millioner av kroner inn i reklame, inn i utdanning av reklamefolk og dybdepsykologer i konsumentersamfunnets tjeneste, så har vi på den annen side både mangler på ressurser til støtte for fritidsaktiviteter og et lite utviklet demokrati i arbeidslivet.

Det er nevnt at idédebatten i arbeiderbevegelsen må fortsette. Og det er en debatt som må ta opp i seg mye av det som kommer fram her i debatten, men også endel andre ting. Maktforhold som har med byråkrati å gjøre, som har med utdanning som grunnlag for maktutfoldelse å gjøre. Og til aller sist: det er nevnt datamaskinenes inntog. Jeg tror ikke på faren for at vi skal underkaste oss dem, men jeg tror det er viktig å vurdere hypertekniske prinsipper og hva de kan komme til å bety for arten av motsetningene i vårt samfunn og hvordan makt i framtiden utfoldes. Det er viktig at debatten fortsetter.

Knut Brekke, Buskerud: Det var flukt over de tanker Reiulf Steen førte fram, og jeg vil også si at det på mange måter også er flukt og vyer over det prinsippprogrammet som er lagt fram. Men det behøver likevel ikke bety at prinsippprogrammet har tatt opp alle sider som det er ønskelig at det skulle ta opp. For en som

kommer fra utkantdistrikt er det skuffende å se at prinsippprogrammet ikke har tatt opp den målsettingen for utbyggingen av hele landet, slik en ønsker det i framtida.

Det er etter hvert blitt mer og mer klart at de virkemidler en har brukt i distriktspolitikken ikke har ført fram. Og det er blitt mer og mer klart at selve ordet distriktsutbygging, det er et ord som passer best til Bortens runde formuleringer, det er et ord som ikke lenger har noen betydning i den form det har fått. Vi må finne fram til andre begreper som kan gi dekning for hele det problemkomplekset som folkeflyttingen skaper, for å klarne og gi form til det totale ansvaret samfunnet har overfor både fraflyttingsområdene og tilflyttingsområdene. I samfunnsdebatten synes det å ha blitt en mer eller mindre ensidig vurdering av tilflyttingsområdene. Det er ikke svært lenge siden vi fikk Østlandskomiteens innstilling som sier at Østlandet omfatter Oslofjorden og et lite stykke utenom, mens dalførene ellers det er ingenmannsland der det sannsynligvis ikke trengs planlegging. Vi har bruk for en dekkende form for å komme fram til en formulering som kan fortelle om hele komplekset. Hva slags form en skal gi dette, kan selvsagt diskuteres, men det må tas med, enten vi kaller det for miljøpolitikk, eller en vil kalle det regionalpolitikk. Vi fra Nore og Uvdal Arbeiderparti har sett at dette må tas med i programmet, og har tillatt oss å sende inn et forslag til tillegg til det prinsippprogram som foreligger. Vi ser det da slik at fraflyttings- og tilflyttingsproblemene er deler av samme problemkomplekset. Og vi ser det slik at dersom en skal lede en samfunnsutvikling, at en da må ta i bruk og samordne alle virkemidlene. En må selvsagt fortsette med de tradisjonelle virkemidler ved planlegging og distriktsutbygging, men enda viktigere er det å være klar over at dette gjelder alle samfunnets områder. Tradisjonelt har vi en skolepolitikk, en skattepolitikk, en samferdselspolitikk og en kulturpolitikk og en jordbrukspolitikk og en handelspolitikk og en industripolitikk som hver for seg står oppstilt i sine båser og har sine målsettinger. Men disse må underordnes den felles målsettingen for å få en harmonisk utbygging av hele landet. Vi foreslår en sterk øket planlegging og en samordnet planlegging som kan knyttes til organer i samfunnet som virkelig kan gjennomføre disse planene. Og en planlegging som er effektiv og der en kan ta i bruk de mest moderne planleggingsapparater og midler.

En annen del av samme sak er at en savner noe om kommunikasjonene i dette programmet. En støter altfor ofte i debatten på det postulate at samfunnsutviklingen har gjort det nødvendig med større sentra. En slik argumentasjon skulle en ha forstått for

100 år siden. Den gangen det virkelig var avstander i dette landet. I dag kan en reise fra Oslo til Alta på 3½ time. Det er ikke spørsmål om økonomi, men det er spørsmål om tid. Og det er spørsmål om velvilje for å overvinne hindringer og den isolasjon som det er i dette landet. Dette er et område som må tillegges den aller største vekst. En må i framtida legge vekt på å utvikle kommunikasjonene både for person- og godstrafikk, slik at utgiftene ikke skal være en hindring for kontakt over hele landet. Det må være en målsetting for godstransport, på samme måte som postverkets transport, at den har like takster over hele landet, bare avhengig av vekt og volum, uansett avstand. En annen del av kommunikasjonene som kanskje har enda større betydning og som en ikke har kommet inn på i programmet, er de elektroniske kommunikasjonene — radio og fjernsyn osv. Det synes som en ikke er klar over det faktum at en ser et fjernsynsprogram like raskt i Hammerfest som i Oslo. At en ikke er klar over at en via telefon kan nå like hurtig fram til Bergen eller for den saks skyld til Uvdal som fra Drammen til Oslo. Det tekniske grunnlaget ligger til rette, men gjennom takster og gjennom økonomiske forhold, så hindrer man en slik utveksling og en slik kommunikasjon. Det må være et mål å overvinne disse hindringene, så en får en harmonisk utbygging av hele landet.

En støter også ofte på denne tesen om vekst. Dersom en fortsatt ønsker vekst, så må en sentralisere. Men hvis vekst bare betyr økt produksjon, slik som Reiulf Steen var inne på, bare få små forandringer for å holde produksjonen i gang, dersom vekst bare betyr flere hårtørrere og flere kjøleskap, er da denne vekst verdt det offer som en må ta ved ikke å kunne få den harmoniske utbygging vi ønsker.

Arne Kielland, Sør-Trøndelag: Vi er blitt forelagt et enstemmig utkast til prinsippprogram. Det burde hatt dissenser på vesentlige punkter etter mitt skjønn, og jeg holdt på å si, ikke far annet enn for å få framtunget diskusjonen. Vi ser jo alle de hundrevis av forslag som er kommet etterpå. Det viser at det ute i laga er uenighet på en rekke punkter. Med den spenningen som vi vet har rådd i partiet på enkelte politiske felt, så skjerper enstemmigheten i programutkastet mistanken om at sammensetningen ikke har vært bred nok. Den uenighet som rår i partiet i alle spørsmål, bør alltid søkes fremmet opp til øverste instans i partiet, iallfall i Sentralstyret, slik at det vi får fra Sentralstyret er alternative standpunkter å ta stilling til. Bare slik muliggjør vi partidemokratiet.

Omfanget for programutkastet til prinsippprogram er etter mitt skjønn altfor stort. Jeg synes det ville holde som prinsippprogram med den første av de 3 delene. Dette første-grunnsynet — er også — etter mitt skjønn — rundt og vagt formulert. Folk flest vil ha veldig vanskelig for å skille programmet fra hva som ville være prinsippprogrammet for de fleste borgerlige partier. Dette at partiet ikke framtrer som tilstrekkelig bevisst sosialistisk er etter min mening betenkelig av to grunner. For det første, og det er de to problem som jeg ser som de viktigste i politikken i dag, den økende kløft mellom rike og fattige land som fordrer en klar sosialistisk solidaritetserklæring fra arbeiderrørsla i vår del av verden. For det andre at i vårt eget samfunn blir stadig fler og fler grupper og distrikt liggende etter i velstandsutvikling og i kunnskapsutvikling, og det er vår oppgave som sosialistisk fylking spesielt å representere interessene til disse folkegruppene. Det er tilstrekkelig som et lite eksempel å vise til småbrukerne, jordbrukerne, som ennå ikke har fått den retten som vi andre fikk før 1947 i form av 3 ukers ferie og senere 4 ukers ferie. Det foreligger et utkast til et alternativt grunnsyn som vi har prøvd å stille med i det kommune-partiet jeg søker til. Jeg syns det må i grunnsynets innledning bli gjort et forsøk på å forklare iallfall hva vi mener med sosialisme. Vi har forsøkt å si det slik: «Uansett hvilket utviklingstrinn det enkelte samfunn befinner seg på er det hovedoppgaven til den sosialistiske arbeiderbevegelsen å ivareta interessene til det brede lag av folket og vanskeligstilte grupper.» Det gjelder uansett hvor i verden dette samfunnet befinner seg. Vi har videre forsøkt å skille mellom demokratisk sosialisme og revolusjonær sosialisme som får oss til å forstå at demokratisk sosialisme er riktig og nødvendig i vårt land, hvorfor revolusjonær sosialisme kan være metoden i fattige land. Vi har prøvd i et tredje punkt å skissere hva som bør være en sosialistisk utenrikspolitikk, og vi har i de par siste avsnittene kommet inn på et problem som vil oppta oss mer og mer i utkanten av vårt eget land. Jeg skal referere pkt. 6 og 7: «Etter som stadig fler i samfunnet blir økonomisk velstående og kunnskapsrike hviler et spesielt ansvar på den sosialistiske arbeiderbevegelsen. For de grupper sosialt og geografisk som blir liggende etter, f. eks. folk i utkantene, småbrukerne, fiskerne, de eldre, de handikappede.» Og det siste pkt. 7: «Det er derfor ikke gitt at sosialismen alltid bør være radikal, dvs. nyskapende. I fattige samfunn må den være banebrytende og rive ned de stengslene som forhindrer utjamning og rettferd før det nye samfunnet kan ta form. I rike samfunn skal sosialismen fortsette dette nyskappingsverket som trolig aldri tar slutt. Men her har sosialismen også

den viktige oppgaven å forhindre omstillinger som er uønsket og å verne om de interessene som verken har økonomiske eller andre forutsetninger for å tåle raske omstillinger.

Vi har i dette utkastet forsøkt å definere hva som er sosialisme, prøvd å skille hva som er demokratisk og hva som er revolusjonær sosialisme. Og jeg vil håpe at komitéen i 12. time vil prøve å konsentrere seg om enkelte vesentlige skillelinjer som skal bli vårt prinsippprogram, og jeg vil håpe at en finner ordvalg og tone i dette prinsippelle programmet som gjør at den alminnelige mann ute både på skolen og på arbeidsplassene oppfatter det som er vesensforskjellig i vårt program og i de andre politiske partiers program — de som også krever likhet, frihet, brorskap.

Odvar Nordli: Hvis vi vurderer den politiske debatt som har vært ført i tidsrommet fra 1949 og fram til i dag, er det vel et særpreg ved den at den har vært opptatt av praktiske arbeidsoppgaver som vårt parti har stått for i norsk politikk. Disse praktiske arbeidsoppgavene har på grunn av sin mengde og sin størrelse opptatt den politiske debatt, og man har ikke i tilstrekkelig grad, etter min oppfatning, ført en løpende ideologisk debatt i partiet. Man har sannsynligvis manglet den løpende analyse som skal til for å få en slik debatt.

Mange vil sikkert hevde at en diskusjon omkring et prinsippprogram det er kanskje et mer eller mindre fordekt forsøk på å komme seg bort fra virkeligheten. Jeg tror vi bør se det på den måten at diskusjonen om de politiske prinsippprogrammene, det er ikke en flukt fra virkeligheten, men de må være formet på en slik måte at de syr detaljene sammen til en helhet. Den diskusjonen som hittil har vært ført streift inn på en vurdering av prinsippprogrammet som jeg for min del ikke er i stand til å dele. Man har nærmest sett det slik at det ved å vedta et prinsippprogram skal formulere noen fortenede postulater som skal stå der som evige sannheter og være retningsgivende nærmest i hvilken som helst situasjon. Jeg håper inderlig at dette programmet ikke blir et slikt dokument, men en oppfordring til en ideologisk debatt i partiet i tiden framover. Jeg har lyst til på denne bakgrunn å feste oppmerksomheten ved pkt. 15 i programmet, som etter mitt syn er sentralt. Det er det opplegg dette programmet gjør til en analyse av demokratiet, av folkestyret, en analyse av forholdet mellom det formelle demokrati og det reelle folkestyre. En diskusjon om disse spørsmålene har — så vidt jeg kan bedømme det — i lang tid vært en diskusjon mer eller mindre på avveie.

Vi har fra tid til annen hatt diskusjon om vårt politiske demokrati. Vi har vurdert det nærmest slik at vi har våre kommunestyre, vi har våre fylkesting, vi har vårt storting. Dermed er den hellige grav bevart, vi har et levende politisk demokrati! Og diskusjonen omkring disse spørsmålene har i denne forbindelse nærmest dreiet seg om spørsmålet om matematisk fordeling innenfor disse organene. Men vi har ikke i tilstrekkelig grad stilt spørsmålet: Hvilken reell innflytelse ligger det hos disse folkestyreorganene? Vi har heller ikke stilt spørsmålet: Hvilken almen og reell mulighet har enhver borger for å gjøre sin innflytelse i disse organene? Og hvordan står disse institusjonene i forholdet til den reelle avgjørelsesprosess i samfunnet vårt? Noe forenklet kan man kanskje si at vi har fått en situasjon der vi har et formelt politisk demokrati på toppen av, eller kanskje ved siden, eller under et stadig voksende administrasjonssystem som ikke er blitt det smidige arbeidsredskap som skal stå til tjeneste for folkestyreorganene, men kanskje mer er blitt organer som har tatt over den reelle avgjørelsesmyndighet for disse. Vi har et lokalt folkestyre, et kommunalt folkestyre som gjennom generasjoner har satt sitt preg og burde i mye større grad ha satt sitt preg på det norske demokrati. Dette har vi bevart mer eller mindre som en museumsgjenstand, gjort det hele til en hellig ku, slik at det nærmest har vært i retning av blafsemi å nærme seg en vurdering av spørsmålet om å endre og forme om hele dette folkestyre for å gi det reell innflytelse. Vi har i realiteten her i iveren for å bevare noe som vi har sett som verdifullt, holdt oppe et lokalt folkestyreorgan som ble innrettet en gang i midten av forrige århundre, innrettet for å vareta en fattigkasse, noen veiroduer og en ungdomsskole. Og så har vi plassert hele denne organisasjonen inn i et forsøk på at den skal lede utviklingen og planlegge utviklingen i vår tid! Resultatet er blitt at vi her har fått en ineffektiv organisasjon, et ineffektivt folkestyre som vel i dag i aller høyeste grad bør påkalle en idémessig debatt om hvordan vi her ønsker å forme dette organ i tiden framover og gi det et reelt innhold. Vi kan heller ikke, etter min oppfatning, lenger føre en diskusjon om et reelt folkestyre og et reelt demokrati uten at vi for fullt er villig til å vurdere vår holdning til det økonomiske demokrati. Etter min oppfatning vil det i tiden framover være en umulighet å forfekte at vi har et reelt demokrati og et reelt folkestyre her i landet, uten at vi er villig til å angripe den samfunnsmakt som ligger i de private bank- og kredittinstitusjoner. Det vil være umulig å gjennomføre et reelt folkestyre uten å gi et reelt innhold i spørsmålet om bedriftsdemokratiet og se dette som en helhet i spørsmålet om å

bygge opp et økonomisk demokrati. Men kanskje er vi overfor dette siste i den situasjon at problemstillingene om demokrati innenfor fabrikkportene er foreldet før vi har ført det ut i livet. Vi har nemlig glemt å diskutere samarbeidet og sammenhengen mellom bedriftsdemokrati og folkestyre for øvrig. Her har vi en ny oppgave å diskutere i framtiden.

Ingjald Ørbeck Sørheim, Oslo: «Kunnskap skal styra rike og land og yrke skal båten bæra», heter det i en sang. I en annonse heter det «kunnskap er makt». Dette er den innsikt som er drivkraften bak det opprøret vi i dag ser innen utdannings- og forskningsinstitusjonene. De som arbeider der spør bevisst: Hva slags kunnskap skal jeg skaffe meg og hvordan skal jeg bruke denne kunnskapen. Og vi ser en ny definering av hva som er politikk. Hva du gjør og hva du ikke gjør personlig, det har politiske konsekvenser. Er du passiv og godtar samfunnet slik det er, da godtar du et samfunn som enda i mange forhold er borgerlig i grunntrekkene. Vi ser at medisinerstudentene spør seg: Skal jeg forske i Oslo eller være lege i Finnmark. Bygningsarbeidere og arkitekter spør: Skal vi reise bensinstasjoner eller daginstitusjoner for barn. Den gang arbeiderbevegelsen fikk sitt gjennombrudd, var det med sitt berømte slagord «Hele folket i arbeid». For å makte å gjennomføre dette allierte vi oss med samfunnsvitenskapen og sosialøkonomi. Vi hadde parhester som Johan Nygaardsvold og Ole Colbjørnsen, Einar Gerhardsen og Erik Brofoss. Som Reiulf Steen understreket er vi inne i en ny fase hvor veksten alene ikke er nok, hvor vi må spørre hva slags vekst og hvordan den skal fordeles. Og når vi i høst gjenvinner regjeringsmakten, må vi søke allianse med de nye samfunnsvitenskapene. De som studerer menneskers forhold til samfunn, til arbeid og til omgivelser. Disse samfunnsforskere er radikale folk, mange er sosialister. Det er de blitt ved å få innsikt i skjevhetene i vårt samfunn. De kan fortelle oss mye om hvordan samfunnet fungerer bak fasaden, hvordan det virker på helse og familieliv når far sitter 3 timer på toget til og fra arbeidet fra Jaren og Solør. Og jeg var særlig glad for at den røde tråd gjennom Reiulf Steens innlegg var ordet makt. Skal vi nemlig nå målene i prinsippprogrammet må vi skaffe oss mer makt og innsikt i maktens mekanismer. Skal vi mestre press- og distriktsproblemene, må vi få makt til å bestemme hvor arbeidsplasser skal bygges opp og hva som skal produseres på disse arbeidsplasser. Vi må endre eiendomsretten. Når Sjur Lindebrække sier næringslivet, mener han direktørstyret. De skal etter hans oppfatning bestemme hva slags produksjon vi skal ha og hvor den skal være. Sosialister kan

ikke godta det. Det er en politisk avgjørelse å bestemme hvor en bedrift skal reises. Det har store konsekvenser og derfor må demokratiets organer komme inn. Og like viktig er spørsmålet om hva slags produksjon. Bensinstasjoner eller aldersheim og utviklingshjelp. Vi kan ikke begrense den politiske debatt til den såkalte offentlige sektor. Vi må få hele samfunnets maktspill inn under politisk kontroll.

Ta skolene. Det som skjer i skolene er i høyeste grad politikk. Som Steen sa, de lærer ungene opp til kapitalistenes konkurranseidealer. Det har vært sagt at Arbeiderpartiet gjorde en historisk innsats ved å investere milliarder i skolebygg og få hele folket på skolebenken, til en skolebenk hvor det lå skolebøker skrevet av venstrefolk. Kampen om skolens innhold er kampen om morgendagens samfunn og det blir en hard kamp. Vi vil møte beskyldninger om at det er vi som vil politisere skolen. Vårt svar er enkelt. Skolen er politisk i dag, borgerlig politisk. Vi sløser vanvittig med våre menneskelige ressurser. På universitetene lar vi folk gå i årevis, folk med godt vett og i sin beste alder. Vi lar dem gå der og lage doktorgrader om slakteskikkene på Voss. Hvorfor får vi dem ikke heller til å studere overbefolkningen og sultens problemer. Arbeidskraften må tjene det fundamentale menneskelige behov heller enn å være beskjeftiget med å gjøre tullet viktig med reklame og annet fusk som gjør mennesker fremmed for seg selv. Og dette med likhet det kommer oss nærmere enn vi tror når vi går inn på personlige forhold. Jeg var meget skuffet over at Reiulf Steen fra denne gode utsiktsplass kunne konstatere at det var bare kvinnene som applauderte da han tok til orde for kvinnes likestilling. Skal vi nå slik likestilling må hovedinnsatsen og hovedendringen i mentaliteten komme fra mennene. Det er den barske sannhet at så lenge vi har den fordeling av arbeidsoppgaver og utdanningsmønster i vårt samfunn, får ikke kvinnene de samme sjanser som vi menn. Fellesnevner for mange av de spørsmål vi diskuterer er makt. Hvordan skal vi få makten til å skape et samfunn mer menneskelig og rettferdig enn strebersamfunnet, reklame- og klassesamfunnet. Og her er det vi som sosialister må se bakenfor steinkasting, vi må se bakenfor slagord i ungdoms- og universitetsrevolusjonen. Og så må vi se at deres idealer er de samme idealer som våre — ønsket om likhet, frihet og demokrati — og derfor må vi alliere oss med de beste av disse kreftene. Derfor var også det viktigste i Reiulf Steens innlegg sluttappellen, der han så sterkt understreket at debatten og det praktiske arbeid må gå videre. Vi trenger en levende ideologisk debatt som må henge sammen med vår hverdagspolitikk. Det er

helt riktig at arbeidsprogrammet er et hovedinnslag i prinsipp-programmet. Og når vi så i høst gjenvinner statsmakten, så må vi bruke den til å utvide makten også på andre felter. Vår makt over økonomien, produksjonslivet, over skolens innhold, over hele samfunnet. Vi må satse på utredning og forskning som kan skape innsikt og grunnlag for endringer. At det skal under politisk makt er ikke det samme som at det skal under sentralisert makt. Vi må desentralisere makten og utvikle demokratiet i bedriftslivet, i skolene over hele samfunnet. Vi skal oppleve mye skrik og protester når vi bruker samfunnsmakten på denne måten, men det skal vi bare ta som tegn på at vi er på rett vei. Ingen gir fra seg makt uten protester. Når de borgerlige roper: «lønnsom produksjon», er det et falsk slagord fordi det tar ikke med i regnestykket mange av de kostnader som produksjonen i dag er beheftet med. Forurensningen har vært nevnt. Men de menneskelige kostnader med lange arbeidsreiser, utrivelige arbeidsmiljøer, press på alle områder. Vi ser at kapitalistisk lønnsomhet er ikke det samme som det som tjener samfunnet og menneskene. Den lønnsomhetsideologi som Lindebrække opererer med, det er en ideologi som gir riktige svar på gale spørsmål. Våre spørsmål er: hva tjener menneskene? Kravet om frihet, likhet og brorskap! La oss derfor ta opp utfordringen fra prinsippprogrammet og skape en levende og konkret prinsippdebatt. La oss bruke den statsmakt vi i høst tar over til å klargjøre de faktiske maktforhold i samfunnet. La oss få en debatt som kan skape de fundamentale endringer som fører oss mot et fritt — et sosialistisk samfunn.

Per Ryanes, Oslo: Vi har nå i en årrekke diskutert problemet bedriftsdemokrati eller om man heller vil, medbestemmelsesretten. Men hvor har denne diskusjonen foregått? Jo, den har foregått i toppsjiktet i LO og partiet og siden har det forgrenet seg ned til tillitsmannsapparatet på et lavere plan. Dette har vel i og for seg vært riktig, men jeg ser fram til høstens valg med forhåpninger om å få en lov som gir de ansatte det de rettmessig har krav på, nemlig retten til selv å være med på de avgjørelser som skal tas. Men det er en ting som jeg gjerne vil rette landsmøtets oppmerksomhet på: har vi gjort nok for at den vanlige kvinne og mann skal ha følelsen av at det nå skal skje noe helt revolusjonerende? Det hjelper lite med folk i styrer og bedriftsforsamlinger, hvis vi ikke har de som utfører det daglige arbeid på gulvet med fra starten av. En må jo her være klar over at det må en mental omstilling til arbeidsplassen, og jeg mener at her har vi ikke gjort nok. Det må bli en oppgave for alle parter i arbeidslivet å sørge for at denne

oppgaven blir tatt opp til snarlig behandling. I Landsstyrets forslag til prinsippprogram nr. 25, er jo dette utførlig utredet, så jeg slipper da å fremme noe forslag, men jeg vil si det nå: la dette få kjøtt og blod så fort som mulig og ikke la det bare bli noe på papiret.

John Sjursø, Vest-Agder: Selv om det sies at vi har diskutert prinsippprogrammet i 10 år, så er vel svært få uenig i at vi fremdeles trenger en omfattende idédebatt i arbeiderbevegelsen. Programforslaget har den svakhet at det ikke gjennom en omfattende analyse slår fast at kampen i dag står mellom folkemakt og penge-makt. Skal vi få kontrollen over pengemakten, må vi være oppmerksomme på hvilke maktkonsentrasjoner som rår grunnen i samfunnet vårt og i verdenssamfunnet. Stadig viktigere avgjørelser tas utenfor folkevalgte organer. Disse organer mister etter hvert herredømme over utviklingen. Vi kan ikke godta at høyrekreftene dirigerer den økonomiske utviklingen. Vi må gjøre det klart at det store flertall ikke har noen reell innflytelse på avgjørelsene. Vi kan ikke lenger finne oss i at det økonomiske liv dirigeres av en liten klikk.

Det er en ting som prinsippprogrammet ikke i tilstrekkelig grad berører. Maktforholdene i samfunnet klargjøres ikke. Og med et slikt utgangspunkt er det heller ikke å vente at partiet i framtida kan ta opp kampen om styringsretten over kapitalen. De samme maktforhold gjør seg gjeldende også internasjonalt. Store deler av det økonomiske liv dirigeres av sterke industrimagnater. I første rekke amerikanske.

Også Steen berørte maktforholdene i sin innledning. Det er hyggelig å høre at man tross alt er oppmerksom på hvem som dirigerer utviklingen. Dobbelt trist er det da at ikke disse problemstillingene er blitt ledetråden i det prinsippprogrammet som foreligger. Jeg tror at få partiforeninger har innlatt seg på en omfattende diskusjon om disse problemstillingene. Vi må snarest få en slik debatt. Jeg tror ikke det er riktig som Steen sier, at folk i dag er klar over hvem som dirigerer. I stor utstrekning foretar næringslivet ting som går på tvers av hva vi er interessert i. Dette skjer ikke minst i lokalsamfunnene. Trengs det velsignelse fra et kommunestyre, kommer dette i mange tilfelle altfor lett. Dette fordi mange ikke er klar over hvilke interesser som er ute og går. Nå må vi få en grundig debatt i de lokale partilag om hele vårt ideologiske fundament. Det haster!

Marit Svarva Henriksen, Inn-Trøndelag: I slutten av 50-årene snakket vi om de gylne 60-årene, da alle skulle få egen bil og

egen vaskemaskin osv., den gylne tid vi skulle gå 60-årene i møte. I dag på slutten av disse 60-årene vet vi at denne forgyllingen ikke er ekte, vi vet at den skaller av. Velferdssamfunnet i praksis svarer ikke til de forventninger vi stilte i 50-årene, og trivsels-samfunnet for barn, unge, vår egen generasjon og eldre har mistet mange av sine illusjoner. Reiulf Steen nevnte den skjulte nød. I vårt prinsippprogram står det bl. a. når det gjelder sosialpolitikken: «derfor må sosialtjenesten på det lokale plan hjelpe alle som på ulike måter er kommet i vanskelighet». Å si at sosialtjenesten på det lokale plan må hjelpe alle, det er en illusjon. Det er en illusjon å tro at kommunene våre i 70-årene blir sterkere økonomisk stillet enn hva de er i dag, hvis ikke noe ekstraordinært blir gjort. Og det er en illusjon å tro at de folkevalgte i sin prioritering tar sosial omsorg på første punkt når de skal fordele budsjettet. Jeg tror det er en illusjon og jeg tror at akkurat det ordet «lokale plan» det tror jeg ikke skulle stått der, men jeg skal ikke ta opp noe forslag om at det skal sløyfes. Vi vet jo at det finnes folk i sosial nød, i sosial elendighet, avvikere, tapere, barn som er kommet på avveier osv. osv. Barn plasseres i institusjoner, som ofte sender det tilbake til det ødelagte hjem. De eldre isolerer vi i institusjoner uten trivsel, uten tanke på at det er våre medmennesker som sitter der. Vi lager en oppsamlingsplass for ubrukelige mennesker, vi vurderer om de skal få 50 eller 60 kroner måneden i lommepenger. Det er en illusjon å tro at man på det lokale plan kan løse disse problemene. Og jeg tror at en mentalitetsendring når det gjelder vår sosiale omsorg er nødvendig, en mentalitetsendring i tråd med den loven om sosial omsorg som er en utmerket lov. Den mentalitetsendring må vi være med å fremme. Jeg synes Nore og Uvdal Arbeiderparti gjennom sitt forslag har kommet langt på vei her. Der står det at «det må både gjennom undervisningsinstitusjonene og andre organisasjoner legges vesentlig vekt på opplæring til og oppdragelse i praktisk demokratisk samarbeid...» Jeg tror at her er vi inne på noe vesentlig. Og jeg tror framfor alt mentalitetsendringen må skje hos de folkevalgte.

Men når en tenker på trivselen og tryggheten i det store fellesskapet som vi har som motto, så kan det, og blir det ofte, for mange enkeltmennesker en illusjon, der de sitter i sin isolerte verden uten kontakt, uten trygghet, ensom i vår rike materialistiske verden.

Aksel Fossen, Hordaland: Trygghetskravet er et gjennomgangstema i Arbeiderpartiets prinsippprogram og deres framtidige politikk. I denne sammenheng reiser spørsmålet seg om hva vi kan gjøre konkret for å skape en varig fred. Personlig tror jeg vi kan yte det

største bidraget ved å holde levende en parole fra 1. mai noen år tilbake: «Solidaritet med verdens fattige folk». Det er pekt på mange vesentlige ting i forbindelse med vår u-landshjelp. Større skatt til u-land, teknisk hjelp til disse landene, handelspolitikk som begünstiger disse land, støtte i internasjonale organisasjoner. Vi i Arbeiderpartiet ønsker og en verden der planøkonomi og arbeidsdeling kan realiseres. Dette er tross alt den verden som Erlander kalte vår ønskeverden. Vi har ikke nådd dit. I realitetenes verden er det en viktig sak som den vanlige kvinne og mann i landet vårt innser, at en riktig utviklingshjelp, en riktig politikk overfor utviklingslandene er en hovedsak i spørsmålet om fred. Det mangler nok mye på det. Da er det vel ingen annen vei å gå enn bevisst å påvirke folkeopinionen gjennom massemedia — radio, TV og aviser. Spesielt TV har en viktig misjon. Men etter min oppfatning så er det ingen ting som har større virkning enn den direkte kontakt. U-landene er som vi vet leverandører av en rekke råstoffer til bedrifter i Norge. Arbeiderne i utviklingslandene som produserer råstoffene er viktige ledd i det arbeidsteam som skaper det ferdige produkt. De tjener kanskje 50 øre timen, mens vi tjener 12 kroner. Vi vet ingen ting om dem, enda de er med i produksjonsprosessen. Forskjellen er bare at de er noen tusen kilometer vekk. Kan fagbevegelsen på dette området formidle kontakten? Kan broderpartier i andre land hjelpe oss med f. eks. språkvanskene? Hvordan kan de hjelpe til med å skape de organer som er nødvendige for at arbeiderne i disse land kan komme ut av sin elendighet? Vi må skape forståelse i vårt eget land for disse problemene og vi må ta fatt på dem der de er praktisk gjennomførlige i dag.

Krig er en trusel mot hele menneskeheten. Det er også forurensningene. Det er ille at vi ikke har fått den lov som har vært bebudet år etter år om disse spørsmål. Vi har organer, røykskaderådet og andre organer som gir påbud til f. eks. industrien om tiltak som skal spare oss for gasser, forurensninger av alle slag. Men det som mangler er et kontrollerende organ som kan føre en løpende kontroll med disse tingene i dag. Burde vi ikke snart få hva vi i fagbevegelsen oppfatter som et arbeidstilsyn også på dette området? Og burde det ikke også være straff for overtredelser av disse bestemmelsene? Det er også klart at restriksjoner i vårt eget land og industri f. eks., de kan ikke løses fullt ut annet enn i internasjonal sammenheng. Det har forbindelse med vår konkurransevne. Det er klart at verken disse problemer eller u-landsproblemer kan løses uten i samarbeid over landegrensene. Her tror jeg at sosialdemokrater i alle land har en viktig sak å samarbeide om. Jeg skal peke på et spørsmål til i forbindelse med vårt prinsipp-

program. Fri ferdsel i vår natur har vært en urgammel rett i vårt land. I dag er eiendomsretten i ferd med å skape et nytt klasse-skilte også på dette området. De store fjellviddene, som f. eks. Hardangervidda har i uminnelige tider vært frie områder. I dag ser vi at grunneiere er i ferd med å selge denne frie ferdsel til de som kan by mest. Naturen gir oss store opplevelser, det er helsebot for kropp og sinn. Nå kan det skje at vi blir overvåket i disse områdene fordi vi ikke har betalt mange hundre kroner for å gå på kamerajakt. Grunneierne selger ikke bare den grunn de har, de selger allmennhetens rett til fri ferdsel. Arbeiderpartiet har en stor oppgave i å hindre en slik utvikling. Den sittende regjering er handlingslammet i dette spørsmålet. Den må stå på grunneiernes side. Det lovverket som trengs må bli Arbeiderpartiets verk. Det gjelder ingen ting mindre enn vår trivsel i fritid og ferie — nå og i framtida.

Arild Boman, Oslo: Prinsippprogrammet tegner et bilde av samfunnet som forandrer seg, og at en ønsker å påvirke disse forandringene. En av de ting som ikke er behandlet, er hvordan disse forandringene virker inn på arbeiderbevegelsen — på hvilken måte de berører dens muligheter for å være en ledende politisk og sosial kraft i framtida.

Jeg vil reise dette spørsmålet i lys av de utviklingstrekk som vi kan kalle «vitenskapeliggjøring» av samfunnet. Det betyr at kravene til hva som skal være gyldig kunnskap og informasjon — hva som skal diskuteres, hvem som skal diskutere, hvem som skal bruke informasjonen — i stadig høyere grad bestemmes av slike kriterier som utdanning m. v. Konsekvensene for arbeiderbevegelsen av dette, kan vi peke på ved å ta for oss to typer av makt i samfunnet.

Vi kan se makt på den ene side i kapital, i produksjonsmidler i våpen — på den annen makt som er basert på mennesker, folkemakt. — Mennesker, ikke privilegier — er arbeiderbevegelsens form for makt, den historiske og sosiale basis for arbeiderbevegelsens muligheter for å gjennomføre sine målsettinger i samfunnet.

Hvordan vil det gå med denne spesielle form for makt dersom informasjon og kunnskap fortsetter å bli spesialisert og konsentrert om de sentrale posisjoner i samfunnet, og på de sentrale posisjoner i arbeiderbevegelsen? Jo, vi kan se foran oss mulighetene for at en stadig større del av de store folkemassene kobles ut fra direkte politisk handling, noe som vil føre til en direkte reduksjon av arbeiderbevegelsens egen styrke, med andre ord en styrkelse av den andre formen for makt: kapitalmakt, byråkrati m. v. Denne forandringen av maktforholdene kan frata arbeiderbevegelsen mulig-

hetene for å gjennomføre noe som helst prinsipp- eller arbeidsprogram. Disse tendenser kan med andre ord bryte ned forutsettningene for at bevegelsen skal kunne være den ledende politiske kraft i landet vårt.

Bevegelsen må forene vitenskap og demokrati, også innen bevegelsen selv. Positive resultater kan her komme som følge av arbeidet med å demokratisere vitenskapen som foregår i samband med det som til nå har vært kalt «studentopprøret». Det dreier seg her om et dyptgående forsøk på å stille forskningen i demokratiets, i frihetens tjeneste, men en frihet for alle, ikke bare for et fåtall.

Innen partiet og bevegelsen må det være åpne kontaktflater som tillater politisk skaperkraft og politisk handling å utvikle seg på alle nivåer og mellom alle deler av bevegelsen. Vi må ikke utvikle en organisasjonsstruktur med en slags krage av spesialistorganer, som bare, eller i all hovedsak, har kontakt med sentrale partiorganer. Kontaktflaten må i meget høy grad — f. eks. når det gjelder partiets sentrale utvalg — være rettet utover i bevegelsen. Det er nødvendig å foreta en grundig analyse for å finne fram til hvordan problemene skal løses, bl. a. ved endringer av organisasjonsstrukturen og av det politiske arbeid.

Hovedformålet har vært å vise at den strategi som må være en del av prinsippprogrammet for at arbeiderbevegelsens politiske prinsipp skal kunne realiseres, også må drøfte bevegelsen selv, og de faktorer som påvirker den.

Dette må være en viktig oppgave i det kommende kontinuerlige programarbeidet.

Etter forslag av dirigenten ble det satt strek ved de inntegnede talere. Videre ble vedtatt, etter forslag av dirigenten, at taletiden ble begrenset til 5 minutter.

Ulf Sand, Oslo: Helt grunnleggende for en sosialist er det å påvirke maktfordelingen i samfunnet, slik at hvert enkelt menneske skal ha en reell innflytelse på de beslutninger som angår dem selv. Tradisjonelt har makten i alle samfunn vi kjenner i realiteten vært samlet på noen få hender. Dagens samfunn danner ikke noe unntak i så måte. Rett nok har vi utviklet et politisk demokrati, men dette er ikke på langt nær nok. Også i vårt samfunn har vi i dag økonomiske maktgrupperinger som fører sin egen politikk på tvers av folkevalgte og demokratiske organers ønsker. Vi har det private kredittvesen, bankene og forsikringsselskapene som har store muligheter til å påvirke både investeringsmengden i samfunnet og sammensetningen av investeringene. Vi har utviklet et

statsbanksystem, men dette er bare en del av en nødvendig demokratiseringsprosess på dette område. I utkastet til prinsippprogram er ønsket om en samfunnsvertakelse av bank- og forsikringssystemet slått fast. Jeg tror at dette er et helt sentralt og nødvendig ledd i gjennomføringen av økonomisk demokrati.

Men vi har selvfølgelig også andre sterke maktgrupperinger på det økonomiske område. De store næringsorganisasjonene, som f. eks. Norges Industriforbund, øver i virkeligheten en uhyre stor innflytelse over vår næringspolitikk. Ikke så meget gjennom noen spesiell direkte innflytelse på de vedtak som fattes av folkevalgte organer, men mer gjennom det daglige arbeid der de ofte gjennom et utredningsarbeid bistår myndighetene med såkalte råd og ekspertise. Gjennom et intimt samarbeid mellom bedriftsledere representerer næringsorganisasjonene en betydelig økonomisk makt som ikke er underlagt noen folkevalgt kontroll. En offentlig komité — den såkalte formuesfordelingskomitéen — slo i sin innstilling som ble avgitt for et år siden fast, at en forholdsvis stor del av produksjonskapitalen i Norge eies av relativ få foretak. Komitéen kunne også vise at den skjeve fordelingen av produksjonskapitalen som i dag kan konstateres, delvis er et resultat av utviklingen i etterkrigstiden. Ofte kan det være uttrykk for en fornuftig næringspolitikk å arbeide for sammenslåinger av bedrifter og foretak, og vårt parti kan ikke motsette seg dette. Men vi må ikke glemme den garanti vårt demokrati samtidig skal ha. Sammenslåinger fører ofte med seg maktkonsentrasjoner, og dette blir ytterligere forsterket av den utvikling vi er inne i, der disposisjonsretten til produksjonskapitalen blir enda sterkere konsentrert enn eiendomsretten. Selskapene blir etter hvert så store at bare noen få, om noen i det hele tatt, av eierne får innflytelse. I stedet vil bedriftenes styre få en svært selvstendig stilling. Demokratiet skyves enda mer enn tidligere i bakgrunnen.

Det er to måter vi kan angripe dette problemet på og begge er behandlet i programutkastet. Det ene er en videre utbygging av vårt planleggingsapparat kombinert med en vilje til å bruke så effektive virkemidler at planene kan gjennomføres. Det andre, og dette er det viktigste, er utbyggingen av demokratiet i arbeidslivet. Vi må få en gjennomgripende omdanning av bedriftenes organisasjon. Hittil har vi konsentrert vårt arbeid med demokrati i arbeidslivet til å omfatte samarbeidsformer på golvet, som det heter. Gjennom dette har vi fått verdifulle erfaringer, men det er ikke nok. Vi må nå komme videre ved å angripe problemene også fra den andre enden. Det har gått mange år siden Aspengren-komitéen lanserte begrepet demokratiske bedriftsforsamlinger. Men vi har

nesten ikke fått gjort noe på dette området. En ny bedriftsorganisasjon der de ansatte må ha en avgjørende innflytelse på bedriftens styre og stell, må være den beste demokratiske garanti i tiden framover. På lengre sikt må dette bety at de ansatte får flertall i bedriftenes bestemmende organer. Jeg vil gjerne få presisere at de demokratiske organene i bedriftene må få oppgaver som virkelig betyr noe. Gir man de demokratiske bedriftsforsamlinger bare mindre betydningsfulle oppgaver, vil systemet bare virke mot sin hensikt. En formell oppretting av demokratiske organer i bedriftene er ikke nok. Vi må gi de ansatte reell innflytelse på bedriftens disposisjoner.

Geirmund Ihle, Rogaland: Av de saksdokumenter vi har fått til-delt vil det framgå at flere partiavdelinger foreslår at vårt parti både i forbindelse med arbeidsprogrammet og prinsippprogrammet vil at vi skal forplikte oss til det enkelte kaller å verne om de kristne verdier. Ved valg etter valg har dette spørsmålet vært trukket fram og brukt mot vårt parti. Hvorfor har ikke Det norske Arbeiderparti en klar og forpliktende programmert målsetting når det gjelder forholdet til statens offisielle region? Samtidig med at angrepene utenfra mot partiet har vekslet i art og omfang, har de av partiets egne medlemmer som regner seg som personlig bekjennende kristne, og andre med dem, forsøkt å påvirke partiet innad til klare forpliktende målsettinger på dette feltet.

Jeg har personlig den aller største respekt for alle hederlige motiver. Det er i og for seg helt naturlig at mennesker som har et spesielt livssyn vil forsøke å påvirke partiet i den retning vedkommende selv tror på. Men nå vet vi jo alle som sitter her at man begår en alvorlig feil dersom man tror at en manglende program-post på dette feltet er ensbetydende med at Arbeiderpartiet har en saklig og politisk motvilje mot at kristendommen eller andre religioner skal få anledning til å arbeide for sin utbredelse. Jeg for min part har iallfall alltid oppfattet dette dithen at når vårt parti ikke har noen spesiell post på dette feltet, så er det en erkjennelse av at dette er et spørsmål som enkeltmennesket selv får ta stilling til. Og dette ble jo gledelig nok sterkt understreket av partiformannen i går. Hvert menneske har sitt å stri med, ingen av oss har patent på den ene og sanne livstro, og derfor skal vi være usedvanlig varsomme med å tilstrebe noen slags ensrettethet når det gjelder personlig livssyn og religiøs tro.

Arbeiderpartiets holdning bør etter min oppfatning fortsatt være den at det ikke er noen statsoppgave å påvirke mennesker i religiøs retning. Det er et spørsmål som vi alle hver på vår kant får tenke

igjennom, selv får trekke konklusjonen av. Det blir hevdet at vårt parti taper på sin holdning til dette spørsmålet, at vi ville få flere stemmer dersom vi programfestet vår støtte til det kristne livssyn. Til dette vil jeg svare at det ville være en høyst ukristelig handling av Det norske Arbeiderparti, eller et hvilket som helst annet parti, å la seg friste til å ta kristendommen i bruk for å sanke stemmer. Jeg slutter meg helt til det som formannen sa i går, og jeg synes Bratteli en gang formet dette på en helt mesterlig måte da han en gang i en debatt med Kristelig Folkeparti sa at Arbeiderpartiet ikke ville delta i den utidige konkurranse i gudelighet og fromhet som enkelte andre partier la opp til. Og jeg har den tro på norske velgere og den norske befolkning at dette er et syn de forstår. Dette er et syn de respekterer og vil være enige i.

Liv Andersen, Landsstyret: Etter min mening burde prinsippprogrammet vært med gjennomsyret av et helhetssyn. Det er for liten analyse av de eksisterende maktforhold i samfunnet. Kildene og grunnlaget for politisk og økonomisk makt er kontrollen over og eiendomsretten til produksjonsmidlene og kapitalen. Vi vil ikke angripe eiendomsretten som sådan, men det vi må angripe og det vi vil til livs det er den private eiendomsrett til produksjonsmidlene. Og her er det spørsmålet om industrielt demokrati kommer inn med full tyngde. Er det ikke paradoksalt at vi kan velges inn i kommunestyre, fylkesting og storting, men når vi kommer til bedriftsporten så er vi fullstendig umyndiggjort. Og dette reiser da igjen spørsmålene om voksenopplæringen og utdanningspolitikken som et viktig ledd for å dyktiggjøre oss i dette arbeidet. Mangelen på dette helhetssyn i vår problematikk synes jeg også viste seg i den NATO-debatt som vi nettopp har gått gjennom. Jeg skal ikke diskutere NATO — men det var spørsmålet om enten for eller mot NATO som ble gjort til en hovedsak i debatten, uten å se dette i sammenheng med vår utenrikspolitikk for øvrig. Det er viktig for vår evne til å støtte de sosiale frigjøringsbevegelser, at vi har kontroll over våre arbeidsplasser, over våre produksjonsmidler og at utenlandske kapitalinvesteringer ikke kan lamme oss politisk. Vi er integrert i den vestlige kapitalistiske økonomi, og når vi ser det i dette perspektiv, så kan vi si at norsk utmelding av NATO er et slag i tomme luften, hvis det ikke følges opp av andre tiltak på det økonomiske og politiske plan. Her synes jeg igjen vi kommer inn på dette spørsmålet om bedriftsdemokrati. Vedtaket av dette prinsippprogram, som det foreligger forslag til, er en nødvendig klargjøring av våre prinsipper etter så å si 20 års mangel på idédebatt i vårt parti. Våre prinsipper må til enhver tid være gjenstand for

diskusjon. Våre grunnprinsipper de er de samme — det er frihet, likhet og brorskap — men det blir bare tomme ord hvis vi ikke makter å sette det ut i praktisk handling som alle kan se betydningen av i vår hverdag. De politiske handlingsprinsipper skal vise hvordan vi mener å forme samfunnet etter arbeiderbevegelsens idéer.

Øystein Tellef Hansen, Rogaland: I et demokratisk parti med en demokratisk arbeidsform er grunnorganisasjonene det politiske organisasjonsmessige direktiv for sentralledelsen. I vårt parti har det vært tendens til det motsatte. Det blir i partiet et stadig sterkere krav om en demokratisk arbeidsform. En arbeidsform der initiativet til debatt og politiske framlegg blir tatt opp og stimuleres på grunnplanet. En arbeidsform der markerte strømninger i grunnorganisasjonene avspeiler seg i den politikk partiet gir uttrykk for utad. Når det gjelder framlegget av prinsippprogrammet på dette landsmøtet, burde dette ha kommet som en konklusjon på grunnlag av en lang og dyptpløyende diskusjon i grunnorganisasjonene. Dette var ikke tilfelle. Men en slik debatt må ikke være en periodisk foreteelse, men en kontinuerlig prosess. Ellers kan ikke prinsippprogrammet pretendere å være noe annet enn sentralstyrets prinsippprogram. Hva det foreliggende prinsippprogram angår så er dette hva det betegnes som et saklig, radikalt program som diskuterer virkninger istedenfor årsaker. Dette skyldes at programmet ikke er basert på en grundig samfunnsanalyse som avslører de reelle klassemotsetninger i vårt land, motsetninger mellom arbeidere og kapital. Når det gjelder virkemidler støtter forslagets svake formulering opp om den påstand at partiet er blitt et pragmatisk parti som mangler helhetssyn og den røde tråd som karakteriserer et sosialistisk parti. Partiets praktiske linje må derfor ikke lenger planlegges i samarbeid med kapitalmakten, men i kamp mot denne. Klassekamp er den eneste vei til sosialisme.

Jostein Nyhamar, Oslo: På bakgrunn av den kritikk som har vært reist mot dette programutkastet, vil jeg som medansvarlig øyeblikkelig komme med den innrømmelse at dette neppe er det mest geniale politiske dokument som er lagt fram siden Kristi fødsel. Det er på ingen måte så godt at det ikke kan bli bedre. I erkjennelsen av at dette programmet kunne bli bedre hvis man klarte å trekke så mange som mulig av partifellene rundt omkring i landet med i utformingen av det, har det da også gjennom flere år vært gjort atskillig for å stimulere til debatt omkring det. Jeg synes forslagsheftet tyder på at partilag og medlemmer rundt om

i betydelig utstrekning har engasjert seg i denne debatten. Endel av de synspunkter som er kommet fram i disse uttalelsene har for øvrig komitéen innarbeidet i det nyredigerte utkast som er lagt ut. Faktisk har partiets medlemmer allerede vært med på å forbedre forslaget, og det ligger naturligvis i landsmøtets hånd å gjøre det enda bedre. Det er ett element i den kritikken som har vært reist mot utkastet som jeg har lyst til å si et par ord om fordi det har vært et gjennomgangstema hos flere talere. Det er den kritikk som er rettet mot analyseavsnittet. Det er ikke dyptpløyende nok, det er ikke tilstrekkelig nok, er det sagt, og det er i og for seg så sant som det er sagt. I virkeligheten har det jo vært en umulig oppgave innenfor rammen av 3—4 sider som denne analysen i prinsipp-programmet omfatter, å gi en fullstendig analyse av det norske samfunns struktur og maktforholdene i det norske samfunn. Men jeg vil peke på at det i arbeidsprogrammet reises krav om en grundig utredning av maktforholdene i det norske samfunn med sikte på å sikre de folkevalgte organer den avgjørende makt. Her har iallfall ånden fra prinsippprogrammet materialisert seg i arbeidsprogrammet. Ellers tror jeg det kanskje kan være nyttig å gjøre seg opp en mening om hva et prinsippprogram skal være, hvilken funksjon det skal ha. Selvfølgelig skal det være et element av visjon i et prinsippprogram, det er det aller viktigste. Det er den som skal levere handlingsenergien i all praktisk politisk hverdagsvirksomhet. Men et prinsippprogram kan ikke nøye seg med utelukkende å være et utopisk skjønnmaleri, en vakker frihåndstegning av det sosialistiske samfunn vi vil fram til. Det er jo ikke nok å lage et prinsippprogram som er en sosialistisk høymesse til festbruk. Et prinsippprogram skal i første rekke være en retningsviser for vår praktiske politikk. Det skal være et politisk hverdagsdokument i den forstand at det også skal bestemme utformingen av våre 4-årsprogrammer. Fra prinsippprogrammet skal det gå et tett nett av linjer til arbeidsprogrammet. De to programmene hører sammen. Prinsippprogrammets grunnsyn, dets idésett, skal nedfelle seg i arbeidsprogrammets krav og framstøt. Prinsippene skal være politikk forlenget ut i praktisk handling. Det innebærer at et prinsippprogram etter min oppfatning skal være så konkret og i en viss forstand så jordnært som mulig. Egentlig er et prinsippprogram først og fremst et langtids arbeidsprogram. Det er ikke noe endelig og avsluttet hele, et dokument som skal sees under evighetens synsvinkel, men et program som stadig er objekt for løpende debatt, og det kan være mye som taler for at prinsippprogrammet blir et naturlig debattertemne på hvert landsmøte framover. Ikke i den forstand at vi skal lage et nytt program annet hvert år, men ajour-

føre det på bakgrunn av det som til enhver tid er vår situasjon. Til slutt, prinsippprogrammet er et forsøk på å sette busserull på prinsippene og sparke dem ut i hverdagen. Det er der de hører hjemme, arm i arm med handling.

Gudmund Gjengaar, Trondheim: Jeg skal ta opp et forslag i tilknytning til det som nå er pkt. 25 i det nye forslaget til prinsippprogram om demokrati i arbeidslivet. Forskjellen i formuleringen i det siste forslag i forhold til det første som er lagt fram, er at mens vi i det første forslag snakket om demokratiske organer i bedriftene — så snakker vi nå i det nye forslaget om demokratiske bedriftsforsamlinger. Den første formulering var en åpen formulering som ga adgang for endringer i vår nåværende bedriftsorganisasjon som skulle gjøre det mulig å ha demokratiske organer hvor de ansatte var representert i forskjellige former for bedrifter og virksomheter, uansett hvilken bedriftsorganisasjon som var til stede. Det er ikke kommet fram forslag fra grunnorganisasjonene om endringer i denne formulering. Likevel foreligger det nå i det siste utkastet forslag om at vi skal slå fast i prinsippprogrammet at det skal være demokratiske bedriftsforsamlinger i bedriftene. Den samme formulering brukes i arbeidsprogrammet, og hører etter mitt syn hjemme der. Det er en formulering som er kortsiktig som virker statisk på svært mange, og som kan være et middel i realiteten til å bevare en bedriftsorganisasjon som nå er et ledd i et kapitalistisk samfunnsmønster. Jeg vil foreslå at pkt. 25 endres slik: «Demokrati i arbeidslivet er et nødvendig ledd i demokratiseringen av samfunnet. I alle bedrifter og virksomheter må det bygges opp demokratiske organer hvor de viktigste avgjørelser og valg av styrer finner sted. Det må tilrettelegges et godt samarbeid som gir innflytelse og utfoldelsesmuligheter for den enkelte arbeidstaker. Gjennom et målbevisst opplæringsarbeid må de ansatte og ledelse gis de kunnskapsmessige forutsetninger som det demokratiske arbeidsliv krever. Bedriftenes beslutninger må tilpasses den politikk de folkevalgte trekker opp.»

Johs. Wiike, Oslo: Jeg har forsøkt å studere dette programmet om grunnsyn og retningslinjer som vi har og som vi har hatt siden 1949 og sammenliknet med det prinsippprogram vi i dag skal diskutere. Jeg er kommet til at generelt sett er det ikke så veldig stor forskjell på disse to programmene. Den forskjellen som kan være, er at det nye programmet er bygget opp på en litt annen måte

enn tre-delning om hva våre ideelle målsetninger — hvordan samfunnet i virkeligheten er i dag og hvordan vi vil trekke opp perspektiv for det samfunn som vi har som målsetting.

Men det som er felles generelt for 1949 og det vi har for 1969, det er likhet, demokrati og sosialisme. Men den refleksjon som jeg har gjort, det er at det her en en uhyre stor distanse mellom det mål man hadde i 1949 og det vi egentlig har oppnådd, når vi tenker på likhet, trygghet og demokrati — jeg tenker spesielt på dette med demokrati. Vi vet at folkevalgte organer har en uhyre liten innflytelse på den samfunnsutvikling som vi opplever. Hvis vi skulle sette opp en liste over hva slags organer som har innflytelse, f. eks. når det gjelder distriktsutbyggingen, eller distriktssaneringen, vil innflytelsen til de folkevalgte organene komme langt ned på listen. Private institusjoner, industri, teknologisk utvikling, forhold utenfor vårt samfunn kunne komme lenger opp på en slik liste. Når det gjelder likhet, så vil jeg ta opp et spesielt forhold som sterkt har engasjert meg. Det er den mulighet ungdommen, som går tidlig ut på arbeidsplassen, har til å delta i politisk arbeid, i forhold til den ungdom som oppholder seg lenger på skolebenken. Her er vi i ferd med å få et sosialt skille i vårt demokrati. Særlig studentene er i ferd med å konkurrere ut ungdom som har sitt daglige virke på arbeidsplassen fra kl. 7 om morgenen til kl. 16.30 om ettermiddagen. Her ligger forskjellen i at den som står ute på sin arbeidsplass kan ikke disponere sin tid så fritt som en som f. eks. befinner seg på en skolebenk eller på et universitet. På et universitet kan en friere disponere sin tid. Det er ingen som jager ham ut av toalettet i tilfelle han blir sittende der lenge for å gjøre et notat. Vanligvis er det ikke nødvendig for en student å gå dit for å gjøre et notat til lagsarbeid og besvarelse av studiearbeid slik som det skjer i arbeidslivet. Vi kan ha program med store mål som vi vil fram til, men hvis vi ikke har virkemidlene som kan nå denne målsetting, så er det mulig at mange vil bli desillusjonerte og vil tape interessen for ideologi og partiarbeid. Jeg tror det er altfor stor forskjell på det som vi vil sette fram som en målsetting og det som blir praktisert gjennom den politikk vi realiserer.

Jeg tror at vi på dette landsmøtet må legge opp en form som ikke direkte går på dette med prinsippprogram som sådant, men legge opp til en analyse av de maktforhold vi har i samfunnet og at vi klargjør for våre partifeller hvorfor det er så lang distanse mellom frihet, likhet og demokrati og at vi egentlig har som målsetting å få en konklusjon hvordan vi skal legge opp en strategi for sosialisme. La disse problemstillinger ikke bare være noe som AUF skal ta seg av, men hele arbeiderbevegelsen.

Arne Rennemo, Inn-Trøndelag: Det er vel ikke for mye å påstå at barn og ungdom har det vanskeligere i dag enn tidligere. Ikke når det gjelder slike ting som mat og klær, heller ikke når det gjelder mulighet for utdanning. Men en kan vel bare slå fast for det første at endel av ungdommen sliter over en lengre arbeidsdag enn noen annen for å leve opp til samfunnets krav om effektivitet og foreldrenes krav om karriere. Disse får ikke tid til å være ung og glad. Endel ser at de ikke makter å leve opp til kravene og de har gitt opp. Disse lar seg drive av sted uten mål og mening og de er et lett bytte for dem som vil spekulere i deres situasjon. Og spekulantene har en variert sammensetning. Endel av ungdommen er illusjonsløs, de har ikke noe fast å holde tak i når det gjelder moral og livsholdning for øvrig. Vi voksne har i vår iver etter å være liberale sørget for å så tvil og delvis rive ned alle faste holdepunkter uten å sette noe brukbart i stedet. Det ble sagt at vårt århundre skulle være barnas århundre. Jeg tror de første 50 år kan svare til denne påstanden, men det kan reises tvil om de neste 50 skal bli det i like stor grad.

Hvem har så skylden for de uheldige tendenser som vi ser i dag? De må naturligvis alle dele. Heimen. Og der vil jeg peke på husmorens sentrale stilling. Hva er hennes primære oppgave? Jo, å være det faste anker som barna trenger, men i dag har vi greid å få kvinnene til å ha den innstilling og den tro at det å være bare husmor eller bare mor er noe mindreverdig. Vi må med effektive og praktiske økonomiske vedtak sørge for å snu denne utvikling og i den sammenheng vil jeg vise til en rekke uttalelser til arbeidsprogrammet som jeg vil be om at vi tar alvorlig. Skolen må naturligvis ta sin del av skylden. Steen sa at samfunnet har den skolen som det fortjener. Neste gang det settes ned en utredningskomité med henblikk på å gi oss en ny lov, enten det gjelder grunnskolen — eller kanskje særlig den — så ville jeg ønske den ville få en bredere sammensetning enn slike komitéer en har hatt hittil. Næringslivet, alle sider av samfunnet må være representert i utformingen. Det rettes i dag angrep på skolen og sikkert med rette, men har vi gitt skolen og de som arbeider der en slik handlefrihet til bl. a. å ta vare på avvikerne i flokken som er nødvendig? Her støter en på økonomiske barrierer. Men først og fremst må det fra samfunnets side utformes konkret hva det er vi venter av skolen, og hvis dere vil ha det dere mener med samfunnsmennesker og de kvaliteter det innebærer, så må vi være rede til å slå av på kravet til effektive mennesker. Jeg vil antyde at barnas og ungdommens stilling blir gjort til en hovedsak ved neste landsmøte. Og at alle våre avdelinger engasjeres på forhånd.

Lars Bakken, Finnmark: Vi vet at Arbeiderpartiet har vært det store folkepartiet i alle år etter krigen og vi skal fortsatt være det. La så programmet legges opp med det siktemål for framtida.

Vi må ikke presentere altfor teoretiske ting for velgerne. Vi må tenke på de mest dagligdagse ting. Vi vet vi har grupper i samfunnet i dag som er veldig dårlig stillet, og de setter sin lit til Det norske Arbeiderparti. Etter mitt syn har vi også gjort det i det framlegget som vi her diskuterer.

Det er uverdig at vi har mennesker som må nøye seg med 534 kroner i måneden å leve av. De har slitt et langt liv, mens andre, som kanskje har hatt en lettere jobb, har 3—4 ganger så stor pensjon.

Vi har lavtlønnsgrupper med store familier som lever på et eksistensminimum. De tåler ikke den minste svikt i inntekten før de må gå til sosialhjelpen. — Vi har hatt en veldig skjev lønnsutvikling etter krigen.

Det er skremmende at en oberst, for å ta en slik stilling, har dobbelt så stor reallønn som dem i lønnsklasse 7.

Hanne-Marie Tjensvoll, Kvinnesekretariatet: Både i prinsipp-program og arbeidsprogram kommer det kommentarer og forslag som gjelder den hjemmeverende hustru og mors status. Mon ikke kvinnes sterke reaksjon i forbindelse med barnetrygden, dypest sett er et uttrykk for utilfredsheten ved å være hustru og mor uten egen inntekt og egen status. Vi kunne jo ikke godt tenke oss at en mann ville være fornøyd med å måtte gå til konen for å få penger til utgiftene til hus og til seg selv. Men det har vært kvinnes lodd i mange generasjoner. Hvis vi vil likhet og likerett er det klart at vi kan ikke slå oss til ro med forholdene slik som de er. Vår familie-, trygde- og skattelovgivning viser tydelig den tvesinnetheten vi har når det gjelder kvinnes stilling i hjem og samfunn. Dels er det likestilling. Dels har det arbeidet seg fram fordeler for den gifte kvinnen, og dels er ektefeller ugunstigere stillet enn andre. Jeg tror at vi ikke løser problemene før hvert menneske betraktes og behandles som et selvstendig individ med selvstendige direkte plikter og rettigheter, gift eller ugift. Vi må bort fra at menneskene skal behandles forskjellig. Kvinnene er ikke utelukkende mor og hustru, mer enn mannen er utelukkende far og ektemann. De er begge mennesker med felles ansvar og plikter, både i familien og overfor samfunnet. Jeg tror ikke vi løser problemene med de delforslag som er kommet inn, verken når det gjelder dette med å bedre lønnsforholdene for hovedpersonen, mannen — merk dere det — for å sikre at kvinnene ikke skal ut i arbeid. Jeg tror heller ikke det forslaget som gjelder økonomiske

rettigheter og sikring for kvinnene som bruker sin arbeidskraft til barn og til eldre og uføre, vil løse problemene, i hvert fall ikke hvis det skal skje i formen hustrulønn. Vi skal passe oss for et slikt begrep. En må skille mellom en mors og fars rettigheter og den stønad som vi bør yte til barna i familien. Jeg foretrekker å se det som en rett for barnet, enten det er hos sine foreldre, i fosterhjem eller i barneinstitusjon. Vi må vurdere kvinnens plass og oppgaver i samsvar med de strukturendringer og skiftende krav vi står overfor. I dag er det vanskelige forhold mellom yrkesarbeid og hjemmearbeid. Og selvfølgelig kommer dette av at hus-truen har ingen selvstendig inntekt og følgelig heller ingen kompensasjon for tapt arbeidsfortjeneste i form av sykepenger, når hun er syk. En må ta hele den gifte kvinnes stilling opp til ny vurdering, og ikke bare lappe på de gamle forholdene. Og jeg vil oppfordre — særlig de unge kvinner og menn i partiet — til å følge denne utviklingen med oppmerksomhet.

Finn Arne Eriksrud, Hedmark: Vi vil et samfunn der alle mennesker har samme verd, sier prinsippprogrammet. Arbeiderbevegelsen har alltid stilt krav om likhet og rettferdighet. Likhetsidealet har sterke røtter i norsk arbeiderbevegelse. Vi har utrettet mye på dette området, men fortsatt står mye igjen før vi har skapt den velferdsstaten som vi har så lett for å snakke om. Arbeiderbevegelsen må derfor erkjenne at vi lever i den uferdige velferden. Vi må erkjenne at vi ennå ikke har tatt knekken på privilegie- og klasse-samfunnet. Dette er et forhold vi lett kan konstatere blant lavtlønnsgruppene, blant fiskerne og småbrukerne, blant de unge barnefamiliene, blant de eldre og ikke minst blant våre handikappede. Ulikheten vises også godt i forskjellen på arbeidstid. Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret som tillegger kvinne og mann bestemte roller i samfunnet, har vi heller ikke greid å rydde bort. På den annen side ser vi de privilegerte, skapt av en nær tilknytning til kapital og til eiendom. Kravet om større likhet i samfunnet må derfor fra arbeiderbevegelsens side kunne ut i en dristigere fordelingspolitikk. Vi må gå hardere fram mot de privilegerte grupper, som øyeblikkelig forlanger kompensasjon hver gang vi har brakt de dårligst stilte et skritt framover. Vi må slå en bresje i den borgerlige påstand om at klaseskillene i samfunnet er i ferd med å viskes vekk. Likevel tror jeg svakheten i vårt prinsippprogram er mest åpenbar på dette punktet, fordi vi ikke i tilstrekkelig grad ser sammenhengen mellom ulikhetene i samfunnet og det økonomiske system som vi bygger på. En grundig maktanalyse av samfunnet ville gitt oss et bedre utgangspunkt for hvilke sosialistiske

virkemidler vi måtte ta i bruk for å rive ned dette privilegiet i samfunnet og for å rive ned de maktposisjoner som er knyttet til eiendom og kapital. Det kunne også gitt oss et bedre utgangspunkt med sikte på å underlegge samfunnsutviklingen demokratiske vurderinger. Det kunne også ha gitt oss et bedre utgangspunkt med sikte på en styring av den omformingsprosessen som finner sted i samfunnet. En samfunnsmessig overtakelse av bank- og kredittvesenet henger nøye sammen med kravet om en slik demokratisering av samfunnet, og med en slik styring av omformingsprosessen i samfunnet i sosialistisk retning.

For den demokratiske sosialisme må det være utålelig at avgjørelsene i det økonomiske liv blir foretatt bak lukkede direktørkontor-dører, hvor et fåtall kapitaleiere går igjen som Tordenskjolds soldater i en rekke av våre kredittinstitusjoner. Disse utøver en makt som står skarpt i strid med det sosialistiske krav om demokratisk kontroll. Det betyr en unødiggjort forsinkelse av et nødvendig framstøt når vi sier at samfunnet etter hvert må overta bank- og kredittinstitusjonene.

Selv om vi vedtar et nytt prinsippprogram på dette landsmøtet, må ikke ideologidebatten stoppe opp. Den må oppmuntres fordi det ligger et fond av politisk offensiv og styrke i en levende idédebatt.

Ernst Buan, Oppland: Med innførelse av loven om sosial omsorg ble kommunene pålagt vesentlige store oppgaver. Det var nye tanker som ble ført inn i sosialbehandlingen og det var på høy tid. Men det har vist seg og vil komme til å vise seg i framtida at det er svært vanskelig for de enkelte kommuner å leve opp til det som loven foreskriver. Det skyldes de økonomiske forhold som består i de enkelte kommuner. Det er ikke noe enestående at analoge problemer i nabokommuner blir gjenstand for høyst ulik behandling av økonomiske grunner. For å kunne oppnå lik behandling av mennesker ved at de skal ha de samme rettigheter uansett hvor de befinner seg i samfunnet, må det til et større statlig engasjement i sosialomsorgen. For de trygdestønader som er og vil bli inkorporert i folketrygden er ytelsene like uansett hvor i landet en bor, forutsatt at pasienten er kvalifisert til de ytelser det dreier seg om. I sosialomsorgen derimot, som bl. a. skal ta opp de tilfeller som faller utenfor folketrygden, med andre ord grensetilfellene, er ytelsene som gis høyst forskjellige, alt etter den kommunale økonomi. Etter loven om sosial omsorg ytes det i dag 40 prosent refusjon fra staten til sosialkontorets leder. Dessuten er det godt håp om at en skal få refusjon fra staten til hjemmehjelp der hvor det måtte

bli gitt. Men praksis og erfaring har vist at dette er ikke nok for de kommuner som ikke har den beste økonomi. De har ikke mulighet for å drive den sosialbehandling som loven forutsetter. Det er riktig at de sosiale og menneskelige problemer spenner over et vidt felt og gir seg forskjelligartede uttrykk og behandles deretter. Men i en sosialbehandling kommer en ikke utenom, hvor ønskelig det enn måtte være, at de økonomiske tiltak utgjør en vesentlig del av den hjelp sosialsektoren må yte. For selv om råd og veiledning overfor klientellet er satt som det primære i loven, så er det et fåtall av kommunene som har tilbud å gi om arbeidsplassering o. l. Det er å håpe at dette spørsmålet får en bred plass når innstillingen fra funksjonsfordelingskomiteén skal behandles. Det kan høres enkelt ut å rope på statlig støtte og innsats, men hvis vi ønsker å gjennomføre vårt grunnsyn — som det ikke ser ut til å være noen dissens om — så er det ingen annen vei å gå — for å skape trygghet og likhet for den enkelte — enn å belaste staten med større forpliktelser i sosialomsorgen. Størrelsen og omfanget av den hjelp et menneske har krav på må ikke bestemmes ut fra et mer eller mindre tilfeldig bosted.

I framlegget til programmet heter det: «De sosiale organer må på eget initiativ oppsøke dem som trenger hjelp.» Dette er i og for seg helt i orden, og det er ofte svært nødvendig. Men — det må bare ikke bli slik at vedkommende sosialarbeider tar dette altfor bokstavelig, ved å kjøre inn på gårds plassene til klientene i tide og utide. I byene virker kanskje ikke dette slik som det gjør på landsbygda, men likevel skulle en tro en har det samme der. Men på bygda der er det annerledes, for der kjenner de hverandre og de vil gjerne følge med i hva som skjer hos naboen. Det knytter seg store betenkeligheter til en overdreven bruk av den slags besøk. Sosialsjefens besøk hos Pettersen vil i svært mange tilfelle føre til følgende dialog hos naboen Hansen ved kveldsbordet: Fru Hansen: «Jeg skal lure på hva det er for noe galt hos Pettersen nå, jeg så sosialsjefen var der i dag.» Herr Hansen: «Jasså, det var mystisk.» Refleksjonene gjør seg selv.

Evelyn Andersen, Landsstyret: Det er kommet inn mange forslag til arbeidsprogrammet og til prinsippprogrammet. Det viser at begge programforslagene våre har vært ute til en bred debatt i våre grunnorganisasjoner. Det er sendt inn uttalelser og forslag på mange forskjellige områder og det viktigste er blitt hørt. Vi har tatt opp ungdommens boligproblemer, vi har tatt opp fraskilte kvinners økonomi, vi har tatt opp senking av pensjonsalderen, kortere arbeidstid og mange, mange fler. Og når vi leser programmet så

ser vi at det har kommet med det meste av det vi har sendt inn forslag om. Arbeiderpartiet har vist vilje til, i motsetning til den borgerlige regjering, å løse de problemene som vi er opptatt av ute i distriktene. Et viktig område er inntektspolitikken, å sikre en rettferdig fordeling mellom de forskjellige grupper i landet, en sosial utjamning mellom gruppene og distriktene. Et vesentlig fordelingsmiddel og virkemiddel er skattepolitikken, og det skatteforslaget som den borgerlige regjering har lagt fram, det skaper en større ulikhet i inntektsfordelingen enn vi har i dag. En ulikhet som gir de høye inntektsgrupper et enda større forsprang enn de har og som vil forsterke den skjevhet som vårt skattesystem er beheftet med. Arbeiderpartiet har gjennom en rekke forslag både i 1967 og 1968 pekt på en rekke støttetiltak. Forslaget om ny Nord-Norges-plan, forslaget om et statlig finansieringsinstitutt for vekst og omstilling i industrien, forslag om opprettelse av et industri-økonomisk institutt som kan foreta langtidsutredninger og analyser. Alle er Arbeiderpartiets forslag som er nedstemt av de borgerlige partier. Når det gjelder inntektsforskjellene som skyldes f. eks. ulik utdanning, ulik alder, så må samfunnet bygge opp et voksenopplæringssenter og vi må få en forsterket innsats i sosialpolitikken, slik at vi utjevner den forskjellen som er i dag. Det må være vår oppgave å prioritere de grupper som ligger på laveste trinn i inntekt. Forurensningsproblemene er for tiden gjenstand for stor oppmerksomhet i hele det norske samfunn.

Når det gjelder daginstitusjoner og førskoleklasser, så tror jeg det er riktig å satse mer på førskoleklasser. I utkastet til programmet står det: «Den skolepliktige alder senkes med et halvt år og læreplanen skal tilpasses småbarnas behov.» Skal man oppfylle læreplanen er det etter min mening bedre med opprettelse av førskoleklasser, og jeg vil be redaksjonskomitéen se litt nærmere på dette spørsmålet.

Inge Schefflo, Oslo: Det er så mange som har snakket om industrielt demokrati og mange har presisert at vi må komme fram til et klart standpunkt i dette spørsmålet. Etter mitt skjønn har komitéen, som har lagt fram den siste innstillingen, foretatt en endring i den opprinnelige innstillingen som bare har svekket den som ble sendt ut til medlemmene. I pkt. 24 hadde man etter mitt skjønn en relativ klar formulering. I det nye og siste utkastet fra komitéen er avsnittet blitt mye lenger, mye uklarere og vanskeligere å forstå. Punkt 24 ville jeg gjerne skulle lyde slik: «Demokrati i arbeidslivet er et nødvendig ledd i demokratiseringen av samfunnet. I bedrifter og virksomheter må det bygges opp organer som gir de

ansatte avgjørende innflytelse i alle viktige avgjørelser. Bedriftenes beslutninger må tilpasses og avpasses etter den politikk som de folkevalgte organer trekker opp.»

Jeg har ikke noe imot om redaksjonskomitéen vil føye til noe om at bedriftslederne og de ansatte må få opplæring for at de skal kunne dyktiggjøre seg til å praktisere det industrielle demokrati. I mange årtier har de hatt rett til å uttale seg om etter hvilke retningslinjer staten skal styres, etter hvilke retningslinjer kommunene skal styres, men de har altså ikke hatt noen bestemmende innflytelse, noen reell medbestemmelse over den bedriften hvor de arbeider. Men det har derimot den rike tante Sofie på Holmenkollåsen ved sine aksjer, eller onkel Sebastian ute i ytre Sandsvær, som kanskje ikke vet noe mer om bedriften enn hvor den ligger og hva konjunkturutsiktene er for aksjene. Disse eierne av aksjene har hatt avgjørende innflytelse, mens arbeiderne på arbeidsplassen har ikke hatt det. Jeg tror ikke det er noen fare med arbeidernes sakkyn-dighet vis à vis aksjeeierne.

Reiulf Steen: Det er en rekke av talerne som har pekt på at den ideologiske debatt fortsatt må holdes levende i norsk arbeiderbevegelse. Det er et synspunkt jeg sterkt vil understreke. Vi husker alle at Herbert Tingsten for en del år tilbake lyste fred over ideologienes minne. Han ga uttrykk for at ideologiene var døde og at skandalene hadde tatt ideologienes plass. Han hadde Kings Bay og Profumo i friskt minne. Etter min mening representerer ikke programframlegget noen avslutning, men forhåpentlig en ytterligere stimulans for en engasjerende idédebatt i bevegelsen. Men det er ikke nok å fatte vedtak på et landsmøte om en slik debatt. Det er ikke tilstrekkelig til å skape denne debatten. Her hviler det da et ansvar både på de som er tillitsmenn i bevegelsen og på bevegelsens medlemmer. Jeg minnes i den forbindelse et uttrykk som Løberg ofte kommer med, han henviser til sin ungdomsperiode og den sterke interesse for ideologiske problemer som hersket i de miljøer som han oppholdt seg, og ga en av de mest eiendommelige forklaringer jeg har hørt på hvorfor mennesker skaffer seg kunnskaper i fremmede språk. Han sa «hvorfor lærte vi oss tysk, jo, det var fordi vi skulle lese Lassalle på originalspråket». Jeg vil gi uttrykk som mitt syn at jeg skulle ønske at ikke minst unge mennesker i vår bevegelse ofret mer av energi og tankekraft på å sette seg inn i de sosialistiske klassikere — Marx, Engels, Lassalle, Bernstein, Rosa Luxemburg. Det er nyttig studium, men også i studie av det samfunn som utgjør den virkelighet som omgir oss i dag og som skal danne utgangspunkt for det som skal være det idé-

grunnlag som vi i hverdagen skal utforme vår politikk på grunnlag av. Jeg tror ikke ideologiene er døde. For så vidt har de siste års utvikling ganske effektivt tatt livet av Tingstens påstand. Og siden Martin Ljung har vært sitert tidligere i denne debatten så faller jeg også i fristelsen for å sitere ham som et svar på Tingstens påstand om ideologienes død: «men dom rör jo på seg».

Det vil være en oppgave for arbeiderbevegelsen nå å søke utkrystallisere en rekke av de hovedspørsmål som har vært reist i diskusjonen hittil, til en grundig og mer omfattende og dyptpløyende debatt i bevegelsen gjennom et samarbeid mellom opplysningsorganisasjonen, fagbevegelsen og partiet. På denne måten burde en kunne ta opp hele likhetsproblematikken i vårt samfunn, på samme måte som våre svenske venner så effektivt har gjort gjennom den siste tid. På den måten kunne vi ta for oss demokrati-problemene slik de møter oss i vår hverdag, i lokalsamfunnet, i distriktet og i nasjonal sammenheng. Og en rekke tilsvarende sentrale problemer burde vi kunne reise til en videre prinsippdebatt. Så vil jeg også da, når det er sagt, minne om hva Lars Bakken fra Finnmark sa i sitt innlegg. Vi må ikke få en idédebatt som er høytflyvende og derfor utelukkende engasjerer de få. Vi må få en idédebatt som knytter idéene sammen med den hverdag og den virkelighet som hverdagsmennesket, som allmennheten føler som sin virkelighet og sin hverdag. Det er først hvis vi makter å knytte idéene sammen med virkeligheten på denne måten at en idédebatt vil ha virkelig verdi og dessuten bli et slagkraftig våpen for oss i vår politiske kamp.

Det har vært rettet endel kritikk mot behandlingsmåten. Arne Kielland ga uttrykk for at komitéen burde ha delt seg i en rekke fraksjoner. Jeg har gjennom de år jeg har hatt anledning til å utøve funksjoner som tillitsmann i Det norske Arbeiderparti ved alle disse anledninger gitt uttrykk for det hovedsyn at vi må ha en åpen meningsbrytning i partiet, men vi må jo ikke glemme at et politisk partis fremste oppgave er å forme den felles plattform som skal danne grunnlag for den kamp vi skal føre mot dem som er våre egentlige motstandere i det norske samfunn. Vi finner ikke våre motstandere først og fremst i denne salen. Vi finner dem utenfor denne salen. Vi finner ikke våre motstandere først og fremst i norsk arbeiderbevegelse. Vi finner dem utenfor norsk arbeiderbevegelse. Og siden selve begrepet strategi har vært benyttet så ofte i diskusjonen, så vil jeg for min del gi uttrykk for som min oppfatning av strategi at det ville være en dårlig strategi som ikke hadde det siktemål også — og jeg understreker igjen gjennom en fri og åpen meningsbrytning og debatt — som ikke

hadde det siktemål å samle til felles innsats for de hovedoppgaver som er arbeiderbevegelsens hovedoppgaver. For min del synes jeg Arild Boman nærmet seg problemet med arbeiderbevegelsens stilling og rolle i det norske samfunn på uhyre vesentlig måte. Han reiste spørsmålet om forholdet mellom det vi i gamle dager kalte folkemakt mot pengemakt sett inn i den sammenheng som vi nå lever i. Jeg har aldri — det må jeg si — skjönt den tildels frenetiske debatt som har funnet sted om hvor vidt man skal drive utenomparlamentarisk virksomhet, eller hvor vidt man ikke skal gjøre det. Arbeiderbevegelsen har drevet utenomparlamentarisk virksomhet så lenge den har eksistert og vil miste mye av sin berettigelse i det øyeblikk den ikke driver utenomparlamentarisk virksomhet — selvfølgelig. Veldig mye av den politiske kamp som finner sted i vårt samfunn, den finner sted i langt større utstrekning utenfor Stortinget enn innenfor Stortinget. I organisasjonene våre, i faglige organisasjoner og i de politiske organisasjoner finner vi en veldig kilde til demokratisk maktutøvelse, og denne skal vi stimulere av alle krefter. Jeg tror dette i stor utstrekning er et praktisk spørsmål. Det er et spørsmål om å nå fram til medlemmene på deres eget grunnlag, i deres egne miljøer, i mindre grupper slik svenskene har gjennomført det ganske nylig gjennom sin meget vellykkede rådslagningsaksjon der de har mobilisert titusener av medlemmer gjennom omfattende drøftinger av sentrale oppgaver som svensk arbeiderbevegelse står overfor. Jeg tror Landsorganisasjonen har tatt det første betydningsfulle skritt gjennom den programbehandling som i fagbevegelsen har blitt lagt til rette foran den kommende kongressen i fagbevegelsen. Vi skal ikke avslutte idédebatten med dette møtet. Vi skal betrakte dette møtet og denne behandling som et skritt — jeg vil tro et viktig skritt — på veien mot en levendegjøring av våre idéer og mot en tilknytning ved å gjøre idéene levende for det enkelte menneske, slik at det blir forstått og slik at det enkelte menneske forstår den visjon av framtidssamfunnet som vi ønsker å skape.

Dermed var debatten om prinsippprogrammet slutt og dirigenten opplyste at det var fremmet forslag fra Ottar Berrefjord, Rune Gerhardsen, Knut Brekke, Ernst Buan, Josef Larsson og Inge Scheflo, som alle ble oversendt redaksjonskomitéen for prinsippprogrammet.

Etter en times kaffepause fortsatte møtet kl. 19.15, nå med Annemarie Lorentzen og Einar Gerhardsen som dirigenter.

POLITIKK FOR EN NY TID

Per Kleppe innledet til diskusjon om Arbeidsprogrammet 1970/73:

Det har vel aldri i partiets historie vært utfoldet en slik aktivitet omkring utarbeidelsen av et arbeidsprogram som denne gangen. Forut for det forslaget som landsstyret sendte ut i januar, lå det et langvarig og omfattende arbeid — i en lang rekke arbeidsgrupper, i redaksjonskomitéen og i Sentralstyret. Allerede under dette forberedende arbeidet fikk de som arbeidet med programforslaget god hjelp fra mange partikamerater. Det ble også sendt ut et eget opplegg til ordskiftet om hovedspørsmålene i arbeidsprogramarbeidet.

Etter at Landsstyret sendte ut sitt forslag, har det utløst en veldig virksomhet omkring i partiavdelingene. Det forslagshefte som ligger på landsmøtets bord, inneholder bare en del av de forslagene som er kommet inn, nemlig de som fyller de formelle krav ifølge partiets lover og som kom inn før den tidsfristen som måtte settes for trykkingen. Etter tidsfristen har forslagene fortsatt å strømme inn, og i tillegg er det kommet forslag fra en lang rekke enkeltpersoner, spesielle utvalg og fra konferanser og møter av forskjellige slag. Antallet av skriftlige forslag til ulike poster i programmet fra alle disse kildene er kommet opp i om lag 2500.

Det er et overveldende arbeidsmateriale det her dreier seg om, og det er et sterkt vitnesbyrd om vår organisasjons evne til konstruktivt, politisk arbeid på et overordentlig bredt felt. En lang rekke av forslagene innebærer etter min oppfatning vesentlige forbedringer. Dette, sammen med den behandling som landsmøtet nå skal gi arbeidsprogrammet, vil uten tvil gi oss et program for perioden 1970—73 som vil være et solid grunnlag både for vår innsats i valgkampen og vårt arbeid i den kommende 4-årsperioden.

Praktisk talt alle forslagene gjelder enkelte punkter og formuleringer. Når det gjelder *hovedlinjene* i programmet, ser det ut til å være bred enighet i partiet. Det er disse hovedlinjene jeg vil konsentrere meg om i mitt innlegg. Siden partiformannen behandlet utenrikspolitikken i sin innledning, skal jeg ikke gå nærmere inn på det området her.

— — —
Vi har kalt utkastet til arbeidsprogram for: «Politikk for en ny tid». På hvilken måte er det *en ny tid* vi står overfor?

Det korte avsnittet i arbeidsprogramutkastet som er kalt «Framtid med muligheter» gir en skisse av en del av det som kjenneegner den tiden vi lever i og som sannsynligvis i enda høyere grad vil prege det tiåret vi nå går inn i. Vi er midt oppe i en

veldig teknologisk utvikling som holder på å omforme vårt produksjonssystem og også store deler av samfunnslivet. All den nye teknikken og forskningen burde kunne åpne store, nye muligheter for oss, gi oss økt levestandard og større evne til å løse viktige samfunnsoppgaver, men utviklingen kan også føre med seg problemer av hittil ukjent størrelsesorden. Omformingen av produksjonssystemet fører til utrygghet for den enkelte.

Omskapingen av næringslivet gir grunnlag for en sterk vekst av bysamfunnene, med de økte valgmulighetene for den enkelte som de byr på, men med alle de samfunnsmessige og menneskelige problemer som storbyveksten innebærer. Den moderne teknikk skaper ikke bare nye produkter, den øker også avfallsmengden og forurensningene i uhyggelig grad.

Et av de mest karakteristiske trekk ved det tidsskiftet vi er inne i, er at vi i stadig økende utstrekning blir avhengig av det som skjer ellers i verden, i våre naboland, i den industrialiserte verden som helhet, men også i stigende grad av det som skjer i de fattige land. Denne «internasjonaliseringen» finner ikke bare sted på det økonomiske området — med stadig økende utenrikshandel og en voksende maktkonsentrasjon hos de store internasjonale private selskapene og sammenslutningene. «Internasjonaliseringen» preger også forskning og teknisk utvikling, og den griper i økende grad inn i vårt kulturliv. Gjennom TV får vi hele verden rett inn i stuen.

Dette er bare enkelte trekk i utviklingsmønsteret. Andre er beskrevet i prinsippprogrammets avsnitt om «Verden i dag». Atter andre er berørt i tidligere innlegg. Jeg vil peke på to viktige følger av den utviklingen vi er inne i. For det første blir det stadig vanskeligere å se en 4-årsperiode isolert fra den mer langsiktige utviklingen den er en del av. Vårt 4-års arbeidsprogram må derfor hele tiden sees som ledd i en mer langsiktig strategi for omforming av samfunnet. En annen følge av den utviklingen vi er inne i, er at stadig flere av de store samfunnsproblemene må løses ved internasjonalt samarbeid, i tillegg til hva vi makter på det nasjonale plan. Grensene mellom innenrikspolitikk og internasjonal politikk viskes mer og mer ut. Når vi vil styre utviklingen, rekker det ikke lenger å forme ut og bruke midler som bare virker innenlands. De problemer som vi nå står overfor krever i økende grad internasjonale styringsmuligheter.

Borgerlige politikere som setter sin lit til det privatøkonomiske system, har ikke et slikt behov for internasjonale styringsmuligheter. Privatkapitalismen er jo i prinsipp internasjonal og overlater stort sett styringen av den økonomiske utviklingen til beslutninger i privte bedrifter. Vi, som ikke godtar det privatkapitalistiske

systemet og alt hva det fører med seg, trenger organer både nasjonalt og internasjonalt med mulighet til å lede utviklingen i den retning som vårt samfunnssyn anviser.

Vi, som ikke godtar svakhetene ved det samfunn som vi har — nasjonalt og internasjonalt — kan ikke som de borgerlige politikere, akseptere «utviklingen» som noe uavvendelig, noe som vi bare må tilpasse oss. Vi vet at det vi kaller «utviklingen» er menneskers verk og uttrykk for en bestemt samfunnsorganisasjon. Om vi greier å endre maktforholdene og øke styringsmulighetene for samfunnsorganene, nasjonalt og internasjonalt, ja, da kan også «utviklingen» endres i den retning vi ønsker. Det er på denne bakgrunnen vi har kalt det første avsnittet i arbeidsprogramutkastet for «Framtid med muligheter».

I hvilken retning vil vi så endre samfunnet? Vår langsiktige politikk er trukket opp i prinsipp-programmet. Men det må være en klar sammenheng mellom det vi ønsker å nå fram til på lengre sikt og det vi ønsker å få gjort i den 4-årsperioden vi nå går inn i. Derfor har vi i arbeidsprogramutkastet — langt sterkere enn i tidligere arbeidsprogrammer — søkt å binde sammen vårt prinsipp-program med vårt arbeid på kort sikt. I det avsnittet i arbeidsprogrammet som er kalt «Vi vil omforme samfunnet», har vi stilt opp konkrete programposter for å virkeliggjøre hovedprinsippene i vårt grunnsyn: større likhet mellom grupper og enkeltmennesker, økt frihet for den jevne kvinne og mann, større trygghet for arbeid og inntekt, en omfattende demokratisering, en samfunnsform bygd på andre prinsipper enn konkurranse og private profitthensyn. På hvert av disse områdene er det stilt opp en rekke programposter som vi ønsker å gjennomføre eller i alle fall å sette i gang i 4-årsperioden.

Men virkeliggjørelsen av vårt grunnsyn omfatter ikke bare det som er nevnt i avsnittet «Vi vil omforme samfunnet». Grunnsynet gjennomsyrrer i virkeligheten *alle* deler av arbeidsprogramutkastet. Jeg kan her bare streife inn på et par av punktene i «Vi vil omforme samfunnet», nemlig kravet om større likhet og om gjennomføringen av et virkelig demokrati.

Det har funnet sted en betydelig utjamning av vilkår og muligheter i vårt samfunn i løpet av den siste generasjon, ikke minst takket være arbeiderbevegelsens innsats. Men fremdeles er det *store ulikheter* på nær sagt alle felter av samfunnslivet: når det gjelder makt og innflytelse, inntekt, formue og arbeidsvilkår. Det er store ulikheter mellom kvinnes og mennenes muligheter i vårt samfunn. De funksjonshemmede og andre «svake» grupper har på alle felter vesentlig dårligere vilkår enn andre. Det er urimelige

forskjeller mellom landsdelene. Vi har ikke full likhet for loven. På alle disse punktene legger arbeidsprogrammet fram forslag med sikte på større likestilling.

Likestillingskravet går ellers som en rød tråd gjennom hele arbeidsprogrammet — i sosialpolitikken, utdanningspolitikken, distriktpolitikken, ja, det er vel ikke ett område hvor vi ikke finner det. Overalt vil vi bidra til å virkeliggjøre likestillingskravet ved praktiske tiltak i den 4-årsperioden som kommer.

Et viktig middel til utjamning av ulikhetene i inntekt og levestandard må være skatte- og stønadspolitikken. Det er derfor naturlig i denne sammenheng å vise til det skatteforslaget som Arbeiderpartiet nå legger fram og som tar sikte på en langt mer rettferdig fordeling av skattebyrdene enn hittil. Landsmøtet har foran seg Landsstyrets forslag til det avsnittet i arbeidsprogrammet som er kalt «Rettferdig beskatning». Det ble utelatt i arbeidsprogramforslaget i januar i påvente av det arbeid med skattespørsmålene som nå har funnet sted. Ved å fordele skattereformen over 4 år unngår vi det veldige prissjokket som vil følge av det borgerlige skatteforslaget og som i høyeste grad vil ramme forbrukerne. En fortsatt overgang til mer indirekte beskatning er en nødvendig forutsetning for at samfunnet skal få tilstrekkelige midler til å løse de økende fellesoppgavene, men omleggingen må kombineres med økte trygder og tilskott og større fradrag som særlig må komme de laveste inntektene til gode. Jeg skal ikke gå inn på enkeltheter i skatteforslaget, men innskrenke meg til å peke på det hovedframstøtet for en mer rettferdig beskatning som Arbeiderpartiet vil gjøre i det annet og tredje trinn av sin skatteplan.

Forslaget går ut på å gjennomføre et klart skille mellom de næringsdrivendes personlige inntekt og fordeler og den egentlige bedriftsinntekt. Det som de næringsdrivende tar ut av bedriften, skal etter forslaget skattlegges på linje med lønnsinntekter. De inntekter som blir stående i personlig eide bedrifter, bør skattlegges mest mulig etter samme regler som for aksjeselskaper. Ved en klar grensedracting mellom personinntekt på den ene siden og bedriftsinntekt på den andre, blir det også mulig å føre en skattepolitikk overfor bedriftene som langt klarere enn nå tar sikte på å styrke den produksjonsvekst som er grunnlaget for vår velstandsutvikling. Forslaget går ut på å skattlegge inntektsformer som nå unndras beskatning fordi det nåværende skattesystemet gjør det mulig å dra personlig fordel av skatteregler som egentlig har til formål å styrke bedriftslivet og ikke å komme enkeltpersoner til gode. Vi vil kvitte oss med skattefrihet for representasjon og andre ting som i dag skattefritt øker enkeltpersoners levestandard. Vi

vil i det hele tatt renske ut alle de elementer av vår bedriftsbeskatning som i praksis fører til at den reelle inntekt blir så mye høyere hos eiere og ledere i næringslivet enn blant vanlige lønns-takere, langt mer enn forskjellene i nominell inntekt antyder. Dette er den største urettferdighet ved den nåværende beskatningen og det er ikke minst dette Arbeiderpartiets skatteforslag nå retter seg mot. Dette punktet går Regjeringens skatteforslag — jeg hadde nær sagt, naturligvis — ikke inn på, og vi kan derfor med trygghet slå fast at det ikke fører til en mer rettferdig beskatning, heller tvert om.

Alle er selvsagt klar over at det er en vanskelig teknisk oppgave å kontrollere at et slikt klart skille mellom en personandel og en bedriftsandel i de næringsdrivendes inntekt faktisk overholdes. Men derfor må vi satse mer på denne kontrollen. Et helt vanntett system kan vi vel aldri oppnå. Men de store skjevhetene i vårt nåværende system kan vi bli kvitt. Løsningen av denne oppgaven er en forutsetning for en utjamning av inntekter og levestandard i vårt land.

Folkestyre, demokrati, på alle samfunnslivets områder er en av hovedretningslinjene for vårt arbeid med å omforme samfunnet. Formelt har vi selvsagt demokrati i Norge, men faktisk, reelt, er innflytelsen og makten i høyeste grad ujevnt fordelt. Ett av de krav som vi reiser i arbeidsprogramutkastet, er å få en skikkelig undersøkelse av de faktiske maktforhold i hele det norske samfunnet, med sikte på å øke de folkevalgtes innflytelse. Dette gjelder både det politiske liv og næringslivet, det gjelder den makt som administrasjonene og ekspertene har, det gjelder organisasjonene og alle de øvrige maktsentra i vårt samfunn. Vi krever en spesiell utredning av demokratiet i kommunene, med sikte på å styrke de folkevalgtes stilling på et felt der administrasjonen mer og mer har tatt over den faktiske makt.

Et hovedpunkt i vårt program for folkestyre, mot fåmannsstyre, er kravet om demokrati innenfor arbeidslivet. Vi må ved lov slå fast de ansattes rett til å delta i viktige avgjørelser innenfor den bedrift de er ansatt i. Vi må få bedriftsforsamlinger med en avgjørende innflytelse fra de ansattes side. Men det er ikke tilstrekkelig bare å få den *formelle* retten til medbestemmelse. Like viktig er det å få trenet opp de ansatte, slik at de blir i stand til å øve en *reell* innflytelse. Derfor går vi inn for de samarbeidstiltak som settes i gang i næringslivet, ikke bare på fabrikkgulvet, men i alle deler av virksomheten. Men vi ser dette bare som et skritt på veien, som en dyktiggjøring for deltaking i langt større og mer avgjørende beslutninger innenfor bedriften. Vi er klar over at dette vil måtte

ta sin tid. Det vil kreve en omfattende informasjons- og opplæringsvirksomhet, det vil kreve forsøk og forskning, men ved en forsert innsats bør vi i løpet av 1970-årene skape et både formelt og reelt bedriftsdemokrati i vårt land. Det vil bli en seier, ikke bare for demokratiet, men for menneskeverd og menneskelighet. Det bør også bidra til større trygghet for den enkelte. De offentlige og statskontrollerte bedriftene må gå i spissen i denne utviklingen. Gjennom sitt eksempel må de vise vei. Det blir et viktig ledd i den aktive næringspolitikk som vi legger opp til.

Også de offentlige organene må demokratiseres. Her er *desentralisering* et viktig ledd i vårt politiske opplegg. Vi må gjennomføre en omfattende desentralisering av avgjørelsene til lokale organer. Vi går i arbeidsprogramutkastet inn for å styrke de folkevalgte organene på fylkesplanet. Ved direkte valg til fylkestinget og ved overføring av viktige oppgaver til de folkevalgte fylkesorganene vil distriktenes egne folk få helt andre muligheter til å påvirke utviklingen innenfor deres eget distrikt, både i forhold til sentrale myndigheter og til embetsverket.

Vi har et avsnitt i arbeidsprogramutkastet som er kalt «Vi vil *styring og plan*». Det dreier seg her i virkeligheten om *et hovedpunkt i vårt program*. Det hjelper ikke med alle mulige fine programposter hvis vi ikke skaffer oss midlene til å føre programmene ut i livet. Det er nemlig ikke slik at om Arbeiderpartiet vinner valget til høsten, så vil vi automatisk bli i stand til å gjennomføre alle våre ønskemål. Vi hemmes ennå i høy grad av utilstrekkelige styringsmuligheter. Vi vet for lite om det samfunn vi vil omforme og den verden vi er en del av. Vi må få mer innsikt og kunnskap, mer statistikk, flere forskningsresultater, på de områder som er av betydning for samfunnsomformingen. Vi må få en administrasjon som faktisk er i stand til å forberede og gjennomføre alle de tiltak vi ønsker satt ut i livet. Vi må få et skikkelig planleggings- og utbyggingsapparat i distriktene. Vi må få en samordning av planleggingsvirksomheten i de ulike sentrale organer og mellom sentrale og lokale myndigheter. Og først og fremst: vi må utvikle nye virkemidler som gjør at vi også i praksis kan nå vår målsetting på de ulike felter, ikke minst i distrikts- og næringspolitikken. På alle viktige områder må vi gjøre vårt til å få bygd ut effektive internasjonale samarbeidstiltak som kan supplere de nasjonale virkemidlene.

Desentralisering av oppgaver fra sentrale myndigheter til lokale organer er ikke bare viktig som et ledd i en demokratisering. Det bør også føre til en mer innsiktsfull styring fra samfunnets side. Vi har i dag på en lang rekke felter en altfor sterk sentralisering — til

sentrale statsorganer. Det lammer det lokale initiativ og minsker de folkevalgte innflytelse på viktige områder. Arbeidsprogramutkastet innbyr til kamp mot byråkratiseringen og den unødvendige papirmøllen som vi har på så mange felter. Den økte offentlige virksomheten som vi ønsker, må ikke føre til at byråkratenes makt øker, men tvert imot må ekspansjonen skje samtidig med en demokratisering av avgjørelsene. Virkeliggjøringen av en samfunnsomforming i det omfang og i den takt som vi ønsker, avhenger av at vi får et levende og handlekraftig demokrati på det lokale plan, med en langt større innflytelse enn hittil.

I et samfunn med store forandringer og med stadig økende krav til det offentlige, kan vi ikke på forhånd nøyaktig vite hva de beste løsningene vil være på alle de felter hvor vi ønsker tiltak fra samfunnets side. Vi må derfor være villige til å eksperimentere, til å forsøke oss fram, på nær sagt alle områder. Ved å supplere arbeidet i den offentlig administrasjonen med forsøk, ikke minst på det lokale plan, kan vi få et fruktbart samspill mellom ulike grupper som arbeider med spørsmålene ut fra forskjellig bakgrunn og kanskje ut fra ulike grunnoppfatninger. I den omfattende samfunnsomforming som vi tar sikte på i årene som kommer, trenger vi ukonvensjonelle initiativ, ungdommelig pågangsmot og demokratisk aktivitet i tillegg til og som motvekt til administrasjonens erfaring og ofte konservative forsiktighet.

Alt det jeg har nevnt her tar sikte på å gi oss et større herredømme over utviklingen, slik at de programpostene vi setter opp ikke bare blir tomt snakk og gode ønsker, men målsettinger som vi har mulighet for å gjennomføre i praksis. Her går det en fundamental skillelinje mellom oss og de borgerlige. Borten og Bratteli diskuterte Regjeringens langtidsprogram i TV for en tid siden. Da sa Borten om produksjonsanslaget i Regjeringens langtidsprogram — de ca. 20 prosent som de «venter» at produksjonen skal øke med i kommende 4-årsperiode — at det var «løst fundert gjettverk». Produksjonsveksten, selve grunnlaget for den økte innsatsen på ulike områder, var ifølge Borten bare løst fundert gjettverk. Vi kan ikke godta en slik holdning til problemene. Også når det gjelder produksjonen, organiseringen av arbeidslivet i vårt land, må samfunnet skaffe seg virkemidler som gjør at de planer som settes opp ikke bare blir løst funderte gjettverk.

På alle viktige samfunnsområder må vi få komme bort fra de «gode ønsker» og få samfunnsmessige virkemidler som gjør det mulig i praksis å virkeliggjøre vår målsetting. Ikke minst gjelder det miljøpolitikken i vid forstand, alt det som angår de lokalsamfunn vi lever i og er avhengige av. Folkeflytting fra bygdene til

byene finner sted i alle land fordi det bare er de såkalte «bynæringene» som gir nye arbeidsplasser. Men det er ingen grunn til å godta en sammenklumping av befolkningen på noen få områder. Det er en urimelighet at Oslo og Akershus alene har fått to tredjedeler av netto-tilveksten av sysselsettingen i Norge i 1960-årene. Dete er også en stor belastning sett ut fra Oslo-regionens egen synsvinkel.

Vi godtar ikke at dette er en uavvendelig «utvikling». Hvis det var riktig, ville det se mørkt ut for utkant-Norge i et Europa der den såkalte «utvikling» sies å gå i retning av enda større sammenstimling av folk og arbeidsplasser i de allerede overbefolkede områdene i Sentral-Europa. Som sosialister går vi inn for større styring også på dette området, med langt mer vekt på de menneskelige sidene av problemet. Derfor ser vi det som en hovedoppgave å skape flere arbeidsmuligheter utenfor «pressområdene». Derfor må vi skaffe oss effektive midler til å få utviklet vekstområder *utenfor* de store industri- og handelssentrene. Derfor må vi få en landsomfattende planlegging som både sentralt og lokalt er knyttet til folkevalgte organer. Derfor trenger vi også et mer omfattende system av statlige støtteordninger og hjelp til de kommuner og regioner som får spesielle utbyggingsoppgaver og til de bedrifter som vil bygge ut i de områder der vi trenger vekst.

Nesten to tredjedeler av vårt folk bor i dag i byer og tettsteder og andelen vokser stadig. Det er derfor en sentral politisk oppgave å sikre at våre byer og tettsteder blir trivelige og menneskeverdige miljøer for alle som bor i dem. Om vi bare skaffer samfunnorgane de midlene som trengs, *kan* vi sikre en slik utvikling. Særlig urimelig er det at selve den raske veksten av bysamfunnene har ført med seg en sterk prisstigning på tomtegrunn som har gitt mange privatpersoner en stor formuesøking uten egen innsats. Arbeiderpartiet går inn for å bremse denne prisstigningen og styrke kommunenes stilling på totemarkedet. Dette er ett av leddene i den politikk for samfunnsmessig styring av by- og tettstedsutviklingen som arbeidsprogrammet legger opp til.

Også på boligpolitikken område gjelder det at samfunnet *kan* skaffe de boliger som trengs og utvikle trivelige bomiljøer, bare oppgaven gis den nødvendige plass i samfunnsutbyggingen og samordnes med innsatsen på andre områder og ved at de som skal gjennomføre oppgaven i praksis også får de midler som er nødvendige. Arbeiderpartiets boligprogram denne gangen er vel det mest omfattende som noen gang er lagt fram. Jeg vil særlig peke på de muligheter det åpner for vanskeligstilte grupper og unge

familier for å klare den økonomiske belastningen med å få en tilfredsstillende bolig.

Vi kan ikke skru klokken tilbake i de deler av bygdesamfunnet som faller utenfor folkeveksten. Å lukke øynene for den utvikling som skjer, skader bare de bygdene det gjelder. Her trengs det en solidarisk innsats for å skape et funksjonsdyktig *bygdesamfunn* på et nytt grunnlag. Arbeidsprogrammets konkrete programposter her preges av en videreføring av det som vi før krigen forsøkte å uttrykke i slagordet: «By og land — hand i hand». Også i bygdesamfunnet må vi få mer plan, og en effektiv mobilisering av alle de muligheter som foreligger. Også de som bor i bygdene må få trygge og skikkelige levekår og en tilfredsstillende sosial og kulturell standard.

Alle sier i dag at de vil bygge opp et effektivt vern om vår natur og det miljøet som omgir oss. Men dette må skje på en slik måte at ikke privat eiendomsrett får hindre samfunnsmessig viktige løsninger og slik at samfunnstiltakene ikke gir grunnlag for innsatsfri gevinst for den enkelte. Vil en borgerlig regjering våge å ta den nødvendige kollisjon med de private grunneieres interesser det her dreier seg om? Tør en borgerlig regjering gripe virkelig inn overfor all den forurensning og forgiftning som stammer fra private bedrifter, slik at de må ta ansvaret for den skade de påfører samfunnet? Arbeiderpartiet legger fram et *troverdig* program for vern om natur og miljø. Vi vil bruke de midlene som trengs og la fellesskapet ta på seg den store økonomiske byrden som tiltakene på dette området vil kreve i årene som kommer, om de skal ha noen mening.

Arbeidsprogramutkastet, med stor tilslutning av forslag som er kommet inn, går inn for en fortsatt sterk utbygging av *utdanningsmulighetene*. Stadig større vekt må legges på *innholdet* i undervisningen. Den enkeltes evner og forutsetninger må i økende grad bli grunnlaget for undervisningsopplegget. Det er spesielt viktig med sikte på den særlige innsatsen vi nå vil gjøre for å bedre utdanningsmulighetene for de psykisk og fysisk funksjonshemmede. Skolen må også omformes slik at den blir et gunstig miljø for utvikling av samarbeidsmennesker og ikke av egoistiske konkurranseindivider. Her vil utbyggingen av skoledemokratiet spille en viktig rolle.

Jeg kan bare gå inn på to av alle punktene i utdanningsprogrammet. Arbeiderpartiet foreslår en spesiell innsats for utbygging av et felt som den borgerlige regjering har forsømt, nemlig *voksenopplæringen*. Den er særlig viktig for eldre og andre som vokste opp før den nye «utdanningsrevolusjonen» og som derfor har van-

skelig for å hevde seg i forhold til den ungdom som nå kommer ut i arbeidslivet.

Det andre punktet jeg vil nevne, er forslaget om å senke den skolepliktige alderen med et halvt år, fra 7 til 6½ år. Her går mange av de innsendte forslagene imot. Enkelte gjør det fordi de mener barna blir for små til å begynne så tidlig på skolen. De fleste av opponentene foretrekker særlige institusjoner for disse barna og går inn for en ordning med førskoleklasser. Men i alle fall kan vi konstatere en stor interesse for økt innsats for barna under den nåværende skolealderen.

Arbeidsprogramutkastet går inn for en nytenkning i *sosialpolitikken*. Det må ikke lenger bare bli tale om å lappe på virkningene av manglene ved det eksisterende samfunn. Oppgaven er like mye å forme samfunnet, slik at det blir færre sosiale problemer. Derfor må et sosialt syn gjennomsyre all vår politiske virksomhet. I vår samfunnsplanlegging må vi sørge for at alle mennesker, også de svake, får likeverdige muligheter og en plass i det normale samfunn. Ved siden av en videreutbygging av trygdesystemet, bør arbeidet i sosialektoren etter hvert mer og mer konsentreres om hjelpetiltak for den enkelte. Vi vedtok for noen år siden Lov om sosial omsorg, der hovedansvaret ble lagt på kommunene. Vi må i dag konstatere at kommunenes sosiale kontorer ikke er blitt bygd ut slik som forutsatt. De ytelser som gis etter Lov om sosial omsorg ligger også i stor utstrekning i parallelle tilfelle vesentlig under dem som trygdene yter. Arbeidsprogramforslaget går derfor inn for at staten må øke sitt bidrag til utbyggingen av de kommunale sosialkontorene og også — og det er et stort løft — sørge for at støtten etter Lov om sosial omsorg er likeverdig med den som trygdene yter. Vi godtar *ikke* den borgerlige regjerings syn, uttrykt i deres langtidsprogram: «på lengre sikt må en få en standardhevning på dette felt». Nei, dette haster!

Utkastet til arbeidsprogram går inn for at det tas et krafttak for de psykisk funksjonshemmede. Det gjelder ikke bare rent sosiale tiltak, men nær sagt alle felter, fra det rent medisinske og behandlingsmessige til utdannings- og arbeidsmuligheter. De funksjonshemmede må sikres muligheter som på alle områder er likeverdige med andre menneskers. Så langt det lar seg gjøre, må de få reelle muligheter til å bli med i det vanlige samfunns- og arbeidsliv.

Jeg kan ikke gå i enkeltheter når det gjelder arbeidsprogramets forslag for å bedre forholdene for *de eldre*. Jeg vil bare peke på de spesielle tiltakene som foreslås for å styrke de eldres stilling på arbeidsmarkedet. Ingen enkelt gruppe er blitt så hardt rammet

av strukturendringene i næringslivet som eldre arbeidstakere. Her hjelper det ikke bare med fromme ønsker.

Dette gjenspeiles også i den veldige interesse for en senkning av den alminnelige pensjonsalder. Arbeidsprogramforslaget går som kjent ut på — i løpet av kommende 4-årsperiode — å senke den alminnelige pensjonsalder til 67 år, men slik at den enkelte arbeidstaker etter eget ønske kan fratre tidligere, allerede ved 64-årsalderen, eller til å fortsette i sitt arbeid inntil 70 år. For enkelte grupper, som har et særlig hardt yrke, slik som fiskere, sjøfolk, skogsarbeidere, rengjøringskvinner, skiftarbeidere, gruvearbeidere o. l., går forslaget inn for en lavere alminnelig pensjonsgrense. Den valgfrihet som foreslås er et *nytt* prinsipp i vår sosialpolitikk. Det er kanskje en av grunnene til at det er kommet inn såpass mange forslag om en *fast* pensjonsalder på 65 år. Men den enkeltes arbeidsevne varierer jo sterkt. Noen makter ikke i den utvikling vi er inne i — med økt press i arbeidslivet og stadige endringer i arbeidsmetoder — å følge med på samme måten som før. Disse menneskene har krav på en forholdsvis lav pensjonsalder. Andre igjen har både forutsetninger for og ønske om å fortsette lenge i arbeidslivet, og de må få muligheter til det. En pensjonsalder med slike valgmuligheter må bygges ut med et oppsigelsesvern, slik at ikke den lavere pensjoneringsmulighet misbrukes av arbeidsgiverne for å kvitte seg med eldre arbeidstakere som selv ønsker å fortsette i arbeidet. Det er et veldig økonomisk løft vi her tar. Vi er villige til å ta dette løftet, fordi det betyr en høyst påkrevd håndrekning fra oss alle til en gruppe som i høy grad fortjener det.

I det hovedavsnittet i arbeidsprogramutkastet som er kalt «Trygghet i forandringen», legger vi fram et *nytt næringspolitisk program*. Ut fra tradisjonell borgerlig oppfatning er «næringslivet» noe som, innenfor rimelige offentlige reguleringer, domineres og ledes av private bedriftseiere og bedriftsledere. De konservative pleier å snakke om det offentliges «naturlige arbeidsområde», og det omfatter *ikke* næringslivet. Det næringspolitiske programmet som vi legger fram bryter prinsipielt med dette synet. De folkevalgte organene må ha ansvar for samfunnsutviklingen i sin helhet, inkludert næringslivet. Vi kan ikke godta andre grunnleggende verdinormer i arbeids- og næringslivet enn i samfunnet ellers. Også næringslivet må følge de retningslinjer som de folkevalgte trekker opp. Vårt næringspolitiske program går derfor ut på å innordne det vi gjør i arbeids- og næringslivet som et ledd i omformingen av samfunnet totalt sett.

I den perioden vi her diskuterer, vil det overveiende antall bedrifter være privat eid og ledet. En vesentlig del av næringspolitikken må derfor gå ut på å hjelpe til med å legge grunnlaget for stadig tryggere og bedre betalte arbeidsplasser i private bedrifter. Men samtidig må det private næringsliv følge hovedretningslinjene for samfunnspolitikken og godta utstrakt samfunnsmessig styring av deres investeringer, av hvor de plasserer sine bedrifter og av utformingen av arbeidsmiljøet. På nøkkelområder må vi få flere offentlig eide bedrifter.

Samordningen av utdannings- og næringspolitikken må ikke bli en «enveistrafikk». Det er like rimelig at næringslivet tilpasser seg kvalifikasjonene til den ungdom som nå kommer ut av skolene, som at næringslivet skal stille krav til utdanningssystemet. Det har nylig vært snakk om «overskudd på teknikere». Vi kan jo like gjerne si at det er «underskudd på teknikerstillinger» i næringslivet og at vi derfor behøver en utbygging for å ta bedre vare på vår viktigste ressurs, den menneskelige arbeidskraft.

Arbeiderpartiet går inn for *trygghet i forandringen*. Vi må bli i stand til å garantere at de omfattende strukturendringer som næringslivet er oppe i ikke kommer til å ramme den enkelte. Derfor må vi få en omfattende utbygging av hele vår arbeidsmarkedspolitikk. Arbeidsdirektoratet og de lokale arbeidskontorene må bygges vesentlig ut. Vi må få en yrkesrettlegging som virkelig når alle og som aktivt bidrar til å få rett person på rett plass. Men oppgaven må ikke bare være å hjelpe den enkelte til å skaffe seg et arbeid. Oppgaven må etter hvert like mye bli å hjelpe den enkelte til et mer trivelig og et bedre betalt arbeid, der han eller hun får større mulighet for utfoldelse for evner og interesser.

Vi har i vårt land en veldig undersysselsetting, ikke fordi folk ikke ønsker å arbeide, men fordi mulighetene for arbeid er så begrensede i mange distrikter. Særlig gjelder det kvinnelige arbeidsplasser. De fleste steder er det bagatellmessige muligheter for deltidsarbeid for alle som ønsker det, enten det gjelder gifte kvinner, funksjonshemmede, eller andre. I store deler av vårt land er det derfor et stort latent behov for nye arbeidsplasser og tilsvarende store oppgaver for vår arbeidsmarkeds- og næringspolitikk.

Arbeidsprogramutkastet går inn for å øke arbeidsløshetsstrygdens ytelser vesentlig, slik at de gir en forsvarlig inntekt for dem som rammes. Snart må vi komme dit hen at når noen må skifte arbeid, må samfunnet gi vedkommende en omstillingslønn som ikke ligger langt under hans vanlige inntekt.

Arbeidsprogramutkastet foreslår også gjennomføring av 40 timers arbeidsuke, fordelt på 5 dager. Det er en nødvendig forutsetning

for å få gjennomført likeverdige arbeidsvilkår for arbeidere og funksjonærer.

Men arbeidsmarkedstiltak alene er ikke nok. De kan tilrettelegge arbeidskraftens tilpasning til nye arbeidsmuligheter, men de kan ikke i seg selv skape de arbeidsplasser som trengs. I store deler av vårt land vil den totale sysselsetting minske, om det ikke bygges opp nye arbeidsplasser til erstatning for dem som forsvinner i grunnnæringene. Men kan de ikke få arbeid i serviceyrkene, som allerede i dag sysselsetter halvparten av vår yrkesbefolkning og som stadig ekspanderer? Svaret er ja, om vi vil at en stor del av befolkningen skal flytte til de store sentra. Serviceyrkene så å si «leirer seg omkring» de vareproduserende næringene. Industrireising i distriktene vil derfor normalt også bringe med seg vekst i serviceyrkene. For de store deler av vårt land som mangler industriell tradisjon og erfaring er det derfor vanskelig å snu tendensen til minsket total sysselsetting uten en vesentlig større innsats i industrireising.

Hvordan er så mulighetene for det? Store deler av den eksisterende industrien vil stå overfor store og vanskelige omstillingsproblemer i årene som kommer og vil samlet neppe kunne bidra noe særlig til økt sysselsetting. Det er behov for en omlegging av strukturen i mange bransjer. Omleggingen er i gang, men den har i mange tilfeller gått for langsomt, noe som har utsatt de ansatte for en urimelig utrygghet. Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen la allerede i 1967 fram et forslag om et finansieringsinstitutt for omstilling og vekst i industrien. Det skulle være et institutt dominert av staten og ha to hovedoppgaver. Det skulle for det første bidra med nødvendige lån til den omstilling som trengs i de ulike bransjer. Men ved siden av dette, skulle instituttet etter DNA/LO-forslaget ha til oppgave selv å ta initiativ til løsning av strukturproblemene. Det skulle gå inn som en forslagsstiller, overfor de bedrifter det gjaldt og få i stand løsninger som var tilfredsstillende, både ut fra bedriftenes, de ansattes og fra samfunnets side. Regjeringen startet med å avvise forslaget i 1967. Den har senere lagt fram et forslag om en låneinstitusjon, men dominert nettopp av de institusjonene som hittil ikke har maktet finansieringsoppgavene, altså de private bankene. Regjeringen forsøker altså å forkrople Arbeiderpartiets og LO's forslag av frykt for å støte seg med de private kredittinstitusjonene. Et finansieringsinstitutt for omstilling og vekst i industrien av den typen som Arbeiderpartiet går inn for, vil tvinge seg fram. En kan bare forestille seg den nytte vi kunne hatt av et slikt institutt i den aktuelle saken med Standard og Emaljeverket.

Hvordan skal vi så sikre industrivekst i regioner utenfor de gamle industriområdene? Det gjelder praktisk talt hele Nord-Norge, det meste av Trøndelag, viktige deler av Vestlandet og store deler av landet for øvrig. Arbeidsprogramutkastet inneholder en rekke punkter som tar sikte på å støtte industrireiseing i disse områdene. Vi går bl. a. inn for å gi direkte investeringstilskudd. Samtidig må utbyggingskommunene få statstilskudd til de grunnlagsinvesteringer som trengs for den nye industrireiseing og for utviklingen av det samfunnet som må utvikles omkring disse nye industriene. Vi bør kunne oppnå mye ved slike midler, men de vil sikkert ikke være tilstrekkelige. Vi må ha muligheter for industrivekst i distriktene i tillegg til dette. Her skal jeg bare nevne to ting som reises i arbeidsprogramforslaget. Det første er økt tempo i kraftutbyggingen. Utbyggingen av vår vannkraft har hittil vært en viktig faktor bak industriveksten i Norge, særlig fordi den har gitt industriarbeidsplasser i industrisvake distrikter. Regjeringen går nå i sitt langtidsprogram inn for å minske veksten i vannkraftutbyggingen. Den fratar på den måten det offentlige et viktig virkemiddel til å påvirke vår industriutvikling. Samtidig er det ingen klare planer for å utvide våre energigrunnlag, f. eks. i form av utnytting av atomenergi. Det er ikke tale om mangel på utbyggingskapasitet. I dag er det i virkeligheten mengder av erfarne tunnelarbeidere som ikke får kvalifisert arbeid fordi anleggsvirksomheten går tilbake. Nei, det er i virkeligheten en mangel på industrielt initiativ fra Regjeringens side som vil få meget uheldige følger om den får lov til å fortsette.

Det annet punkt jeg vil nevne er forslaget om at det dannes et statlig forvaltningsselskap som får hånd om statens aksjer og industriinteresser for å få et effektivt organ for å organisere den statlige industrireiseing. Dette selskapet må selvsagt være under full kontroll av folkevalgte organer, men det må ikke drives etter departementstradisjonene, men etter de beste metoder i industrien selv. Staten må på denne måten få mulighet for å engasjere de beste folkene og bruke de beste erfaringer i norsk industri. Under ledelse av et slikt statlig forvaltningsselskap bør det kunne finne sted knoppskyting fra eksisterende bedrifter, f. eks. fra en utmerket bedrift som Kongsberg Våpenfabrikk. Forvaltningsselskapet må kunne kjøpe opp private bedrifter som kan utvikles sterkere i den nye regi. Selskapet må også få i stand helt ny industrireiseing. Bare på denne måten kan vi være sikre på at den distriktspolitikk som planlegges med industrivekst i alle landsdeler, faktisk blir en realitet. Det å ønske en slik industrivekst, det kan alle gjøre. Det å gjen-

nomføre den krever virkemidler av en langt sterkere karakter enn det som regjeringspartiene er villige til å godta.

Jeg har gått såpass nøye inn på disse sidene av industripolitikken både fordi det her er et klart skille mellom oss og de borgerlige partiene, og fordi disse tiltakene er så avgjørende for våre muligheter for å virkeliggjøre viktige deler av vårt program. Det gjelder distrikts- og sysselsettingspolitikken, det gjelder forholdet til utenlandske konserner, det gjelder muligheten for å gjøre en pionérinnsats for industrielt demokrati, men det gjelder også den alminnelige produksjonsøking, altså grunnlaget for velstandsveksten i vårt samfunn. Vi vet at det er hundretusener i vårt land som gjerne vil ha arbeid, men som i dag ikke får det, eller som er undersysselsatt og gjerne ville ha et bedre arbeid. Vi vet at vårt utdanningssystem vil gi oss tusener av ungdom med kvalifikasjoner som det kanskje ikke er etterspørsel etter, i hvert fall ikke i store deler av vårt land. Vi vet at vi har forskningsmuligheter som vår nåværende industri ikke kan utnytte fullt ut. Skulle vi ikke i denne situasjonen skaffe samfunnet de midler som er nødvendige for at det skal kunne skape de arbeidsplasser som er mulige og mobilisere den menneskelige arbeidskraft som bare ønsker å gjøre en innsats? Skal en dogmatisk tro på privat næringsdrift være en hindring for at dette skjer?

La meg så si noen ord om vår næringspolitikk overfor grunnnæringene. Vi må få en omlegging av vår *jordbrukspolitikk*. slik at den i høyere grad fremmer en rasjonell drift i denne viktige næringen. Men i vår *jordbrukspolitikk* har det vært, og må det være, et sterkt innslag av inntektsoverføringer fra de økonomisk sterkeste delene av vårt samfunn til en næring som ennå i betydelig grad er preget av gammeldagse driftsformer. Men denne inntektsstøtten må ikke gå til næringen som helhet, men til dem innen jordbruket som har faktisk behov for en inntektsoverføring. Det er våre eldre småbrukere i fjell- og fjordbygder, alle de i jordbruket som hører til de virkelig lavinntektsgruppene i vårt samfunn, som bør få den inntektsstøtten som går til jordbruket.

I *skogbruket* må vi legge grunnlaget for en økt produksjon og et tryggere arbeidsgrunnlag for dem som arbeider i skogen. I motsetning til alle andre land i Europa, går tømmeravvirkningen i Norge stadig tilbake. Denne utviklingen må snus. Men det skogsbruksprogram som er foreslått i arbeidsprogrammet, legger vi opp til en ny vekst i denne næringen.

Store deler av vår kystbefolkning er avhengig av *fiskeriene*, enten direkte eller indirekte. De vansker som denne næringen er oppe i, er i høy grad av strukturmessig karakter. Derfor trengs

det strukturelle endringer i fiskerinæringen for at de som arbeider i den skal kunne sikres trygge og godt betalte arbeidsplasser. Jeg skal bare her nevne ett av forslagene i det omfattende fiskeriprogram som legges fram.

Arbeidsprogramutkastet går inn for at staten, i samarbeid med alle dem som arbeider i næringen, skal bygge opp en stor bedrift for produktutvikling og markedsføring av fiskeprodukter, og da særlig dypfrosne varer. På verdensmarkedet domineres salget av dypfrosne produkter av noen få og store konserner. Om vi vil markedsføre store kvanta dypfrossen fisk, har vi i realiteten valget mellom å inngå samarbeid med disse store konsernene, med deres store markedsføringsapparater og veldige kapital, eller å bygge opp et eget, norsk selskap. På kort sikt kunne det kanskje være rimelig å satse på det første alternativet, siden vi da kunne dra nytte av store konserner som er godt innarbeidet på sine markeder. Men i fiskeriene skjer det en rask teknisk utvikling og mulighetene for en omfattende overgang til bearbeiding av fisken ute til havs er i høy grad til stede. Vi kan ikke se bort fra muligheten for at de store utenlandske selskapene som arbeider på dette felt, kanskje om en tid vil finne det privatøkonomisk mer lønnsomt å bearbeide fisken til havs og så å si gå utenom Norge som bearbeidingssted for fisken. Det vil skape utrygghet for den framtidige bosetting i Nord-Norge. Det er derfor arbeidsprogramutkastet går inn for det annet alternativ: et selskap der norske interesser dominerer.

Dette er selvsagt ingen lett oppgave. Det vil kreve store kapitalmidler, en førsteklasses ledelse og de mest moderne metoder for at det skal lykkes.

Arbeidsprogrammets avsnitt om bank- og kredittvesenet krever større samfunnsinnflytelse over de private kredittinstitusjonene. Det kan f. eks. oppnås ved en langt mer konsekvent bruk enn hittil av Kredittloven. Arbeidsprogramforslaget går også inn for betydelige utvidelser av den offentlige banksektoren. Ved siden av det finansieringsinstitutt for vekst og omstilling i industrien som allerede er nevnt, foreslår programmet at det blir opprettet en landsomfattende statlig forretningsbank. De nåværende statsbankene vil også bli utbygd. De har konsentrert seg om langsiktig långivning. Den nye forretningsbanken vil bli et verdifullt supplement til de nåværende statsbankene ved at den vil ta seg av kortsiktige lån og vanlig betalingsformidling. Den vil derfor bli en direkte konkurrent til de private forretningsbankene. For at den skal bli et slagkraftig organ, må den allerede fra starten bli en av våre storbanker. Det skulle ikke være vanskelig å få til med den betydning som den offentlige sektor har i vårt økonomiske liv. Om vi makter å gjen-

nomføre alt dette, om vi òg i tillegg får en sentralisering av folke-trygdfondets forvaltning, vil staten ved slutten av 4-årsperioden ha fått en vesentlig sterkere posisjon enn i dag innen det nøkkelområdet som bank- og kredittvesenet utgjør. Det er kommet noen forslag til arbeidsprogrammet om samfunnsovertagelse av bankene. Det er vår målsetting at samfunnet etter hvert skal overta banker og kredittinstitusjoner. Men vi kan ikke virkeliggjøre denne målsettingen raskere enn vi makter å føre det gjennom i praksis. Arbeidsprogramforslaget innebærer i virkeligheten et meget stort skritt.

Selv om jeg har kommet inn på mange spørsmål, har jeg selvsagt bare kunnet behandle noen utsnitt av arbeidsprogramforslaget. Det er mengder av enkeltpunkter, ja, hele saksområder, som jeg ikke har berørt. Jeg har regnet med at disse feltene vil bli dekket av debatten. Jeg håper imidlertid at jeg har fått fram *hovedlinjene* i programforslaget. Alle detaljene og enkeltpunktene — som trengs som grunnlag for vår praktiske politikk på hele det brede feltet vi arbeider på — de bindes sammen av et *helhetssyn*, en strategi for en omforming av samfunnet i samsvar med våre prinsipper. Det er helhetssynet og ikke enkeltsaker som skiller oss så klart fra de borgerlige partiene. De kan ha så mange «hjertesaker» de vil, deres politikk blir likevel aldri annet enn lapping på vårt nåværende system. *Vårt helhetssyn* får visjonen av et annet samfunn til å stige fram over mengden av jordnære enkeltposter.

Mange har i debatten om programutkastet ment at dette er et for stort løft, at programmet er for ærgjerrig. Ja, det er et ærgjerrig program. Men vi *kan* make det, hvis vi bare har *viljen* til å gjøre den innsats som trengs. Vi må la vår felles virksomhet, det som forvaltes av stat og kommuner vokse sterkere enn det private forbruket. Vi trenger også en helt annen aktiv innstilling til ledelsen av vårt samfunn enn den våre motstandere har. Gjennomføringen av programmet krever en omorganisering av det apparat som samfunnet har til rådighet, lokalt og sentralt, med en omfattende desentralisering av avgjørelsene. Den krever en levendegjøring av vårt demokrati, med alle dets ubrukte krefter. Den krever at vi må la nye og flere krefter komme til i langt større grad enn hittil.

Det som her legges fram er et regjeringsprogram i den forstand at vi vil gjennomføre det om vi vinner valget. Det er et regjeringsprogram i den forstand at vi på alle punkter har forsøkt å angi de midler vi vil bruke for å gjennomføre programpostene. Stilt overfor 1970-årenes utfordringer, alle de veldige mulighetene som disse årene vil by på, men også stilt overfor de store problemene og vanskene som vi vet vil komme, ikke minst for det enkelte menneske, så trenger vi en vidtgående samfunnssolidaritet, en evne til styring

av utviklingen og en vilje til å omforme samfunnet både nasjonalt og internasjonalt. Det er dette som forslaget til arbeidsprogram for Det norske Arbeiderparti for kommende 4-årsperiode gir uttrykk for. Det er på dette grunnlaget vi ber om velgernes tillit i den avgjørende valgkampen vi nå går inn i.

Odvar Nordli, Oslo: Bakgrunnen for innstillingen Arbeiderpartiets fraksjon i den utvidede finanskomité kommer til å legge fram, vil være resultatet av en gjennomgripende behandling av skattespørsmålet i fellesskap mellom Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen. Innstillingen tok sikte på å søke å bygge opp et helhetssyn på skatte- og avgiftspolitikkk på den ene side og den økonomiske politikk på den annen. Sammen med de trygdeytelser, tilskottsordninger vi har — søke å bygge opp et hovedsyn på hvordan man ønsket et system som her skulle tjene de hensikter og nå de målsettinger som vi har satt oss. Utgangspunktet for komitéens innstilling er det hovedsyn at dersom vi skal løse de oppgavene vi står foran i tida som kommer, kreves det at en stadig større del av våre felles midler trekkes inn over de offentlige budsjetter til dekning av de offentliges stigende arbeidsoppgaver. I det øyeblikk man aksepterer et syn som går ut på at nærmere 40 prosent av våre felles midler skal trekkes inn i form av skatter og avgifter, blir det et politisk spørsmål av vesentlig betydning hvordan man innretter det system som skal trekke inn disse midlene, hvordan virkningen av selve skatte- og avgiftsinnkrevingen blir, hvilken total innflytelse den skal få på hele vår samfunnsøkonomi. Vår målsetting er her et system som skal sikte mot en reell likhet. Vi går ut fra det syn at vårt nåværende skatte- og avgiftssystem er overanstrengt. Noe av kjennetegnet ved denne overanstrengelse finner vi i den vrimmel av unntaksbestemmelser som vårt nåværende skattesystem er kjennetegnet ved. Hvis man vurderer disse unntaksreglene nærmere, vil man se et ganske interessant trekk ved dem. Hvis vi bare tar for oss en av disse unntaksreglene, — bestemmelsen om skattefritt å kunne trekke fra i sin inntekt en kontraktmessig banksparing — så ser man noe av disse tendensene. Og her vil jeg få lov til å bruke to eksempler for å vise hva jeg sikter til. Dersom en stortingsrepresentant går inn for en slik kontrakt — 2500 kroner i året i 10 år — vil han i løpet av denne 10-årsperioden få av stat og kommune ca. 15 000 kroner. En industriarbeider som går inn på den samme kontrakt, dersom han overhode har muligheter for å kunne klare det, vil her kunne få ca. 7500 kroner. Det er når vi stiller disse unntakstilfellene og virkningen av dem innenfor at vi her ser

hvordan skjevhetene slår ut. Og vi bør være klar over at det er ikke slik at i den tid disse unntaksbestemmelsene er kommet inn, har vi redusert den totale beskatning. Tvert imot. Man har økt den totale beskatning og dette betyr bare at man ved disse unntaksbestemmelsene har overført skattetrykket fra enkelte grupper over på andre. Etter vår mening kan hovedproblemene i vårt nåværende skattesystem eksemplifiseres i forholdet mellom lønnsinntekter på den ene side, næringsinntekter på den andre. Dette er noe forenklet, men det gir oss i relieff hva problemet egentlig består i. Vi regner med i dag at det private forbruk her i landet utgjør ca. 12 milliarder kroner mer enn den skattbare inntekt. Hva består så disse 12 milliardene av? Hele 9 av dem kan direkte føres tilbake til alle de unntaksbestemmelser vi har gitt i vår nåværende beskatning. 3 milliarder er noe mer vanskelig å forklare. Det er overfor denne skattereserve at man kan sette inn den indirekte beskatning, skatt på forbruk og her innhente noe av denne skattereserve. Men samtidig som man gjør dette, må man også da være klar over at man også kan oppnå noe av det samme ved å vurdere nærmere grunnlaget for den direkte beskatning.

Forbrukerbeskatning er en annen form for beskatning av inntekt. For en rekke personer vil hele deres inntekt bli truffet av den direkte inntektsskatten. Men er man i en slik økonomisk situasjon, at man har anledning til kapitalopplegg, eiendomsoppkjøp, kan høste gevinster, oppnå verdistigninger, så ser vi at her står vi overfor en form for bruk av inntekten og en form for avkastning av de pengeplasseringer som kommer litt i en særstilling ved beskatningen. Dersom man ønsker en rettferdig fordeling av beskatningen og dersom man ønsker å nå de økonomiske grunnlag som gir beskjed om skatteevne, må man sette inn beskatningen også mot disse skatteobjektene. Men selv om vi her viderefører resonnementet om den indirekte beskatning, vil man være i en situasjon der den direkte inntektsbeskatningen vil ha vesentlig betydning.

Ca. 12—15 milliarder kroner vil fortsatt kreves inn og liknes ut gjennom skatter og premier på grunnlag av inntekter. Oppmerksomheten må derfor rettes mot inntektsbegrepet. Det må nøyere analyseres for å finne fram til et som gir beskjed om likhet. Og her er det en vesensforskjell i det inntektsbegrep en lønnsmottaker og det en næringsdrivende presenterer. Det vi tar sikte på er å bygge opp et system av skatt på inntekt, formue, eiendom, gevinst, et system som tilsammen skal gi det vi tilsikter — en fordeling på grunnlag av reell evne til å bære beskatningen. Men en vesentlig omlegging av vårt skattesystem har så stor innflytelse på hele samfunnsøkonomien, at man her må være forsiktig og ikke gå

sprangvis fram, men ta sikte på en skrittvis utvikling, slik at man på et hvert tidspunkt kan vurdere hvordan virkningene vil bli overfor den enkelte, mellom de enkelte grupper, og hvordan det hele vil virke inn i vår samfunnsøkonomi.

Det som vel må være det sterkeste ankepunkt mot regjeringens opplegg, er at den går til en så drastisk øking av forbrukerbeskatningen, en øking som etter beregningene skal gi 5,8 prosent i prisstigning. Ved siden av dette må vi i 1970 også regne med at vi skal ha en ordinær prisstigning på 4 prosent. Nå ser jeg at enkelte borgerlige aviser hevder at man ikke kan legge sammen disse to tallene og vurdere det som en prisstigning på 10 prosent i 1970. Ja, inntil noe annet er bevist, vil jeg hevde at $6 + 4$ er 10. Regjeringen sier selv at de har ingen oversikt over hvordan dette vil virke mellom de ulike inntektsgrupper, de ulike familietyper. På det grunnlag hevder de så at det her ikke kan bli spørsmål om noen generell lønnskompensasjon for de ca. 6 prosent som vi vil få i prisstigning på grunn av avgiftsomleggingen. Jeg tror at dette er ønsketenkning, det er en illusjon. Det er blant annet kommet krav fra Norges Bondelag om at man allerede nå skal begynne å vurdere kompensasjon i jordbruket. Man må innstille seg på at det samme vil skje ved lønnsoppgjørene senere. Da begynner man å bevege seg oppover i en prisstigning fra 10 prosent i 1970. Man kan da stille spørsmålet: Er det noen som vet hvordan denne prisstigning vil virke? Hvilken virkning vil den få for inntektsfordelingen i landet vårt? Og hvilken innflytelse vil den få på landets næringsliv og hele vår samfunnsøkonomi?

Vi foreslår en mer behersket utbygging av den indirekte beskatning. I et program som skal ta sikte på en gjennomgripende reform, kan valget av avgiftssystem fortone seg som spørsmål om teknikk. Men det er likevel ikke bare teknikk. Det er også et meget alvorlig spørsmål dette å gå til en drastisk omlegging av et innarbeidet skatte- og avgiftssystem. Det er årsaken til at Arbeiderpartiet har stilt 7 vilkår overfor Regjeringen, 7 vilkår som vi venter å få svar fra Regjeringen på. Men i denne situasjon er ikke spørsmålet om skillelinjene mellom Arbeiderpartiets opplegg og Regjeringens opplegg et spørsmål om teknikk. Det er to økonomiske syn som støter sammen. Det dreier seg her om hvordan man ønsker å øve innflytelse på inntektsfordelingen i vårt samfunn i tida framover. Man må stille spørsmålene opp mot våre krav i programmet for øvrig, om en rettferdig fordeling, og også et spørsmål om den økonomiske maktfordeling i framtidens samfunn. Det er på disse prinsipielle grunnlag vi har ønsket å føre denne skattedebatten og vi håper vi skal lykkes i dette.

Werna Gerhardsen, Oslo: Avsnittet om sosialposten har fått overskriften «Effektiv hjelp til enkeltmennesket». Den første betingelse for å kunne gi hjelp til enkeltmennesket er at kommunene settes i stand til å gjennomføre lov om sosial omsorg. I mange kommuner har de ennå ikke opprettet sosialkontor. Mange har ikke ansatt sosialsjef. Og like ille er det vel at i de fleste sosialstyrer så rår de ikke engang over et eget budsjett, med den mulighet det gir til å foreta avveieringer innenfor sosialektoren. Dette skyldes ikke mangel på vilje eller forståelse, det skyldes at kommunen ikke har økonomiske ressurser til å sette det i sving. Det er på bakgrunn av dette en kan bli noe skremt når en åpner dette rikholdige arbeidsprogrammet. Det er gamle kjente saker, men på toppen av det foreslås også nå senking av aldersgrensen. Ingen vet ennå hva det vil koste, men det dreier seg ikke om småpenger. Etter min oppfatning er det så uendelig mange uløste oppgaver innenfor de grupper som faller innenfor Lov om sosial omsorg, at vi burde vel konsentrere oss om dem før vi tar på oss nye kjempeoppgaver. Jeg undres på om noen egentlig er klar over hva det innebærer å gi effektiv hjelp til enkeltmennesket. For deres vedkommende betyr det for det første at vi må bygge pleie- og sykehjem for milliardbeløp i landet. Hjemmehjelp, som det er stort behov for, kunne vi skaffe om vi hadde penger nok. Hvor mange eldre vi har som må ha hjelp til så enkle ting som å få et bad, som ikke kan stille håret sitt eller bena sine, vet vi ikke. Men vi vet at det er hundrevis i dette land som lever i skitt og lort midt i velferdssamfunnet. Og når det gjelder trivselsproblemene, så har vi heller ingen oppgave over hvor mange det er som sitter ensomme og kontaktløse, som lever et gledesløst liv. Og vi må regne med at langt flere enn vi drømmer om har ikke engang radio eller TV. Dette betyr at en anelig gruppe av de eldre blir pleiepasienter lenge før tiden, fordi kontaktløshet sløver. Og dette er ikke noe uvesentlig problem når vi vet at mange lever i 20, ja opptil 30 år etter at de har gått ut av yrkesaktivt arbeid. Disse år burde ikke bli døde venteår for de eldre. Mye av det arbeid som kunne gjøres på denne fronten kunne vi gjøre med en gang hvis vi bare hadde penger. Barne- og ungdomsproblemene truer med å vokse oss over hodet. Det er ulykkelige mennesker som står ved livets begynnelse, men som nesten ikke har en sjanse til å greie seg fordi heimen og samfunnet svikter dem. Barnevernet rår ikke med dem, de mangler kvalifisert personale, de mangler behandlingsinstitusjoner. Hvor skaffet fattigkassa. La oss ikke komme tilbake til den. De menneskene som blir rammet, de har ikke satt seg i denne situasjon selv. Det er samfunnet og det som foregår i samfunnet som er skyld

mange tenker egentlig på at mange av disse barna som vi iblant forarger oss over er ulykkelige, syke, tildels sterkt sinnslidende. Spørsmålet om å bygge institusjoner og utbygge personalet er også et pengespørsmål. Vi har et sosialomsorgsklientell som ingen noen-sinne har prøvd å kartlegge. Det dreier seg om grupper av mennesker som lider av hjerneskader og av ulike fysiske, psykiske og sosiale handikap. Vi oppbevarer dem, men vi har aldri gjort noe forsøk på å gi dem en hjelp så de kanskje kunne fungere normalt i samfunnet. Vi gir dem nødhjelp. Så stifter de familie, så fødes nytt sosialomsorgsklientell. Å bryte denne onde sirkel er også et spørsmål om penger. Penger til å bygge sosialmedisinske sentra, til å bygge institusjoner for vernet sysselsetting og attføring. Vi har våre alkoholskade. Vi har de åndssvake, vi har de narkomane. Det mangler mye på at disse menneskene i vårt samfunn lever et menneskeverdig liv. Det å senke aldersgrensen kommer de yrkesaktive av i dag til gode. Men av dem er det store grupper som allerede har fått sine arbeidsvilkår atskillig bedret sammenliknet med dem som er eldre i dag. De som er 70 år og har en lang og tung arbeidsdag bak seg, de har vært gjennom to verdenskriger, en mellomkrigstid som for mange betydde nød og elendighet, så en etterkrigstid med en hektisk oppbygging og ekspansjon på alle områder hvor målsettingen var å legge grunnen for et bedre og rikere liv for menneskene. Et liv som de selv ikke kommer til å få noen glede av. De får ikke nytte godt av tilleggs-pensjonen i folketrygden. De har ventet i tre år på en kompensasjon som Borten lovet da han tiltrådte. De står i kjempekøer for å be om plass på aldershjemmet, og blir de syke så er de lite velsette på sykehuset, for de tar opp plassen for de yrkesaktive, de som på grunn av effektiviteten og den økte produksjon i samfunnet i dag ikke skal tape unødig tid. Det er ikke å undres over at mange eldre føler seg utenfor i dag. Mange eldre sier i dag at de kan ikke vente bedre av en borgerlig regjering. Men så stiller de desto større forhåpninger til Arbeiderpartiet, som de håper skal vinne ved valget. Derfor må vi føre en politikk som ikke skuffer disse mest hjelpeløse i samfunnet.

Det er ikke mulig å gjøre alt på en gang, men når en står overfor en gruppe av mennesker i samfunnet som virkelig er nødlidende, vil det da ikke være rimelig å ta et krafttak for å hjelpe dem noen hakk opp før vi tar på oss nye kjempeoppgaver. Ville det ikke være rimelig om en i første omgang senket aldersgrensen for dem som er i skiftarbeid, for dem som er i tungt og særlig krevende arbeid. Er det noe vi burde ha lært i disse 4 år, så er det at vi bør være varsomme med løfter. Vi skal møte dem igjen

hver dag om vi får regjeringsansvar. Programfester vi en senking av pensjonsalderen så blir det gjennomført, hvis en da ikke bestemmer seg for å ta det trinnvis. Da er jeg redd for at hjelpen til enkeltmennesket må vente denne gangen også. Vi er mange som ikke har noe særlig mot på å møte den skuffelsen dette vil bety hos mennesker for hvem det ikke er spørsmål om å heve levestandarden, men ganske enkelt gi dem muligheter til å leve et meneskeverdig liv.

Olav Marås, Hordaland: Det er klart at skal den strøm av ungdom som forlater bygdene holde fram i samme og kanskje i sterkere grad enn nå, så får man distriktsnedbygging istedenfor framvokster i bygdene. Slik forholdene er er det naturlig at ungdommen søker seg ut, for har ikke bygdene arbeidsplasser å tilby er det naturlig at de unge reiser, og så får man strømmen mot pressområdene og årsaken er såre enkel — det er her arbeidsplassene i samfunnet vårt er å finne. Siste året var 8 av 10 nye arbeidsplasser som landet fikk skapt i pressområdene. Bygde-Norge eksporterer det dyreste de har — sin ungdom, sin beste arbeidskraft, som er bygdens egen framtid. På mange bygder er forholdet i dag at næringsgrunnlaget er sviktende og som følge av dette får de minkende folketall, gjennomsnittsinntektene går stadig ned og gjennomsnittsalderen blir stadig høyere. I mange bygder går en mot et samfunn av eldre mennesker. Ved siden av dette finner en her ofte de laveste av lavtlønnsgruppene våre. Jeg tenker da på de tusenvis av småbrukere i kyststrøket, i fjellbygdene våre og i Nord-Norge som enda ikke, sammen med fiskerne, har fått feriestørsmålet løst. Skal en stoppe denne utviklingen, for ikke å snakke om å snu den, så må en forstå alvoret i det som skjer og forstå mennesket bak disse problemene. Og en må ta i bruk virkemidler som er sterke nok til å skape nye arbeidsplasser. En må ikke bare ville et mål, men en må sette i verk virkemidlene som fører til målet. En må være villig til å skape demninger i bygdene våre som stopper denne strømmen fra landsbygda mot pressområdene.

I vårt arbeidsprogram finner vi grunnlaget for en framtidsrettet utbyggingspolitikk for bygde-Norge. En av de klareste skillelinjene i norsk politikk i dag finner vi i distriktpolitikken. Den borgerlige linje her er som å stanse en stri strøm med en og annen småstein slengt her og der. Arbeiderpartiet vil bygge demninger som stanser denne strømmen. I denne sammenheng og fra denne synsvinkel kan det være verd å nevne hva Norsk Jernverk betyr for Nord-Norge og Årdal og Sunndal og Husnes for Vestlandet. Kjernepunktet i distriktsutbyggingen er å skape nye arbeidsplasser i landsdelene

våre. Og det er her den borgerlige regjering med statsminister fra Senterpartiet har sviktet sitt ansvar. En av grunnene tror jeg er at Regjeringen ikke er klar over alvoret i situasjonen.

I de siste 10 år har det vært stagnasjon i kraftutbyggingen, som skal gi grunnen til nye industritiltak og dermed nye arbeidsplasser. Ingen nye statsbedrifter er reist og heller ingen under planlegging i siste 4-årsperiode. Noe annet er heller ikke å vente med en industriminister fra Høyre, som er allergisk mot statsdrift. Utbygging av vekstsentra har gått sent og uten vilje til handling fra Regjeringens side. Et klart eksempel her er Førde og kanskje særlig Knarvik, som er utpekt til vekstsentra i Hordaland fylke. Lindås, den kommunen der vekstsenteret skal ligge, er en av de økonomisk svakeste kommuner i landet med en gjennomsnittsinntekt på ca. 7000 kroner. En tredjepart av gjennomsnittsinntekten i Oslo. Denne kommunen har satset 4—5 millioner kroner til tomtekjøp og grunnlagsinvesteringer for å legge forholdene til rette for en utbygging her i distriktet. Hva hjelp har så kommunen og distriktet fått fra den borgerlige regjering? Ikke to øre i direkte støtte og hjelp til oppbygging av vekstsenteret. Dette vekstsenter, som skulle være til hjelp for en hel landsdel, virker i dag som en ny stein på byrden til vertskommunen. Det var brukt ord som skandale fra de borgerlige partier før forrige stortingsvalg, jeg vil her antyde at noe liknende kunne sies ved dette høve. Skal denne distriktpolitiske utvikling holde fram, står vi foran avfolkning av store deler av utkantstrøkene i vårt land. Dette er en realitet. Med bakgrunn i vårt arbeidsprogram kan en si at Arbeiderpartiet er villig til å gå inn på disse problemene og føre en distriktpolitikk der målet er å skape nye arbeidsplasser i bygdene og skape demninger mot strømmen fra utkant-Norge, fra bygde-Norge mot pressområdene. Derfor er det også avgjørende for bygde-Norge sin framtid at Det norske Arbeiderparti på ny får flertall i Norges storting.

Hartvig Berg Olsen, Telemark: Strukturrasjonaliseringen som foregår stort sett over alt i vårt land, reiser et enormt problem for våre kommunale politikere. Vel er det slik at man kan omstille samfunnet, man kan skaffe nye arbeidsplasser, men det er dog en gruppe som kommer i en meget uheldig stilling, og det er aldersgruppen som blir ledige fra 45 år og framover til 70 år. Vi vet så vel at i løpet av høsten vil det bare i Telemark fylke bli ca. 1000 ledige. Av disse vil om lag 200 personer være i aldersgruppen fra 45 til 70 år. Og selv om vi måtte kunne reise nye arbeidsplasser — så er det lite sannsynlig at disse vil komme inn i dem, da industrien i dag ikke tar opp eldre arbeidstakere. Det er en kjensgjerning. Det norske Arbeiderparti har av-

i at de blir arbeidsledige. La oss gå inn for at de får en skikkelig lønn under den tid omstillingen foregår.

I arbeidsprogrammet står det: «Den som må flytte til annet sted må få dekket utgifter ved flytting, tap ved salg av boligen, merkostnader ved dobbelt husholdning.» Her ligger det litt av en tragedie. Vel er vi kjent med at mange mennesker i vårt land som bor i de ytterste vær i havgapet og i tunge små bruk, må flytte og vil flytte. Men det er ikke bare den flyttingen som eksisterer i vårt land i dag. Det foregår en flytting ut av våre industriområder hvor kommuner og stat har satset millioner. Det er mennesker som har bygd seg opp en heim for seg og sine som må dra ut derfra. Formuleringen av posten er meget uheldig. Formuleringen må være den at de som ønsker og vil, skal få støtte. Ellers må befolkningssammensetningen bli som den er. Det må bli en oppgave for staten og kommunene å dekke arbeidsplasser, slik at folk kan bli boende i heimene der de rettelig hører hjemme.

Berit Aas, Akershus: Jeg vil svært gjerne få lov å fremme et forslag om etablering av et statens tobakksmonopol for import og produksjon av tobakk.

Når jeg framsetter det, så er det for at jeg i sin tid var medlem av denne Bjartveit-komiteén som utredet spørsmålet om skadevirkningene av sigaretttrøyking. Det er gjennom et sånt utredningsarbeid en blir virkelig kjent med hvor store disse skadevirkningene er, og jeg skal få lov å gjengi hva Robert Kennedy sa i en tale han holdt i New York for et par år siden. Hvert år, sa han, dreper sigarettene flere amerikanere enn de som ble drept i hele første verdenskrig, Korea-krigen og Vietnam-krigen tilsammen. Hvert år dreper sigarettene 5 ganger flere enn trafikkulykkene, og lungeskreft alene, dreper like mange som det døde på veiene. Det smalt i veggene da Robert Kennedy sa dette på konferansen, og det smalt spesielt da han sa at «sigarettindustrien driver høkervirksomhet med et dødelig våpen». Da gikk det et gisp gjennom forsamlingen.

Hvordan skal man så redusere skadevirkningene av sigarettene? Det er kommet fram mange, mange forslag. Tobakksreklame begrenses eller forbys totalt. Prisregulerte tiltak iverksettes som regulerer forbruket bort fra et eventuelt farligere produkt og over på et eventuelt mindre farlig produkt. Det iverksettes importrestriksjoner på utenlandske varer. Videre. En større kontroll over salg av røykevarer til barn. Etter en nøye vurdering av en rekke av de forslag som er framsatt, så står jeg i dag bare igjen med et eneste ett, og det er det som jeg har fremmet. Vi må ha hånd over alle virkemidler hvis vi skal greie å regulere røykingen.

Merle Sivertsen, Kvinnesekretariatet: Berit Aas foreslo et tobakksmonopol for å begrense nikotinens skadevirkninger. Da Bjartveitkomitéens innstilling kom ut i 1967, tok vi denne saken opp i kvinnebevegelsen, og Simensbråten kvinnegruppe fremmet forslag på Landskvinnekonferansen for 2 år siden om forbud mot tobakksreklame med denne motivering: «Legevitenskapen har lagt fram klare bevis for at det er sammenheng mellom sigarett røyking og lungekreft. Nå er det også lagt fram undersøkelser som tyder på at det er sammenheng mellom røyking og hjerteinfarkt. Da er det helt uforusvarlig at vi tillater reklame for denne giften i alle ukeblad, på husvegger og tak hvor barn og ungdom ser den stadig. Det bør lages en opplysningskampanje om nikotinens helseskadelige virkninger.» Dette forslaget ble dessverre ikke vedtatt, men oversendt til det nye kvinnesekretariatet. Der la jeg fram endel stoff om dette. Store helsides reklamer som jeg hadde funnet i forskjellige ukeblad, og de var direkte rettet mot de unge pikene med idealkvinnen med sigarett i hånden i full figur. De lovet de unge pikene skjønnhet, stil og sikkerhet, det piker i 13—15-årsalderen savner kanskje mest. Vi sendte denne eksempelsamlingen med følgebrev til stortingsgruppa vår. Vi har ikke hørt noe fra dem enda, men vi regner med at dette vil bli tatt opp i forbindelse med den meldingen som nettopp var nevnt av Berit Aas. Jeg tror fremdeles at det enkleste middel i denne saken ville være å forby reklame for tobakk, både norsk og utenlandsk. Det går nemlig an. Både i Sovjetunionen og i Italia har de kategorisk forbud mot tobakksreklame. Jeg vet nok at tobakksfabrikantene vil henvise til at de må forsvare norsk næringsliv overfor utlandet. De må forsvare norske arbeidsplasser, derfor må de ha reklame. Men hva da med unge menneskers helse? I England begynner guttene å røyke ved 11-års alder — det er gjennomsnittsalderen. Og alle rapporter melder om at også pikene begynner stadig tidligere. Nå er det sånn at dere må ikke bli engstelige for at dette har tenkt å ta sigarettene fra noen av dere som er avhengige. Og dere vet hva dere vil ha og vil da ikke ha noen behov for noen reklame. Men det som er meningen er å forsøke å hindre unge mennesker, som ikke har begynt, fra å begynne med denne helsefarlige vanen. Og det nytter ikke med mindre enn forbud. I 1964 inngikk tobakksfabrikantene en avtale om begrensning av sigarettreklamen. Det var en bestemmelse «Reklame for sigaretter må ikke forekomme i ukeblader og andre publikasjoner som hovedsaklig henvender seg til barn og unge.» Jeg fant mine største og mest suggererende bilder i Allers og Hjemmet — typiske familieblad. De har også en regel som heter «I reklamen skal ikke benyttes uttalelser fra og heller ikke avbildes idrettsstjerner, pop-

stjerner eller personer som må sies å ha en spesiell appell til ungdom under 20 år.» Jeg vet ikke om noen av dere har sett den reklamen som står i alle aviser «Nå røker jeg også...» ja, jeg skal ikke drive reklame. Jeg tror at et forbud er det eneste som vil hjelpe og vil fremme forslag slik: «Tobakksreklamen blir forbudt».

Så var det en annen sak i forbindelse med side 25 og side 26 i arbeidsprogrammet. Vi har som motto over en av våre avdelinger i arbeidsprogrammet «Trygghet i forandringen». Og jeg vil spørre, skal ikke det også gjelde for barna? For barna er nemlig forandringen som skjer i dag voldsommere enn for oss voksne. Før hadde vi et stabilt sosialt miljø på bygda eller i småbyen. Slik som vi har opplevet det de fleste av oss, hvor de voksne omkring kjente barna personlig, hadde omsorg og ansvar for dem. I dag i den moderne boligby, som Reiulf Steen nevnte før i dag, har de dukkestue under eksosrøret på bilen. Der er ofte far borte lenge om dagen — på jobben. Mor er alene med ungene hele dagen. Gata er for farlig og plenen er for fin, og finnes det en sandkasse, så er den bitte liten. Da vi vokste opp levde vi i et levende arbeidsmiljø, hvor vi hele tiden lærte av de voksne omkring oss, av den virksomhet som foregikk i heimen og rundt omkring heimen. I moderne boligmiljø foregår det mindre og mindre i heimen og utenfor nesten ingen ting. Det vi skal bruke i dag av mat og klær kommer ferdig pakket i plast og er laget av industri som er langt borte fra der hvor barnet bor. Barnets vekstmiljø er blitt sterilt. Vi kan ikke snu denne utviklingen, men vi må være klar over hva det er vi har tatt fra våre barn, og gi dem noe annet, et miljø hvor de kan vokse, hvor de kan være og hvor de kan gro opp til å klare så kompliserte samfunn som vi i dag lever i. Og det vi må gi dem er barnehager, daginstitusjoner, leikeplasser med voksen hjelp som kan få barna inn i et vekstmiljø. En annen ting vi kan gjøre i daginstitusjonene, er å la de funksjonshemmede barn komme sammen med andre barn. Det vil være av meget stor betydning, for det første for det funksjonshemmede, som kan lære av de andre hvordan tingene gjøres, som kan oppdras av en barnehagelærer som kan hjelpe moren med alle de problemer som kommer inn, og dessuten vil det være så forferdelig sunt for de andre barna. Moderne barn har lett for å være sentrum i familien, fordi vi har ingen syke lenger hjemme, vi har ingen gamle lenger hjemme, som skal tas hensyn til og tas omsorg for. Moderne barn har mistet en følelsedimensjon. De har aldri noen å ta seg av. I en barnehage med funksjonshemmede barn ville normale barn oppleve dette, og kanskje vi da i neste generasjon kunne oppleve en annen holdning til de funksjonshemmede enn den vi så ofte møter i dag. En annen

ting ved daginstitusjonene er naturligvis kvinnens mulighet for å gjøre en innsats i arbeidsliv eller i politikk. Landskvinnekonferansen vedtok for et par dager siden enstemmig denne uttalelsen som jeg herved vil levere som Kvinnesekretariatets forslag. Der lyder det: «Landskvinnekonferansen ber om at det blir utarbeidet en lov om daginstitusjoner for barn. Loven bør inneholde bestemmelser om at i kommuner med et visst antall barn skal det opprettes daginstitusjoner. Loven må gi en klar definisjon av ansvarsforholdet mellom stat og kommune for dekning av utgifter til reising av institusjoner og drift av disse. Staten må påta seg en vesentlig del av det økonomiske ansvar når det gjelder byggingen av institusjonene. For lønnsutgiftene i daginstitusjoner må vi innføre samme refusjonsordning i forholdet stat og kommune som for lærere i grunnskolen. Åpningstidene på daginstitusjonene må gis en slik ramme at den kan passe for de ulike arbeidstider som forsørgerne har. Behovet for institusjoner for barn i skolepliktig alder, hvor de kan gjøre lekser og leke under tryggende forhold før de går til skolen og etter skoledagens slutt til forsørgerne kommer hjem fra arbeid, må klarlegges.»

Ivar Leveraas, Oslo: Per Kleppe understreket sterkt i sin innledning at dette arbeidsprogrammet vil bli vårt regjeringsprogram etter stortingsvalget i høst, og jeg synes at vår problem nå er å skape tillit til at dette er et program som vi er villig til å gjennomføre. I programkomitéen sto vi overfor det dilemma, som også flere har påpekt, nemlig om vi skal lage et kort program som vi kan forvente at mange vil lese, men som ikke går inn på detaljene, eller skal vi lage en såkalt katalog hvor folk flest kan finne standpunkter på de fleste områder. Og vi kan vel si at vi har valgt å gjøre det siste med de svakheter og de sterke sider det har.

Jeg synes det er grunn til å minne om den diskusjon som er ført i fagforeninger og partilag i forbindelse med LO's handlingsprogram, i forbindelse med prinsippprogrammet og i forbindelse med arbeidsprogrammet. Når LO-kongressen er ferdig neste uke, så vil de programmer som partiets landsmøte og LO's kongress har vedtatt, være vårt grunnlag for arbeidet framover. Og det arbeidet som har foregått i fagforeninger og i partilag, er et arbeid som i enda sterkere grad gjør det nødvendig at disse programmene oppfattes av alle som forpliktende. Jeg synes at landsmøtet bør be partiets sentralstyre og landsstyre å utarbeide et klart program som Arbeiderpartiet vil sette i verk i løpet av de 100 første dagene det får regjeringsmakten. Det bør gå ut på at vi i løpet av de første 100 dager vil legge fram konkrete forslag for økt hjelp til utvik-

lingslandene, for tiltak i forbindelse med demokrati i arbeidslivet, til en skattereform som er mer lønnstakervennlig, for nedsettelse av pensjonsalderen, med en Nord-Norge-plan m. v.

Grethe Irvoll, Oslo: I 1915 holdt Kati Anker Møller sitt store foredrag om moderskapets frigjørelse, hvor hun gikk inn for legal abort og kvinnens rett til selv å treffe avgjørelsen. Etter 50 år har vi ennå ikke evnet å løse denne sak på en tilfredsstillende måte. Vi fikk en ny lov om svangerskapsavbrytelse for 4 år siden, men det er nå helt på det rene at den ikke har skapt den ensartethet og den rettferdighet som var tilsiktet ved innføring av loven. Ammerud partilag har fremmet forslag under punktet valgfrihet og like muligheter i arbeidsprogrammet om at setningen «en mer human abortlov innføres» erstattes med «fri abort innføres».

Partiets landskvinnekonferanse vedtok et forslag til ny abortlov for et par dager siden som i hovedsak går ut på fri abort for kvinner under 18 eller over 40 år. Dessuten for kvinner som tidligere har tre barn eller flere. Et skritt imot en liberalisering av loven, men etter min mening er heller ikke denne formulering tilstrekkelig presis og utvetydig i sitt innhold. Jeg tror bestemt at man vil få erfare at en slik bestemmelse bare vil føre til nye omgørelser av loven. Det er vel ingen som for alvor tror at det å gi uriktige opplysninger ved søknad om abort vil være noe hinder for kvinner som vil være i den håpløse situasjon å sette til verden et barn som hun verken har krefter eller mulighet til å bære fram, langt mindre til å gi det kjærlighet og trygghet som ethvert barn må ha krav på.

Det må være en menneskerett å bli født ønsket til verden. For å forhindre uønskede svangerskap må vi gå inn for at undervisning i seksuallivet og prevensjon gis bred plass i skolens undervisning. Og også at lærerne gis undervisning i å formidle dette stoffet til elevene og på et så tidlig tidspunkt som mulig. Jeg ber om at partiet i sitt arbeidsprogram tar et klart og utvetydig standpunkt når det gjelder denne saken. Det er nå på tide at kvinner blir ansett verdige til selv å treffe avgjørelse om å kunne gi sine barn rett til å bli født ønsket til verden.

Aksel Samuelsberg, Finnmark: Jeg er ordfører i en kystkommune hvor fiskeriene er den eneste næringsvei, og selvfølgelig er da kystens problemer og det som vedrører kysten av aller største interesse for meg.

Det første som ligger meg på hjertet er nettopp denne avfolkningen av småstedene. Denne prosessen fortsetter enten vi vil eller

ikke, men de mennesker som blir utsatt for den, de mennesker som bor på sånne steder som man ikke kan eller ønsker å investere noe mer i, de må ikke bli skadelidende. Den trygghet for samfunnet som vi har satt opp som motto for dette møtet, den tryggheten må være til stede også for dem som bor på slike steder som ikke har livets rett eller er redd for at stedet ikke har livets rett. Ut fra det er det jeg i grunnen har utformet et forslag som jeg gjerne vil referere her. Jeg har i grunnen satt dette forslaget til plan for bosetting og lokalsamfunn. Jeg ser at i arbeidsprogrammet under et annet punkt også er kommet et liknende forslag, men det har et litt annet innhold og jeg vil gjerne at dette forslaget jeg framlegger her vil inngå under det punktet jeg har satt fram her. Forslaget lyder slik:

«Når samfunnsutviklingen fører med seg at befolkningen må flytte fra et sted fordi samfunnet ikke er villig eller har mulighet til å investere de midler som er nødvendig for å opprettholde bosettingen på stedet, må de som flytter til nye bosteder få en reell erstatning for det tap de får på grunn av flyttingen.»

Når jeg har brukt dette uttrykket at de må få en reell erstatning, så kommer det av at vi fra tidligere har hatt noe som kalles flytningsbidrag. De mennesker som blir utsatt for den ulykke å være tvunget til å flytte fra steder hvor de har bygd opp sine hjem og hvor de har bodd og har investert alt sitt, de må ikke komme i den stilling at de skal være nødt til å få bidrag. Det er ikke det som skal være vår oppgave. Den solidaritet som vi her gir uttrykk for, den skal også gi uttrykk for at de mennesker som må flytte bort på grunn av samfunnsforholdenes endring, de skal være berettiget til en reell erstatning. De skal ikke trenge å starte med en større gjeld enn de hadde på det sted de bodde sist. De må gis muligheter til å starte opp på et nyt grunnlag med samme reelle mulighet.

Vi lever i dag i en krisesituasjon i fiskeriene, og denne krisesituasjonen er ikke naturgrunnlaget skyld i. Det er tvert imot overfloden. Dette at vi ikke har vært i stand til å følge opp og rasjonalisere fiskerinæringen. Vi har rasjonalisert vår flåte, våre muligheter til å fiske, og vi har til en viss grad rasjonalisert dette med å kunne produsere og utvikle nye produkter, men vi har i hvert fall ikke rasjonalisert avsetningsmulighetene. Jeg er veldig glad for at komitéen har tatt inn akkurat dette under punktet som går ut på at staten skal medvirke til en bedrift som skal ha til formål å selge produktene. Men jeg vil også si det slik at jeg er ikke helt tilfreds med at det bare står at de skal selge disse frosne produktene og at de muligens også vil ta opp arbeidet med de

andre produktene. Jeg vil gjerne at man skulle få inn der at alle fiskeprodukter skulle gå gjennom denne bedriften når det gjelder salg.

Vi har en god del med små-bedrifter, små fiskesamvirkelag, som har hatt en veldig kummerlig tilværelse. Det ser ut til at dette med produksjonssamvirke i våre fiskerier har fått seile sin egen sjø, og nå etter at den borgerlige regjering har tiltrådt så har vi ikke hatt særlig mye glede av samvirkebevegelsen innen fiskeriene. Jeg vil også der framsette et forslag og det lyder slik:

«Produksjonssamvirke innen fiskeriene må få nødvendig økonomisk og teknologisk bistand til rasjonalisering, modernisering og til driftskapital. På det salgsmessige område innenlands må det søkes samarbeid mellom fiskerienes produksjonssamvirke og forbrukersamvirkebevegelsen.»

Det er et felt som vi har forsømt ganske kraftig, og det er nettopp dette samarbeid mellom forbrukersamvirke og produksjonssamvirke. Det skulle være mulig innenlands både å lette omsetningen for produksjonssamvirke og skaffe billigere fiskevarer til våre forbrukere hvis man kunne få til et slikt samvirke og utnytte det på en skikkelig måte.

Fiskerigrensespørsmålet er av en så vital betydning for kystbefolkningen, og våre vitenskapsmenn på dette område har mer og mer gått over til den oppfatning at vi har en kystfiskestamme som er av så vidt stor betydning at den er verd å beskytte. Denne kystfiskestammen har sitt tilholdssted under kysten så å si gjennom hele året og den kan utsettes for stor beskatning hvis man har en fiskerigrense som går så nær land at den blir tatt av trålerne. De opplevde vi så lenge vi hadde 4-milsgrensen som gikk inn mellom de faste punkter på kysten, og etter at vi fikk den endringen med 6-milsgrensen og en grunnlinje mellom de ytterste punkter, så fikk vi et mye større oppvekstområde for nettopp denne kystfiskestammen, og det viser seg at det er i grunnen den som er rekrutteringen til det rike fiske vi nå har. Våre havforskere har jo spådd en elendig utvikling når det gjelder Lofotfisket, men nettopp dette at vi har en annen reserve å ta av gjør at vi ikke ser så veldig pessimistisk når det gjelder naturgrunnlaget i fiskeriene. Ut fra det har jeg også framsatt et forslag her som for så vidt er i samsvar med det Finnmark Arbeiderparti har i sitt program, og det lyder: «Fiske innenfor 12-milsgrensa må etter 1970 forbeholdes norske fiskere. Det må ved eventuelle reguleringsbestemmelser innenfor fiskerigrensa tas nødvendig hensyn til kystfiskernes interesser.»

Elsa Rastad Bråten, Kvinnesekretariatet: Det har gjentatte ganger vært sagt her at det skal være en intim sammenheng mellom arbeidsprogram og prinsippprogram. Vi må ikke i løsningen av de dagsaktuelle oppgaver innrette oss slik at vi forfusker eller umuliggjør langsiktige løsninger som er i samsvar med vår sosialistiske målsetting. Det er på et punkt hvor det er en smule divergens i selve grunnoppfatningen av hvordan vi skal løse de problemer som har med kvinnens stilling i samfunnet å gjøre. I prinsippprogram, i arbeidsprogram er det slått fast at vi skal arbeide for en reell likestilling mellom kvinner og menn i vårt samfunn. Men samtidig ser vi at det er strømmet inn en rekke forslag fra avdelingene om at man må sikre de hjemmeværende husmødres stilling, og det foreligger forslag om innføring av husmorlønn. Det er klart at vi står i den situasjon i dag at det fins en rekke kvinner i dette land som på grunn av omsorg for barn, er nødt til å arbeide i sitt eget hjem og er avskåret fra å kunne gå ut i arbeidslivet og få en inntekt der. Både fordi samfunnet har unnlatt å løse de oppgavene som er nødvendig for å gi dem denne frihet, og fordi arbeidsgiverne ikke er budd på å ta imot dem. Hvis kvinnene kunne følge sine lyster, så er det god grunn til å tro at vi i dag ville ha minst 200 000 flere kvinner i arbeidslivet. Vi hadde en foredragsholder på Landskvinnekonferansen som het Ove Lundevall, og som fortalte at når menneskene i dag har en så god økonomi som de har, så skyldes det først og fremst den store innsats som kvinnene gjør i arbeidslivet. Det skaper et økonomisk grunnlag som gjør at Sverige kan løse sine problemer innenfor arbeidsmarkedspolitikk, innenfor vanføreomsorg, når det gjelder eldreomsorg, helseomsorg i videste forstand. For det første så får de et økonomisk overskudd gjennom kvinnenens arbeid, for det annet får de den nødvendige arbeidskraften til å fylle de stillinger som i vårt land står og gaper tomme. Det er mange som har sitert, og jeg hadde lyst til å omskrive et sitat fra Shakespeare's *Macbeth*, hvor fruene sier så innstendig som hun kan at hun har ikke hatt noe med dette mordet på mannen å gjøre. Men så lar Shakespeare en av sine figurer si «Meg tykkes det at damen protesterer for meget», og jeg har en fornemmelse av at når mange menn i dag er så opptatt av den hjemmeværende hustrus stilling, så er det fordi de føler seg truet av den tendens til at de gifte kvinnene også går ut i arbeidslivet. Og det merkelige er at denne skapningens herre, som sier selv at han representerer den logiske fornuft, han svinger seg til de store lyriske høyder når det gjelder å forsvare sin posisjon som hjemmets hovedperson, som det står i et av forslagene. Jeg tror faktisk det er et forsøk på å skyve ansvaret for sin familie over på sin kone, at det er det som er

utgangspunktet for disse betraktningene. Det er liten grunn til å tro at barn i vårt samfunn først og fremst mangler morsomsorg. De mangler omsorgen av en far som har tid til å ta seg av dem. Og kunne vi innrette oss slik i vårt samfunn at foreldre med små barn virkelig fikk tid og råd til å ta seg av ungene sine på en forsvarlig måte, så ville mange av våre ungdomsproblemer være løst. I denne sammenheng har jeg også lyst til å nevne det forslaget om deltidsarbeid for kvinner som er satt fram. Deltidsarbeid vil selvsagt i en overgangstid først og fremst bety noe for kvinnene, fordi de har valget mellom deltid eller ingen tid i arbeidslivet. Men på lang sikt så må deltidsarbeid være et privilegium for mennesker som har andre vesentlige ting i sitt liv å ta vare på enn akkurat det å gå ut i arbeidslivet. Deltidsarbeid burde være en selvfølge, både for far og mor når en har små barn, men dette er framtidsmusikk. Men for å komme tilbake til utgangspunktet. Jeg er klar over at det eksisterer problemer som trenger sin løsning. Men vi må ikke formulere våre forslag slik at de binder utviklingen. Våre menn er jo også bl. a. opptatt av at vi skal ha hustrulønn og en skikkelig enkepensjon om de dør. Det er viktig for de kvinnene som i dag er i den situasjon at det er nødvendig for å sikre deres økonomiske eksistens, men vi er mer opptatt av å legge forholdene til rette, slik at vi kan få beholde mennene våre og slippe å bli enker i ung alder. Situasjonen er jo i virkeligheten den at dere som kaller dere det sterke kjønn, er jo så svake. Barnedødeligheten er større blant gutter. Ungdoms- og voksendødeligheten er større blant unge menn og voksne menn. Og vi er kommet så langt i vårt samfunn at vi driver våre menn til døde. Mens kvinnes levealder stiger år for år, så kunne Evang for et par tre år siden opplyse at nå begynte mennenes levealder å gå nedover. For to år siden var det allerede i 50-årsalderen en overdødelighet blant menn. For en tid siden sa han at nå var overdødeligheten av menn allerede begynt å gjøre seg gjeldende i 40-årsalderen. Dette kan verken dere eller vi være interessert i skal fortsette. La oss søke en løsning på våre problemer i øyeblikket, som kan skaffe småbarnfamiliene en økonomi som er til å leve av, og så legge langsiktige planer som gjør det mulig for menn og kvinner å løse samfunnsoppgaver og familieoppgaver i fellesskap i et sosialistisk samfunn.

Fredrik Hveding, Inn-Trøndelag: Jeg tror at det er tusener av mennesker i dette landet som, hvis vi kan takle vår distriktpolitiske målsetting, vil være meget glad for det. De problemstillinger og tiltak som tas opp i punktet om det nye bygdesamfunnet, det vil skape glede. I de kommende år venter de seg her mye av Det norske

Arbeiderparti. De venter at vi i distriktspolitikken — de venter at vi lever opp til de krav vi her stiller opp. Følger vi denne målsetting, så vil vi også bidra til å skape mer trygghet også for befolkningen i våre kyst- og fjellbygder.

Vi er vel alle enige om at i de strøk av landet hvor det er mulighet for det, så vil det naturlige bygdesentra gi tilbud til de enkelte som skal bo og ha sitt virke her. Gjennom en aktiv planlegging sentralt, fylkeskommunalt og i primærkommunene må vi sørge for at vi kan bestemme det bosettingsmønster vi mener er det riktige. Vi vil ikke, som Senterpartiet, fri til bygdesamfunnet ved at vi lover bedriftsutvikling i hvert eneste bygdesenter. Det er romantikk, det har ingen realitet i dagens utvikling. Med en politikk som intensjonene i programmet bærer preg av, kan vi stoppe tilstrømningen i stor utstrekning til pressområdene. Befolkningen i våre kyst- og fjellbygder er slett ikke kravstore. De er fornøyd med at det skjer noe, og jeg tror at de også sjøl vil bidra til og hjelpe til om samfunnet gjennom en planmessig politikk er med på å skape trygghet sammen med det øvrige fellesskapet, og at vi også her får trygghet i det fellesskapet vi har i våre kyst- og fjellbygder. Det som er helt klart er at vi gjennom vårt ærgjerrige program, også på dette felt, er med på å endre den igangværende utvikling til fordel for det utkant-Norge vi har foran oss. Vi må ta i bruk alle de virkemidlene de politiske organene kan nytte seg av, enten det måtte bli etableringskontroll eller andre tiltak for å påskynde et korstog for at bygde-Norge skal få nytt håp.

Før kveldsmøtet ble hevet opplyste dirigenten at det alt har tegnet seg 70 talere til møtet i morgen, og foreslo at det ble satt strek ved dem. Enstemmig vedtatt. Dessuten vedtokes, også etter forslag av dirigenten, at taletiden i den videre debatt i morgen settes ned til 5 minutter.

Møtet hevet kl. 22.00.

TIRSDAG 13. MAI 1969

Formiddagens forhandlinger.

Ordstyrere: *Leif Granli* og *P. Mentsen*.

Sekretær: *Randi Ihlen* og *Alv Jakob Fostervoll*.

Møtet ble satt kl. 9.00. Protokollene for møtene mandag 11. mai ble overensstemmende med beretnings- og protokollkomitéens innstilling enstemmig godkjent.

Deretter fortsatte debatten om arbeidsprogrammet. Første taler var *Leander Vargan*, Akerhus:

I løpet av de siste år mener jeg å ha merket en økende kritikk av Forsvaret, en kritikk hvor oppmerksomheten spesielt er rettet mot den pris vi betaler for Forsvaret, sammenholdt med den effekt vi får ut av det. Arbeiderpartiet bør føle seg kallet til å sørge for at det blir foretatt en studie av denne kritikken. Blir resultatet at alt er såre vel, så kan vi på sikker grunn og med saklige argumenter imøtegå kritikken. Blir resultatet at Forsvaret drives urasjonelt må vi selvsagt ta konsekvensene av dette. Som det framgår av motiveringen av forslaget fra faglig/politisk utvalg i Akershus, så har en ved et eneste rasjonaliseringstiltak som kun omfatter Forsvarets sentrale ledelse kunnet påvise en innsparing på om lag 600 personer. Dette skyldes ikke endret målsetting for Forsvaret, men er rett og slett en rasjonalisering, og denne sak har fått mange til å sperre øynene opp, og det er forståelig at en stiller seg spørsmålet om Forsvaret med nåværende organisasjonsmønster drives urasjonelt også på andre områder.

Rolf Hellem, Landsstyret: I programutkastet heter det om Forsvaret: «Forsvarets ressurser må utnyttes effektivt og rasjonelt.» Kortere kan det neppe utformes. Hva ønsker vi så å legge i denne knappe formulering? Enten vi liker det eller ikke er Forsvaret landets største arbeidsplass med sine 25 000 medvirkende. Jeg ser da bort fra innkalt mannskap. Derfor legger Forsvaret beslag på en vesentlig del av budsjettet. En for stor andel mener mange. Dette pålegger oss et særlig ansvar for at midlene utnyttes på en mest mulig fornuftig måte. Den indre utvikling i Forsvaret og demokratiseringsprosessen på landets største arbeidsplass er også vårt ansvar. For mange vil den framstå som den mest autoritære og mest udemokratiske arbeidsplass. Men midlene som kan myke opp dette forhold er der. Både samarbeidsutvalgene og tillitsmannsutvalgene. Om de skal svare til hensikten vil svært ofte bero på de militære lederne. En korrekt og høflig tone i forholdet befal og menige bør være et minstekrav. Ofte er det ikke slik. Forsvaret har en særlig slagside, når det gjelder overtallig personell, som også forrige taler bemerket. Dette alene understreker at det i dag ikke er balanse mellom kostnad og effektivitet. En må gjerne vise til Forsvarets rasjonaliseringstjeneste. Men spør hvor en kan finne innsparing på budsjettet, og noen hver vil bli svar skyldig. Med god grunn er det mange som stiller seg det spørsmål. Må vårt militære forsvar koste så mange penger? Jeg har med interesse lest det forslag som Vargan nå tok opp på vegne av Akershus Arbeider-

parti, om å nedsette en forsvarskommisjon. Men i likhet med sentralstyret, antar jeg at dette kan bli et for tungrodd og sendrektig apparat. Forsvarskommisjonen av 1946 brukte mer enn 3 år. Den gang forelå en bestemt situasjon, nemlig å bygge opp og forme et norsk forsvar på grunnlag av krigens erfaring. Situasjonen i dag er en ganske annen enn for 20 år siden. Men vi har visse erfaringer gjennom disse 20 år. Blant annet synes utviklingen å gå langt raskere enn forutsatt. Nytt materiell, endringer og omdisponeringer har funnet sted på løpende bånd. Men samtidig som en har innført noe nytt så synes det gamle å ha blitt med på lasset. Forsvarsorganisasjonens oppsvulmede stabsledd synes å lide av en elefant-syke. Den nye befalsordningen synes å ha skapt uro innen befalet, istedenfor tilfredshet. De skjevheter Forsvaret i dag er belastet med og som betyr ineffektivitet og sløsing med samfunnets midler, kan ikke rettes opp gjennom den alminnelige rullerende planlegging som sentralstyret antyder. Det igangværende Hauge-utvalg har heller ikke noe mandat til å vurdere disse problemer, heller ikke tjenestetid-utvalget. Jeg vil foreslå for landsmøtet:

«Arbeiderpartiet vil gå inn for at det oppnevnes et parlamentarisk utvalg som får i oppdrag med utgangspunkt i nåværende styrkemålsetting og innen utgangen av 1971 å vurdere om Forsvaret kan gis en bedre innbyrdes balanse forsvarsgrenene imellom og i forholdet forsvarsgrenene og heimevernet, som gir et mer rasjonelt og effektivt forsvar. Herunder må det legges vekt på at i alle ledd i forsvarsorganisasjonene gjennomføres moderne ledelse- og samarbeidsformer, og vurdere om Forsvarets fredsorganisasjon i sterkere grad enn hittil kan tjene det sivile samfunn, og vurdere om totalforsvaret er gitt den mest hensiktsmessige oppbygging.»

Jan Jacobsen, Vest-Agder: Likeverdprinsippet synes å være blitt en ledetråd for utformingen av utkastet både til arbeidsprogrammet og prinsippprogrammet. Det skulle indikere en større og dypere forståelse av hva vi som mennesker og medmennesker er verdt og hvilke felles livsverdier vi egentlig bør strebe etter, enten vi sitter med hvit skjorte bak direktørpulten eller står i kjeledress ved dreiebenken. Jo, det er inspirerende intensjoner som her legges til grunn for utformingen av en ny politikk. Dette at man nå virkelig vil gå til frontalangrep på forskjellsbehandlingen i alle forhold av livets tilskikkelser — enten det er på skolen, på arbeidsplassen eller hvor det enn måtte være. I det redigerte utkastet til prinsippprogram, punkt 23, heter det bl. a.: «Det politiske demokratiet må fornyes og levendegjøres ved en langt sterkere aktivi-

sering av de grupper som i dag er passive og ved at folkevalgte organer får en avgjørende innflytelse på utviklingen.» I dette ligger da en erkjennelse av at det politiske demokrati ikke er så reelt som det i et levende demokratisk samfunn bør være.

I tidligere tider — den gang arbeiderbevegelsen begynte sin store gjerning — var det arbeidsmannens tomme mage og undertrykkelsen som førte folk til politisk handling, og følgelig syntes nok motiveringen for et politisk engasjement å være langt klarere og enklere enn hva forholdet er i dag hvor samfunnsmaskineriet og styringsprosessen av denne synes å ha blitt så komplisert og uoversiktlig, slik at dette med politisk engasjement heller virker direkte frastøtende og skremmende enn tillitsvekkende og berettiget. Dette har også ført til den misforståelse at folk er mer opp-tatt av å produsere og konsumere tekniske statussymboler enn å være med på å påvirke utviklingen av denne til et redskap i menneskehetens tjeneste. Kort sagt, midlet er blitt målet i seg selv.

Jeg tror ikke det har noe for seg å lete etter noen bestemte syndebukker. Det vesentligste i denne sammenhengen må være at vi nå får øynene opp for denne skjeve og farlige utvikling, og ut fra denne erkjennelsen være villig til å skape likeverdige forhold for alle kategorier og grupper av vårt folk.

Per Eggesvik, Oslo: Der det svenske sosialdemokratiske parti hadde størst framgang ved siste valg, var i de store byene. En av årsakene til dette var at de hadde en klar politikk for utviklingen av disse områdene. Den politikk vårt parti akter å føre, særlig i Oslo og Akershus, synes jeg også bør komme fram i vårt arbeidsprogram. Arbeiderpartiene i Oslo og Akershus utformet foran siste kommunevalg et felles handlingsprogram, som bl. a. gikk inn for sammenslåing av Oslo og Akershus til ett fylke og etablering av utbyggingselskaper for en rekke felles oppgaver. Jeg vil ta opp forslaget fra Haugenstua partilag av DNA, som går inn for at Oslo og Akershus slås sammen til ett fylke, som går inn for utbyggingselskaper, for løsning av oppgaver i Oslo-regionen gis lånemuligheter på det innenlandske lånemarked og statsbankene, og av folketrygdmidler til boligreising og saneringsoppgaver kanaliseres til Oslo-regionen, og at avsnittet om den kollektive nærtrafikk utformes slik at i Oslo-området bør dette skje gjennom et kollektivt nærtrafikkselskap som alle offentlige og private trafikkselskaper skal være tilsluttet. Det at vi betrakter Oslo-området som en enhet, er en av forutsetningene for en bedre løsning av boligproblemet. En forutsetning er at samfunnet har mulighet for å erverve grunn til utbyggingsformål på en rimelig måte.

En side av boligpolitikken som har vært sterkt framme i debatten på dette landsmøtet er, som særlig Ronald Bye var inne på i den prinsipielle debatt, det som har med den unge families økonomiske situasjon å gjøre.

Boligmiljøet har også vært sterkt framme i debatten. Fler og fler begynner å forstå at boligpolitikk er noe mer enn å bygge opp 80 kvm. gulvflate, men at det også må omfatte alle andre elementer i boligmiljøet. På denne bakgrunn vil jeg ta opp forslag nr. 259, der det presiseres at også lekeplasser bør inn i vårt program på dette punkt, og videre at staten skal gi tilskudd til etablering og drift av lekeplasser, lekelederordninger og barnehager.

For å ta en helt annen ting til slutt som har med likhet å gjøre, så vil jeg ta opp forslag nr. 141 fra Lambertseter AUL, der det heter at det bør skje en revisjon av fengselsvesenet med sikte på humanisering og rehabilitering og at kriminalomsorgen i frihet skal styrkes.

Truls Gerhardsen, Oslo: Ved gjennomgåelsen av et så omfattende og interessant dokument som utkastet til arbeidsprogram er blitt, gjør sikkert mange den oppdagelse at dens viteområde og interessefelt blir små, sett på bakgrunn av den helheten som preger programmet.

Når det gjelder de enkelte saker er det spesielt tre jeg vil berøre. For det første gjelder det den generelle nedsettelse av pensjonsalderen til 67 år. Det er all grunn til at landsmøtet bør vurdere prioriteringen av en senket pensjonsalder i forhold til et alternativt forslag om å beholde 70 år og heller satse de 600 millioner kroner pr. år nedsettelsen er beregnet til å koste, på å øke minstepensjonsgarantien. Hensikten skulle være at alle de som oppnår aldersgrensen uten full opptjeningstid får en bedre og tryggere økonomisk alderdom. Eller for å si det annerledes. Når senkingen foretas må den enkeltes økonomiske grunnlag være av en slik karakter at de pensjonerte får full utnyttelse av velstandsutviklingen. I et slikt alternativ kan det komme på tale en gradvis nedtrapping av pensjonsalderen, eventuelt til 69 år i den kommende stortingsperiode. Under alle omstendigheter må det åpnes adgang til tidligpensjonering for spesielle grupper. For disse kunne det være en tanke å utrede spørsmålet om en frivillig tidligpensjonering i pensjonsfondets regi.

Ved planlegging av nye boligfellesskap må det være et avgjørende mål at alle generasjoner kan trives og at de kan møtes. I prinsippet bør hvert boligfellesskap være et representativt utvalg av de aldersgrupper vi har i samfunnet, ikke som nå et samfunn av jevngamle.

Det må bygges slik at alle aldersgrupper kan flytte inn. Generasjonskontakten kan bevares ved å gi fortrinnsrett til pensjonsleiligheter til de unges foreldre. Det bør også overveies et adopteringssystem for enslige gamle hvor nærboende yngre gir hjelp og bistand. Dette vil kanskje kunne lette noe av presset på alders- og pleiehjem. Arbeiderpartiet må presisere at det er samfunnets, dvs. de offentlige myndigheters ansvar å bygge tidsmessige daginstitusjoner, ungdomslokaler og samfunnshus.

I kapitlet Trygghet i forandringen heter det under avsnittet Tryggere og bedre arbeidsplasser: «Varselfristen ved nedlegging, innskrenking eller større omplasseringer innen en bedrift må bli så lang at myndighetene finner tid til løsninger som kan godtas av alle parter.» Jeg foreslår et tillegg til dette avsnittet som lyder: «Meldeplikten forut for innskrenkninger eller nedleggelse må innskjerpes ved lov om erstatningsplikt til de berørte arbeidstakere der fristen ikke overholdes. Slike erstatninger må førsteprioriteres ved konkurs.» Vi har klare bestemmelser i avtaleverket om informasjon, men i de siste årene har vi sett skremmende eksempler på hvordan arbeidsgiverne neglisjerer disse. Misligholdelse av avtaleverket på dette felt gjør det tvingende nødvendig å få disse trygghetsspørsmål låst fast ved lov.

Idar Eliassen, Oslo: Dette at alle skal ha en reell mulighet til å være med å bestemme høres fint ut, men er det den virkelige sannhet? Vi industriarbeidere har rett til å spørre: Blir vi i stor nok grad hørt? Blir vi i stor nok grad gitt de muligheter vi skulle ha krav på? Svaret må bli et utvetydig nei. Vi kan påvise at vi som er beskjeftiget i industrien er klart og økende underrepresentert. Vi har fått dette klart bevist gjennom nominasjonene til høstens valg. Vi vil sikkert i morgen få dette bekreftet ved valgene her. Vi har snart ikke bruk for den mann eller kvinne i det politiske liv som arbeider fra kl. 7 til 16.30 til annet enn å stemme ved valgene. Er samfunnet vi lever i nå blitt så innviklet at den alminnelige mann eller kvinne ikke har vett nok til å sette seg inn i dets funksjoner og kunne være med å forme det videre? Har vi fått slik ærefrykt for eksperter at vi tror det bare er dem som kan ha politisk innsikt? Den alminnelige arbeidende norske mann og kvinne er i ferd med å pådra seg politiske mindreverdighetskjensler. Kunne vi enda få utryddet den blåøyde tro på at f.eks. historie i hovedfag gir en allverdens innsikt og nøkler til å løse verdensproblemer! Norges historie etter 1814 har bevist oss at en professor ikke er mer klarsynt politiker enn den enkle bonde eller arbeider. Nå kan vi kanskje si at utdannelsessamfunnet har de

beste hjernene og at de fleste som vil kan få skolegang, og det er jo noe av det beste arbeiderbevegelsen har oppnådd. En undersøkelse foretatt nå nylig viser likevel at 75 prosent av befolkningen har bare folkeskole eller framhaldsskole, mens 1 prosent har universitetsutdannelse. Ser vi på partienes styrer, tenker jeg at vi snart skal finne at prosentfordelingen er noe annerledes. La oss snart gjennomskue de fine ord og talemåter som nå benyttes i politikkers verden. La oss bli kvitt mindreverdigetskjenningen og aktivisere oss i det politiske liv. Jeg tror vi har noe å gi. Dette er et problem partiet må ta alvorlig, ellers vil vi få en stadig større del av vår bevegelse som en sovende passiv masse.

Olav Gjærevoll, Stortingsgruppa: Radikal politikk er ikke å forsøke å gjenopplive gamle politiske lik, men å gripe morgendagens oppgaver og finne løsninger på dem. Ved sin virksomhet skaper mennesket selv nye problemer. Vi utnytter naturen og dens ressurser. Men vi vet at disse ressursene er begrenset og de skal strekke til for stadig flere. Selv om det skulle lykkes å demme opp for befolkningseksplosjonen, er det helt åpenbart at hvis vi fortsetter med en kontinuerlig forringelse av vårt ytre miljø, så er det et uhyggelig perspektiv. Fra våre oljefyringsanlegg kommer det årlig en dusj på 250 000 tonn svovelsyre utover Norge. Vi har forurenset og forgiftet Oslo-fjorden, Iddefjorden, Frierfjorden for å ta noen eksempler. I Østlandsfylkene Østfold, Akershus og Vestfold er de aller fleste vassdrag tildels sterkt forurenset. Glomma er blitt Norges lengste kloakk. Passvikelva er kommet i faresonen. Så å si hver eneste dag leser vi om forurensninger i avisene. Sjøpelmengden stiger med omtrent samme prosent som nasjonalproduktet. Det er åpenbart at vi kan ikke fortsette med å slippe stadig mer farlige forbrenningsprodukter ut i atmosfæren. En atmosfære som er felles for alle på denne jord. Vi kan ikke fortsette med å gjøre elver til klokker og sjøer og fjordbassenger til septiktanker. Vi kan ikke bruke opp den gode jord til andre forhold. Vi kan ikke drive kjemisk krigføring mot oss selv. Vi må ta vare på vårt ytre miljø på en mer fornuftig måte. Vi kan vel fort bli enige om at for den menneskelige velferd er trivselen av avgjørende betydning. Og en betydelig del av vårt trivselsgrunnlag finner vi i den natur som omgir oss. Dette betyr at vi må forvalte vårt livsrom og våre arealer ikke utelukkende ut fra en økonomisk vurdering. Trivsel kan ikke måles i kroner og ører. Det jeg her har nevnt er bakgrunnen for at arbeidsprogrammet har fått et eget avsnitt om vernet av vårt ytre miljø, og som bakgrunn for den kampanje som LO og DNA satte i gang i januar. Kampanje-

resultatet viser at det er en veldig interesse for disse spørsmålene. Jeg kan opplyse at mellom 350—400 000 har sluttet seg til den, og det til tross for at Bergen har sviktet stort. Saken har vært behandlet i 700 fagforeninger og 600 partilag og i et stort antall andre foreninger. Vi trenger et moderne lovverk, men det er ikke nok. Vi må alle være aktive i vernet av vårt ytre miljø. Og etter mønster av den storstilte aksjonen som forsikringsselskapet Folksam har i gang i Sverige, planlegger nå Samvirke sammen med LO, Landsbanken og Norsk Folke Ferie en landsomfattende miljøvernaksjon. Over alt skal man ta sikte på å danne aktivgrupper som skal ta opp de lokale problemer og oppgaver til debatt og til konkret løsning. På samme måte som Folksams aksjon — en aksjon som har mobilisert noe sånt som en kvart million ungdom i Sverige — så vender den norske aksjonen seg også til alle i vårt land. Det vil likevel ligge en særlig sterk oppfordring til alle ledd i vår bevegelse om å gå aktivt inn for løsningen av de konkrete oppgaver. Oppgavene vet vi er både små og store. Men i én sum så omfatter de vernet av det miljø som er en forutsetning for vårt liv og i enda høyere grad for våre etterkommere. Vi kan ta lærdom av det som er skjedd ved miljøødeleggelsen i Mellom-Europa, og unngå de store feil som der er gjort. Det er sikkert spennende å erobre månen, men den erobringen hjelper oss lite hvis vi samtidig forurenser, forgifter og forbruker denne klodes naturressurser.

Leif Eritsland, Rogaland: Vi har i andre forbindelser under dette landsmøtet snakket om utviklingsland og utviklede land. Jeg vil ikke karakterisere Norge som et utviklingsland, men jeg vil påstå at blant de utviklede land så er Norge verdens største petitland når det gjelder utbygging av veinett. La meg med en gang innrømme at Norge er også et av verdens vanskeligste land rent topografisk sett når det gjelder både utbygging av veier og jernbaner. Vi har jo selvsagt begge ting, men ser vi oss i relasjon til andre land på kontinentet hvor vi har nærings-, handels- og dermed også samferdselsforbindelse med, så vil vi legge merke til to iøyenfallende forhold. For det første er jernbanene i disse land utnyttet til det ytterste når det gjelder kapasitet og da i første rekke for tung transport. For det andre har de veier som er dimensjonert til å ta den overskytende tungtrafikk som er nødt til å gå på veiene. Jeg vil for letthets skyld benevne disse veiene under ett begrep motorveier. I beste fall vil det ta 50 år før vi kunne få et liknende veinett her i landet. For vårt land er forholdet at vi har jernbaner som ligger der godt dimensjonert for tungtransport, men en stor unyttet kapasitet. Og dette er grunnet manglende

samfunnsmessig regulering av samferdselen. Vi har også veier, men vi har ikke en eneste vei som er bygd for den tungtransport som veiene i dag likevel oversvømmes med. Det har hittil vært oss umulig å få kostnadsberegnet hva denne trafikken koster vårt samfunn. Men vi vet likevel fra undersøkelser, vitenskapelige undersøkelser som er foretatt i USA, at det koster noe, og som et eksempel vil jeg her nevne at disse undersøkelser viser at en eneste trailer med 12 tonns akseltrykk ødelegger veiene like meget som 160 000 personbiler med et akseltrykk på 0,6 tonn. Disse forsøkene er gjort på permanente betongdekker. Tallene hadde blitt noe helt annet hvis de hadde blitt utført på det veinett vi opererer med her i landet. Det er kommet inn flere gode forslag i denne saken. Jeg går ut fra at redaksjonskomitéen vil se på dem. Det ble imidlertid lagt fram et forslag på representantenes bord i går. Hvor det kommer fra er ikke helt klart for meg, men jeg fant at dette var så pass godt formulert for det syn jeg har på denne sak at jeg vil gå inn for dette forslaget.

Det er et forhold som det i forbindelse med denne sak kan være på sin plass å peke på. Det har noe med dette å undergrave jernbanens stilling i dag, som vi faktisk er med på. I havneloven har vi bestemmelser om noe som heter trafikkavgifter og som går til utbygging av havneanlegg i landet. Det merkelige er imidlertid at her i Norge blir alle varer som blir ført inn i Norge, også med jernbanen, pålagt disse havneavgifter. Altså avgifter som subsidierer havneutbyggingen i Norge. Jeg mener vi her må stille opp på linje med andre land, og jeg har da tillatt meg å foreslå at følgende forslag blir oversendt landsstyret, idet jeg mener at denne saken er så spesiell at det vil ikke være riktig å belaste redaksjonskomitéen med dette.

«Alle varer som innføres i landet i jernbanens godsvogner må fritas for trafikkavgifter som nyttes til å subsidiere havnenes utbygging i Norge.»

Finn Arne Eriksrud, Hedmark: Mennesket er i dag ofte fanget av sitt eget miljø. Typiske trekk er at det er vanskelig å oppnå kontakt og til å øve innflytelse på vårt eget miljø. Det var dette Karl Marx kalte fremmedgjøring for over 100 år siden, og som i dag gir seg utslag bl. a. i arbeidslivet. Kravet om at demokratiet må omfatte alle deler innen samfunnslivet, er vårt mottrekk til den fremmedgjøringen som finner sted. Det er nemlig en nødvendighet for mennesket å føle at det betyr noe for samfunnet. For å oppnå dette må det kunne øve innflytelse over sitt miljø og over sin arbeidssituasjon. De må få makt og de må tillegges

ansvar. At de som i dag har fått sin makt gjennom en tilfeldig fordeling av kapital skal ha det hele og fulle herredømme over en bedrift, svarer ikke til vår tids oppfatning av demokratiet. Bedriftsdemokratiet er ingen ny sak innen arbeiderbevegelsen. Likevel har vi ikke på noen måte klart å rokke ved de maktforhold som i dag eksisterer innen bedriftene. Det utkast som foreligger til arbeidsprogram om bedriftsdemokratiet må kunne styrkes vesentlig. De enkelte representanter har på sitt bord et notat fra AUF som peker på hvordan vi kan styrke denne programposten. Det gjelder for det første innholdet i bedriftsdemokratiet om styringsrett o. l. Det andre gjelder behovet for en systematisert strategi. Jeg er redd for at programforslaget vil innebære en ordning med de ansatte i mindretall i bedriftsforsamlingen. Dette vil lett kunne føre til en situasjon hvor de ansatte blir sittende mellom barken og veden. I en slags fastlåst forhandlingssituasjon hvor motsetningene blir gjenopprettet fordi makten sitter på den gale siden av bordet. En slik ordning vil lett kunne bli en fiasko og således bli et godt argument mot en ytterligere demokratisering av arbeidslivet. Det er derfor nødvendig å få en avklaring på dette punktet.

I kommende programperiode burde det også bli mulig å få satt en stopper for de juridiske spissfindigheter i forbindelse med overføring av styringsretten. I realiteten er det politikk det dreier seg om og ikke jus. Et annet viktig punkt må være at de offentlige bedrifter blir gjort til gjenstand for en omlegging av organisasjonsformen. Det bør også i kommende periode vedtas en rammelov, som bl. a. sikrer de ansatte styringsretten og kapitaleierne deres passive eierrettigheter. I første omgang vil det kanskje være rimelig å foreta en praktisk begrensning, slik at loven omfatter bedrifter med mer enn 50 ansatte som i realiteten omfatter ca. 6 prosent av våre bedrifter. Iallfall er det av avgjørende betydning å få til det fulle bedriftsdemokrati i de offentlige bedrifter med et styre valgt av og blant de ansatte, men med en bred representasjon fra de folkevalgte organer. Bedriftsdemokratiet betyr ikke bare et skritt videre i vår demokratiseringsprosess, men det vil kunne bli en effektivisering og styrking av de disposisjoner som blir foretatt innen bedriften. Vi må derfor få en slutt på den oppfatning som går ut på at næringslivets interesser betyr kapital og dens interesser. Det er en uholdbar oppfatning i dagens samfunn. Næringslivets interesser i det moderne samfunn betyr interessene for alle innen bedriften. Det er derfor nødvendig å mobilisere alle krefter innen en bedrift for å kunne ta de best mulige avgjørelser til beste for bedriften og samfunnet. Det engasjement og den innsikt som kan hentes fra arbeidsplassen må derfor oppvurderes. Et reelt bedrifts-

demokrati vil kunne skape større trivsel, det vil kunne utløse initiativ, kunnskap og innsats til fordel for alle innen bedriften og samfunnet som helhet. Bedriftsdemokratiet må derfor bli et hovedkrav i den perioden vi går inn i, og arbeidsprogrammet bør derfor endres i samsvar med dette.

Bjarne Mørk Eidem, Sør-Helgeland: Det er ofte slik i en så kort debatt så vil man komme med kritiske bemerkninger til det programforslag som er lagt fram. Jeg vil gi uttrykk for min glede over det programmet som er kommet. Det viser nye linjer som vi må være glad for. Det er en ting jeg er spesielt glad for, og det er det som står om at de folkevalgte stilling skal styrkes betraktelig. Slik formannskapsloven er i dag, er den en stor hindring for dette. Og denne må revideres ganske raskt.

Det er også noe jeg vil ta opp i programmet, og det er demokrati i skolen, som jeg synes er svært vesentlig. Men for at dette skal kunne gjennomføres er det av vesentlig betydning at de som skal utøve skoledemokratiet blir opplært i de spilleregler som gjelder. Slik forholdene er i norsk skole i dag — jeg tenker spesielt på grunnskolen — så er dette ikke mulig. Samfunnsfagene har i dag så liten plass i det skolemønsteret vi har og jeg vil derfor tillate meg å foreslå innarbeidet følgende setning i programmet: «Samfunnsfagene får et høyere timetall i hele grunnskolen.»

Syketrygd og syketrygdlovene var et av de største sosiale framskritt vi har hatt i dette landet. Men slik den loven er i dag så dekker den ikke alle utgiftene. Trygdekassen refunderer f. eks. ikke hele det utlegget pasienten har ved konsultasjon av lege. På hjemstedet mitt får de 11 kroner av 19. Det er bare 8 kroner mellom, men for dem som bare har trygden å leve av, er dette svært lite. Derfor har Sør-Helgeland Arbeiderparti foreslått at det blir lovbestemt fri legehjelp og fri medisiner — de medisiner som er forordnet av lege. Dette tar spesielt sikte på de i samfunnet som bare har trygden å leve av. Hjemmesykepleien er en ny ting som er kommet til i det siste. Dette har fått meget stor betydning, særlig i utkantkommunene, men den uensartede praktisering har ført til visse skjevheter. Det er av den største viktighet at denne hjemmesykepleien bør utføres i offentlig regi. I det distrikt jeg kommer fra, Søndre Helgeland, har jordbruket i den siste 10-årsperioden hatt en kraftig vekst. Dette ikke minst på grunn av den veiledning som har vært gitt og den politikk som er ført på jordbruksfronten. I de siste årene er det imidlertid kommet inn en ting som har satt et ganske kraftig skudd for baugen for denne jordbruksutviklingen. Jeg tenker på to-prissystemet. Og selv om denne

trusel om topris-systemet fikk et grunnskudd i og med statsråd Lyngstads svar på stortingsmann Holens interpellasjon i Stortinget, så er det fortsatt ikke ro om dette.

Hvordan virker så dette topris-systemet? Jo, de som har mye, de som har en stor buskap og en stor gård, de vil ikke tape noen ting på det, men de som har fått utarbeidet sin driftsplan og som er iferd med å bygge opp en buskap og som kan få til et bærekraftig bruk, de blir rammet. Derfor ville det ha vært veldig fint om det hadde vært muligheter for redaksjonskomitéen å innarbeide en setning i programmet gående ut på at topris-systemet løser ikke den overproduksjon av melk som vi har i dag.

Når det gjelder fiskeriene, så har vi ikke hatt noen form for veiledningstjeneste. Iallfall ikke i offentlig regi. Hadde vi hatt den samme veiledningstjeneste for fiskeriene som for jordbruket, så tror jeg det kunne ha sett mye annerledes ut i kyst-Norge enn det gjør i dag. Derfor har Sør-Helgeland Arbeiderparti fremmet følgende forslag: «Fiskeriene stilles på samme linje som jordbruket når det gjelder veiledningstjenesten.»

For å kunne bo i en utkant så er det svært vesentlig at samferdselen er godt utbygd. I forslaget til arbeidsprogram står følgende: «De samlede bevilgninger til veibygging må fortsatt økes med særlig vekt på de store gjennomgangsveier.» Dette er Sør-Helgeland Arbeiderparti fullstendig enig i, men vil gjerne ha tilføyed en setning til denne som lyder: «og tverrforbindelser som knytter kystdistriktene til hovedårene i innlandet». Det hjelper ikke om jernbane og riksvei går side om side i innlandet, dersom vi ikke har tverrforbindelsen fra kyststrøkene.

Klaus Halvorsen, Aust-Agder: Vi vet at giftealderen er svært synkende. Det fører ofte til at den unge familie ikke får anledning til å skaffe seg den nødvendige kapital for å skaffe seg en leilighet eller en bolig. Svært mange av disse bruker 40 prosent av sin brutto inntekt til boutgifter. Da kan man snakke om en gruppe i samfunnet som har en lav levestandard. Det er selvfølgelig ikke bare de unge familier som har problemer i boligsektoren i dag. Det gjelder vel generelt for mange mennesker. AUF i Aust-Agder har i et forslag til arbeidsprogram hevdet at det er en menneskerett å ha et sted å bo, og ber om at det blir grunnlovfestet. Den støtte som blir foreslått i arbeidsprogrammet med 85 prosent over Husbanken og 100 prosent til de vanskeligst stilte grupper, er et godt skritt på veien. Jeg tror at svært mange familier må komme inn under den begrensning som er 100 prosent, men det løser ikke problemet. For det første bør de samlede utgifter til bolig til husbygge-

rens samlede bokostnader komme inn, ikke bare boligen. Man vet hvor mye tomter koster. Likeledes skal det betales avdrag og renter. Samfunnet må i mye sterkere grad gi direkte støtte til de unge familier og til de vanskeligstilte i samfunnet. For det må være en menneskerett for alle å ha et sted å bo.

Man merker i svært mange kommuner hvilken lav prioritering friarealer og lekeplasser får i et bomiljø. Svært mange myrer og fjellknauser blir lagt ut til friarealer og til lekeplasser for barn. Det må være samfunnets oppgave — og det tror jeg må bli statens og ikke kommunenes oppgave — å legge til rette og opparbeide disse områdene. Tomteprisene er selvfølgelig en helt vesentlig faktor i denne sammenheng.

Det er gledelig det klare utsagn som står i arbeidsprogrammet om at grunneierne ikke skal ha profitt av samfunnets investeringer i området. Svært mange av disse ting vil kreve penger. Det vil derfor være nødvendig, etter mitt skjønn, at samfunnet i mye sterkere grad overtar bank- og kredittvesenet. Vi vet at bankbygg som er bygd i Oslo for ikke lang tid tilbake kostet like mye som det som distriktenes utbyggingsfond har til disposisjon. Vi vet at forretningsbankene i Norge i dag disponerer like stor kapital som det samlede statsbudsjett. Det er ingen i denne forsamling som tror at forretningsbankene disponerer pengene ut fra samfunnets beste investeringer. Derfor vil det være riktig av Arbeiderpartiet i dette programmet for 1970/73 å gå inn for overta forretningsbankene til samfunnets beste.

John Sjursø, Vest-Agder: Situasjonen for utdanningssøkene ungdom er i dag slik at det stort sett er den enkelte ungdoms sosiale og økonomiske forhold som avgjør hvorvidt vedkommende skal få den utdanning han eller hun er interessert i. At enkelte av elevene ved yrkesskolen i Kristiansand har måttet skulke skolen for å livberge kone og barn, forteller litt om hvilken situasjon enkelte kan komme opp i.

En stor gruppe ungdom i dag blir avspist med 1800 kroner i borteboer-stipend hvert år. Dette er et urimelig forhold. I den kamp arbeiderbevegelsen skal føre for å omforme samfunnet er det viktig at vi tar parti for dem som er urettferdig behandlet. En stor del av den utdanningssøkende ungdommen utgjør en slik gruppe. Det må ikke bare være en begrenset del av de unge som får anledning til en utdanning de sjøl er interessert i. Dagens forhold er slett ikke så idylliske som mange gjerne vil tro. Men skal samfunnet kunne sette full kraft bak kravet om å hjelpe de som trenger det mest, er det en merkesak vi må skyve i forgrunnen,

nemlig samfunnets overtakelse av bank- og kredittvesenet. Arbeiderpartiet har i en årrekke fremmet forslag om nye statlige hjelpemidler hver gang de private finansieringsinstitusjoner viser seg utilstrekkelige. I arbeidsprogrammet foreslås opprettet en statlig forretningsbank og et finansieringsinstitut for vekst og omstilling i næringslivet. Per Kleppe sa i sitt foredrag i går at de folkevalgte organer må ha kontrollen. Det synes vanskelig å gjennomføre dette om en begrenser innsatsen med å skape full kontroll til å opprette et statlig organ hver gang de private ikke makter oppgaven. Dette løser kanskje næringslivets problemer, men betyr ingen prinsipiell omlegging. Mye makt er fremdeles i hendene på ikke-folkevalgte organer. Hvorfor skal vi ikke kunne ta skrittet fullt ut. Hvis samfunnet får styringsretten over de store kapitalressursene, vil en kunne sette inn kreftene der de er mest påkrevd, bl. a. ved å hjelpe dem som lider under ulikheter. I dag er det snevre gruppeinteresser som ligger til grunn for investeringene. Vi må programfeste samfunnets overtakelse av kredittvesenet i løpet av neste 4-årsperiode. Dette er en av forutsetningene for større likhet.

Thor Lund, Aust-Agder: Før regjeringsskiftet i 1965 var de borgerlige partier sterkt opptatt av det kommunale selvstyre. De hevdet at Arbeiderpartiet undergravet de folkevalgtes innflytelse. Vi har ikke merket noe til noen som helst forbedring på dette området. Det står dårligere til med økonomien i kommunene i dag enn på lange tider, og dermed også de folkevalgtes innflytelse. Jeg er glad for det program som er lagt fram og som sikkert vil rette på mange av disse forholdene. Men jeg vil ta for meg et par poster i programmet:

Det gjelder først avsnittet om fylkeskommunene. Under avsnittet For folkestyre mot fåmannsstyre står det: «Gjennomføre direkte valg til fylkestingene og vesentlig større makt til de folkevalgte på fylkesplanet.» Hvis ordet vesentlig større makt betyr at vi skal få en deling av ledelsen på fylkesplanet, er jeg enig i det. For det vi trenger er en deling hvor de folkevalgte må ha sin egen administrasjon bygget opp omkring fylkesordføreren. Vi kjenner jo alle til hvordan fylkeskommunen arbeider i dag og hvordan den velges. Det er ved indirekte valg, og det er ikke demokratisk. De fleste kjenner også til at de folkevalgte ser ikke fylket som en enhet, de trekker til sin del av kommunen de er representert fra. Det er ikke i pakt med utviklingen. Vi må ha en fylkeskommune bygd opp omkring fylkesordføreren og hvor da fylkesmannen bare er kontrollerende art, slik som overfor kommunene. Under avsnittet

moderne samfunn står: «bare en skjønnsrett for hvert lagdømme.» Som vi kjenner til er skjønnsretten i dag sein og treg. Skal vi få det over hvert lagdømme, blir det altfor store områder og det vil vel heller gå meget senere. Jeg vil derfor tillate meg å sette fram forslag om at «lagdømme» forandres til «fylke».

Blant de mange forslag som er kommet inn er nedsettelse av pensjonsalderen til 65 år. Programforslaget går inn for 67 år, men jeg er overbevist om at det vil bli en stor skuffelse blant arbeiderne rundt omkring på arbeidsplassene i Norge hvis vi ikke får en formulering som peker mot en nedsettelse til 65 år. Det er særlig for de som har de tyngste jobbene, den lengste arbeidstiden og som regel de dårligste arbeidsforholdene og den korteste levealder det gjelder. Vi har mange i yrker i Norge i dag som ikke har noen særlig glede av å bli 70 år. De er fysisk nedslitte, og jeg kan bare nevne en historie fra den plassen jeg er hvor det skulle være en pensjonisttur for de eldre. Det var tre fulle busser, hvorav de to var fylt med enker. Det forteller litt om slitet og den skade det er på de helsefarlige bedriftene. Jeg støtter forslaget fra Aust- og Vest-Agder Arbeiderparti om nedsettelse til 65 år. Det er sagt fra statsråd Aarvik at det ikke vil komme til å stå noen strid om senkningen av pensjonsalderen til 67 år, og det er sikkert riktig. Det er ikke noe overbud vi ber om. Det er ganske enkelt et krav fra de som har de tyngste jobbene i samfunnet.

Harry Hansen, Østfold: Selve den sosialistiske idé er universell. Den kjenner ingen landegrenser, den kjenner ingen rasemotsetninger. Frihet, likhet og brorskap er de tre enkle ord de demokratiske sosialistene bygger sin grunnvoll på.

Jeg vil ikke ta for meg de deler av programmet som omfatter de innenrikse problemer. I stedet vil jeg rette søkelyset utad, ut mot den verden vi er en liten del i. De mange og store internasjonale problemer som krever sin løsning, kan virke for oss uoverkommelige, ja rett ut sagt, uoverstigelige. Men de gir også håp i kraft av det internasjonale samarbeid som allerede er i gang på så mange felter gjennom så mange kanaler og organisasjoner. Norges navn står sterkt internasjonalt sett. I sentrum av det som hender i dag står den norske ungdom, en ungdom som skal overta morgendagens verden, morgendagens Norge. Et stort ansvar vil bli lagt på deres skuldre. Det er oppgaver som vil komme til å kreve en helhjertet innsats, dette å ta opp kampen mot sult, mot død og mot undertrykkelse. Avstandene skrumper inn etter hvert. Det som skjer ute i verden angår oss. Det angår deg og det angår meg. Toleranse, åpenhet og brorskap. Det er lett å predike disse ord. Det er lett å

peke på at $\frac{2}{3}$ av verdens befolkning sulter eller ligger på sultegrensen. Men er vi, såvel Det norske Arbeiderparti som det norske folk motivert for å forstå den hjelp vi må tilby og være med på, når det gjelder utviklingslandene? Er vi motivert gjennom vår utdanning? Er vi motivert gjennom vårt partiarbeid? Jeg tror svaret må bli nei. Det vi lærer om verden for øvrig, får sin første spe utfoldelse på skolebenken, gjennom de geografibøker vi i dag ser avskrekkende eksempler på.

Alf Myhre, Hedmark: I Hamar distrikt har jernbanefolkene innledet et samarbeid med partiet som kanskje savner sidestykke i historien. Vi har i to år arbeidet med spørsmålet om å granske og studere norsk samferdsel og se om det er mulig å forandre og forbedre denne. Samordning og regulering er vi nødt til å bygge på her. Det må bygges på økonomi og sikkerhet i trafikken.

Vi har en kamerat som har satt seg inn i den vest-tyske «Leber-plan». Det er fagforeningsmannen Georg Leber som er samferdselsminister i Vest-Tyskland og han har lagt fram en plan som omfatter samordning og regulering av samferdselen. Denne Leber-plan forteller oss veldig meget. Den forteller at på de tyske landeveier løper de årlige ødeleggelser opp i verdier som tilsvarende Folkevognfabrikkens samlede årsproduksjon. Det er ganske stort. De tallene som nevnes over drepte og invalide er så høye, at jeg tør ikke nevne dem her. Vi begynner også å nærme oss slike forhold i Norge. Derfor er det nødvendig at vi satser på dette med regulering av norsk samferdsel. De enkelte samferdselsgrener klarer ikke dette på egen hånd.

Vi ved jernbanen er nettopp i ferd med å avslutte en 10-års rasjonaliseringsperiode, men vi er klar over at en samfunnsmessig regulering er nødvendig. Det samme er nødvendig for langtransporten med de tunge bilene. Det er anskaffet stadig større biler, men likevel overlastes de. Det er foretatt meningsmålinger i Vest-Tyskland som viser at det er stor stemning for en fornuftig regulering og samordning av samferdselen. Jeg tror at hvis vi i Norge satser på det, så vil det bli forstått av det norske folk. Vi kan risikere å måtte regulere vår skoleferie for at ikke veiene skal korke seg. Slike forhold har gjort seg gjeldende i Vest-Tyskland.

Øivind Hvattum, Oslo: I punktet bedre forhold til de eldre slæes fast at en vil gå inn for 67 år som pensjonsalder. Dette til tross for at vel det overveiende flertall av innsendte forslag til landsmøtet går ut på 65 år. Det samme er vel tilfelle når det gjelder LO's handlingsprogram. Der er det også utvetydig 65 år en ønsker seg.

Når man likevel har lagt seg på 67 år, skyldes det åpenbart økonomiske betraktninger, og jeg er villig til å akseptere det fordi det står i et avsnitt at etter nærmere regler kan enkeltpersoner eller grupper gå av før fylte 67 år. Men så sier en — og det er jeg svært uenig i — at disse grupper kan få lov å gå av før fylte 67 år, men med redusert pensjon. Det går ikke an!

Olav Brokke, Akershus: Jeg er kjent med et brev som er sendt fra Norske Elektrisitetsverkers Forening til Stortingets finanskomité der den nevnte fagforening peker på en rekke uheldige forhold i forbindelse med moms på elektrisk energi. Forhold som kan få meget uheldige følger for hele vår elektrisitetsforsyning og vår energipolitikk. Man må jo også si at det er påfallende at Regjeringen ikke har rådspurt de ansvarlige faginstitusjoner når det gjelder en så viktig sak. Regjeringens forslag går i korthet ut på at også el-energien skal pålegges 20 prosent moms, unntatt våre tre nordligste fylker.

Oljeprisene vil etter Regjeringens forslag stige med bare 6,36 prosent, fordi at oljen tidligere er belagt med omsetningsavgift på 13,64 prosent. I Norge konkurrerer som kjent el-energien også prismessig med oljen til boligoppvarming. En stor del av vår boligmasse har hel eller delvis elektrisk fyring og el-verkene har ved sin politikk stimulert til en slik utvikling. Først og fremst på grunn av vår rimelige vannkraft har det vært mulig å holde så lave strømpriser at vi har kunnet konkurrere med oljen. Men det store salget som vi har oppnådd, har også bidratt til å holde distribusjonsomkostningene nede. Den senere tids kapitalknapphet har krevd en større egenkapital av el-verkene når det gjelder nyinvesteringer, og dette i forbindelse med det stigende prisnivå har gjort det nødvendig for el-verkene å høyne sine priser de siste årene, slik at vi allerede nå må sies å ligge på streken når det angår den prismessige konkurranse med oljen. Regjeringens forslag vil med et slag forrykke denne balanse. — Jeg er meget redd for at det vil kunne innebære en masseflukt fra elektrisiteten som oppvarmingsmetode over til oljen. En slik utvikling vil harmonere dårlig med aksjonen mot luftforurensning. Som nevnt har en stor del av vår boligmasse elektrisk fyring, og spesielt eneboligene blir i dag bygget på en slik måte at en enten må bruke sentralfyring — som regel da med olje — eller elektrisk fyring, eventuelt kombinasjonen oljekamin/elektrisitet. Dersom elektrisiteten nå blir utkonkurrert prismessig, vil dette i svært mange tilfelle fordyre boligomkostningene med tusener av kroner. Regjeringens forslag er en meget kjærkommen gavepakke til oljeselskapene.

Jack Fjeldstad, Oslo: Sosialistiske Kulturarbeideres Forening er ikke mer enn så vidt startet og vi har ikke fått forhåndsdrøftet programmet. Foreløpig skal vi lytte og lære. Den nye Kulturarbeiderforeningen har i dag 150 medlemmer. Foreningen er også åpen for assosierte medlemmer som har talerett og forslagsrett, men ikke stemmerett. 17 av disse 150 er assosierte. Vi har også fått henvendelse fra Bergen, som ønsker hjelp til å starte en liknende forening der. Sosialistiske Kulturarbeideres Forening deltok for første gang i år i 1. mai-demonstrasjonen. Vi hadde utstyrt oss med tre transparenter og våre paroler var «Kulturarbeid krever investeringer, ikke almisser», «NATO ut av Hellas — Norge ut av NATO», «Et militærbudsjett er lik 100 kulturbudsjetter». Et par dager etter demonstrasjonen ble jeg ringt opp av en partifelle som fortalte at regnestykket var galt. Det skulle være 120 kulturbudsjetter. Nåvel, 100 eller 120, det peker i hvert fall på et misforhold. En forfordeling. Nære kulturoppgaver er blant annet forgang i byggingen av konserthus, en musikkhøgskole. Det bygges kirke etter kirke, men ikke et nytt teaterbygg er reist i løpet av de siste 50 år. Trøndelag teater trenger nytt hus. Det norske teater har egen tomt her i Oslo, men mangel på bevilgninger har gjort det umulig å bygge. Det er mange oppgaver å ta fatt på. Kulturgodene må ikke bare tilbys menneskene i de største byene og deres nærhet. Nord-Norge burde forlengst hatt sitt eget teater. Stipendieordningen til de kunstnere som ikke er knyttet til faste institusjoner må utbygges radikalt hvis vi skal kunne opprettholde en nasjonal kultur. Sosialistiske Kulturarbeideres Forening ser med forventning fram til Landsorganisasjonens kulturråd og vi håper på et intimt samarbeid.

Et lite apropos til demokrati på arbeidsplassen som dere debatterte så inngående i går! Det er bare i Nationaltheatrets styre det sitter representanter for arbeidstakerne, ikke ved noen av de andre teatrene. I den nye teaterkomitéen — Hellesten-komitéen — som skal trekke opp retningslinjene for teatrenes virksomhet, kanskje for år framover, er det ikke oppnevnt en eneste skuespiller eller instruktør. Det er unødvendig i denne forsamling å fortelle hvor inderlig vi ønsker en ny leder for Kirke- og undervisningsdepartementet. Det er vårt første og mest nærliggende mål. Sosialistiske Kulturarbeideres Forening skal like etter dette landsmøtet komme sammen med Oslo-partiet for å legge opp til hva de kan gjøre i den forestående valgkamp. Trygve Bratteli sa i sin tale ved landsmøtets åpning: «Vi hilser med spesiell oppmerksomhet den nye kulturarbeidernes forening. Mennesker som kommer til oss fordi de vil være med på å forandre samfunnet.»

Jeg takker hjertelig for hilsenen og hilser tilbake — ja, vi vil være med. Her er vi. Bruk oss!

Frank Johansen, Buskerud: Per Kleppe sa i sitt foredrag: «I skogbruket må vi legge grunnlaget for en økt produksjon og et tryggere arbeidsgrunnlag for den som arbeider i skogen. I motsetning til alle land i Europa, går tømmeravvirkningen i Norge stadig tilbake. Denne utviklingen må snus. Med det skogbruksprogram som er foreslått i arbeidsprogrammet, legger vi opp til en ny vekst i denne næringen!»

Etter min mening er utkastets formulering på dette felt for svak. Skogsarbeiderne er en av de yrkesgrupper som virkelig er i vanskeligheter i dag. I motsetning til de fleste andre arbeidstakere er det slik at avlønningen blir mindre og mindre etter hvert som de blir eldre. Hogstkvantumet blir naturlig mindre, og skog-eierne er ofte mindre interessert i å beholde dem. Stammehogst som innebærer en omlegging av hele driftsmåten må jo — sett fra den enkeltes syn — føles som en trusel mot deres eksistens. Høsten 1967 kom det melding om at enkelte skogeiere meldte sine hestekjørere ut av trygdekassen og lot dem bli såkalte selvstendige næringsdrivende. Enkelte skogeiere garanterte for kjøp av traktorer o. l. ja, enkelte til og med lånte arbeidstakerne penger til slike innkjøp. — Hva har skjedd? Har det skjedd en mentalitetsendring til det bedre? Nei, tvert imot. Arbeidstakerne falt utenom tariffavtalen og dermed hele det sosiale trygdesystem. Skogeiernes sparte de sosiale utgifter. Sagt med andre ord. I tillegg til alle andre vanskeligheter, mister disse skogsarbeiderne alle de sosiale rettigheter som møysommelig er opparbeidet gjennom fagorganisasjonen. Dette synes jeg peker på nødvendigheten av at de som arbeider i skogen sikres tryggere og bedre arbeidsvilkår og inntekter, samtidig som behov for en organisert omskolering av skogsarbeidere til andre yrker, ligger klart i dagen.

Et annet spørsmål i denne forbindelse er industriens behov for en jevn tilførsel av det råstoff som er i våre skoger. Samtidig må skogbruket sikres avsetning ved flerårige prisavtaler med adgang til de nødvendige justeringer. Her kommer de private kapitalinteresser inn på en slik måte at de gir mindre arbeidsinntekter, mindre avvirkning enn tilveksten, eller sagt med andre ord, det er forkastelig nasjonaløkonomisk ikke å utnytte de ressurser vi har i våre skoger. Vårt arbeidsprogram peker på behov for at stat og kommuner går inn for nødvendig oppkjøp av skoger. Det som er nevnt synes jeg nødvendiggjør en enda dristigere målsetting, og jeg har derfor fremmet følgende forslag:

I DNA's utkast til arbeidsprogram heter det «Stat og kommuner bør, når samfunnsmessige interesser gjør det ønskelig, kjøpe skog som kommer på salg.» Jeg foreslår dette endret til: «Når samfunnsmessige interesser gjør det ønskelig, kjøper stat og kommune skog...»

John Steffensen, Troms: Jeg synes programmet om fiskeriene bærer for mye preg av flåten og fiskerne. Vi må være klar over at vi i Nord-Norge nå står framfor en teknisk revolusjon både på land og sjø. På sjøen er vi kommet langt, på land er vi ikke kommet lenger enn til middelalderen. Vi må se dette i sammenheng. Vi har nylig vært i Bodø og prøvd å formulere forslag til ny Nord-Norges-plan. Hovedårsaken til at det bor folk i Nord-Norge, er at det er fisk i havet. Alt annet er uvesentlig, iallfall nord for Vestfjorden. Det store problemet har vært å omskape det som skjer i land — den moderne foredling må bygge på kontinuitet i råstofftilgangen. Jeg vil foreslå at følgende avsnitt i arbeidsprogrammet «Rasjonalisering av fiskerinæringen» går ut: «Sammen med fiskernes organisasjoner må myndighetene stimulere til bygging av båter for de fiskerier som vil gi best lønnsomhet på lengre sikt.» Det vil jeg erstatte med følgende: «Myndighetene må medvirke til utbygging av fiskeflåten under hensyntaken til de aktive fiskerne, industrien, industriarbeiderne og de lokalsamfunn som er avhengig av fiskeriene.»

Vi kan ikke lenger se på utbyggingen av fiskeflåten utelukkende under hensyntaken til lønnsomheten for fiskebåten og dens eier. Så mange er avhengig av og berørt av fiskerinæringen at en må finne fram til et helhetssyn som tar hensyn til hele næringen. Forslaget til arbeidsprogrammet bærer for mye preg av et program av og for fiskerne som yrkesgruppe. Ikke minst hensynet til arbeiderne i fiskeindustrien gjør at forslaget fra landsstyret må endres. Den foreslåtte endring virker ikke mot fiskernes interesser, men for hele næringens interesser.

Det er en ganske tilfeldig og planløs investeringspolitikk i en hel del av de tingene som skjer i Nord-Norge. Det er dette med utbyggingsfondet. Vi må få en styring. Vi må begynne å bestemme oss for bosettingsstruktur. Det snakkes om at for å gjennomføre nødvendige rasjonaliseringstiltak må utlånsrammen for Statens Fiskarbank økes. Det må også sikres finansiering av lån til foredlingsindustritiltak. Jeg vil foreslå: «Disse må utbygges under hensynet til en tidsmessig bedrifts- og bosettingsstruktur.» Jeg er klar over at det kan være en brannfakkellike dette, og det er dessverre —

etter mitt syn — oppstått en litt kunstig strid mellom tradisjonelt fiske og havfiske og industri. Vi må prøve å se alt dette under ett, vi må prøve å samordne dette.

Kjell Olsen, Tromsø: Det at Nord-Norge har større fraktutgifter enn landet for øvrig, har skapt store vanskeligheter for landsdelen.

Gjennomsnittsinntekten i Finnmark ligger på omkring 14 000 kroner, mens den i Oslo ligger på ca. 22 500 kroner. Og når gjennomsnittsinntekten i enkelte kommuner er så lav som 7—8000 kroner, så er det klart at når man i tillegg skal betale frakter som er atskillig større enn de har andre steder i landet er det en belastning både for dem som bor i landsdelen og for landsdelens næringsliv. Det er klart at dette må vi få bukt med. En subsidiering av fraktutgiftene i Nord-Norge kan ikke være for mye forlangt. Det er jo slik at landsdelens befolkning i dag er med på å subsidiere det underskudd som NSB går med. Da må det være riktig at vi også får en fraktutjevning i Nord-Norge.

Vi som bor i denne landsdelen har stor tro på dens muligheter, men det vi trenger er å bli likestilt med resten av landet både når det gjelder samferdselen, fraktene, priser og lønninger osv.

Reisefordelingene.

Formannen i Reisefordelingskomitéen, meddelte at komitéen har avsluttet sitt arbeid og har i møte i dag vedtatt å avgi følgende innstilling for landsmøtet:

Til landsmøtet er det kommet 292 representanter som deltar i reisefordelingen. I henhold til partiets lover § 7, pkt. 6, har komitéen godkjent billettutgifter til 1. plass på båt, 2. kl. jernbane for korteste reiserute. Dessuten har komitéen i henhold til vedtak i Landsstyret og retningslinjer sendt ut av partiet, godkjent utgifter til soveplass i de tilfelle der det er naturlig å reise med nattog. Videre har en godkjent flyplassbilletter for representanter fra de tre nordligste fylker. Komitéen har påsett at den rabatt representantene oppnår ved jernbanen er trukket fra ved reisefordelingen. Reisefordelingen utgjør *kr. 112.00 pr. representant*, og komitéen ber om landsmøtets fullmakt til å foreta reiseoppgjør etter ovenstående innstilling.

Møtet tok dette til etterretning.

Landsmøtet sender hilsen.

Partiformannen, *Trygve Bratteli*: Det er tre stykker som gjerne ville ha vært i dette møtet og som, om de hadde vært friske, hadde vært til stede her. Det er Sentralstyrets medlem *Liv Østlie*, som

vi refererte en hilsen fra på landsmøtet første dag, det er Sentralstyrets medlem Per Andersen, som ligger på Ullevål, og det er vår mangeårige medarbeider, senest forretningsfører og leder av Arbeiderbladet og Aktietrykkeriet, Ivar Opsahl, som har vært ganske alvorlig syk i noen tid.

Jeg vil be om landsmøtet tilslutning til at det sendes en hilsen til disse tre — altså til Ivar Opsahl, Per Andersen og Liv Østlie.

Enstemmig vedtatt.

Deretter fortsatte debatten om arbeidsprogrammet.

Asbjørn Mathisen, Inn-Trøndelag: Vi er i ferd med å lage et skattevalg, som sannsynligvis ikke er så dumt. Men jeg har hele tiden trodd at grunnen til at partiet ikke la fram sitt skattealternativ før, var at man ville vente til landsmøtet hadde diskutert hele skattepakken. Derfor ble jeg forundret da denne ble lagt fram så kort tid før landsmøtet.

Det er en kjent sak at det er uenighet når det gjelder akseptering av momsen. Vi vet at systemet fører med seg et stort antall skatteoppkrevdere. Jeg er klar over at dette har både fordeler og ulemper. Teoretisk ligger det i selve systemet en selvkontroll, men når antallet oppkrevdere øker så kolossalt som det vil gjøre med momsen, så har jeg og jeg tror mange med meg, følelsen av at vi totalt mister oversikten over det som skal kontrolleres.

For at momsen skal kunne virke best mulig, er det nødvendig med en generell avgiftsbelastning på alle varer og tjenester. Nødvendige unntak vil bryte med de prinsipper som meravgiften bygger på. Nødvendige unntaksregler, et stort antall skatteoppkrevdere sammen med det faktum at vi i vårt land har et betydelig antall enkeltmannstiltak og småbedrifter, vil innebære en forvanskning av merverdisystemet, slik at jeg for min del hadde håpet at i hvert fall i denne omgang ville man satse på en sisteleddsavgift og så forsøke å finne en bedre oversikt over hvordan kontrollapparatet kan utøves.

Det foreligger et forslag fra AUF om sosialisering av bankvesenet. Hvis vi mener noe med demokrati, og mener noe med at samfunnet skal styre utviklingen, så er det en meningsløshet at samfunnet ikke rår over kapitalen i samfunnet. Jeg for min del ville gjerne i det forslaget fra AUF også hatt med forsikringsselskapene, for når begrunnelsen i forslaget er at man skal påvirke investeringene på næringer og distrikter, så har selvfølgelig forsikringsselskapene vel så mye å si som de største forretningsbankene. I forslaget står det også at vi skal føre en aktiv penge- og kredittpolitikk. Det tror jeg det er ingen som er uenig i, samme hva slags

politisk oppfatning man har. Det man egentlig mener, det er vel aktiv bruk av kredittloven, og jeg vil be redaksjonskomitéen vurdere det spørsmålet.

Ole Wiig, Akershus: I arbeidsprogrammet er det trukket opp viktige tiltak og viktige retningslinjer for hvordan vi skal mestre struktur- og omstillingsproblemene. Jeg skal ikke gå gjennom dem, det er det ikke tid til, men jeg vil bare feste oppmerksomheten ved ett punkt som jeg skulle ønske hadde en noe strammere programformulering. Jeg har inntrykk av at Arbeiderpartiet har tatt litt skrekk av den borgerlige kritikk som er rettet mot statsbedrifter. Jeg tror ikke vi skal få kalde føtter her. Vi har så mye positivt å vise til når det gjelder nødvendigheten av å ha statsbedrifter, at vi skal ikke være redd for i programmet vårt å gå inn på en formulering som viser at vi fortsatt vil følge opp med statsbedrifter der hvor vi synes det er nødvendig. Jeg har derfor forelagt på dirigentens bord et forslag under pkt. 22 i vedkommende kapittel som direkte sier at dette forvaltningsselskapet må ta initiativ til etablering av statsbedrifter når dette er ønskelig. Ved siden av næringspolitikken og den styringspolitikken vi må ha for å mestre omstillings- og strukturproblemene, er det den sosiale siden vi i første rekke er opptatt av. Og her har programmet pekt på en rekke tiltak som skal lette løsningen av omstillingsproblemene. Men jeg synes likevel de er for svake. Vi vet at det som skal gjøre oss alle rikere, nemlig disse strukturendringene, det rammer noen få — 10 000 mann siste år. — I tillegg til at de får alle problemene ved å måtte omstille seg til nytt arbeid, flytte osv., så får de også økonomiske bekymringer. Jeg synes det er et rettferdskrav at de få som tar påkjenningen for at vi alle skal bli rikere, ikke får økonomiske bekymringer i tillegg. Jeg vil derfor foreslå at det som nå står ganske svakt om omstillingslønn, presiseres mye sterkere og direkte sier at de som må omstille seg får oppbære sin tidligere lønn i omstillingsperioden.

Bjørn Egil Kjenong, Telemark: Det er klart at uansett hvor mange fjernsynssjarmører vi har i vårt parti, så er det ikke nok til å vinne et valg. Det er den politikk vi vil føre som er det avgjørende for utfallet. Men dette fordrer at vi får fortalt folk på en klar og konsis måte hva vi vil, hvilken politikk vi vil føre. Greier vi det, vil ikke pene fjes på fjernsynsskjermen ha den betydning som enkelte forsøker å få det til. Programmet er imidlertid ikke konkret nok. Gjennomføringen av bedriftsdemokratiet har i forslaget fått noen ganske få linjer hvor det står: «Lov om bedriftsforsamlinger

som skritt på veien mot industrielt demokrati osv.» Dette er jeg for så vidt enig i, men punktet burde inneholde noe mer. Når det gjelder et så sentralt spørsmål, bør vi fortelle konkret hva vi mener med bedriftsdemokrati, hva denne loven skal inneholde. AUF har her en klar og utvetydig holdning til dette spørsmålet. Det sier i sitt demokratiprogram at det skal opprettes demokratiske bedriftsforsamlinger i alle bedrifter med mer enn 5 ansatte. Videre skal denne bedriftsforsamlingen være bedriftens høyeste myndighet, og mer enn halvparten av medlemmene i forsamlingen skal komme fra de ansatte. Her er det etter min mening klart og tydelig slått fast hva vi egentlig vil.

Et annet punkt jeg vil ta opp, er forholdet til det private bank- og kredittvesen. — Vi er alle klar over hvilken uhyre stor makt disse institusjoner har i vårt samfunn. De økonomiske disposisjoner som her blir fattet, får store konsekvenser i vårt samfunn. De kan i høy grad dirigere vårt næringsliv, og dermed våre arbeidsplasser. Også i distriktspolitikken spiller de en ikke uvesentlig rolle når det gjelder lån og kreditter for etablering av industri ute i distriktene. Men hva er det som skjer i dag? Jo disse institusjoner er med på å skape disse lukseriøse bank- og forretningsbygg, butikkjeder osv. i områder som allerede har mer enn nok av dem fra før. Dette er samfunnsmessig sett ikke riktige disposisjoner.

Når det gjelder u-hjelp, er det en ting jeg har stilt meg et spørsmål ved og det er: Hvilke muligheter har vi for å kunne kanalisere vår hjelp slik at det virkelig kommer folket til gode? En u-hjelp basert på de premisser som Borregaards Brasil-prosjekt var, må vi som sosialister på det sterkeste ta avstand fra. Det kan ikke være i tråd med de sosialistiske prinsipper å støtte reaksjonære militær-regimer. I denne forbindelse vil jeg også på det sterkeste beklage at en del av Arbeiderpartiets stortingsmenn gikk inn for denne støtten. Derfor er det viktig at det kommer med et punkt som sier at vi vil arbeide for en støtte til folkebevegelser som kjemper for nasjonal og sosial rettferdighet.

Kåre Storsveen, Hedmark: Samtlige partier hevder at de vil bedre mulighetene for utkantstrøkene, men jeg kan ikke skjønne at dette har vært tilfelle under Bortens tid som regjeringssjef. I utkastet til arbeidsprogram for Det norske Arbeiderparti utpekes det i 14 punkter hvilke oppgaver skal stå i forgrunnen. Om det er full enighet om dette på landsmøtet er jeg likevel i sterk tvil om det blir så lett å gjennomføre.

Stortinget har for lang tid siden vedtatt å gå til en desentralisering av endel statsinstitusjoner for på den måten å minske tryk-

ket i pressområdene og for å tilføre utkantstrøkene størst mulig vekstmuligheter. Hva er så resultatet av disse beslutningene? Jo, resultatet er at en av disse institusjonene er forflyttet, en som har et par ansatte. Mitt distrikt — Hedmark — er blitt tildelt A/S Norsk Tipping. Et voldsomt ramaskrik fra de ansatte og en sterk motvilje fra A/S Norsk Tippings sjef, kommer til å trenere denne saken i flere år, selv om Hamar by har gitt anvisning og valgmuligheter på tomt. Arbeidskontoret har lovet at deltids-hjelp som det er mest behov for kan skaffes. Hva med NSB? I Kongsvinger har de hatt et verksted med 15—20 mann for å reparere togmateriellet, nå skal det rasjonaliseres og flyttes til Grorud. Når det gjelder administrasjonskontoret på Hamar, så har det vært antydning at det skal flyttes til Oslo. Dette har enda ikke lyktes.

Hvordan stiller LO seg til disse spørsmålene? Jeg er sterkt i tvil om dens stilling til de spørsmål som har meldt seg hittil.

I innstillingen fra Østlands-komiteén er Hamar og Hedmarks-regionen tiltenkt et sentra i Mjøsområdet. Noe som vi som bor i området er tiltalt av og hilser med glede. Distriktet er selvfølgelig villig til å satse store summer for å få realisert slike planer, men likevel må nok store statsinnsprøytninger til.

Per Kleppe nevnte i sitt foredrag at vi ville få kamp mot byråkratiseringen. La meg i den forbindelse nevne en ting. Vi har av avisene i dette året sett at 100 millioner kroner er ubrukt på veibudsjettet. Hva skyldes det? Er det byråkratiseringen eller hva skal en kalle det? Jeg har snakket med flere av veioppsynsmennene. De hevder at disse beløp kunne vært brukt hvis de hadde fått melding om det, men det er ikke gitt melding om det før de får beskjed om at det er igjen 100 millioner kroner.

Njål Eggen, Vest-Agder: Vi er stort sett glad for det som står i arbeidsprogrammet om samferdselen og dens problemer, men jeg vil gjerne understreke at det må finnes fram til en klarere målsetting når det gjelder valg av transportmidler. Jeg mener det må legges stor vekt på vår jernbanepolitikk slik at den virkelig tjener samfunnet og ikke blir offer for en trangsynt økonomisk politikk som vil resultere i at sentra i våre såkalte jernbanekommuner blir liggende i ingenmannsland. Med den politikk som er ført i den senere tid av våre jernbanemyndigheter, vil dette resultere i at jernbanens tjenester vil opphøre for store deler av vårt distrikt og faktisk tvinge bosetting og industri til å flytte, eller i verste fall opphøre å eksistere. Det vil bety en alvorlig

svekkelse av næringsgrunnlaget i de angjeldende distrikter, noe som etter min mening er uforenlig med idéen bak distriktsutbyggingen. Det er i generasjoner investert store beløp i bygging av jernbaner og det investeres i dag millioner til modernisering og utbedring av disse for å møte et moderne samfunns transportbehov. Det må da synes rimelig at samfunnet får nytte godt av disse investeringer og at det i aller høyeste grad må komme våre jernbanekommuner til gode. Dette gjelder både person- og gods-trafikk. I denne forbindelse kan det være av interesse å peke på nedleggelse av stasjoner, overføring av transporter til veitrafikk, den såkalte knutepunkttrafikk og en utbredt sløyfing av togstopp og nedleggelse av stasjoner. Det er klart at en rasjonell utnyttelse av våre transporter ofte betinger til dels store omlegginger, og når det gjelder landtransporten vil her spørsmålet bil/bane komme inn i bildet. Det er helt naturlig at bilen overtar trafikken fram til jernbanen. Men å gå til det drastiske å overføre trafikken til bilen i ren konkurranse med jernbanen må være galt og må avstedkomme en usunn konkurranse som samfunnet ikke er tjent med. Opprettelse av bilruter og langtransporter langs våre jernbaner mener vi er forkastelig og lite samfunnsøkonomisk og må ikke finne sted. I tilfelle hvor det rent unntaksvis kan bli nødvendig med større omlegginger må de distrikter som dette angår, få et avgjørende ord med og ikke som hittil fullstendig bli neglisjert. Det er viktig at dette kommer klart fram i programmet. Belastningen på våre tildels dårlige landeveier er i dag så stor at det ikke sikkerhetsmessig er forsvarlig å utvide denne trafikken ytterligere. Med den stadig voksende bilpark er det ikke realistisk å tro at vi greier å holde våre landeveier noenlunde farbare for disse. En utstrakt tungtrafikk, stykkgodstrafikk o. l. med trailere og store vogntog synes helt ugjennomførlig, og vil resultere i at ulykkesstatistikken vil stige foruroligende. Dette vil tilsi at i de landsdeler hvor vi har skinnegående transportenheter, må disse utnyttes fullt ut. Derved kan de jernbaneløse landsdeler bli prioritert veimilliardene. Vi vil også peke på de minusfaktorer som i dag gjør seg gjeldende i veitransporten, nemlig avgifter, brennstoff, underbemanning av trailere, ukontrollert arbeidstid, overlessing osv. Det er faktorer som teller og tillater rene piratkjøringen og forårsaker mange store samfunnsskadelige virkninger. Det er også klart at flytrafikken øker voldsomt, og vil øke etter hvert som vi får utbygd flyplassene. Dette gjelder enda hos oss over lengre strekninger, og særlig er det jernbaneløse og delvis veiløse landsdeler som vil nytte godt av slik transport. Det er klart at denne utbygging må fortsette for å knytte landsdelene

sammen, men en må også her følge nøye med så en unngår konkurranseforhold og store investeringer til ingen nytte.

Sigurd Karlsen, Sør-Trøndelag: Makter vi å gjennomføre et driftig program i løpet av en 4-årsperiode?

Et av de mest positive trekk i de 30 år vi satt med regjeringmakten, var vel nettopp den at vi alltid innfridde de løfter vi gikk til valg på. Betyggende syns jeg derfor det var å høre innledningen av Per Kleppe hvor han ga uttrykk for at programutkastet slik det foreligger lær seg gjennomføre. Nå har jeg under debatten fått det bestemte inntrykk at appetitten later til å vokse mens man spiser. Det er allerede, så vidt jeg har oppfattet det, fremmet en rekke forslag utover programutkastet, som hvis det blir vedtatt her, kanskje vil være mer enn båten kan bære. Jeg vil bare si at la oss ikke strekke lengre enn skinnfellen rekker.

Egil Bergsland, Telemark: Det er under avsnittet plan for bosetting og lokalsamfunn jeg gjerne vil knytte noen bemerkninger til. Det er jo slik at disse punktene er vel og bra i seg selv, men man må spørre seg hvilke virkemidler vi vil bruke for å nå dette målet vi her har satt. Her er det helt klart at det nytter lite med henstillinger og fine ord. Her må det effektive tiltak til i form av lovendringer, slik at vi kan styre den utviklingen vi gjerne vil ha når det gjelder vår bosetting og vår distriktpolitikk. Det ble i gårsdagens møte nevnt eksempler på barn som ingen steder har å leke her i Oslo, og på husmødre som har nedslitte nerver på grunn av dårlige boligforhold. Dette er i sin egentlige konsekvens et eksempel på hvor mangelfullt vi har lagt opp den distriktpolitikken vi har ført her i årene etter krigen. Det må være en effektiv lovform som styrer strømmen av etableringstiltak — ikke mot pressområdene, men ute fra disse områdene.

Jeg kan nevne at i Telemark har vi det siste året mistet 2000 arbeidsplasser. Det er et følelig tap for et fylke som vårt. Vi må snu dette, vi må finne andre former og midler som på en effektiv måte får bosettingen inn i former som kan tjene alle og dermed hele landet.

La meg så si et par ord om avsnittet «Vern om natur og miljø». Jeg tror det er en sak som opptar svært mange av oss, og vi møter den ofte ute i distriktet når vi reiser litt rundt omkring. Vi må sørge for at den lille mann, som Sølvi Wang sang så pent om, får anledning å ferdes fritt på våre fjellvidder, uten at det blir overvåket av politiet som er utlånt til kapitalister og godseiere.

Willy Hansen, Oslo: Der er et forslag om de som er over 60 år skal få sin ferie økt med 2 uker. Her vil jeg foreslå at de som er 60 år får sin ferie økt med en uke for hvert fylte år, fram til at vedkommende får alderspensjon.

Det andre jeg vil nevne er bedriftsdemokratiet, og anbefaler det forslag Oslo Arbeiderparti har lagt fram i denne saken. Det lyder slik: «Som et skritt på veien til det fulle bedriftsdemokrati, må det innføres demokratiske bedriftsforsamlinger hvor de ansatte har avgjørende innflytelse. Ved innføring av slike bedriftsforsamlinger, vil bruksretten til bedriften bli overført til de som egentlig bruker den.» I tillegg til dette tillater jeg meg å stille følgende forslag: «Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å nedsette en komité til å utarbeide retningslinjene for gjennomføringen av det fulle bedriftsdemokrati.» Komitéen må få en slik sammensetning, at de forskjellige synspunkter når det gjelder gjennomføringen av denne viktige sak blir representert. I denne komitéen er det mitt ønske at også Aake Anker Ording blir å finne. Denne komitéen kan sammen med den LO har nedsatt legge fram vårt syn på saken.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg har tatt opp forslag om kiropraktorer, om 65 år som pensjonsalder og om sjøfarten. Jeg vil først få si noen ord om sjøfarten. Vi i Vestfold Arbeiderparti har med stor interesse gjort et grundig forarbeid når det gjelder dette avsnittet. Vi har således hatt en gruppe med sjøfolk i gang med dette, og vi er glad for at såpass meget av dette stoffet er tatt med i det utkastet som nå foreligger. Men det er et par setninger som vi ikke er fornøyd med. Det er fordi det er ingen appell i dem blant sjøfolk. Vi mener at overskriften her vil passe bedre med «Sjøfarten». Når det gjelder det første punktet der, så gir vi vår tilslutning til utviklingshjelp fullt ut, men vi mener det er lite logisk å flette en setning om dette inn under denne posten. Ut fra det som i virkeligheten skjer, så blir programposten på denne måten noe inkonsekvent og vi mener den bør omredigeres slik vi foreslår. Jeg er fullt oppmerksom på at jeg rent akademisk her kan avvises, og det grundig tenker jeg, men det er bare det at vi i Vestfold mener at vi med denne programposten skal henvende oss til sjøfolkene og vi vil gjerne være på linje med dem. Vi vet at det er nødvendig og den hilsen som landsmøtet i går fikk fra en skips-tillitsmann, mener jeg understreker dette. Vi trenger å stå solidarisk med sjøfolkene. Vi vet at de borgerlige i siste periode har sviktet sjøfolkene i sine løfter. Det er slik at sjøfarten er direkte og indirekte en av landets viktigste inntektskilder, og det er sjømannskapet

som er grunnlaget for dette. Jeg understreker igjen at det er sjømannskap. De borgerlige tar lite hensyn til dette. Vi vet at de i den siste perioden har senket kravet til navigatørsertifikat for båter under 600 tonn. Dette er et klart bevis på dette. Ikke bare først og fremst sikkerhetsmessig, men det er også et indirekte eselspark til våre sjøfolk som tar den vanlige utdannelsen ved våre styrmanns- og skipsførerskoler. Vi i Arbeiderpartiet stemte imot dette. Og vi hadde støtte fra Sjømannsforbundet, av styrmennene og av skipsførerne. Vi ble også alene om å kreve samme arbeidstid som i land for alle som seiler i vår handelsflåte. Ennvidere Handelsdepartementets diktatoriske opptreden når det gjelder de nye bemanningsreglene, beviser at de borgerlige ikke først og fremst tenker på sjøfolkene. Og de har dem heller ikke i tankene når det gjelder framtida. På tross av at handelsflåten øker fra 19 mill. br.t. i 1969 til 24 mill. br.t. i 1973, så regner Borten-regjeringen i sitt langtidsprogram med at sysselsettingen vil gå tilbake med 2500 i 1969 og så ytterligere 1000 pr. år. Og på tross av dette vil de ikke ta hensyn til det. Det skal rekrutteres utenlandske sjøfolk, og at de i liten utstrekning vil ta hensyn til norske sjøfolk. Langtidsprogrammet er her en bortforklaring som vi ikke kan godta. Jeg mener at vi klart må si fra at vi vil sikre arbeidsplassene også for sjøfolkene. De trenger i likhet med oss i land trygghet i forandringen.

Jeg vil også gjerne støtte Eritsland i hans forslag om samferdselen. Her er understreket at Stortinget må ha full oversikt og herredømme over forandringer ved jernbanen. Jeg vil gjerne legge til at det hittil ikke alltid har vært tilfelle.

Tore Carlsen, Lofoten: Det er vanligvis lite populært å snakke om Forsvaret. Men for de 11—12 000 sivilansatte som har sitt arbeid der, er ikke forholdene alltid så enkle og greie. Vi har heftet oss ved den noe generelle formuleringen i kapittel 8, pkt. 20, og vil gjerne ha støtte for en mer bestemt formulering når det gjelder samarbeidet mellom ledelse og personell. Jeg fremmet i går følgende forslag som jeg håper vil bli innarbeidet i programmet under pkt. 20, kapittel 8. «For at Forsvaret til enhver tid skal ha den fulle støtte i vårt folk, må samarbeidsutvalgene bli det reelle virkemidlet det er ment å skulle være.» Denne saken ble for kort tid siden tatt opp i Stortinget av stortingsmann Hellem og viste med all tydelighet de samarbeidsvansker som finner sted i Forsvaret. Jeg tror derimot at det forslaget som Hellem stilte i dag tidlig, hvis det kunne bli vedtatt og fremmet i programmet, så vil både det personellet som er ansatt i Forsvaret og de av våre folk

som følger med i Forsvaret, bli fornøyd. Jeg vil anbefale at det forslaget som Hellem la fram blir vedtatt og at det kommer med i programmet.

Finn Knutsen, Vesterålen: I programutkastet heter det at forutsetningen for god rekruttering til fiskerinæringen og til trygghet i kyststrøkene, er en modernisering av næringen, allsidig tilbud av arbeidsplasser, utdanning, sosiale og kulturelle goder. Hvordan står det så til i dag i en av grunnæringene i vårt samfunn? Krise er et velkjent ord i denne forbindelse. Nå vil den borgerlige regjering til stadighet bortforklare ved å vise til statistikker over oppfanget kvantum. Noe må gjøres, og her legges det fram, etter min mening, et program som vil prøve å finne en løsning. Det er vel ikke noen del av vårt land hvor det brede lag av befolkningen mer ønsker en Arbeiderparti-regjering tilbake enn akkurat i Nord-Norge.

Den sentrale siktepunkt må være å skape et grunnlag for et effektivt og rasjonelt næringsliv i våre kyststrøk — stabile inntekter både til fiskerne og de som er i fiskeindustrien. For å nå disse mål, må bl. a. veiledningstjenesten bygges ut. Den står på ingen måte i forhold til hva fiskerinæringen betyr i vårt land. Jeg er derfor helt enig i forslaget fra Sør-Helgeland om at utgiftene må fordeles mellom stat og fylke og kommune. Likeså tilleggsforslaget fra Troms under punktet om rasjonalisering av fiskerinæringen.

Når det så gjelder markedsføringen av fisken, er det noe fundamentalt galt. Husmora i Oslo må betale opptil 10 ganger mer pr. kg fisk enn det som fiskeren får som bringer denne fisken på land. Dette forhold har vært påpekt i en rekke år, og jeg er derfor glad for at dette forhold med utilfredsstillende markedsføring er utformet ganske klart i Arbeiderpartiets programforslag. Vinner vi valget til høsten, er jeg forvisset om at vi får råd til å spise fisk i det ganske land. For det går nemlig an å distribuere fisken ute i landet på en mer rasjonell måte og billigere måte enn det som gjøres i dag. Arbeiderpartiets forslag til en ny Nord-Norge-plan har skapt stor optimisme hos befolkningen i Nord-Norge. Vi minnes vel enda da vi fikk opprettet utbyggingsfondet for Nord-Norge. Da ble det fra borgerlig hold brukt uttrykk som draumkvad, valgagn osv. De samme krefter skal nå prøve å torpedere Arbeiderpartiets forslag til en ny Nord-Norge-plan. La dem mislykkes denne gang også.

Gerd Wollum, Akershus: Vi har en institusjon som etter min mening burde være en faktor i voksenopplæringen, nemlig våre folkebiblioteker. Allerede den 20. juli 1967 forelå det et konkret

forslag til en ny biblioteklov, og etter dens intensjoner vil folkebibliotekene bli betydelige kulturinstitusjoner med en helt annen og mer omfattende virksomhet enn den vi i dag vanligvis kjenner til og som vi forbinder våre folkebibliotek med. Jeg vil derfor understreke betydningen av at vi har klart for oss de tilbud folkebibliotekene kan gi når det gjelder voksenopplæring. Det vil si etter intensjoner som forslaget til ny biblioteklov åpner mulighetene for. Vi må derfor gå inn for å få forslaget til en ny biblioteklov fremmet, og gjøre vårt til for at den blir vedtatt.

Ragnvald Støyva, Sunnmøre: Det var en ting som var nokså mye kritisert ved forrige valg. Det gjaldt kilometeravgiften på langtransporten. Denne har vi fortsatt og den står ved lag. Derfor mener jeg det er helt unødvendig når det i programutkastet står: «Bilbeskatningen bør falle mer på bruken av bil. Så langt det er mulig bør de enkelte grupper av kjøretøy beskattes etter hvor mye de bruker veiene.»

Vi forstår ideen bak det, men det er en klar programpost som særlig belaster dem som har lang vei til arbeid og dem som har lang vei for transport av varer. Derfor har jeg foreslått at dette går ut. Vi vil ikke stemme på denne programposten. Tvert imot. Vi risikerer en sterk uvilje og vi har allerede hørt reaksjonen mot akkurat dette punktet. Det blir tolket som et slag mot utkantene og det må vi for all del unngå.

Vi er også kjent med at det i programkomitéen blir arbeidet med et langt sterkere program for å støtte Norges Statsbaner. Vi innser fullt ut at dette er nødvendig, men vi må være klar over at her er vi inne på et voldsomt ømtålig spørsmål. Bedriftene på Vestlandet har kunnet greid seg så godt fordi de har bygget opp et veldig effektivt nett av transport. Norges Statsbaner greide på ingen måte å tilfredsstille det behov som var. Det kjenner vi veldig godt til. Det har vært gjentatte konferanser med Norges Statsbaner. Tilhøva har bedret seg en hel del, men fortsatt er det mange tilfelle der langtransporten langt overgår det Norges Statsbaner kan yte. Derfor må denne posten formuleres på en slik måte at den ikke slår tilbake på Arbeiderpartiet. Jeg har tillatt meg å foreslå et forslag til Landsstyret: «Det norske Arbeiderpartis landsstyre blir bedt om å utarbeide et konkret program for framtidig varetransport i Norge. Grunntanken bak programmet må være å få en rasjonell utnytting av våre transportmidler ved utstrakt samarbeid mellom Norges Statsbaner og langtransportbilen. I denne sammenheng må omsynet til næringslivets transportkostnader og vilkår for god service komme sterkt inn i bildet. Bedriftene i utkant-

Norge er grunnlaget for en fortsatt bosetting og disse må samfunnet gi så gode transportvilkår som mulig. Hele transportproblemet er en vesentlig del av vår distriktpolitikk.» Jeg tror en må være veldig forsiktig med hva som blir vedtatt for nettopp her kan det ligge en veldig fare som slår tilbake.

Olav Bjørkaas, Hordaland: Det gleder meg at direkte valg til fylkestingene er kommet med i arbeidsprogrammet, selv om det bare er med to korte linjer. Men det forekommer meg at det er i seneste laget. Her er vi inne i en demokratiseringsprosess som har gått for sent. Fylkestingsskipnaden var og er delvis i dag en skipnad som ikke er på høyde med sin tid. Det er å beklage at vi ikke tidligere har fått gjennomført denne saken. Nå har både Høyre og Venstre, som har hatt sine årsmøter før Arbeiderpartiet, gått inn for direkte valg til fylkestinget. Det er ikke lenger bare en post i arbeidsprogrammet til Arbeiderpartiet. Det er like mye en Venstre-sak og en Høyre-sak. Vi hadde et ganske godt utgangspunkt da Ulrik Olsen la opp sin store plan for fylkeskommunen. Dessverre gikk mange av våre folk imot at Lex-Ulrik ble gjennomført, en motstand som gjorde at den ble gjennomført i en sterkt amputert form.

Skal en styrke demokratiet på fylkesplanet, er det ikke nok bare med direkte valg. En må også få en annen skattleggingsform enn den vi har i dag. Dagens fylkesskatt, som bare går ut på å sende regning til kommunene, den fylkesskatteformen er avlegs. Og den må erstattes, enten ved at fylket får direkte beskatningsrett, eller at det blir gjennomført en samfunnsskatt der fylket får sin del. Ved direkte valg til fylkestinget, og ved overføring av viktige oppgaver til folkevalgte fylkesorganer, vil distriktenes egne folk få helt andre muligheter til å påvirke utviklingen innenfor deres eget distrikt, både i forhold til sentrale myndigheter og til embetsverket, heter det i innledningsforedraget. Jeg vil få lov til å føye til — la Arbeiderpartiet sørge for at dette skjer.

Det var nevnt i debatten i går at partiet burde legge fram et konkret program for de første 100 dager når vi var kommet i regjeringssposisjon. Og sjølsagt et program som en da var forpliktet til å gjøre noe av. Jeg tror denne tanken har mye for seg. Jeg tror den vil fenge blant velgerne. Det velgerne spør etter i dagens samfunn, det er handling. La oss den siste måneden før valget trekke fram disse konkrete sakene som den kommende arbeiderregjering vil sette ut i livet i de 100 dagene. Velgerne vil legge merke til sakene, mens et mylder av detaljer går dem forbi. — Som en videre konsekvens av dette — av den vilje til handling som jeg

her har vært inne på — vil jeg nevne en tanke som opptar meg: Vil det ikke være riktig av Arbeiderpartiet å lansere sitt regjeringsalternativ før valget? Det vil si at når Arbeiderpartiet kommer i regjeringsposisjon etter valget, da vil de stille med den person som statsminister, med de personer til de ymse statsråder. Vi beklager de borgerlige, og det med rette, at de ikke klart sier fra hvordan Regjeringen vil se ut etter valget, for deres vedkommende, om Borten skal fortsette som statsminister, om Bondevik som kulturminister. Vi skal ikke beklage motparten. Vi skal ta initiativet sjøl. Valget blir et regjeringsvalg, derfor bør Arbeiderpartiet vise sitt alternativ og legge det fram for folket i valg. Jeg tror vi vil få tilslutning til det.

Jugoslavene hilser landsmøtet.

Trygve Bratteli meddelte at det var kommet en telegrafisk hilsen fra Beograd. Den lyder:

«Socialist Alliance of Working People of Yugoslavia and League of Communists of Yugoslavia convey their cordial regards to the congress of Labour Party of Norway and friendly Norwegian people. Cooperation of SAWPY and LCY with your party and labour movement of Norway, contribute to the further widespread development of friendly connections proved during hard times of mutual fight for freedom and independence of our peoples in second world war and serves peace development of equal cooperation among nations and firmation of independence democracy and socialism in contemporary world. Cooperation and relations between our organizations inspired by these objectives and founded on principles of mutual respect and quality represent significant contribution to the joint aims in struggle for peace and socialism in the world we wish your congress successful and fruitful work.

Socialist Alliance of Working People of Yugoslavia and League of Communists of Yugoslavia.»

Deretter fortsatte debatten om arbeidsprogrammet.

Gjermund Skipnes, Nordmøre: I store deler av landet har vi dårlig utbygd veinett, og det fører til økonomisk stagnasjon. Vi synes det i samferdselsektoren gjør seg gjeldende et forretningsmessig syn, som ikke gir gunstige utslag for distriktsutbyggingen. Veibyggingen konsentrerer seg om de sterkt utbygde sentra. Bygdesamfunnet har, som vi vet, spesielle problemer. Kommunene der har stadig store økonomiske vanskeligheter.

Det er blitt framsatt et forslag i forbindelse med fiskeriprogrammet. Det går ut på å la Fiskeribanken tilflyte foredlingsindustrien kapital. Vi vet at de store industrimarkeder ute i verden ikke vil

ha vår tørrfisk, de vil ikke ha den naturelle fisken vår, som vi er vant til å eksportere. De vil ha den innpakket i plastfolio og stekt, slik at fisken kan legges direkte i gryta. Jeg tror vi må innstille oss på å etterkomme deres ønske og mener at den kapital som skal til for å foredle fisken må staten sørge for.

I samferdselsprogrammet heter det at de mindre rutegående selskaper skal sammenslås til store enheter. Det er brukt uttrykket bør, men jeg tror en noe vagere utforming der ville ha gjort seg bra. Etter mitt skjønn burde posten vært utformet med tanke på en samordning av rutegangen.

Anders Bjarne Rodal, Nordmøre: Trygghet forutsetter skikkelig betalt arbeid. Det er tross alt det essensielle. Dette er imidlertid ikke tilfelle i dag. Vi lever i en konstant utrygghet. En tidligere taler nevnte at 1500 industriarbeidsplasser er avviklet siste år. I mitt fylke, Møre og Romsdal, ble vi belastet med 804 av disse avviklingene. Likeså har veibevilgningene gått merkbart tilbake i vårt fylke i relasjon til hele landet. 80 prosent av arbeidsplassene som er blitt etablert er blitt Oslo og omegn til del. Her mener jeg vi må få sterkere virkemidler i distriktsutbyggingen. Et av dem kan være etableringskontroll. Hva er skjedd med statlig kraftutbygging, som etter mitt syn er en meget viktig faktor i distriktsutbyggingen? De anlegg som regjeringen Gerhardsen arbeidet for å sette i gang, de er nå under nedbygging. Få eller ingen startes opp igjen. Vi har fått en anleggspause. I mitt distrikt står vi nå overfor en oppsigelse av 300 mann. Når det gjelder konsesjonssøknaden til Gryttenvassdraget ligger det på is i departementet. Kommer ikke det i gang i høstsesjonen, vil det bli en betydelig arbeidsledighet, anleggsarbeidere med over 20 års sammenhengende tjeneste blir satt utenfor. Vi fikk en forsmak på dette siste høst og vinter. I høst vil det bli betydelig verre.

Hva kan så gjøres i vårt land? Først og fremst må vi få en regjering som ikke dikteres av storfinansene og kreftenes frie spill. 300 bedrifter nedlagt, titusener av arbeidere oppsagt var resultatet av kreftenes frie spill det siste år. Den dag ditt arbeid ikke gir den ønskede profitt for kapitaleiere er du ikke mer verdt enn en utbrent sigar. Det lukter subsidiert traktor-bensin av både veianlegg og kraftanlegg.

Martha Johannesen, Østfold: Jeg hadde håpet at avsnittet om nyforming av utdanningen hadde fått med et punkt om opprettelse av frivillige førskoleklasser for 6-åringer slik som partiets skoleutvalg har gått inn for og som jeg vet det har vært tilslut-

ning til og interesse for i mange forum innen partiet, der skolepolitiske spørsmål er debattert. Det hadde virkelig vært et positivt bidrag til den nyforming i utdanningen man har tatt sikte på å gå inn for. Nå er også spørsmålet om å sette i gang forsøk med førskoleklasser tatt med i premissene i den nye grunnskoleloven. Det fikk full tilslutning i Odelstinget, og da kan jeg ikke skjønne at vårt arbeidsprogram helt kan unngå å ta med noe om dette viktige pedagogiske ledd i nyformingen av Arbeiderpartiets framtidige utdanningspolitikk.

Norge er et tilbakeliggende land når det gjelder småbarnsomsorg i det hele tatt. Det mangler både barnehager og daginstitusjoner for ulike alderstrinn i førskolealderen, og det mangler framfor alt reelle opplæringstilbud som kan imøtekomme 6-åringens vitebegjær og lærelyst.

I mange stater i Europa og Amerika har det i lang tid vært skoler for barn under 7 år. Til og med obligatoriske førskoler. Pedagogisk er det ikke tvil om at det vil være en stor fordel for barna om de kunne få begynne tidligere i en skoleklasse hvor opplegget er tilpasset 6-åringene. Men så geografisk ulikt som vårt land er, kan det naturligvis ikke komme på tale å innføre en obligatorisk førskole for småbarna. Programmet forutsetter at den skolepliktige alder senkes med et halvt år. Det vil si at barna i tilfelle skal være pliktig til å begynne på skolen når de er 6½ år. Dette er et forslag som går atskillig lengre enn de forslag som går ut på opprettelse av frivillige førskoleklasser, der det ligger til rette for slike tilbud. Og det vil naturlig også kreve langt flere lærere, det vil bety atskillig større uttelling av økonomiske midler fra stat og kommuner hvis begynneralderen skal senkes. Men jeg tror det kan være riktig å gjøre et forsøk også med en slik ordning. Dette har da også fått tilslutning ved behandling av grunnskoleloven i Odelstinget. Men både når det gjelder forsøk med førskoleklasser og forsøk med senking av skolealderen med et halvt år må dette være frivillige ordninger hvor foreldrene selv skal ha avgjørelsen. Jeg foreslår følgende: «Frivillige forsøksklasser for 6-åringene opprettes. Læreplaner tilpasset førskolebarna utarbeides. Statstilskudd gis etter samme regler som for den obligatoriske grunnskolen.»

Harald Johnsen, Namdal: I forslagene til program er nedsettelse av pensjonsalderen viet nokså stor oppmerksomhet, som rimelig er. Men det er også andre grupper mennesker som jeg tror vi må rette søkelyset mot. Det er i første rekke de uføre som ennå bare har grunnpensjonen. Når det gjelder samordningen av ekteparpensjonene må det være noe fundamentalt galt. Som et eksempel vil jeg

nevne: Hustruen har full uførepensjon. Så pådrar mannen seg en skade. Han blir innvilget halv pensjon som da skulle utgjøre 268 kroner. Men så kommer samordningen inn, og resultatet er at mannen i realiteten får 130 kroner pr. måned. Altså det halve av halv uførepensjon. Jeg vil også nevne de fraskilte kvinner som i dag er en diskriminert gruppe i vårt såkalte velferdssamfunn. Det må være mulig å finne fram til en eller annen trygdeordning slik at også de kan få følelsen av å leve, ikke bare eksistere.

Jeg vil også nevne Loven om sosial omsorg, som etter min mening er meget god hvis lovens intensjoner blir fulgt. Men det er ikke alltid tilfelle og det kan være av flere årsaker. For det første beror det på de bevilgende myndigheter, men det kan like mye komme an på hvem som sitter og skal praktisere denne loven. Jeg tror at skal vi få en noenlunde lik praksis av loven må staten overta utgiftene. Jeg er klar over at det ikke er mulig å fastsette bestemte ytelser, men det må jo kunne overlates sosialkontoret. Werna Gerhardsen var i sitt innlegg inne på at vi har klientell som trenger hjelp, men de holder seg skjult. De vil ikke tre fram i lyset. Derfor er det dobbelt viktig at kommunene blir satt i stand til å opprette sosialkontorer, samtidig som disse får en bemanning slik at man kan utføre arbeid ute i marken. Det må ikke være slik at mens noen forspiser seg og ser etter annonser i ukebladene om effektive slankemidler, er det andre som lider nød.

Johs. Wiike, Oslo: I programforslaget fester vi faktisk retten til videregående utdanning for alle, og at allmennutdanning og yrkesutdanning blir likestilt. AUF har i lang tid arbeidet med utredning for å realisere et program som går inn for likestilling når det gjelder retten til utdanning. Gjennom det arbeid vi har gjort, har vi funnet ut at de sosiale og økonomiske spørsmål er mye større enn vi til nå har ant. Det er også dette med miljøbakgrunn hvor man blir lite motivert for å søke råd, utdanning, og har redsel for å oppta lån. Dette gjelder særlig ungdom i yrkesutdanning. Det gjelder også for dem som må bo borte. Den eneste gruppen som har maktet å organisere seg for å løse sine velferdstiltak er studentene. Derfor vil jeg på vegne av AUF gjøre meg til talsmann for de tause grupper som er i eller ønsker utdanning. AUF vil innføre et helt nytt system når det gjelder velferdsordningen for alle grupper utdanningssøkende. Med i utdanning tar vi også læringer. Vår konklusjon for utbygging av velferd for alle i utdanning, er omtrent slik: «Dagens velferdssystem holder ikke mål med tanke på den utdanningseksplasjon vi står overfor. Systemet

med samskipnader for ulike utdanningskategorier som gjelder i dag, kan ikke forenes med de perspektiv vi vil programfeste med vår utdanningspolitikk.» Prinsippet lik rett til utdanning krever også lik rett til velferd. Samskipnadssystemet gjør at mange grupper blir satt utenfor, og jeg tenker her særlig på folk som skal ha omskolering og videreutdanning. Kanskje først og fremst familiefolk og da særlig kvinner som møter problemet med barnehager fordi at slike ting er det ikke tatt hensyn til ved planleggingen av utdanningsinstitusjonene. Derfor må selve velferdsbehovet bli bygd inn som endel av opplæringstilbudet. Alle utdanningsinstitusjoner må ledes etter demokratiske prinsipper. Enhetstanken i skolen må også overføres på enhet når det gjelder velferden, fordi Arbeiderpartiet mener at skolepolitikken skal ha en sosialpolitisk funksjon må det ingen forskjellsbehandling være på praktisk og teoretisk utdanning. Jeg har brukt begrepet «utdanningssøkende», og det gjør jeg fordi vi vil forsøke å få slutt på bruken av begrep som student, yrkesskoleelev, gymnasiast osv., for det henger så mange fordommer ved dette. Når vi bruker utdanningssøkende, tenker vi på all utdanning, uansett om han er 15 eller 65 år, og vi vil også ta med at under utdanningssøkende trekker vi også inn lærlinger.

Olav Brunvand: Den brede debatten vi har hatt her nå i lang tid på dette landsmøte, avspeiler i grove trekk de tanker og ideer som er kommet fram i de 2500 uttalelser og forslag til programmet. Man skulle kanskje tro at et parti som kunne motta så mange forslag er splidaktig med seg selv. Når man leser igjennom disse forslagene og når man hører denne debatten, så er det jo i virkeligheten det motsatte som er tilfelle, nemlig en bred enighet i de hovedprinsipper som er lagt opp i programmet. Det inneholder så mye som 296 forskjellige punkter og det er ganske klart at når programkomitéen har prioritert, vurdert og formulert alle disse punkter, så vil der finnes forslag som er bedre, justeringer som er bedre, ting som er glemte, og vi har da gått gjennom alle disse forslagene og jeg tror de justeringer som man har forsøkt å legge til rette vil gjøre programmet bedre, men også likt det som har vært nå og fått sin tilslutning fra — en tør vel si — titusener av partifeller før det er blitt vedtatt.

Det er et område hvor det er divergerende oppfatninger, den er jo nesten tradisjonell, nemlig når det gjelder utenrikspolitikk. De fleste er spørsmål om oppfatninger og noen forslag går noe videre enn det som programkomitéen har lagt opp til. Vi er her ikke uenig i prinsippene, men det er i virkeligheten et spørsmål om

hvor mye vi kan make i løpet av den perioden vi står foran. Og vi vil nødig legge det opp slik at vi skal figurere med programhelter som vi har på programmet, men som vi ikke kan gjennomføre.

Når det gjelder tre hovedområder — bank- og kredittvesenet — hvor det er forslag om at man allerede i 4-års perioden skal sosialisere bank- og kredittvesenet, har vi i vårt prinsippprogram lagt opp til en gradvis overtakelse av disse institusjoner. Programkomitéen har ment med gradvis, at man ikke kan gjøre dette i en kort periode som 4 år. Og vi mener vi har gått et godt stykke på veien i de programforslag vi har lagt fram. Det er altså her ingen prinsipiell uenighet. Det samme gjelder bedriftsdemokratiet, hvor vi har lagt opp til vårt syn i prinsippprogrammet og har tatt det avgjørende skritt og foreslått konkret at det blir en lov om bedriftsforsamlinger i denne periode. Hva denne loven skal inneholde, hvordan den skal formuleres, vil jo i høy grad være et spørsmål om den stilling LO tar. For noe av det farligste på dette område, det er i virkeligheten å ta for store skritt, slik at vi ødelegger en reform som vi vet vil være nyttig både for vårt bedriftsliv og for vårt folk.

Det tredje spørsmålet gjelder aldersgrensespørsmålet. Her har vi fått de fleste forslagene, men jeg tror det er helt feil når man her setter opp alternativet 65 eller 67 år. Det som programkomitéen har foreslått, er i virkeligheten litt av en sosial revolusjon. Den har lansert et helt nytt begrep som det er meningen vi skal gjennomføre i tiden framover i dette land. Et sosialt tiltak som etter min mening står på høyde med folkepensjonen, står på høyde med alderstrygden i sin tid, nemlig spørsmålet om å gjennomføre en omstillingslønn, en generell omstillingslønn, som i virkeligheten betyr at hele arbeidsløshetsbegrepet forsvinner av vår sosiale lovgivning. Vi har denne gang begrenset det til 60 år. Vi har foreslått gjennomført 6 ukers ferie for alle over 60 år. Vi har foreslått at husleiestønaden må senkes ned til 65 år.

Jeg tror man må se dette i sammenheng. Og det som er meget viktig, er at vi har foreslått en utvidelse av gruppene som får lavere alderspensjon. Og vi har der tenkt på kvinnene, på rengjøringskvinnene, vi har tenkt på de helsefarlige bedrifter. Vi vil skape en pensjon som virkelig er til å leve av, og det er klart at hvis vi skal gjøre det, må vi opp i vesentlig høyere grunnpensjoner enn de vi har i dag. Den borgerlige regjering har foreslått 480 kroner i øking pr. år, men det representerer også 250 millioner. Da kan man tenke seg hvordan man derved legger beslag på store ressurser. Jeg vil derfor si at vi er ikke uenig i en aldersgrense på 65 år, men vi tror at et differensiert opplegg er et langt bedre sosialt innslag i vår politikk enn det å bare se på årstallene.

Finn Andersen, Oslo: Til landsmøtet for 2 år siden, i 1967, fremmet Jern og Metall følgende forslag til landsmøtet: «Jern og Metall, Oslo, avd. 1 av Jern og Metall, vil foreslå at DNA skal arbeide for gjennomføringen av det fulle bedriftsdemokrati gjennom en lov vedtatt av Norges Storting. Bedriftsdemokratiet må bygge på bedriftsorganisasjon, der flertallet i en demokratisk bedriftsforsamling er valgte representanter blant de ansatte. Samfunnsinteressene må være representert. Bedriftsforsamlingen skal ha styrerett over bedriftens disposisjoner.»

Når vi i dag konstaterer at det etter to år ikke er gjort noe som helst, verken fra partiet eller LO-kongressen, håper jeg inderlig at landsmøtet ikke tar det ad notam, som Brunvand ga uttrykk for, nemlig være redd for å gå for langt. Jeg tror at det Brunvand ga uttrykk for, nettopp har vært den største bremseklossen.

Jeg er hellig overbevist om at hadde vi hatt denne loven for 10 år siden, så hadde norsk fagbevegelse vokst med den oppgaven som med alle andre oppgaver. Men så lenge en skal pakke dette inn i ull, vil man ikke få noen løsning.

Guri Johannessen, Landsstyret: Med den økonomiske utvikling som har gått for seg i samfunnet vårt de siste 10-åra, har sosialpolitikken i vår tid fått nytt innhold og ny aktualitet. Sosialpolitikk har mer og mer blitt spørsmål om deling av samfunnets goder, med tanke på grupper som er kommet i en relativt vanskelig stilling. Det kan gjelde barnerike familier, de eldre og funksjonshemmede, familier der forsørgeren har falt bort og andre grupper. Gjennom vår sosialpolitikk tar vi nå mer sikte på å hjelpe det enkelte individ ut fra den kjensgjerning at ikke alle startet med like gode sjanser i livskampen. Det er disse menneskene vi nå i første rekke må tilgodese gjennom vårt arbeidsprogram. Og jeg vil si meg særlig glad for at omsorgen for de funksjonshemmede og de eldre har fått en bred plass i programmet. Men det er et annet viktig område som etter min mening ikke er kommet sterkt nok fram. Det er barne- og ungdomsvernet. Det er en kjent sak at det er en skrikende mangel på institusjoner for barn og ungdom med sosiale og psykiske problemer. Her har vi mange vanskelige oppgaver som venter på løsning. Og vi må satse sterkt på dette i årene framover, både når det gjelder det forebyggende arbeid og institusjonsplasser, dersom vi skal makte å demme opp for den ungdomskriminalitet som dessverre er stigende i samfunnet vårt i dag. På Landskvinnekonferansen for noen dager siden, tok Buskerud Arbeiderpartis kvinneutvalg opp dette spørsmålet og kom med dette framlegget som fikk full oppløsting av konferansen:

1. Det forebyggende arbeid innen barne- og ungdomsvernet må intensiveres.
2. Staten påtar seg større ansvar når det gjelder utbygging og drift av barne- og ungdomsheimer.
3. Barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker må bygges ut i distriktene.
4. Barne- og ungdomspsykiatriske avdelinger ved sentralsykehus og psykiatriske sykehus må bygges ut i raskt tempo.
5. Myndighetene må snarest mulig sette tiltak i verk som kan avhjelpe den prekære mangel på fagpersonell i sosial- og helsesektoren.

Jeg er så fri å ta det samme framlegg opp her i håp om at også landsmøtet slutter opp om dette. Det ville glede meg mye dersom dette kunne bli innpasset i programmet.

Et nærliggende spørsmål er dette: har vi økonomiske vilkår for å løse alle de sosiale oppgaver vi står foran? Ja, det kommer mye an på oss selv om vi har evne til å tenke på en ny måte. Vi må lære oss å tenke sosialt, slik at vi kan se at kortsiktige fordeler vi kan vinne, det må vi kanskje betale i form av sosiale problemer. Sosialpolitikken skal være med å skape den trygghet som må være fundamentet i et trivselsamfunn. Ser vi det slik, da vil det bli så selvsagt for oss å gi de sosiale oppgaver den prioritet de har krav på. Formålet med vår økonomiske politikk må være å sikre en god sosial standard for alle i vårt samfunn. Den økonomiske utviklingen har klart vist oss at en samfunnsmessig innsats er avgjørende om alle skal få være med i velstandsutviklingen. Gjennom vår realpolitikk må vi finne fram til samfunnstiltak som kan skape mest mulig jamnstilling mellom de ulike folkegrupper og enkeltmennesket, mellom menn og kvinner, mellom bygd og by, mellom de forskjellige landsdeler. Likheter i samfunnet er jo et av grunnprinsippene i vårt prinsipp- og perspektivprogram, og steg for steg skal vi gjennom våre arbeidsprogram prøve å nå målene. I arbeidsprogrammet for kommende 4-årsperiode tar vi på oss store oppgaver, men dersom velgerne til høsten vil gi oss politisk styrke, så skal vi så sant også vise at vi har politisk vilje og kraft til å gjennomføre disse oppgavene.

Josef Larsson: Jeg har fått anmodning om å fremme et forslag som sier: «Industrielt demokrati skal gjennomføres også i bedrifter under 50 ansatte i de tilfelle en av de respektive parter ønsker det.» Det er noe i overensstemmelse med hva vi har i avtalen om produksjonsutvalg m. v., og jeg tror ikke det skader saken at vi får denne åpningen for dem som er på bedrifter under 50 ansatte. Vi vet jo at mange av disse er organisert som storbedrift, som aksjeselskaper og med alle former som storbedrift, for så vidt.

Så er det NATO. Når Bratteli svarte på det resonnement jeg gjorde om Norges stilling i tilfelle storkrig — at vi alle kommer i en vanskelig stilling i krig — tar jeg det som en bekreftelse på at mitt resonnement er riktig! NATO gir oss ikke noen sikkerhet. Selv om vi går ut fra at partiets folk, gjerne Stortinget, har de ærligste hensikter, så har det skjedd så mange ting som burde gi grunnlag for at de som har ansvaret for at vi kom i NATO, omprøvde saken. Jeg behøver bare nevne Hellas, Portugal og disse tingene. NATO er en forurensing i internasjonal politikk. Jeg kan ikke komme bort fra det.

Så har vi skandinavisk samarbeid, eller forsvarspakt. Bratteli sier det finnes ikke noe alternativ, enda han vet at både Danmark og Sverige vil akseptere et initiativ om et skandinavisk forsvarsforbund. Jeg setter fram disse forslagene: «Landsmøtet anmoder Sentralstyret om å undersøke mulighetene for en skandinavisk/nordisk forsvarspakt. Det forutsettes at forhandlinger føres i en positiv atmosfære slik at en forsvarspakt kan bli opprettet. Når dette er brakt på det rene, opptar partiet i Stortinget forslag om at Norge trer ut av NATO. Partiet tar videre opp spørsmålet med de nordiske land om å utarbeide en fredsplan med krav om nedrustning og forbud mot kjernefysiske våpen, som forelegges stormaktene så vel som de mindre nasjoner med anmodning om tilslutning. Planen forelegges til godkjenning for FN som må kreve den respektert av alle nasjoner.»

Dermed var formiddagens debatt slutt. Etter forslag av dirigenten ble en rekke forslag som var fremmet, oversendt de respektive komitéer.

Møtet hevet kl. 13.00.

TIRSDAG 13. MAI 1969

Ettermiddagens forhandlinger.

Dirigenter: *Annemarie Lorentzen og Einar Gerhardsen.*

Sekretærer: *Bjarne Mørk Eidem og Elna Kabbe.*

Møtet ble satt kl. 15.00 med fortsatt debatt om arbeidsprogrammet.

Gunvald Dybvik, Oslo: Det som vi mangler i vår nåværende samferdselspolitikk er en målsetting. Vi har en oppstykket samferdsel både i privat og offentlig regi. En samordning og regulering må være grunnlaget. Vi har blant annet hatt to store statlige transport-

formidlere av gods, Norges Statsbaner og Postverket. De driver rasjonalisering hver for seg på frie forretningsmessige prinsipper uten å ta tilbørlig hensyn til hverandre og til de samfunnsmessige interesser. Postverket har i stor utstrekning hatt sin transport ved jernbanen og andre konsesjonsmessige befordringsmidler, men går nå over til mer og mer egentransport. Dette er for Postverket isolert sett økonomisk, men jeg vil sette et stort spørsmålstegn ved den samfunnsøkonomiske side. Med dette oppnår de en større oppstykkning og derved dobbeltkjøring. Derfor må det være samferdselsmyndighetenes oppgave å legge grunnlaget til rette for en samordning i hvert fall av egne transportmidler, og forsøke å få styring over all godstransport ut fra effektive og økonomiske hensyn. Driftsøkonomiske undersøkelser på mange felt har vist at av de samlede transportomkostninger utgjør håndteringen av godset før og etter selve transporten den betydeligste del. Dette forhold vil presse de totale omkostningene opp. Et middel til å motvirke denne utgiftsøkningen er å innføre enhetslast i langt større utstrekning både i det offentlige og den private transport. Jeg tror det må overveies å la Postverket overta en langt større del av godshåndteringen i form av mottaking og utlevering av gods som nå Statsbanene påtar seg, og la Statsbanene overta transporten. En slik overgang vil være reelle skritt bort fra tendensen i den nåværende organisasjonsform. Men jeg tror det vil by på et skritt framover også. Postverket har f. eks. et fraktavregningssystem som sosialt er andre helt overlegent, med enhetstakst og frakt betalt helt fram. Det kan være et politisk spørsmål om en vil gå inn for en sone-taksering, men sosialt sett må en enhetstakst være det mest riktige. Med de tanker som jeg her har kastet fram tror jeg at vi tar et skritt mot å utvikle et transportapparat som kan dekke transportbehovet av gods på en effektiv og samfunnmessig god måte.

Samferdselsmyndighetene må derfor på alle områder legge grunnlaget til rette for en samordning av transporten.

Ingvald Ulveseth, Hordaland: I arbeidsprogrammet blir det sagt: «Prisstigningen på byggegrunn motvirkes ved at lovreglene utformes slik at verdiøkning som skyldes samfunnets utbygging ikke går til grunneierne.» Jeg er enig i dette framlegget, men jeg tror det er nødvendig å ta med et tillegg som jeg kan tenke meg bør være slik: «Prisforskiftene utformes i samsvar med dette og gjøres gjeldende for hele landet.» Dette tillegget vil ta bort grunnlaget for all argumentering om ulikhet for loven ved fastsetting av priser ved ekspropriasjon. Revisjon av Grunnlovens § 105 blir da ikke nødvendig, selv om jeg mener vi ikke bør gå av veien for

å ta opp framlegg også om dette, dersom vi kommer til at det er den beste måten å løse denne saken på som motvirker urimelige priser på grunn.

Jeg vil også gjerne komme med et framlegg. Det heter nå: «Planer for vannforsyning og kloakkavløp utarbeides innenfor større geografiske områder.» Tillegget bør hete: «De statlige finansieringsordninger for vann- og kloakkanlegg bør revideres og utbygges vesentlig.»

Jeg vil også gjerne gi min fulle støtte til det framlegget Merle Sivertsen tok opp på vegne av Kvinnesekretariatet for utbygging av daginstitusjoner og lekeplasser for barn. Framlegget om lovfesting av dette kravet burde vi nok ha tatt opp i boligutvalget, men vi regner med at sikring av finansieringsvilkårene for gjennomføringene av denne viktige oppgaven skulle være nok. Blir ikke dette kravet lovfestet, vil vi enda i lang tid være et av de mest underutviklede land i Europa på dette område. Vi i Arbeiderpartiet kan ikke lenger være medansvarlig for dette. Derfor må vi gå inn for en programformulering der kravet om lovfestet utbygging av daginstitusjoner og lekeplasser for barn blir slått fast. Loven må i samsvar med framlegg fra Kvinnesekretariatet både fastsette omfanget av finansieringen av slike anlegg og fordelingen av driftsutgiftene mellom boliglag, kommune og stat.

Olav Strandås, Østfold: Fra 1946/47 og inntil regjeringsskiftet har vi på forskjellige områder forsøkt å komme fram til ordninger for å bedre samferdselsmidlene ved løyvinger, ved konsesjoner og på forskjellige andre måter, uten at dette har lyktes noe særlig. Sannheten er den at dette med samferdselsmidlene i dag er det rene villniss og dette er verken de ansatte eller publikum noe særlig tjent med. Heller ikke samfunnet. Jeg tror ikke det foreliggende forslag fra Landsstyret eller forslaget fra Jernbanelaget i Hamar, vil endre noe særlig på disse forholdene. Det som etter min mening må gjøres, er å ta opp og underkaste samferdsels-spørsmålene en ny og dyptgående gransking. Jeg har da tillatt meg å fremme et forslag som går ut på at landsmøtet pålegger Sentralstyret å nedsette et utvalg til å framlegge en utredning med sikte på å sosialisere samferdselsmidlene.

Astrid Murberg Marthinsen: Det er 4 år siden et enstemmig storting ga sin tilslutning til retningslinjene for utbyggingen av voksenopplæringen. Med den svake prioritering voksenopplæringen har fått av den sittende regjering, må vi satse både sterkt og raskt hvis vi skal få en utbygging av voksenopplæringen som passer til

dagens samfunn. Med bakgrunn i denne situasjonen fremmet Vestfold Arbeiderpartis Kvinneutvalg et forslag til Landskvinnekonferansen. Det ble enstemmig vedtatt med en tilføyelse som er blitt tatt opp som eget forslag her på landsmøtet og som også ble begrunnet da. Jeg har tenkt å ta opp dette forslaget fra Vestfold:

«1. Lov om voksenopplæringen der bedriftenes, kommunenes, fylkenes og statens forpliktelser blir fastsatt. 2. Statens bevilgninger til voksenopplæring som sorterer under skoleverket økes tilstrekkelig. 3. Bevilgninger til opplysningsorganisasjonene økes. 4. Forholdene legges til rette for utvikling av et voksenpedagogisk senter ved et av universitetene.»

Og så det nye punkt:

«Vår viktigste institusjon i voksenopplæringens tjeneste kunne være våre folkebibliotek. Derfor må det settes fortgang i behandlingen av den nye bibliotekloven.»

Det er et stort og udekket behov for voksenopplæring i dagens samfunn. Vi kjenner alle de forhold som tilsier en økt innsats på dette område. Strukturendringene i næringslivet, spesialisering på arbeidsplassene, og store befolkningsgrupper med en kort utdanning. Mange av de gifte kvinner som nå søker ut i arbeidslivet, har på grunn av tidlig giftemål eller andre årsaker, ikke fått en omfattende allmennutdanning eller yrkesutdanning. De er derfor nå oftest henvist til et arbeid der dette ikke er nødvendig, men det vil samtidig si et dårlig betalt arbeid og kan hende for dem et lite tilfredsstillende arbeid. Et av de grunnleggende prinsipper i vårt program er frihet til valg av yrke. Men skal dette bli en realitet for alle grupper, må vi også ha et utdanningstilbud som passer til den enkelte. Vi må ha det samme tilbud til 50-åringen som vi har til 16-åringen, og bare gjennom en omfattende utbygging innenfor voksenopplæringen kan dette bli mulig.

Odd Lunde, Akershus: Under avsnittet «Et moderne samfunn» er tidsfaktoren i boligbyggingen spesielt nevnt og punktet har denne ordlyd: «Byggesakene må få en enklere og raskere behandling i kommunene.» Hva tempoet angår i den kommunale behandlingen av byggesaker i videste forstand, så kan det godt være at det varierer fra den ene kommune til den andre. Jeg har imidlertid fått forståelsen av at det jevnt over ikke er kommunene som er sinkene i saksbehandlingen. Jeg bor i Nittedal, som er en av presskommunene i Oslo-området, og der har vi iallfall høstet den erfaring at det som oftest er hos de sentrale myndigheter at det ødes tid. Det gjelder disse myndigheters behandling av rammeplaner, generalplaner, reguleringsplaner, samt planer om vannforsyning og

kloakkutslipp. Det er derfor mitt syn at saksbehandlingen også hos de sentrale myndigheter må bedres og jeg tar derfor opp det forslag som Nittedal Arbeiderparti har fremmet. Det vil si at nåværende formulering i pkt. 15 utgår og erstattes med: «Den offentlige behandling av alle saker i forbindelse med tomteerverv, finansiering og bygging, må koordineres og forenkles slik at det oppnås betydelig raskere saksgang.»

Det andre punkt jeg vil foreslå en endring på, er under hovedavsnittet «Effektiv hjelp til enkeltmennesker». Her står det: «Yrkeskadetrygden må utvides til å omfatte også hjemmeværende husmødre.» Dette er et skritt i riktig retning, men hvis jeg forstår punktet rett, så vil denne gruppe kvinner ved dette få en begrenset trygdeordning, idet formuleringen ikke omfatter syketrygd. Det er vel nå på tide å erkjenne at husmøyrket er et yrke hvor en bør oppnå de samme sosiale ytelser som de der gjelder for andre yrkesutøvere. Sverige har, som vi kjenner til, innført et syketrygdsystem for hjemmeværende husmødre. Jeg mener derfor at vi må ta sikte på å innføre det samme her, og foreslår denne tilføyelsen: «Og at det utarbeides syketrygdsystem for husmødre».

Alf Ingum, Akershus: Ved gjennomlesning av utkastet til arbeidsprogram, kan jeg ikke se at militærnektene er nevnt med et ord. Jeg synes det er merkelig at et slikt aktuelt problem ikke omhandles i vårt program. Det er i Norge ca. 700 som nekter å avtjene militærtjeneste hvert år. Disse 700 er en forsømt minoritet. De blir plassert i tilfeldige institusjoner, institusjoner som ikke har så altfor mye å gjøre med tryggingen av vår sikkerhet. Fordelingen for 1968 er slik: 55 prosent var beskjeftiget i helse- og sosialsektoren, 15 prosent i administrasjon og leirarbeid, 11 prosent i Norges Geografiske Oppmåling, 7 prosent i sivilforsvaret, 4 prosent i arkeologiske utgravinger. I dag er 9 av 500 sivilarbeidere plassert i fredsrelevante arbeidsoppgaver, slik sivilarbeidernes organisasjon selv har definert det. Dette tilsvarer i underkant av 2 prosent av det totale antall sivilarbeidere. Sivilarbeiderne har lagt fram krav om forskole for sivilarbeidere på like linje med rekruttskolen. Denne forskolen skal etter sivilarbeidernes eget forslag omfatte bl. a. freds- og konfliktlære, u-hjelpsproblemer og ikkevoldsmetoder. I Justiskomiteéns innstilling nr. 42/1967-68 ble det pålagt Justisdepartementet å nedsette en komité med mandat å gi en utredning om en forskole for de sivile tjenestepliktige. Departementet har ennå ikke nedsatt denne komitéen. I de siste år har det skjedd en innsnevring i den praksis som følges ved behandling av søknader om fritakelse. I alle år har vi

hatt politiske militærnekttere i Norge, men siden aksjonen blant studentene i Trondheim kom i stand for et par år siden, har denne nektingsgrunn ikke blitt godkjent.

Jeg fremmer følgende forslag:

«Alle alvorlige overbevisningsgrunner godtas som fritaksgrunn for militærtjeneste.»

Magne Bjørnstad, Sogn og Fjordane: Sogn og Fjordane ser fram til at Arbeiderpartiet skal komme i regjeringsposisjon. Vi ser A-partiet som det eneste parti som har evne og vilje til å løfte Sogn og Fjordane ut av den bakevje vi i lang tid har ligget i. For å understreke dette, kan vi vise til at Sogn og Fjordane er blant de fylkene i landet som har laveste årsinntekt pr. individ, og er blant de fylker som eksporterer mest ungdom. Det jeg i første omgang vil peke på for å rette på dette, er at det blir utarbeidet en vestlandsplan som også må inneholde utnytting av den elektriske energi og plan for utbygging av dette innen fylket. En plan i likhet med Nord-Norge-planen. I den må A-partiet forplikte seg til å regulere distriktutbyggingen og dernest skaffe stabilitet i fylket. I sporet av distriktutbyggingen følger som en naturlig del, samferdselen. Slik som samferdselen er i vårt fylke i dag, kan den ikke sammenliknes med noe annet fylke i landet. Det er kort sagt en stor skam. Vi vil her peke på at tilførselsårene både til lands og til sjøs, må gjøres større og hurtigere. Det samme gjelder også samferdselen innen fylket, slik at store deler av folket i Sogn og Fjordane kan få benytte seg av den jernbanen vi har. Og de som ikke har jernbanen, i det nordlige fylket, der må vi få forbedringer av veiene og få standarden på veiene opp. Slik det nå er, er akseltrykket en stor hindring for at det kan bli ekspansjon blant mindre og mellomstore bedrifter.

Alv Jacob Fostervoll, Nordmøre: Vi skal også ta et mandat ekstra til høsten, men først så har vi endel ting vi skal ha unnagjort. Blant annet vil jeg starte med å gi min tilslutning til det forslaget Leveraas satte fram i går om et løfte til velgerne for de første 100 dagene av vår regjeringstid etter valget. Jeg kommer fra et distrikt der veiene er skåret i stykker av en syndflod av fjorder og hvor oppgaven i samferdselssektoren er å holde samband med hundrevis av øyer. Vi binder distriktet sammen med et femtitalls ferger, og det koster oss mer å reise med disse fergene i forhold til fergeutgiftene, enn det koster dere å reise med jernbanen i forhold til jernbaneutgiftene. Slik vil det være inntil det kan realiseres det

som er formulert i Stortingets samferdselskomité's innstillinger helt fra 1963, om fergetakstutviklingen. Kristiansund Arbeiderparti har foreslått den samme formuleringen i et punkt i forslaget til arbeidsprogram om samferdselen. Etter regjeringsskiftet fikk vi et nytt fergetakstregulativ — det såkalte riksregulativet. For mange deler av landet var det et meget stort framskritt, takket være ikke minst våre partifellers arbeid i samferdselskomitéen. Men for oss medførte dette regulativet en direkte merutgift i forhold til tidligere. En tragisk side ved virkningen av dette riksregulativet er at merutgiftene øker jo lengre avstandene er. Et ufravikelig krav i vårt distrikt er derfor at fergetakstene bygges ned og gjøres mer degressiv enn tidligere. Dette gjelder først og fremst i de samband som er en del av riksveisambandet og ellers der en er nødt til å bruke ferge. Altså hvor det er tvingende nødvendig å bruke ferge og ikke har noe med makelighet å gjøre. Jeg ber derfor om at en i redaksjonskomitéen kan finne fram til en formulering som ivaretar distriktenes interesser på dette felt i distriktsutbyggingens navn og på basis av de to innsendte forslagene fra Nordmøre.

Brynjulf Bull, Oslo: Det er i Oslo allmen tilslutning til den sentrale målsetting at utbygging av distriktene må stå først på vårt program for å forhindre utflytting. Det er også alminnelig akseptert at det å forhindre og redusere innflyttingen til pressområdene — særlig Oslo-området, er en målsetting i seg selv av stor verdi — ikke minst av verdi for oss selv. Vi har da også tatt konsekvensen av dette i vår alminnelige diskusjon, i vår deltakelse i Østlandskomiteen hvor det er spørsmål om å bygge ut alternative sentra som skal forhindre den sterke innflytting og ikke minst i vår egen regionalplanlegging, hvor vi satser på å bygge ut arbeidsplassene utenfor de sentrale deler og isteden bygge ut boligene. Men når dette er sagt vil jeg gjerne vise til at en hel rekke av de problemer som har vært framhevet her i innledningsforedrag og som har vært kalt 60-årenes og særlig 70-årenes problemer og som prinsippprogrammet og arbeidsprogrammet sikter på å løse — det er problemer som er større i Oslo-området enn i noe annet område. Forskjellen mellom det private og det offentlige forbruk, de ulemper som den tekniske utvikling fører med seg — ikke minst bilismen — de lange veier til og fra arbeidsplassene, de manglende miljøer i de svære oppbyggede boligområder og ikke minst luftforurensningen og vannforurensningen, det er også Oslo-problem. Oslo må ikke komme i konkurranseforhold til det øvrige land, men sammen med det øvrige land gå fram etter den målsetting som så klart kom fram i Reiulf Steens foredrag. Øke den del av vår økonomi

som går til dekningen av de offentlige forbruk. Om NATO-spørsmålet vil jeg gjerne si at jeg tror det kunne være gunstig om det forslaget til vedtak som formodentlig kommer, klart gir uttrykk for avstandtagen fra våre NATO-partners virksomhet i Hellas, i Angola, i Vietnam og andre steder hvor man med utenomparlamentariske midler søker å gjøre sin innflytelse gjeldende. Det ville lette standpunkttagen til dem som med stigende engstelse har sett på vår deltakelse i NATO.

Jostein Helle, Aust-Agder: I de årene som kommer vil friluftsområder spille en stadig større rolle i vårt liv, og kortere arbeidstid og økonomisk evne vil gjøre at en kan gjøre seg sterkere nytte av disse enn tidligere. Samferdselens utvikling vil også gjøre det mulig å utnytte friluftsområder langt sterkere enn før. Arbeiderpartiet må gå inn for at staten engasjerer seg langt sterkere i arbeidet med å sikre seg kontrollen med disse arealer. Det gjelder ikke lenger bare å konsentrere seg om å sikre de såkalte nære friluftsområder for byer og tettsteder. Som det hittil har vært har det i første rekke vært primærkommunene som har måttet ta arbeidet med å sikre friluftsområder. Staten har ytet støtte, men ikke på langt nær nok. Arbeiderpartiet må være villig til å satse langt sterkere og med større beløp. Friluftsområdene skal dekke behovet for en langt større befolkning enn den nåværende. Staten må sikre en fornuftig arealdisponering. Bare på den måten kan vi trygge framtida også på dette område. Strandloven må vedtas og utbygges slik at den gir god hjemmel for de tiltak samfunnet må treffe. Også når det gjelder friarealer i innlandet må det gjøres en innsats. Her må det være en effektiv og god arealplanlegging.

Arbeiderpartiet må gi vanlige mennesker lavere pensjonsalder, vi må også gi dem muligheter for å nytte denne fritid slik de har drømt om. Jeg foreslår derfor: «Staten må arbeide for å erverve fjellområder, strandområder og andre friluftsområder.»

Leif Østlie, Oslo: Selv om representanten Asbjørn Lillås allerede har omtalt sjøfolkens problemer og vår handelsflåtes betydning for vårt land, finner jeg likevel å ville peke på punktet «Bedre kår for sjøfolkene».

Et gammelt ordtak sier bedre sent enn aldri. Jeg synes det er gledelig og opplyftende for oss som arbeider i denne sektor på det faglige område å kunne konstatere at Det norske Arbeiderpartis arbeidsprogram også tar sikte på våre sjøfolks plass i velferdssamfunnet. Det norske Arbeiderparti må være særlig på vakt når

det gjelder den sosiale lovgivning for våre sjøfolk. Sjøfolkene er på mange områder akterutseilt. Tro meg eller ei, enda i dag er arbeidstiden på mange skip i kyst- og lokalfart 10 timer pr. dag, og i en rekke mindre skip i utenriksfart for større grupper av besetningen er arbeidstiden 84 timer i uken. Dette mens industrien og servicenæringen i vårt land stort sett har gjennomført 5 dagers arbeidsuke. Jeg tillater meg å spørre hvor lenge våre sjøfolk skal være samfunnets stebarn når det gjelder en tilnærmet likestilling om bord og med arbeidskameratene i land. Rett nok er det igang arbeid for å revidere arbeidstiden, men vårt parti må være spesielt engasjert i dette spørsmålet. Det samme kan sies om lønn under sykdom. En sjømann i innenriksfart avvises med en måneds sykehyre, som det heter i sjømannsspråket, dvs. de underordnede, mens offiserene har 2 måneder og skipsføreren har 3 måneders lønn under sykdom. Med de gode kommunikasjoner vi har i dag, er det mulig å bringe sjøfolkene hjem fra fjerne havner på få timer. Det skulle derfor være et rimelig krav at en sjømann får adgang til å komme hjem til sin familie to ganger om året etter en stri tårn om bord under varierende klimatiske forhold, med fysisk og psykisk påkjenning som en sjømann i vår moderne handelsflåte er utsatt for. Men så lenge vi har en borgerlig koalisjon, en handelsminister som står våre redere meget nær, er det lite en kan regne med å få utrettet for sjøfolkene. Men skulle vi ved høstens valg få en politisk kursendring med noen grader til venstre, slik at vårt parti kan få flertallet tilbake, må alt gjøres for å oppfylle programmets intensjoner om bedre kår for sjøfolkene.

Arild Boman, Oslo: I prinsippprogrammet er det understreket at forskningen i samfunnet må peke utover de problemene som til nå har stått i sentrum i samfunnet. Det må peke utover og vise oss hvordan vi kan løse de framtidige problemene. I arbeidsprogrammet står det veldig lite om forskning i det hele tatt. Det eneste som står er at forskningspolitikken skal konsentreres om å kunne være brukbar for næringslivet. Dette er en begrensning av forskningen og forskningspolitikken oppgaver som jeg vil be komitéen se på. Det er en begrensning som vi ikke kan se oss tjent med og som bør være en utfordring til store deler av den ungdom som er opptatt med disse problemene.

Et annet punkt er skatten. Det er klart at de store grupper av fagorganiserte er urolige for innføringen av de prinsipper som Regjeringen legger til grunn. Vi har i det forslaget som er stilt fra partiets side for det første ikke fått foreta noen behandling i grunnorganisasjonene. Vi har heller ikke i denne debatten fått oss fore-

lagt annet enn ett alternativ til det nåværende skattesystemet. Det er introdusert et eneste nytt prinsipp for skattlegging, det er den indirekte beskatning. Hvorfor skal debatten om skatteprinsippene avsluttes med at et eneste nytt prinsipp er foreslått? Det må ikke bli noe opphør av debatten. Å finne fram til skattesystem og overføringsordninger som tillater en sosial rettferdighet og en gjennomføring av de likhetsprinsippene vi går inn for, det fordrer at debatten fortsetter.

Det er opplagt at forholdet mellom de såkalte finkulturelle og blant de massekulturelle formene for utfoldelse for kultur, stadig viser at kvalitet og kvantitet ikke står i motsetning til hverandre. Snarere er det slik at en stor del av den såkalte massekulturen eller pop-kulturen eller hva man vil bruke som uttrykk, etter hvert fostrer kvalitetsmessige ingredienser, fostrer kvalitetsområder som gir grunnlag for kontakt med den såkalte kvalitetskulturen. Dette må vi være åpne for i kulturpolitikken vår. Vi må ikke på forhånd inndelegge kulturen på en slik måte at motsetningene er gitt gjennom ordbruken vår, det er den måten å inndelegge kultur på som er finkulturens måte å inndelegge kultur på. Det må vi ta avstand fra. Vi må ha en fleksibel kulturpolitikk som tillater oss å foreta en kulturell demokratisering basert på virkeligheten, ikke på finkulturens inndeling.

Per Kleppe: Jeg synes det har vært en veldig interessant og veldig gledelig debatt vi har hatt om arbeidsprogrammet. Selvfølgelig har den dekket et veldig bredt felt og kanskje virket springende, men vi som har sittet og lyttet til dette har notert med glede alle disse forskjellige idéene som er kommet. De forslagene som er lagt fram er sendt over til redaksjonskomitéen som nå har dem til behandling. Disse forslagene vil etter behandlingen i redaksjonskomitéen bli lagt fram for landsmøtet i morgen. Jeg ser derfor ingen grunn til å gå inn på enkelthetene i den debatten som vi har hatt i dag. Vi kommer tilbake til de enkelte spørsmålene og dessuten er den programdiskusjon som her er innledet ikke avsluttet med dette. Tvert imot vil jeg si at den bredde og den intensitet som denne debatten har vært ført med, både før landsmøtet og under dette landsmøtet, passer godt for den framtidige programdebatt. Jeg vil f. eks. si til Arild Boman, som etterlyser en fortsatt debatt om skatten: Selvfølgelig skal vi fortsette debatten om skattene. Vi skal fortsette debatten om de forskjellige spørsmålene som har vært oppe på dette landsmøtet. Jeg synes at den aktiviteten som her har vært vist, og dette veldig brede feltet som vårt parti dekker, varsler godt for en nytenking som dette landsmøtet, dette

programmet representerer, det varsler godt for den valgkampen vi nå går inn i.

Dermed var debatten om arbeidsprogrammet avsluttet og møtet gikk over til behandling av innkomne forslag, deriblant spørsmålet om

Partiets navn.

der Sentralstyret foreslo at saken skal utredes og sendes partiets avdelinger og tas opp til avgjørelse på neste landsmøte.

Haakon Lie, Sentralstyret: Vi var av den oppfatning at vi ikke skulle ta noen avgjørelse om denne saken før den hadde vært ute til behandling i grunnorganisasjonene. Og det er i virkeligheten det vi ber om nå. En fullmakt til å få satt ned et lite utvalg, og jeg synes landsmøtet sjøl skal gjøre det, med representanter som tildels er for å beholde det gamle partinavnet og dels ønsker å skifte. Så kan denne komitéen legge fram synspunkter for og imot. La det gå ut til partiavdelingene til diskusjon og la oss så få det tilbake til en endelig avgjørelse på landsmøtet vårt i 1971. Det er en dissens i Sentralstyret. Hans Raastad mener at vi ikke behøver å sende denne saken ut. I sak er vi enige, verken Hans Raastad eller jeg ønsker at Det norske Arbeiderparti skal skifte navn, men dette er et spørsmål som har dukket opp mange ganger i løpet av de par siste årene. Første gang forut for landsmøtet i 1967 i organisasjonskomitéen i Akershus Arbeiderparti. Og så har det vært drøftet om igjen og om igjen. Et fylkesparti som Vestfold Arbeiderparti har sendt det ut for å ta en prøve blant sine egne tillitsmenn, partiaviser har stilt spørsmålet i sine rammer, og jeg er overbevist om — på samme måte som i Sverige — kommer dette spørsmålet til å dukke opp og dukke opp. Og da kan jeg ikke skjønne at det er noen som helst grunn til å avvise et forslag fra Sogndal Arbeiderlag om at dette skal gå ut til partiavdelingene til en behandling.

Nina Smid, Bergen: Det var faktisk relativt få som etter debatten om arbeidsprogrammet kom inn på målsettingen innenfor kultursektoren og jeg vil derfor nå og her takke for Jack Fjeldstads innlegg som jeg mener ga veldig positive perspektiver. Men jeg vil også få lov å nevne at kulturarbeidet spenner over langt videre spekter enn bare disse spesielle områder som vi ved aktiv økonomisk støtte vil være med på å gjøre til allemanns eie. Jeg tenker på noe så vesentlig som vår respekt og vår ærbødighet for tradisjon og overleveringer fra dem som har gått foran oss, bl. a. i arbeider-

bevegelsen. De mange motiveringer og de diskusjoner omkring eventuell navneforandring kan jeg godt forstå, men jeg vil likevel ikke akseptere den, og jeg vil kort begrunne mitt syn.

I historisk perspektiv er vel vår bevegelse ikke særlig gammel, desto viktigere synes det meg at vi tar vare på de tradisjoner vi har og ikke glemmer at det er under navnet Det norske Arbeiderparti vi har vunnet fotfeste, er blitt en politisk maktfaktor. Antall arbeidere i den gamle betydning av ordet vet vi at de vil i et automatisert og et datamaskinpreget samfunn bli stadig mindre, mens grupper i de mer servicebetonte yrker vil øke tilsvarende. Og det er da angivelig bl. a. for å vinne disse nye grupper vi skal forandre navnet. Jeg er dypt og fundamentalt uenig i dette. Hvorfor skal vi foreta noe knefall for grupper som ikke synes det er fint nok med navnet Det norske Arbeiderparti? Jeg vil derimot gå den motsatte vei. Idet jeg mener vi bør satse bevisst på å gjøre betegnelsen arbeider og arbeide til — hva nå dette arbeidet måtte bestå av — at dette kommer igjen til heder og verdighet. Hvorfor ikke kalle yrkesutøvere innen handel- og kontor f. eks. for kontorarbeidere, skolearbeidere — de arbeider innenfor skolen, sykehus- og helsesektor, helsearbeidere. Vi har jo allerede sosialarbeidere. Hvorfor jeg reagerer slik på dette med funksjonærer enda jeg selv tilhører samme gruppen, er fordi at jeg synes at i diskusjonen ligger det innebygd en nedvurdering av det arbeid som vittrilig utføres innenfor denne sektoren. Det er et gammelt ord som sier at arbeidet adler mannen. La oss, partifeller, solidarisere oss med den minoritetsgruppe som, hvor avansert vårt samfunn blir, stadig må iføre seg dongeriklær og stadig må ha i høy grad ubekvem arbeidstid. Det er fra denne gruppen vår bevegelse har sprunget ut og la oss fortsatt marsjere sammen med dem under fanene til Det norske Arbeiderparti.

Per Ryanes, Oslo: Jeg har aldri forstått hvorfor noen absolutt skal ha skiftet navn på Det norske Arbeiderparti. Vi fikk i 1967 et stemmetall som vi aldri har hatt maken til. Hvis vi ser på det forslaget som er kommet her fra Elverum, så sier de i en parentes «tusener av våre velgere er ikke lenger arbeidere i ordets manuelle betydning». Men Elverum, disse har da stemt på Det norske Arbeiderparti likevel. Selv om de jobber på fabrikk eller kontor, så er vi vel alle sammen arbeidere. Det er vel ikke bare navnet vi går til valg på. Har vi ikke et prinsippprogram, et arbeidsprogram? Jeg tar opp Hans Raastads forslag om at «saken avvises». Vær oppmerksom på at han representerer ungdommen. Da kan vi andre som er litt eldre så meget lettere slutte opp om det.

Einar Linderud, Oslo: Selv om jeg representerer Den sosialdemokratiske forening i Oslo, vil jeg så sterkt jeg kan anbefale at forslagene om navneendring avvises, slik Raastad foreslår. Av og til, særlig etter tilbakeslag, blir det fremmet forslag om endring av partinavn. Det samme gjelder avisnavn, når arbeideraviser stagnerer. Mange aviser har endret navn, det har ikke skaffet dem en ny abonnent eller en ny annonse. I Stockholm og København forlot de navnet Sosialdemokraten. Begge gikk under. Arbeiderbladet i Oslo er i framgang, jeg hadde nær sagt på tross av navnet. Partiet samler i dag nær halvparten av landets velgere, men 70—80 prosent av landets befolkning er arbeidere, lønnsinntakere — begrepet omfatter også småbrukere, fiskere, funksjonærer, åndsarbeidere og kulturarbeidere. Vår nyeste forening heter Sosialistiske Kulturarbeideres Forening. Og en ting til. I det øyeblikk vi gir slipp på arbeidernavnet, vil det straks bli tatt av andre. Folk som føler seg for fine til å stemme med Arbeiderpartiet, vil heller ikke stemme med Sosialdemokratene. Og folk som føler aversjon mot en avis som heter Arbeiderbladet, vinnes ikke med et nytt navn. Det er partiets holdning, program og politikk som avgjør dets tilslutning, ikke navnet.

Martin Tranmæl, som jeg sto ganske nær, bl. a. fordi jeg har arbeidet i samme avis som han siden jeg var 16 år, og som jeg snakket med daglig til hans siste dag, kommenterte for 2—3 år siden dette spørsmål om navneendring etter et inserat i Arbeiderbladet som ble lest for ham. Han sa det slik: «Å diskutere nytt partinavn er et svakhetstegn og det er bortkastet tid. Det er aldri navnet som er årsak når et parti taper terreng. Vi må ikke finne på å gi slipp på det fine og samlende navn vi har. Vi må tvert imot utvide arbeiderbegrepet. Ingen nye tilhengere vinnes bare ved å endre navn. Det er innholdet og aktiviteten som teller. Ikke navnet.» — Såvidt Martin Tranmæl. Jeg anbefaler Hans Raastads forslag.

Knut Brekke, Buskerud: Det ble sagt i går at en rose er en rose og i dette tilfellet er det virkelig snakk om en rose, nemlig Det norske Arbeiderparti. Man kan vel være enige om at det er et arbeiderparti og det er et sosialdemokratisk parti, for så vidt kan det være det samme hva det heter, og det vil vel da være riktig etter som forslaget er reist, å sende det ut og få nedsatt et utvalg. Men jeg kunne tenke meg at vi allerede nå, når vi fremdeles bruker navnet Det norske Arbeiderparti, tok i bruk undertittelen — et sosialdemokratisk parti — allerede i denne valgkampen.

Njål Eggen, Vest-Agder: Når det gjelder Det norske Arbeiderparti så kan vi bla litt tilbake i historien og se hva det navnet står for. I snart 100 år har vi marsjert fremad under Det norske Arbeiderpartis navn. Vi vil fortsette å marsjere under det samme navnet. Jeg vil bare nevne at med Det norske Arbeiderparti heiste vi den første seiersfanen under Nygårdsvolds regjering. Etter krigen, under de voldsomme problemer, som da reiste seg med gjenoppbygging, fullførte vi også den under det samme navn — Det norske Arbeiderparti. At vi fikk et avbrudd i 1965, det skyldes i hvert fall ikke navnet.

Ved voteringen ble Hans Raastads forslag om at spørsmålet ikke utredes, da han mener partiet ikke bør skifte navn, vedtatt med 125 stemmer. 107 stemmer avgas for Landsstyrets forslag om at saken skulle utredes og deretter sendes partiavdelingene til uttalelse.

Partiets oppbygging.

Berit Aas, Akershus, fremmet følgende forslag:

«Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å nedsette en komité til å utrede spørsmålet om hvorvidt en organisasjonsmessig endring som innbefatter 2 eller 3 viseformenn vil styrke partiet.»

Forslagsstilleren framholdt at når hun på Asker Arbeiderpartis vegne har fremmet forslaget om en organisasjonsmessig endring som gjør det mulig å velge 3 nestformenn til Det norske Arbeiderparti, så er det selvfølgelig en rekke grunner til det. Det er i Arbeiderpartiets program slått fast at de offentlige myndigheter, på vegne av fellesskapet, må øke innsatsen på nær sagt alle felter, om vi skal styre utviklingen av vårt samfunn til dette fellesskapets beste. Men skal dette målet kunne nåes, så er det ikke tilstrekkelig å styrke forvaltningsapparatet og de offentlige organer. Vi må også styrke den politiske kapasitet i vårt parti. Og det må vi gjøre for å mestre de problemene som vi står overfor. Jeg endrer forslaget til å lyde:

«Asker Arbeiderparti henstiller gjennom Landsmøtet til Sentralstyret å nedsette en komité til å utrede spørsmålet om hvorvidt en organisasjonsendring som innbefatter 2 eller 3 viseformenn vil styrke partiet.»

Trygve Bratteli: Etter den form Berit Aas nå har gitt sitt forslag er det kanskje ingen grunn til å diskutere dette nærmere her i dag. Dette landsmøte viste for et øyeblikk siden ikke særlig vil-

lighet til å la ting bli utredet av komitéer, men det kan jo være at denne saken står i en annen stilling, så jeg har for min del ikke noe å bemerke til det, hvis det er så at det er ønske om å foreta en slik utredning. Nå ble dette nokså grundig utredet for ganske få år siden — landsmøtet for 4 år siden tror jeg det var — av den store organisasjonskomitéen, men jeg har ikke noe imot at vi tar det opp igjen. Jeg vil bare — siden saken er reist — gjerne gjøre oppmerksom på et par ting, og det er dette at når vi i dag har en nestformann så betyr selvfølgelig ikke dette at et menneske er alene med noe som helst. Det som bestemmer den styrke vi er i stand til å gi partikontoret — det er det som her kommer inn i bildet — det bestemmes av noe så trivielt som av partiets økonomiske evne. Vi lever ustanselig i full bevissthet om at vi burde ha et sterkere sentralt apparat, men det har vi alltid måttet tilpasse det vi har et rimelig økonomisk grunnlag for. Da er selvfølgelig forholdet det at her er ikke problemet om en skal ha en eller tre nestformenn. Det er ikke det som er avgjørende for hvor sterkt en setter opp partiets sentralapparat. Jeg tror personlig — det legger jeg ikke skjul på — at det vil være et ytterst forvirrende apparat med 3 nestformenn, men det kan en jo da selvfølgelig vurdere gjennom en slik komitéutredning som er nevnt, og så komme tilbake til.

Johs. Wiike, Oslo: Jeg er enig i den vurdering Berit Aas har gjort med å sende det over til en komité, men når hun først har gjort det synes jeg det blir for snevert at en bare skal vurdere dette med 3 nestformenn. Jeg tror at det da må være riktig samtidig å vurdere den organisatoriske ledelsen av partiet som sådan på topplan. For jeg tror at det med 3 nestformenn blir for snevert grunnlag å ta en slik vurdering på, og vil fremme forslag om at det blir sendt komitéen som et tillegg til det forslag Berit Aas har fremmet.

Trygve Bratteli: Det er klart at man har ingen ting imot at det blir lagt fram for et senere landsmøte alt det materiale en måtte ønske for å vurdere de spørsmål som her er reist. Det sier seg selv at det er ikke mulig å vurdere spørsmålet om 3 nestformenn, hvis en da har tenkt at de skal være i full funksjon, uten å se det i sammenheng med det apparat som er i dag. Det følger av seg selv. Men når jeg tok ordet igjen så var det vesentlig for å si at jeg for min del har gått ut fra at det er sider ved oppsetningen av partiets sentraladministrasjon som Sentraladministrasjonen nødvendigvis må se på straks etter dette landsmøte, og derfor må

denne forutsetning om en utredning ikke oppfattes slik at den står i veien for å treffe de tiltak som måtte være nødvendige for en tilpassing av administrasjonen også i en meget nær framtid.

Dirigenten: Jeg går ut fra at etter partiformannens uttalelse vil Johs. Wiikes forutsetning dekkes av det forslaget som foreligger fra Berit Aas. Wiike har foreslått dette: «Sentralstyret nedsetter en komité til å utrede det organisasjonsmessige arbeid på sentralt plan.»

Har landsmøtet noe imot at vi stemmer over forslaget fra Berit Aas. Forslaget lyder slik: «Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å nedsette en komité til å se på spørsmålet om hvorvidt en organisasjonsendring som innbefatter 2 eller 3 nestformenn vil styrke partiet.»

Enstemmig vedtatt.

Tillitsmennene.

Elverum Arbeiderparti hadde fremmet to forslag til uttalelse:

1. *DNA (og LO)* må i langt sterkere grad ta vare på sine politiske/faglige tillitsmenn. Ta vare på de som har gått skoler/kurs nettopp for å kunne gjøre en innsats i arbeiderbevegelsen. Vi har ikke råd til først å koste på store summer til utdanning, for etterpå å la disse menn og kvinner få følelsen av å være «glemt» og utnyttet på sine eventuelle spesialområder. En «katalogisering» av disse, en videreføring i utdanning over et størst mulig spekter, synes å være en betingelse for at folkestyret skal kunne «hamle opp» med det stadig omseggripende teknokratiet.

2. Elverum Arbeiderparti:

DNA (og LO) bør sørge for å få alle A-ordførere, viseordførere, samorganisasjonsformenn og andre fremtredende tillitsmenn inn på kurs i framtidsrettet politikk og nytenkning. Dette må til dersom vi skal styre utviklingen framover og ikke den oss.

Sentralstyret gir sin tilslutning til grunntankene i de to forslagene. «En videre utbygging av den politiske skoleringsvirksomheten i partiet må ansees som en særs viktig oppgave. Hittil har vanskelig økonomi lagt hindringer i veien for en større innsats enn den som har vært mulig å gjennomføre ved hjelp av Arbeidernes Opplysningsforbund. Hvis de politiske partier blir tilført midler gjennom bevilgninger i Stortinget — hva det nå ser ut til vil bli tilfelle — bør Det norske Arbeiderparti bruke en vesentlig del av disse til politisk skoling av sine medlemmer og tillitsmenn.»

Sentralstyrets uttalelse ble samstemmig godtatt.

Partiets lover.

Akershus Arbeiderparti hadde fremmet forslag til landsmøtet om at fylkes- og kretspartiene får innstillingsrett til valg av 1) valgkomité, 2) Sentralstyre, 3) Landsstyre.

I motiveringen for forslaget het det:

I vårt fylkesparti er dette prinsipp gjennomført, og det fungerer meget godt. Det ligger ikke i forslaget at landsmøtet skal være bundet av innstillingene fra fylkes- og kretspartiene, men at de skal virke rådgivende for landsmøtet. Videre er vi av den oppfatning at distriktene sjøl har de beste betingelser for å bedømme hvilke kandidater partiet er best tjent med å velge. En slik ordning vil også være i overensstemmelse med partiets demokratiske prinsipper.

Sentralstyret uttaler at det «kan ikke gi sin tilslutning til forslag som vil bety en begrensning av den suverenitet landsmøtet har som partiets høyeste myndighet. Distriktpartiene har under valgene til landsmøtets og partiets tillitsmenn full anledning til å fremme sine forslag til kandidater.

Ved konstitueringen av et landsmøte blir det i alt foretatt en 50—60 valg til møteledere, komitéer osv. I innstillingen på kandidater blir det alltid foretatt en distriktsmessig avveining og fordeling, slik at alle distriktsorganisasjonene blir best mulig representert. I denne avveiningen bør ikke valgkomitéen trekkes ut til særskilt behandling. Alle valg må sees under ett, hvis vi skal få en rimelig fordeling mellom distriktene.

Av praktiske grunner blir de fleste av medlemmene i sentralstyret valgt fra Oslo og distriktene omkring hovedstaden. Det er derfor lite praktisk at distriktpartiene skal nominere medlemmene av Sentralstyret.

Ved valgene til landsstyret blir det alltid konferert med utsendingene fra distriktsorganisasjonene om deres representasjon i landsstyret.

Erfaringene viser imidlertid at valg etter tilråing fra distriktsorganisasjonene lett vil føre til en sammensetning av partiets ledende organer, hvor det ikke er tatt tilstrekkelig omsyn til kvalifikasjoner, alder, yrke og kjønn.»

Alf Haakensen, Akershus: Jeg vil ta opp forslag nr. 13 om innstillingsrett for fylkes- og kretspartiene til landsmøtet for valg av 1) valgkomité, 2) Sentralstyre, 3) Landsstyre.

Vi er av den oppfatning at de kompetente organer i fylkes- og kretspartiene får høve til å drøfte og innstille på de vervene som er nevnt i forslaget. Først og fremst har vi den erfaring i Akers-

hus at en innstillingsrett fra kommunepartiene til fylkespartiene har skapt den begrunnede oppfatning at lokalorganisasjonene har en reell innflytelse på fylkesplanet. Vi mener at prinsippet må være at innstillingsretten må virke helt fra grunnorganisasjonene, via kommunene og fylkespartiene og fram til landsmøtet. I sentralstyrets uttalelse om forslaget heter det at Landsstyret dekker distriktenes interesser. Vi tror ikke at et landsstyremedlem kan hevde distriktenes interesser med samme tyngde som et vedtak i en kompetent fylkesforsamling vil ha. Vi kan heller ikke innse at et slikt prinsipp vil begrense landsmøtets suverenitet.

Ivar Mathisen, Sentralstyret: I Sentralstyrets begrunnelse ligger jo de argumenter som taler mot det forslag som Akershus Arbeiderparti her har brakt fram for landsmøtet. Jeg tror det er viktig å slå fast at valgkomitéen er endel av de arbeidskomitéer som landsmøtet velger og som landsstyret innstiller på. Her har Sentralstyret understreket det faktiske forhold at valgkomitéen må man se i relasjon til alle andre funksjoner som landsmøtet må betjene seg av.

Sentralstyrets sammensetning er jo av praktiske grunner først og fremst begrenset til de partikamerater som sogner til fylkespartier i Oslos umiddelbare nærhet. Det kan ikke være noen rimelig begrunnelse at Oslo og Akershus, Buskerud og eventuelt andre skal kunne bringe forslag på medlemmer til Sentralstyret, mens alle andre fylkespartier i landet nødvendigvis ikke har den samme interesse og vil ha den samme mulighet til å la seg bli hørt. Men det som er viktigst i denne sammenheng er Landsstyrets sammensetning. Jeg hørte av forrige taler at de for så vidt aksepterer Sentralstyrets begrunnelse her at man ikke når fram til en sammensetning av Landsstyre, hvor man får tatt hensyn til alle de forhold som er nødvendig å ha i et landsstyre. Det ser i dag ut til å være en tendens til at våre stortingsrepresentanter velges som distrikts-fylkespartiformenn. En utvikling som jeg synes er både rimelig og riktig og ansvarlig. Men jeg vil jo tro at hvis det er slik at det enkelte fylkesparti skulle foreslå sin landsstyrepreressant, så ville det være meget naturlig å foreslå sin fylkespartiformann. Det ser vi allerede er tilfelle under nominasjonsprosessen. Da får vi et landsstyre som ikke vil være et landsstyre slik som Det norske Arbeiderparti nødvendigvis bør søke å få et landsstyre. Det har vært — og her taler jeg av erfaring fra flere valgkomitéer — en meget vanskelig sak å få de enkelte fylkespartier til å akseptere f. eks. kvinnelige kandidater til Landsstyret. Men det må de nødvendigvis gjøre hvis Det norske Arbeiderpartis landsstyre skal

arbeide ut fra det synspunkt at vi fører en politikk som også kvinnene både er delaktig i og føler ansvar for.

Med et klart flertall sluttet landsmøtet seg til Sentralstyrets innstilling om å avvise forslaget fra Akershus Arbeiderparti.

Et forslag fra Oslo Arbeidersamfunn om at landsmøtene som holdes i valgår, holdes i løpet av februar måned, ble enstemmig besluttet oversendt Landsstyret.

Trondheim forenede Arbeiderparti foreslo at spørsmålet om henleggelse av partiets landsmøter til de år det ikke er landsomfattende valg, gjøres til gjenstand for utredning. Sentralstyret sa seg enig heri og det samme gjorde landsmøtet enstemmig.

Haugesund Arbeiderparti foreslo:

Den nåværende ordning med representantskap beholdes, men tilføyes: «Personlig tilmeldte i partiet eller gjennom partilag/avdelinger (arbeidersamfunn, sosialistlag m. v.) har rett til å møte i representantskapet med tale- og forslagsrett, men uten stemmerett.»

Forslaget var begrunnet med at «det finnes mange som sympatiserer med Arbeiderpartiet, og som gjerne opptok medlemskap dersom de dermed fikk følelsen av at de fikk utrettet noe. Slik ordningen er i dag med representantskapet som et lukket samfunn, vil de, selv med medlemskap, ha følelsen av at de ikke får være til stede der de viktigste spørsmålene blir behandlet, og der avgjørelsene blir tatt. Derfor vegrer mange seg for å oppta medlemskap.»

Sentralstyrets bemerket at det ikke kan anbefale forslaget. «Det ville, hvis det ble vedtatt, bety en vesentlig endring i representantskapets stilling og arbeidsmåte.

Sentralstyret vil på den annen side understreke betydningen av at det blir holdt partimøter hvor alle medlemmer har adgang og kan delta i behandlingen av aktuelle politiske spørsmål.»

Georg Mikkelsen, Rogaland: Det vi vil fram til med dette forslaget framgår nokså tydelig av motiveringen, men jeg har likevel lyst til å knytte et par bemerkninger til nettopp dette, siden vi har fått den innstillingen fra Sentralstyret som vi har fått. Vi har nettopp vært vitne til at vi er blitt anmodet om å verve flere medlemmer til partiet. Det er greit nok. Men skal man verve medlemmer, så må man ha noe å tilby dem. Den ordningen vi har i dag med et representantskap som et fullstendig lukket samfunn, hvor kun de valgte fagforeningsfolkene som er tilsluttet partiet, har adgang. Skal vi kunne tilby noe, så må de også få følelsen av å

være med der noe skjer. Man må kunne aktivisere dem. Det er jo aktive medlemmer vi skal ha, ikke bare kontingentbetalere. Dette har de følelsen av at de ikke får anledning til.

Sentralstyret peker på at man må holde åpne partier. Det er greit. Men det er mange ting man ikke kan behandle i åpne partimøter som man kan behandle i et representantskap, hvor disse folkene ikke har adgang. De vil få følelsen av at selv om de er tilmeldt partiet og gjerne vil være med å gjøre en innsats, slipper de ikke til. Så vidt jeg har forstått tidligere, så er det ingen ting i veien for at ethvert partilag kan gi adgang for personlig tilmeldte til sine representantskapsmøter. Jeg har forstått det slik, jeg hadde spørsmålet inne på sentralt hold, og det ble vedtatt i Haugesund Arbeiderparti, at personlig tilmeldte hadde adgang til representantskapsmøtene med tale- og forslagsrett, men ingen stemmerett.

Ivar Mathisen, Sentralstyret: Jeg tror med den erfaring vi har fra Oslo Arbeiderpartis representantskap, må vi være meget varssomme med å gå inn for dette forslaget. Det er en klar interesse i at flest mulig skal holde seg orientert om det som skjer i et representantskap og ikke minst det som skjer i representantskapet som gjelder kommunegruppenes arbeid. Men det er en ganske umulig linje praktisk å følge dette forslaget fra Haugesund. Representantskapene er jo slik sammensatt at de skal gjøre vedtak som ofte, om ikke i formen, så i realiteten, binder kommunegruppenes behandling av bestemte kommunalpolitiske saker, og da må det være et ansvarlig forum, som ikke lar seg påvirke av et tilfeldig frammøte på et tilfeldig møte. Det er helt klart, som det står i Sentralstyrets innstilling, at åpne partimøter for å drøfte de samme saker, det kan man gjerne ha, men man må passe på at man i partiet betjener seg av ansvarlige organer. Jeg må bestemt be om at man her ikke slutter opp om dette forslaget.

Ved voteringen ble Sentralstyrets innstilling vedtatt med overveldende flertall.

Videre vedtokes enstemmig og uten debatt følgende endring av § 4, Partistyre:

1. Kommunepartiets styre består av 5, 7 eller 9 medlemmer. Blant disse er formann, nestformann, kasserer, sekretær og *studieleder*.

Forslaget var framsatt av AOF's politiske utvalg.

Et forslag fra Røros Arbeiderparti om at Landsstyret skal pålegges å utarbeide et kortsiktig handlingsprogram for endringer som Arbeiderpartiet vil gjennomføre, f. eks. de første 100 dager etter at valget er vunnet, og å utpeke de statsråder en ønsker i den nye regjering — og å offentliggjøre dette før valget — ble besluttet oversendt til vurdering av det nye Sentralstyret.

Nominasjonsordningen.

Kvinesdal Arbeiderparti foreslo:

«Ved oppsetting av stortingsvalglistene må nominasjonskomitéene stå helt fritt. Slik som det praktiseres i dag, kan de valgte stortingsmenn/kvinner bare underrette sine fylkespartier om de er villige til å la seg stille ved neste valg og derved binde nominasjonskomitéene. Dette innebærer — etter vårt skjønn — at i f. eks. Vest-Agder kan faktisk 2 — to — mann bestemme hvem som skal inn på Stortinget.

Dette er et brudd på våre demokratiske prinsipper, og vi forlanger at et så viktig spørsmål tas opp på første landsmøte, og at det der vedtas retningslinjer så en for framtida kan unngå interne stridigheter for å få satt opp nye stortingsvalglistene.»

Videre var det fra Marnardal Arbeiderparti foreslått at «stortingsmenn skal ikke være valgbare utover 8 påfølgende år. Etter 4 år ute av Stortinget er de igjen valgbare for 8 nye år.»

Motiveringen for forslaget var:

Mange av våre stortingsmenn kan av følelsesmessige og vel ofte av personlige grunner ha lett for å bli sittende for lenge. De kan lett stivne til i gamle fordommer og avhengighetsforhold som kan bli til skade for vårt demokrati.

Gjennomføring av dette forslag vil resultere i at de enkelte stortingsrepresentanter kan få en hvileperiode for på ny å komme tilbake til dette vårt viktigste demokratiske embete med nye idéer og i god fysisk og psykisk form.

Samtidig mener vi at om dette forslaget blir til lov, vil dette lettere åpne adgang for nye idéer og nye yngre krefter med nyskapende tanker vil slippe til. Forslaget vil hjelpe til med hele tida å rekruttere dyktige politikere, og på lang sikt få en mere homogen og dyktig politikergruppe på toppplanet til å sikre demokratiet og sikre god styring i hele landet vårt. Kvinesdal Arbeiderparti har på årsmøtet 16. februar 1969 enstemmig besluttet å støtte forslaget fra Marnardal Arbeiderparti til Landsmøtet 1969.

Til dette uttalte Sentralstyret:

«Den nye nominasjonsordningen i partiet blir i år brukt for første gang. Før nominasjonene er avsluttet er det vanskelig å gi en vurdering av hvordan ordningen har virket. Sentralstyret vil så snart Stortingsvalget er av-

sluttet, sette ned et eget utvalg til å vurdere de erfaringene en har høstet ved bruken av den nye ordningen, og til å legge fram forslag til eventuelle endringer i den. Saken vil så bli tatt opp på landsmøtet i 1971, slik at en i god tid forut for neste stortingsvalg kan ha vedtatt mulige endringer i nominasjonsordningen.»

Dette ble enstemmig tiltrått.

Økonomisk støtte til partiene.

Svelvik Arbeiderparti henstillet til landsmøtet «å vedta at partiets stortingsgruppe fremmer forslag i Stortinget om at det i lovs form gis adgang til å yte økonomisk støtte til de politiske partier fra stat, fylke og kommune. Rett til økonomisk støtte til det enkelte parti må være avhengig av en viss tilslutning på landsbasis. Nærmere retningslinjer for støtte blir å utarbeide i forbindelse med lovforslaget.»

Sentralstyret uttalte:

«Spørsmålet om økonomisk støtte til de politiske partier er under utredning i en offentlig komité som trolig vil avgi sin innstilling i inneværende år. Før innstillingen foreligger, og Stortinget har fattet vedtak i saken, vil det ikke være tilrådelig at partiets stortingsgruppe fremmer et spesielt forslag om økonomisk støtte til de politiske partier fra stat, fylke og kommuner. Sentralstyret kan derfor ikke anbefale at forslaget blir vedtatt.»

Forsvaret.

Fra partiavdelingene i Elverum og Ullensaker og Skjetten Arbeiderlag, forelå forslag om at Forsvarets organisasjon og oppbygging vies mer oppmerksomhet, slik at bevilgningene blir nyttet på den mest rasjonelle måte og for å sikre at den indre utvikling i Forsvaret også kan tjene det sivile liv.

Sentralstyret viste til Landsstyrets framlegg til arbeidsprogram, hvor det heter: Forsvarets ressurser må utnyttes effektivt og rasjonelt. Forsvarets virksomhet i fred må best tjene også det sivile samfunn. Det må skapes bedre kontakt og samarbeid mellom personell og ledelse. Sentralstyret anser de framsatte forslag dekket av dette programframlegget.

Enstemmig vedtatt.

Pensjonsalderen.

Fra en rekke partiavdelinger forelå forslag om senking av pensjonsalderen til 65 år.

«Sentralstyret viser til avsnittet «Bedre forhold for de eldre» i Landsstyrets framlegg til nytt arbeidsprogram. Her heter det:

«Senkning av den alminnelige pensjonsalder til 67 år. Lavere pensjonsalder og full pensjon for spesielle yrkesgrupper som har særlig behov for det. Mulighet for den enkelte arbeidstaker til etter nærmere regler å fratre med

redusert pensjon inntil tre år før den alminnelige aldersgrense er nådd, eller fortsette i sitt arbeid inntil tre år utover den alminnelige pensjonsalder.»

Sentralstyret kunne ikke anbefale en senkning av den alminnelige pensjonsalder til 65 år i denne stortingsperioden, da vi også har gjennomføringen av 40 timers arbeidsuke på programmet.»

Sentralstyrets forslag ble vedtatt mot 25 stemmer.

Arbeiderbevegelsens internasjonale støttekomité.

Fra samarbeidskomitéen mellom Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen forelå:

Med jevne mellomrom oppstår det behov for raske reaksjoner i forbindelse med internasjonale hendinger. Det kan dreie seg om støtte — økonomisk, politisk og moralsk — til nasjonale og sosiale reisninger, til kamp mot diktatur-regimer og mot raseundertrykkelse.

Etter krigen har ikke norsk arbeiderbevegelse hatt noe instrument som kan opptre resolutt og med tilstrekkelig tyngde i slike situasjoner. Før krigen ble disse oppgaver ivaretatt av «Arbeidernes justisfond» i samarbeid med en flyktningekomité som ble opprettet av Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen. Disse organer var særlig engasjert med oppgaver som reiste seg i forbindelse med nazismens frammarsj i Europa.

I de seinere år har det stadig vært situasjoner hvor det er naturlig for arbeiderbevegelsen å engasjere seg til støtte for mennesker som sloss for frihet, eller er utsatt for undertrykkelse: Vietnam-krigen, raseundertrykkelsen i Sør-Afrika, oberst-juntaens maktovertakelse i Hellas, den sovjetiske okkupasjonen av Tsjekkoslovakia. Slik situasjonen er i verden, må vi regne med at det også i framtida vil oppstå tilsvarende behov for støtte og solidaritet.

For at arbeiderbevegelsen skal bli i stand til å opptre mer effektivt i slike situasjoner, har Samarbeidskomitéen mellom DNA og LO drøftet opprettelsen av en permanent komité som kan ta initiativ og ha ansvar for det internasjonale støttearbeid arbeiderbevegelsen skal engasjere seg i.

§ 1. Formål.

Arbeiderbevegelsens Internasjonale Støttekomité er opprettet av Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen i Norge. Komitéens formål er å ta initiativ til og å samordne arbeiderbevegelsens støtte til nasjonale og sosiale frihetsbevegelser og støtte til organisasjoner og enkeltpersoner som arbeider for å få gjennomført organisasjonsfrihet og andre demokratiske rettigheter i land der slike rettigheter blir krenket. Støtte kan også gis personer som er kommet i vanskeligheter på grunn av slike forhold i hjemlandet.

§ 2. Komitéens arbeid.

I tillegg til de to organisasjoner har også partiavdelinger, AUF-lag, fagforbund og fagforeninger adgang til å fremme forslag om tiltak innenfor komitéens formål.

Støtte kan også gis både i økonomisk form og ved andre tiltak som finnes egnet til å realisere formålet.

§ 3. *Komitéens oppgaver.*

Komitéens organer er Samarbeidskomitéen og et styre valgt i samsvar med § 4. I store saker og tiltak som kan føre med seg økonomiske forpliktelser, avgir komitéen innstilling til Samarbeidskomitéen og gjennomfører de tiltak som får Samarbeidskomitéens tilslutning. Ellers har komitéen til oppgave å utfolde selvstendig initiativ innenfor formålet.

§ 4. *Valg.*

Komitéens styre består av 7 personer. De to organisasjoner DNA og LO velger 3 medlemmer hver. Formannen oppnevnes av Samarbeidskomitéen.

§ 5. *Finansiering.*

Komitéen finansieres ved bevilgninger fra Det norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen i Norge og de enkelte forbund og fagforeninger.

Spesielle merknader.

Komitéens formål og oppgave tar sikte på å ta seg av slike gjøremål som forskjellige situasjonsorganer hittil har hatt. Eksempelvis situasjonsorganer som Syd-Afrika, Vietnam-, Hellas-, og Tsjekkoslovakia-komitéer. Disse komitéer har delvis vært organisert tverrpolitisk, og i noen tilfelle har det vært opprettet to konkurrerende komitéer som har hatt seg av de samme gjøremål.

Det er forutsetningen at Arbeiderbevegelsens Solidaritetsfond ikke blir berørt av de oppgaver som er tillagt denne komitéen. Det samme gjelder også Spaniakomitéen. For øvrig må de gjøremål som nå utføres av spesielle komitéer samordnes og overføres til Arbeiderbevegelsens Internasjonale Støttekomité.

I § 5 er det sagt at komitéen skal finansieres ved bevilgninger. Det er imidlertid en forutsetning at dette ikke er til hinder for at en i spesielle situasjoner gjør bruk av andre tiltak for å skaffe penger, f. eks. ved aksjoner, innsamlinger o. likn. Det vil i så fall bli separate tiltak som det gjøres vedtak om i samsvar med vedtektenes § 3.

Gunnar Alf Larsen, Oslo: Det er ingen uenighet fra min side i det forslaget som her foreligger. Jeg synes for så vidt at det er på tide at vi får en viss samordning av arbeidet. Det har vært tegn i den seneste tid på at det har kollidert og det er derfor all mulig grunn til at en tar et opplegg som dette. Jeg er også klar over at det vil være av avgjørende betydning hva kongressen kommer til å si til denne saken når de behandler den. Jeg vil for min del bare, her og nå, som det heter, understreke at en opprettelse av en slik komité-organisasjon som dette ikke må virke passiviserende på de grupper, fagforeninger og klubber som driver dette arbeidet, men tvert imot må ha som opplegg og som hensikt å trekke disse med i arbeidet og ta vare på den aktivitet som ligger i fagforeninger og klubber, og sørge for kontakten med de grupper som er i arbeid. Jeg ville gjerne ha det med, og jeg går ut fra at det da også er noe

av hensikten bak dette og forsøke å samordne og også forsøke å hjelpe de som driver dette arbeidet.

Det framlagte forslag ble deretter enstemmig vedtatt.

Dagens dagsorden var dermed behandlet og møtet ble hevet kl. 17.30.

ONSDAG 14. MAI 1969

De avsluttende forhandlinger.

Dirigenter: *Leif Granli og Einar Gerhardsen.*

Sekretærer: *Bjarne Mørk Eidem og Alv Jakob Fostervoll.*

Møtet ble satt kl. 9.00. Protokollkomitéens innstilling om å godkjenne protokollen fra ettermiddagsmøtet mandag og de to møter tirsdag ble enstemmig vedtatt.

FORAN STORTINGSVALGET 1969

Sekretær Haakon Lie holdt foredrag om stillingen foran årets stortingsvalg:

Vi går mot et valg som vi ser fram til uten engstelse. Det er klart at vi ikke mer seiler i motvind. Men det er også slik at ingen sterk politisk strømning driver oss fram. Den politiske balansen er ikke vesentlig forrykket etter 3½ år med borgerlig koalisjonsregjering. Men den tiden er forbi, da det er vi som får hoggene og er på defensiven. Nå er det vi som står i angrepsstilling.

Valget i 1967 taler her sitt utvetydige språk. Vi var nervøse foran det oppgjøret. Sammenlikningsgrunnlaget ville bli Kings Bay-valget, da vi hadde mobilisert som om det var et stortingsvalg. Vi visste at vi ikke kunne gjenta den bragden. Vi visste også at den vanlige tendensen i valgene etter krigen hadde vært at vi tapte 130—140 000 stemmer fra et stortingsvalg til det etterfølgende kommunevalget. En nedgang i stemmeandelen på om lag 3 prosent var det normale. Nøkternt måtte vi derfor regne med en ny nedgang i stemmeprocenten — og den lå på 43,1 i 1965. Kommunesammenslåingen ville nok bety færre upolitiske kretslistor. Likevel måtte selv en stemmeandel for oss på 42 prosent være uttrykk for et politisk omslag i vårt favør. Men ville pressen og velgerne oppfatte det slik?

Det viste seg at vi hadde vært unødige nervøse. Omslaget var kommet. Arbeiderpartiet greide ikke bare resultatet fra 1965, 43,1 prosent. Det endte på 44 prosent. Valget ble vårt beste kommunevalg — bortsett fra Kings Bay-valget. Der ser vi best når vi tar for oss vår andel av det totale velgertallet. Mens den i 1951 og 1955 lå på 30 prosent, og i 1959 på 32 prosent, var tallet i 1967 33 prosent — altså bedre enn noen av 50-årenes kommunevalg, da vi sto sterkest i bildet.

Valget i 1967 var en veldig stimulans etter 1965-valget, slik Kings Bay-valget hadde vært det etter 1961-valget. Jeg skal innrømme at jeg regnet med at strømmen nå hadde snudd for alvor. Så enkelt var det ikke. Hvis vi bruker Gallups politiske indeks som politisk barometer — og noe annet har vi ikke — så må vi bekjenne at vi var for optimistiske.

Vår politiske kurve har grovt sett hatt dette forløpet de siste 3½ årene:

Etter valget i 1963 sank våre «aksjer». Noe alle partier opplever som taper et valg. Et omslag inntreffer med inntektsoppgjøret våren 1966. Pris- og avgiftsøkningene som slo bena under tariffoppgjøret, snudde kurven. Det viser så en stigende tendens — og det er tendensen vi er ute etter — fram til juni 1967. Vi hadde landsmøte 21.—23. mai. Den første tellingen etter møtet ga oss en nedgang på ½ prosent. I de 14 månedene som fulgte, sank stemmeandelen enda 1 prosent. Det som retter kurven opp — brått opp — er den russiske invasjon i Tsjekkoslovakia 21. august 1968. Da september-tallene foreligger, viser de for oss en stigning på 2,3 prosent. Vi må tilbake til sommeren 1964 for å finne et så høyt tall, 45 prosent. K's andel sank samtidig fra 1,4 til 1 prosent, og SF's gikk ned fra 7,3 til 5 prosent — nedgang på 30 prosent.

Svingningene er lette å forklare. Okkupasjonen betød et sjokk for K-velgerne. Innmarsjen betød et sammenbrudd for SF's sikkerhetspolitiske kurs som hadde bygd på teorien om Sovjets fredelige, eller i verste fall *defensive* hensikter.

Okkupasjonen betød en klar understreking av berøvet for den sikkerhets- og utenrikspolitikk som Arbeiderpartiet formet ut på sitt landsmøte i 1949, og som Stortinget siden praktisk talt enstemmig sluttet opp om. I en utrygg tid var det igjen godt å ty til det faste ankerfestet — Det norske Arbeiderparti.

Sjokket ga seg noe. K's og SF's tall går noe opp. Våre noe ned. Så kommer SF's landsmøte i slutten av januar — med fall: februar-tallet fra 5,1 prosent til 3,9 prosent. Og med en ny oppgang for oss. Tallet ligger i dag (mars 1969) på 44,4 prosent — det beste siden september 1964.

La oss gjøre oss ferdige med NKP og SF. Kommunistpartiet ligger med brukket rygg. Bare Kr. F's velgere er eldre enn NKP's Tilgangen på unge velgere er minimal.

Det beste Reidar Larsen bør håpe på er at han kan mobilisere kommunistvelgere som gikk i hi etter innmarsjen i Ungarn i 1956. Men greier han det på parolen om at det er bedre å ha en borgerlig regjering i landet, enn en regjering utgått av Arbeiderpartiet? Det var nemlig motiveringen for at NKP skulle stille lister i alle fylker, at en seier for Arbeiderpartiet ville bety en konsolidering av «høyre-kreftene» i norsk arbeiderbevegelse. Og de er som kjent verre enn sjølve Styggen!

I SF er heia-gjengen borte. De aggressive og pågående i SUF vender nå våpnene mot SF — og ikke mot oss. Finn Gustavsen, Berge Furre, Torild Skard og Løfsnes er blitt opportunister, småborgere og monopolkapitalismens beste lakeier. Jeg synes jeg kjenner igjen ordene fra de som før dynget dem over oss! SF er et parti opptatt av store indre problem — skapt av den situasjon at partiet etter sitt gjennombrudd i 1961 på åtte år ikke greidde å øke sitt medlemstall med én mann.

Om jeg skal få trekke en viktig konklusjon:

Alt tyder på at vi ved valget får ryggen fri, slik at vi kan samle kreftene mot borgerpartiene. Særlig på arbeidsplassene betyr det mer enn de fleste aner. For det er der vi finner tyngden av våre velgere som en god valgkamp skal mobilisere.

De siste månedenes Gallup-tall — for ikke å snakke om det tallmateriale som våre unge valgforskere legger fram — kaster i høy grad lys over det politiske bildet i dagens Norge.

Først to ord om våre egne velgere. Deres lojalitet og stabilitet er sagnomsust. Men det har vært variasjoner også her. Ser vi tilbake til 1961 — da vi fikk den første smellen — var forvarslet en oppgang i tallet på «Vet ikke, vil ikke svare». Det øk opp i 11 prosent i mars og nådde siden 14 prosent i juli. Dette var sykdomstegn. Så kom overgang til andre partier — først og fremst SF. *Stabiliteten* gikk ned fra 93 prosent til 84 prosent i juli og september. Overgangen fra oss var 6 prosent i september 1961.

Vår stabilitet har de siste 6 månedene ligget på 94—95 prosent i gjennomsnitt. (Mens den for SF har vært 63 prosent.) Overgangen til andre partier har vært fra 2,5—3 prosent i gjennomsnitt (med $\frac{1}{3}$ til SF og $\frac{2}{3}$ til H og mellompartiene). «Vet ikke, vil ikke svare» har ligget på 3 prosent. Det er et imponerende lavt tall.

Altså, i 1961 — men også i 1965 — var det et betydelig «utfløde» — overgang av velgere fra oss til andre partier. Særlig blant unge funksjonærvelgere var det en alvorlig svikt — et fenomen som

Henry Valen hadde vært inne på allerede i 1957. Vi *avga flere velgere til andre partier enn vi fikk fra dem.*

Tendensen er nå klart den motsatte. I de siste seks månedene har vi i gjennomsnitt avgitt noe under 1 prosent av våre velgere til SF. Men vi har mottatt 17 prosent av dets! Vi har avgitt om lag 2 prosent av våre velgere til H og mellompartiene. Men vi har mottatt 2 prosent av H's og 7 prosent av mellompartienes i gjennomsnitt. Nå må vi huske på at 1 prosent av våre representerer andre tall enn 1 prosent av SF's eller V's stemmer. Likevel: Foran dette valget har vi et «tilfløde» fra andre partier som er minst 15 000 større enn tallet på de velgere vi avgir til dem.

Kort fortalt: I 1969 er det rekordhøy stabilitet blant våre velgere, samtidig med at det er en klar tendens til overgang fra alle politiske partier til oss.

Dette er vel og bra. Det er bare ikke bra nok. Våre Gallup-tall ligger ikke høyt nok. Og vi har ikke vanskelig for å finne ut hvor det svikter.

Både i 1965 og i 1967 hadde vi dårlige resultater i *omegnskommunene* og blant *de unge velgerne*. Det vil igjen si at vi sto svakt blant de unge funksjonærvelgerne.

Grovt sett faller tallene slik ut, når en tar for seg Arbeiderpartiets stilling i *yrkene* og *aldersgruppene*.

$\frac{2}{3}$ av arbeiderne stemmer A.

$\frac{1}{3}$ av funksjonærene stemmer A.

$\frac{1}{4}$ av gårdbrukerne og fiskerne stemmer A.

40 prosent i aldersgruppen 21—30 år stemmer A.

46—48 prosent i aldersgruppen 31—60 år stemmer A.

41 prosent i aldersgruppen over 60 år stemmer A.

Vår stemmeandel i de to siste aldersgruppene har ved siste valg vist stigende tendens. Vår stemmeandel i gruppen 21—30 år er atskillig lavere enn for 10 år siden.

En faktor som forklarer vår svakere stilling i aldersgruppen 21—30 år, er det lave frammøtet blant unge arbeidere, mens de unge funksjonærene har et frammøte som omtrent svarer til gjennomsnittet i velgerfolket. (Men dette har jo ikke endret seg de siste ti årene.) En annen er at prosenten av arbeidere som stemmer A, er noe lavere i den yngste gruppen enn i de eldre aldersgruppene. Men skilnaden er ikke stor.

Årsaken til nedgangen ligger i den enkle kjensgjerningen at funksjonærene og den studerende ungdom utgjør en langt større del av aldersgruppen 21—30 år enn den gjorde for 10 år siden. I løpet av de siste ti år har deres tall vokst langt, langt raskere enn tallet på unge arbeidere, småbrukere og fiskere. I tillegg kommer

at vi står svakere blant unge funksjonærer enn blant funksjonærene over 30 år. Betydelig svakere!

Sosialister i alle land stiller det samme spørsmålet: Hvorfor har arbeiderbevegelsen så vanskelig for å vinne disse lønnsinntakergruppene? Hvorfor skulle vi ha vanskeligere for å vinne de unge enn de eldre. Alle søker etter en løsning på dette fundamentale spørsmålet.

Et mindretall av de unge velgerne mellom 21 og 30 vinner vi ikke, fordi de ønsker en utenrikspolitikk rettet mot den vestlige alliansen. Men det er viktig å slå fast at det dreier seg om en liten minoritet.

Det er både nyttig og nødvendig å lese de kalde, nakne tallene som kommer ut av opinionstellingene — helt uavhengig av hvem som lager dem. *Det finnes ingen gruppe i det norske folket som gir sterkere tilslutning til NATO og EEC enn nettopp de unge funksjonærene.*

I det lange løp må vi vinne dem for oss, hvis vi vil vinne valgene. Men jeg har ingen tro på en spesiell funksjonærpolitikk. Funksjonærene vil dømme oss på våre gjerninger — som alle andre grupper i folket. Dømme oss på vår evne til å føre en politikk til gagn for hele folket.

De borgerlige partiene — som fortsatt skinnsykt passer hverandre — viser små forskyvninger i løpet av de siste 3½ årene. Høyre sliter hardest i koalisjonen, men er likevel dens varmeste talsmann.

Hva som er av atskillig interesse er bevegelsene i Venstre etter nominasjonene i Rogaland, Oslo og Akershus. Vi kan bare spå om hvordan Venstres landsmøte i Sandefjord vil slå ut. Men i mars var Venstres stabilitet nede i 76 prosent. 10 prosent av velgerne sto avventende og 14 prosent var på vei over i andre partier — først og fremst Kr.F og S. Vi opplever igjen den gamle striden mellom det moderate Venstre og det Rene Venstre. Denne gangen skapt av «ungdomsopprøret», som driver V's velgere over til Høyre.

Forskyvningene innad i den borgerlige fronten er små, men det er også forskyvningene mellom de to frontene, A-blokken og B-blokken. Hele forskyvningen i løpet av 3½ år er sier og skriver 0,2 prosent. A-blokken, som i 1965 hadde en overvekt på 20 500 stemmer, har nå en overvekt på 28 700! Jeg er redd for at Norge har verdensrekord i politisk stabilitet.

Dette er ikke noe nytt fenomen. Hvis vi tar for oss valgene etter krigen (jeg ser bort fra det første valget etter okkupasjonen i 1945), så vil vi se at Det norske Arbeiderpartis andel av det samlede velgertallet er praktisk talt uendret fra 1949 til 1965, enda 1949

står for oss som et utpreget seiersvalg, hvor vi vant 200 000 nye stemmer. Variasjonene i andelen av stemmer i B-blokken henger igjen sammen med endringene i frammøtet ved valgene. Vi ser dette klart i 1965, da de borgerlige partiene vant et solid flertall i Stortinget.

Ved valget i 1965 gikk vår andel av det totale velgertallet ned med 1 pro mille! Det var mobiliseringen av hjemmesitterne som skapte den nye situasjonen. Tallet på hjemmesittere gikk ned fra 21,6 til 15 prosent av velgermassen. $\frac{2}{3}$ av dem gikk til B-blokken. $\frac{1}{3}$ til SF og K.

Valget i 1965 ble avgjort ved en borgerlig mobilisering, som saknet sidestykke siden 1930. SF's historiske innsats i norsk politikk er at det ved å velte regjeringen Gerhardsen og sette inn regjeringen Lyng viste de borgerlige partiene at det var mulig både å rokke Arbeiderpartiets stilling og å danne en alternativ regjering. For å sitere den danske professor Aksel Larsen fra hans bok «Vælgere på vandring»:

«Borgerligt sindede vælgermasse-andele, der havde ligget i dvale i årevis, opdagede, og de så, at de borgerlige kunde enes om — «det mindste» — at der skulde ske et regeringsskifte. De følgende to år rejstes der en politisk kampstemning uden sidestykke ved forudgående efterkrigsvalg, og i 1965 stod begge sider af norsk politik klar til kamp.»

De borgerlige partier vant valget i 1965 gjennom en mobilisering på samme måten som vi vant valget i 1949 og 1963 ved vår mobilisering. Det er bare én konklusjon å trekke av disse tallene: Partienes mobiliseringsevne er i høy grad avgjørende for utfallet. I 1965 var gå-på-humøret å finne i den borgerlige leiren. Etter 3 $\frac{1}{2}$ år med regjeringen Borten er det ikke mye igjen av korstogstemningen fra 1965. Jeg vil ikke si at den finnes hos oss heller. Det vi føler er trygg tillitsfullhet. En møter aldri sutter og grin, men atskillig vilje til å yte en innsats. De hundreder på hundreder av forslag som er kommet inn til endring i programutkastene våre, viser en politisk aktivitet som vi neppe har sett maken til.

Vårt faglig-politiske arbeid har aldri hatt slikt omfang. Det mest interessante er at LO's Handlingsprogram for de nærmeste år blir et rent politisk program — i høy grad farget av vårt. Det skjer en politisk aktivisering av hele den norske arbeiderbevegelsen. Det er vanskelig å tro at dette ikke skal gi resultater.

Hvordan møter de borgerlige partiene denne situasjonen? Etter 3 $\frac{1}{2}$ års «samarbeidsregjering» er det ikke skapt noen nye former for samarbeid mellom partiene. I løpet av denne tiden har det vært ett fellesmøte av de fire stortingsgruppene. Det ble holdt for å

tvinge dem sammen om Regjeringens skatteforslag. Hvert parti trer fram med sitt program, som skal gi det egen profil. Hvert parti skal som best det kan håve inn stemmer på sitt grunnlag.

Etter valget skal de så gå sammen i en koalisjonsregjering på ny. Det har ikke vært alvorlig tvil om dette i noe borgerlig parti. Hvis det var tvil i Venstre, så har landsmøtet skapt klarhet. Venstre skal fortsette i koalisjonen. Bondevik eller ikke! Venstre skal ikke søke det samarbeid til venstre som Gunnar Knudsen talte om.

Så langt er strategien klar: *Foran* valget skal hvert parti slåss på sitt grunnlag, som er et sentrumsprogram. *Etter* valget skal partiene igjen gå sammen i en koalisjonsregjering, som av gode grunner ikke kan ha noe program. Taskenspillet fortsetter!

Vil samarbeidet gå så langt som i 1965, da de borgerlige velgerne etter oppfordring fra de respektive partikontorer krysset partigrensene for å hindre mandattap eller for å sikre mandatvinst? Det skjedde i fylke etter fylke, og i en utstrekning som en ikke skulle tro kunne være mulig. Fra Høyres side er svaret i år: *Nei*.

La meg få sitere fra Aftenpostens referat av Låder Ve's tale på Høyres landsmøte i mars: «Generalsekretæren minnet om at det medvirket til borgerlig flertall at regjeringspartienes velgere i en rekke fylker lot sine stemmer tilfalle det parti hvor de veiet tyngst. Slik spontan stemmegivning gir bare sjelden det resultat vi så i 1965. Jeg tror det vil være i alle partiers interesse at vi blir spart for oppfordringene om å levere såkalte overskuddsstemmer til et annet regjeringsparti som kan trenge dem.» Det var svaret på Hegtuns bønn om hjelp til å redde Venstre-mandatet i Akershus. Svaret vil bli det samme i andre fylker også. Men så får Høyre sannelig regne med at det blir svart med samme mynt fra de andre borgerlige partiene — (både i Hordaland og Oppland!).

Hva med felleslister og listetrekk, som i 1965 også hadde vesentlig betydning for mandatfordelingen i Stortinget? Foreløpig vet vi bare ett: Hestehandelen er i full gang fra Finnmark til Østfold. Det forhandles eller har vært forhandlet i Finnmark, Troms, Bergen, Oppland, Telemark, Hedmark, Vestfold, Østfold, Akershus og Oslo. I spissen går Kristelig Folkeparti — partiet som takker «fordi det ikke er som andre syndere». Det siste skuddet er at Kr.F. stiller den betingelsen for samarbeid mellom Senterpartiet, Venstre og Kr.F i Finnmark at Venstre stiller fellesliste med Senterpartiet i Østfold. Her kjøpes og selges det ikke bare «kristne» velgere, men også «Venstre»-velgere.

I 1965 trakk Kr.F sine lister i Vestfold, Hedmark og Troms til fordel for S — og sikret med det tre mandater for S. S takket for hjelpa ved ikke å stille liste i Oslo og Telemark, og Kr.F. tok et

mandat i Telemark. I Bergen beholdt det et mandat ved hjelp av Høyre.

Karusellen går rundt og rundt også i år. Ennå kan ingen si hvor den stanser. Men alle vet vi at felleslister og listretrekk vil få betydning for sammensetningen av det nye Stortinget.

Gjennomgangsmelodien i den borgerlige valgkampen kjenner vi allerede. Den vil bygge på tre satser: 1) «Det er resultatet som teller», «Aldri har så mange nordmenn hatt det så godt».

2) «Hvor ble det av de reaksjonære krefter, arbeidsløsheten og de andre spøkelsene, som Arbeiderpartiet mante fram?»

3) «Kan vi egentlig stole på Arbeiderpartiet og dets holdning til vår nasjonale sikkerhet?» Se til AUF! Og hva vil skje hvis SF og A får flertall i Stortinget sammen?

Bare det siste spørsmålet er det verd å ofre to ord på i dette foredraget. Det er ikke Arbeiderpartiet som har søkt samarbeid med SF. Det var Lyng, Røiseland og Borten som søkte samarbeid med Finn Gustavsen — for å velte regjeringen Gerhardsen. Det norske Arbeiderparti vil, hvis borgerpartiene taper sitt flertall i Stortinget, danne regjering *alene* og på sitt *eget* program, slik Johan Nygaardsvold gjorde det i 1935. Det at Trygve Bratteli kommer til å lede den regjeringen, er garanti nok for begge deler.

La nå dette stå fast. Borgerpressen og de borgerlige politikerne kan spare seg for kannestøperiene om dette temaet.

Vårt nye program er et *regjeringsprogram*, som også danner grunnlaget for den valgkampen vi skal føre. Jeg skal så visst ikke gjenta Per Kleppes foredrag om det. La meg bare få understreke hva jeg anser som sentralt i vårt politiske opplegg for den valgkampen vi nå går inn i: Vi må ikke føre valgkampen fra 1967 om igjen. Det var vårt første valg i opposisjon, og det var helt naturlig — og det viste seg også riktig — at vi gjorde den valgkampen til et oppgjør med regjeringen Borten — at vi stilte de borgerlige partiene opp mot veggen og spurte om samsvaret mellom deres løfter og deres politikk. Vi får gjøre det igjen. Joda, vi skal minne Høyre om krona i skrustikka og den krympefrie lønningsposen. Vi skal minne Senterpartiet om dets brageløfter i distriktspolitikken. Vi skal spørre Kr.F om hvor det ble av «fornyelsen» av norsk politikk.

Selvsagt skal vi angripe. Men la det ikke bli en gang halve valgkampen. Det norske Arbeiderparti har seiret og skal seire på sin *positive* politikk, der vi viser hva vi vil gjøre for å rette på det skakke og vrange, og for å hindre at utviklingen går i gal leid.

En ting til: Vi skal føre valgkampen på de sentrale områdene i menneskenes daglige liv. Vi tapte valgkampen i 1965, fordi den ble sporet av til et kjegl om Koksverk, Jernverk, Caltex og byråsjef Lindstrøm. Vårt svenske broderparti vant, fordi det gjorde valgkampen til en strid om trygghet i forandringenes samfunn. Dette er hovedsaken som vi må få fram: Arbeiderpartiet kan best sikre den enkeltes trygghet i de forandringene som må komme som et resultat av den økonomiske vekst.

Dette er hovedsaken, og tyngden av de norske velgerne har allerede den tilliten til oss at det er vi som kan garantere vekst og trygghet. Ta for dere tallene for «Ukens Gallup» om «Løsning og oppgaver i AP- og borgerlig regi». De er til å få forstand av.

De borgerlige partiene står samlet sterkere enn oss — 49 prosent mot 45 prosent. Men nesten dobbelt så mange velgere som mener at vi kan løse sysselsettingsproblemene bedre enn de borgerlige. Mer enn 50 prosent flere tror at vi best kan trygge den økonomiske veksten. Velgerne tror vi best kan løse prisproblemene også. Men de er mer usikre når det gjelder de handikappede, bolig- og vei-politikken.

Det er på de grunnleggende økonomiske problemene vi skal satse.
Nå som før, og slik de svenske sosialdemokratene gjorde det i 1968.

Vi er ennå ikke kommet så langt i den industrielle utviklingen som i Sverige, men omformingen går sin raske gang. Nå er det ikke bare småbrukerne, kystfiskerne og skogsarbeiderne som må forlate sine gamle arbeidsplasser. I fjor gikk tallet på tekstilarbeidere ned med over 3000. Skogsindustriene er i faresonen. Tallet på anleggs- og bygningsarbeidere falt i 1968 med 1800. Det slakke tempoet i kraftutbyggingen har ringvirkninger inn i den mekaniske industri. Uro og utrygghet brer seg, fordi den følelsen brer seg at Regjeringen er uten enhver industripolitikk.

Svaret er en ekspansiv kraftutbygging og industripolitikk. Men oppgaven har ikke bare en økonomisk side — minst like viktig er den menneskelige. En forsterket arbeidsmarkedspolitikk kan ta av for mange støter og menneskelige slag. En senking av pensjonsalderen, og en særlig beskyttelse av de eldre arbeiderne — som først og fremst rammes i omformingen — må få første prioritet i vårt arbeid. Velgerne viser en skepsis overfor oss når det gjelder vår innsats for boligbygging. Det ligger noe igjen fra de siste årene i vår regjeringstid, da boligreisningen fikk vike for skoleutbyggingen. Dette inntrykket må vi nå viske ut — ikke minst av omsyn til vårt forhold til de unge familiene. Og i dag har vi et program for byg-

ging av boliger som folk har råd til å bo i, et program for en tomtepolitikk som kan ta knekken på tomtejobbingen — et program for natur- og miljøvern, som kan gi oss de ytre betingelsene for et liv i trivsel.

Samfunnsplanlegging — styringen av de økonomiske drivkreftene — byggingen av et harmonisk folkefellesskap — er det vi må skyve i forgrunnen. Men også to *enkeltsaker* som kan komme til å bety noe for utfallet av denne valgkampen: Skattespørsmålet og Samlingen i Norden.

La det ikke bli en strid om «Moms» eller «Oms»! Legg vekk de store tabellene som gjør at folk får hueverk og mareritt om natta! Snakk et enkelt språk om at vi vil avskaffe det skillet som er i den direkte beskatningen i Norge mellom lønnstakere og pensjonister på den ene siden og næringsdrivende på den andre. For vi har to slags skatteyttere: de som betaler skatt av sin inntekt, og de som betaler av sin inntekt etter at fradrag er gjort for investeringer, kapitalslit etc. etc. Snakk om rettferdighet i beskatningen og ikke om tabellverk!

Og så om Norden. Generalen er politisk død. Charles de Gaulle, den reaksjonære bremseklossen er kastet på skraphaugen — ikke en dag for tidlig. Utviklingen i Europa vil ta ny fart. Samarbeidet over Atlanterhavet vil ta en ny form. Den vestlige verden vil som i tiden etter den annen verdenskrig ta nye kjempeskritt framover. Hvis de små skandinaviske land skal ha noen sjanse til å øve innflytelse på den prosess som nå er i emning, må de stå sammen, må de handle samlet. Det er en sjanse i historien som åpner seg, og som ikke vil komme igjen.

Regjeringen er delt på spørsmålet. Willoch er imot. Seip er for. Borten er verken for eller mot, men håper gjennom et nordisk samarbeid å kunne holde Norge utenfor Det europeiske fellesskapet.

I all sin enkelhet er saken den at arbeiderbevegelsen i dag er den eneste kraft som kan føre den nordiske samlingen igjennom. Stortingsvalget gir det norske folk høve til å skifte ut en delt regjering med et riksstyre som vil *handle*.

I konferanse etter konferanse har vi drøftet det praktiske opplegget av valgkampen, og jeg skal så visst ikke gjenta meg sjøl. Vi vil som så ofte i valgkampene etter krigen, først og fremst satse på vår egen presse. I ukene før valget skal vi øke dens opplag fra 420 000 eksemplarer til 575 000 eksemplarer om dagen. Med det skal vi nå ut til halvparten av alle husstander i landet. Ikke noe Arbeiderparti er i samme og lykkelige situasjon! Kanskje vi i dag skulle sende et takkens ord til dem som greide det som sosialister

ikke har greid i noe annet demokratisk land. Kanskje spesielt én: *Johan Ona*. Den mannen skylder vi mye.

Det er dem som forteller oss at vi overvurderer pressens betydning. Se til koalisjonen! H er den tapende part, på tross av Aftenposten og Adresseavisa! Mens Kr.F holder stillingen — til tross for at det bare har den vesle ukeavisen Folkets Framtid — med et opplag på 12—15 000. Ja, men kanskje er det nettopp derfor Fr. F greier å holde på sine velgere! På samme måte som SF fikk velgere, fordi de ikke leste Orientering. Kr.F 's og SF's velgere vet ikke hva de skriver, og framfor alt *hvordan* de skriver.

På tross av all skepsis: Vår presse er vårt stort politiske aktivum som vi må vite å ta vare på.

Vår annen store tilgang er våre aktive, engasjerte medlemmer. 30 000 kontaktpunkter på arbeidsplassene. Like mange i rodekorpene. Det er *de* som avgjør utfallet av valget. Partiene kan pøse på med brosjyrer og plakater. Det er den personlige påvirkningen mann og mann i mellom som teller. Tillitsmennenes innsats er det som skal gi oss seier.

Vi har et aktivum til å verne om: Tillitsforholdet mellom vårt parti og våre velgere. Til sjuende og sist er valg et spørsmål om tillit. Intet gjelder om det ikke er samsvar mellom løfter og resultater, mellom evne, vilje og ytelse. Også i politikk er det ærlighet som varer lengst.

Tillit blir skapt gjennom en politikk hvor ord følges av handling. Men tillit blir også skapt gjennom de kvinner og menn som fører politikken. Det er ikke lett å vurdere hva Johan Nygaardsvold og Einar Gerhardsen betydde for oss i sine regjeringsår. Og det er ikke lett å vurdere hva Trygve Bratteli i dag betyr for oss i de brede lag av det norske folk. Det spør nemlig *ikke* etter «glamour boys»!

Siste nytt er at det er *fjernsynet* som avgjør utfallet av et valg. I morgen vil det hete at TV ikke mer påvirker stemmegivningen. Jo, jo — motene skifter, også i den politiske verden. La oss prøve å holde oss edrue.

Argumentene som føres fram på fjernsynet, virker ikke sterkere enn politiske argumenter ført fram på andre media. Den måten et parti hevder seg på i Kringkastingen, bidrar imidlertid til å bestemme det omdømme og «image» partiet har eller får. Men framfor alt: *fjernsynet driver frammøtet i været!*

Ved to valg har Kringkastingen spilt en betydelig rolle i norske valg. Ved valget i 1963 ble hele stortingsdebatten om Kings Bay sendt ut over fjernsynet. Det samme ble debatten som førte til

regjeringen Lyngs fall. Ved valget noen dager etter, gikk fram-møtet opp med 8 prosent.

Ved stortingsvalget i 1965 var det så å si full fjernsynsdekning i landet, og fram møteprosenten gikk opp med 6 prosent i forhold til valget i 1961.

Begge de to valgene fant sted i politisk høyspenning. Det var ikke tilfelle i 1967. Frammøtet lå like fullt 5 prosent *over* det gjennomsnittlige fram-møtet mellom 1934—59. Det er klart at det må ha følger for fram-møtet når dette finner sted: I 1957 var det bare halvparten av velgerne som lyttet på valgprogram. I 1965 var det 86 prosent av velgerne som så eller hørte slike program på fjernsyn eller radio. Av de som hadde fjernsyn, var det bare 6 prosent som ikke var borte i et politisk program.

Vi har bare kommet så som så ut av de fleste fjernsynsprogram-mene. Den fortvilte fordelingen av sendetiden har vært et mareritt. Vi har blitt sittende i et hjørne med $\frac{2}{7}$ av sendetida — mot 6 glefsende motstandere. I år er det en viss oppmyking i program-mene. Men det viktigste er at nå er det ikke vi som skal stå for alle hogg — nå er det andre som skal stå til svars.

Og der kan vi slutte av. Første forutsetning for å vinne, er at du tror på deg selv og går på. Det har vi sett før. Det så vi i Sverige i 1968. På denne tiden av året sto vårt svenske broderpartis aksjer langt lavere enn våre gjør i dag. I september gikk de over 50 prosent-streken. Det er ingen parallellitet mellom svenske og norske valg. Men det kan jo være verd å huske at det svenske sosialdemokrati led sitt største nederlag i 1966. *Vårt* tilbake-tog i 1965 ga det svenske borgerskapet blod på tann. Skulle ikke seiren i Sverige i 1968 kunne gi oss troen på at vi kan rykke fram i 1969?

Alt ligger til rette for det. Jeg vil ikke nevne opplagte vinst-sjanser i fylke etter fylke. Jeg vil bare sitere Høyres general-sekretær på ny:

«Hvis dagens Gallup-situasjon skulle være situasjonen foran valget, ville jeg spå et uhyre spennende valg, og jeg vil være forberedt på å vente til langt på natt før jeg ville vite om sam-arbeidsregjeringen fikk fornyet sitt mandat.»

Enig — så enig. Vi skal imidlertid ikke vente til langt på natt med å sørge for at samarbeidsregjeringen ikke får sitt mandat fornyet. Hver dag teller nå, og vi skal vite å bruke dem!

Lykke til med en valgkamp, som bør åpne for nye tretti år med arbeiderstyre i landet vårt!

Valgene.

Valgkomitéens forslag ble lagt fram av komitéens formann, *Tor Aspengren*. I sin redegjørelse for innstillingen sa han at denne ikke har vært så enkelt å finne fram til som vi alle ønsker. Vi har denne gangen, som dere vil se, delte innstillinger. Men før jeg kommer inn på innstillingene, er det et spørsmål som jeg gjerne vil få lov til å forelegge landsmøtet. Det gjelder varamennene. Det har vært slik at av de 8 valgte varamenn har 5 møtt fast i Sentralstyret. I valgkomitéen har vi kommet fram til at vi vil forelegge for landsmøtet at alle de 8 valgte varamennene møter på hvert Sentralstyremøte. Slik forholdene utvikler seg med den service og de reiser som er nødvendig å foreta i ukas løp, vil både de politiske og faglige tillitsmenn fra tid til annen være nødt til å skofte et sentralstyremøte. Derfor mener vi det vil være riktig at alle 8 varamenn møter i sentralstyret. Som landsmøtet allerede er kjent med, er det tre som i brev til valgkomitéen sier fra at de ikke ønsker gjenvalg og en som allerede for 2 år siden meddelte at han på dette landsmøtet ville gå av. Det er da Haakon Lie i første rekke, det er Einar Gerhardsen som skriftlig har gitt uttrykk for at han etter en menneskealder mener nå å bli fritatt for arbeid i Sentralstyret. Det samme har Ivar Mathisen gjort, og pekt på at han i sin tid ble valgt som representant for Oslo-partiet, og i samme brev ber han valgkomitéen ta hensyn til det forhold som i sin tid gjorde at han ble valgt. Når det gjelder Øivind Larsen, ble han i sin tid valgt som den som sto på arbeidsplassen. Han har også nå meddelt at han på grunn av sitt arbeid i Oslo-partiet ikke vil stille til gjenvalg. I valgkomitéene mente vi å ta dette til følge all over. Vi er heldigvis i den lykkelige situasjon at vi har mange kvalifiserte personer. Det har likevel vært vanskelig å plassere dem akkurat på de plassene en helst ville. Vi har mange hensyn å ta, ikke minst bransjemessige, faglige tillitsmenn, politiske tillitsmenn, stortingsmenn osv. osv. Valgkomitéen var imidlertid enstemmig om at både Helge Sivertsen og Ragnar Christiansen hadde noe positivt å tilføre Sentralstyret. Det var ingen uenighet om den saken. Når det ble et flertall og et mindretall her, så var det utelukkende fordi at Ragnar Christiansen, som tidligere hadde sittet som varamann, mente man burde gå opp som fast representant. Det er hele dissensen i denne omgang. La meg så sterkt jeg kan fra denne talerstol understreke at her finnes det ikke diskusjon om kvalifikasjoner eller person. Her er det i grunnen bare spørsmål om en plassering — til enten en representant eller en varamann, hvor begge under alle omstendigheter kommer med og kan bidra sitt i det nye Sentralstyret.

Som dere vil se, hadde vi tidligere Thorbjørn Berntsen som faglig tillitsmann i varamannsrekka. På grunn av at vi nå ville få tre mann fra Jern og Metall i det nye Sentralstyret, fant vi det ufor- svarlig å ta den fjerde mann med. Derfor strøk vi Thorbjørn Berntsen og fikk altså en faglig representant mindre i varamannsrekka. Vi fant det urimelig at fagbevegelsen skulle miste også den andre varamannen og derfor fikk vi konstellasjonen 9 — 6 stemmer.

Jeg nevnte at Haakon Lie allerede for to år siden sa fra at han ikke ville stille seg til gjenvalg på dette landsmøte. Ronald Byes navn ble diskutert først i Sentralstyret, som enstemmig gikk inn for å lansere Ronald Bye som den kommende sekretær. I Landsstyremøtet ble også Ronald Bye enstemmig nominert. I valgkomitéen er også Ronald Bye enstemmig innstilt.

Ronald Bye kommer fra Fylkingen, fra Jern og Metall som fagarbeider. Ble plassert av Landsorganisasjonen på den ytterste utpost nord i Kirkenes på distriktskontoret der oppe og gjorde en utmerket innsats som faglig medarbeider. Men Ronald Bye ble vel nær sagt pytt og panne i det politiske liv i Øst-Finnmark. Da det var rimelig å trekke Ronald Bye sørover igjen etter forskjellige plasseringer på LO's distriktskontor, fant vi plass til ham i Gjøvik. Han gjorde der en utmerket innsats. Han kom inn i partiarbeidet og gjorde også en utmerket innsats i Oppland. Da Landsorganisasjonens representantskap og sekretariat behandlet verve- og agitasjonskampanjen, som har funnet sted og fortsatt finner sted, fant man ingen bedre representant enn Ronald Bye. Da diskusjonen om den nye sekretæren kom opp og det ble anmodet LO om å avgi ham, sier jeg ikke for mye når jeg legger til at det var ikke med lett hjerte at vi sa ja. Ronald Bye har også sentralt gjort en stor jobb. Vi legger da heller ikke skjul på at vi helst hadde sett at Ronald Bye fortsatte i Landsorganisasjonen.

Når det gjelder Helge Sivertsen — forhenværende statsråd og nå skoledirektør — og Ragnar Christiansen — stortingsmann og vår ekspert i finanskomitéen — tror jeg ikke det er nødvendig å si noe utover det jeg har sagt før. Jeg har presisert at noe snakk om kvalifikasjoner og personlig forhold har ingen interesse i denne forbindelse. Når det da gjelder Rolf Hansen, skulle det vel også i og for seg være unødvendig å si noe mer om det. Da Ivar Mathisen overtok sin nye viktige stilling i OBOS, var det nokså naturlig at den mann som Oslo-partiet satte inn etter Ivar måtte bli den mann som skulle etterfølge ham. Men det ligger selvfølgelig ikke noe automatikk i det. Vi i valgkomitéen er klar over at han ikke minst vil bidra til den nødvendige kontakt som det må være mellom Oslo-partiet og moderpartiet stadig er til stede.

Når det da gjelder Øivind Larsens plass, tror jeg vi har vært heldige når vi har funnet fram til Bengt Johansen fra Moss, en ungdom på 24 år. Han er formann i Bygningsindustriarbeiderforeringen i Moss og samtidig formann i Samorganisasjonen. Han er både faglig og politisk aktiv.

Når det gjelder varamennene har jeg vært inne på Karling og Bomann og jeg skal ikke her si noe mer om det. Når det da gjelder varamannen på 4.-plassen, så står den åpen og er en konsekvens av forholdet Sivertsen/Christiansen. På 6. varamannsplass kommer Einar Førde inn og jeg tror heller ikke det er nødvendig med noen særlig presentasjon, både fordi han i sitt arbeid har pekt seg ut og fordi at man jo i avisene i den senere tid har gitt uttrykk for hva Einar Førde står for. Det er en ungdom som helt sikkert vil bringe mye godt med seg inn i Sentralstyret.

Når det gjelder neste varamann, Per Kleppe, synes jeg det bør nevnes at han som leder for Arbeiderbevegelsens Utredningskontor har gjort et kjempearbeid. Vi i valgkomitéen er overbevist om at Per Kleppes medvirkning i det nye Sentralstyret vil bety en stor støtte.

I det hele tatt, når man ser på dette nye Sentralstyret som ble utvidet sist og som ble satt inn med, skal vi si utenbys krefter gjennom stortingsrepresentasjon, og med de nyvalg som har funnet sted og vil finne sted, så vil det etter valgkomitéens oppfatning bli et sterkt Sentralstyre.

Når det gjelder landsstyret har vi gjort det på den måten at distriktene har hatt møte her og de har gitt uttrykk for sine meninger om hvilke representanter de vil ha inn.

Med Revisjonsnemnda har vi bare gjort det på den enkle måte at vi har ført Signe Sulutvedt opp som fast representant og tatt Harry Jørgensen fra Norsk Bygningsindustriarbeiderforbund som 2. varamann.

Per Eggesvik, valgkomitéen: La meg først anbefale alle de punkter vi er kommet fram til en enstemmig innstilling på. En særlig sterk anbefaling vil jeg gi den nye sekretæren, Ronald Bye, og Einar Førde, som etter denne innstilling vil bli fast møtende varamenn. Det er min overbevisning at disse vil kunne tilføre det nye Sentralstyret svært meget. Når det gjelder de punkter det har vært uenighet om i valgkampen, er det så jevnt at jeg for min del synes det var naturlig å gi landsmøtet valget mellom de alternativer vi diskuterte. I den første dissensen tilhørte jeg flertallet på 8, på den andre mindretallet på 6. Når det gjelder den første dissensen så har det ikke så stor betydning hvem som er fast medlem og

hvem som er varamann av Helge Sivertsen og Ragnar Christiansen. Jeg er enig med Aspengren i at dette ikke er noen stor og vesentlig dissens. Begge vil møte fast i Sentralstyret. Når jeg for min del har valgt å gå inn for Helge Sivertsen, så er det fordi jeg mener Sentralstyret bør ha en kontrollerende funksjon i forhold til stortingsgruppa, og på fast plass har jeg derfor funnet det mer naturlig å gå inn for en ikke-stortingsmann enn en stortingsmann. En annen viktig faktor for meg er at Sivertsen er en usedvanlig vidsynt politiker som står sterkt i vide kretser over hele landet.

Om den neste dissensen, hvor jeg tilhørte mindretallet, vil jeg først si litt om Arild Bomann. Han er 28 år og kommer opprinnelig fra Buskerud. Han står sterkt både i den politiske og faglige arbeiderbevegelse i Oslo. Han har veldig bred bakgrunn. Av fag er han samfunnsforsker, men han arbeider også som komponist og musiker. Politisk har han et bredt interessefelt og en bred orientering. Han er styremedlem av Oslo Arbeidersamfunn, og da initiativet til dannelsen av Sosialistiske Kulturarbeideres Forening ble tatt, var Arild Bomann med i interimstyret. Videre er han medlem av partiets sentrale kulturutvalg. Bomann er fagorganisert i Musikerforbundet og er medlem av Representantskapet i Oslo faglige Samorganisasjon, og er valgt som varamann fra Samorganisasjonen i Oslo til LO-kongressen. I den senere tid har han engasjert seg særlig i arbeidet med å organisere andre kulturarbeidere i Landsorganisasjonen. Når det gjelder avveien av kandidatene på denne varamannsplassen, har jeg for min del lagt vekt på at det på denne listen, og vi må her betrakte medlemmer og varamenn i sammenheng, er ganske god representasjon av topptillitsmenn i LO og de enkelte fagforbund. Ronald Bye kommer fra LO, Tor Aspengren, Per Andersen, Lage Haugness, Kåre Hansen og Kurt Mosbakk står sentralt i fagbevegelsen. Sentrale tillitsmenn i fagforbund har mulighet for å kanalisere sine synspunkter gjennom disse sentralstyremedlemmer. Mot et enkelt fagforbunds interesser, har jeg så vurdert Arild Bomann og det han gjennom sitt brede interessefelt og politiske aktivitet vil kunne tilføre det nye Sentralstyre. Når jeg sier representere, så mener jeg hvilken fin omtale Bratteli ga våre kulturarbeidere i sin innledning. Selv om våre kulturarbeideres faglige organisasjoner ikke står så sterkt, så tror jeg det betyr mye å få Bomann inn som en representant for denne del av norsk fagbevegelse. På denne bakgrunn anbefales valgkomitéens flertall for Sivertsen og vårt sterke mindretall for Arild Bomann.

Marit Svarva Henriksen, valgkomitéen: Jeg har lyst til å si bare noen få ord om den dissens som er på 5.-plassen. Det finnes ingen

grunn til å bruke vektskålen når det gjelder de to vi her har satt opp, og det finnes heller ingen grunn til spekulasjoner. Begge kommer til å møte fast i Sentralstyret uansett plassering. Det som har gjort at jeg har gått inn for Helge Sivertsen på denne plassen er det at jeg tror at utover det hele land er et sterkt ønske om å få Helge Sivertsen inn i Sentralstyret. Helge Sivertsen har en evne til å nå ut og inn til alle mennesker og er mannen som landet gjerne vil se på denne plassen og som har stor tillit utover det hele land. Det har naturligvis den andre mannen også, men jeg tror at Helge Sivertsen står så sentralt, hvis vi tar landet under ett, at jeg vil anbefale ham.

Per Ridder Nielsen, Oslo: Sjømannsforbundet har en stor medlemsflokk. Vi har ikke 65 000 medlemmer, men vi har et godt navn innen alle sjøfartsnasjoner i verden. Personlig mener jeg at det er høyst uheldig at Olaf Karling er satt opp mot Arild Bomann. Det må være helt klart for denne forsamling at vi har 65 000 sjøfolk i dette land. Det ville være helt forkastelig, etter mitt skjønn, å ta ut av Sentralstyret en sjømannsrepresentant. Våre kamerater ute har stilt oss mange spørsmål når det gjelder arbeiderbevegelsen i Norge. Vi vet at de venter at de løfter vi nå gir dem skal bli innfridd, og hvem kan godt forsvare sjøfolkene. Den eneste som virkelig kan forsvare sjøfolkene er Karling. Han er vår formann og som vår formann må vi anbefale ham og be dette landsmøtet om å velge ham igjen.

Knut Jagland, Buskerud: Jeg skal ikke gi meg inn på å vurdere to så kjente og dyktige mennesker som Helge Sivertsen og Ragnar Christiansen fra Buskerud. De har på hvert sitt felt rike evner og rik erfaring i norsk politikk. Når jeg for min part på vegne av Buskerudbenken vil støtte Ragnar Christiansens kandidatur så gjør jeg det ut fra den oppfatning at Ragnar Christiansen med sine rike organisasjonsmessige erfaringer, bl. a. som formann i Buskerud Arbeiderparti gjennom 11 år, tidligere partisekretær, kommunepartiformann osv., har rike erfaringer som han kan tilføre sentralstyret. Ragnar Christiansen er også nestformann i Stortingets finanskomité og jeg vil tro det vil være klokt at partiet har denne mannen sittende i Sentralstyret. Jeg vil også legge til at det er nødvendig og bra å ha en mann som Ragnar Christiansen som virkelig er det vi kan kalle en arbeidstrell og som alltid er villig til å ta på seg alle oppgaver som blir pålagt ham i enhver sammenheng. Jeg vil derfor anbefale landsmøtet at det støtter Ragnar Christiansens kandidatur som fast medlem av Sentralstyret. Jeg vil

også gi min tilslutning til siste taler som støttet Olaf Karlings kandidatur som 1. varamann til Sentralstyret. Jeg tror det er riktig av dette landsmøtet at vi holder fast ved at sjøfolkene bør ha sin mann i Sentralstyret i Arbeiderpartiet.

Jack Fjeldstad, Oslo: Ja, jeg synes det er litt beklagelig at konstellasjonen skal være sjøfolkene og kulturarbeiderne. Men jeg tror at forsamlingen vil forstå at på ett felt er det masse vi har ugjort, og det er på det kulturelle området. Jeg har fulgt Arild Bomanns arbeid i interimsstyret, hvor han har gjort et fremragende arbeid. Jeg vil oppfordre forsamlingen å gi sin stemme til Arild Bomann.

Rolf Aakervik, Oslo: Jeg må begynne med å tilstå at jeg i valgkomitéen ikke tilhørte dem som la noen særlig vekt på hvorvidt de enkelte ble plassert på fast plass i Sentralstyret eller på varamannsplass, all den stund valgkomitéen gikk inn for at alle skal ha møterett og også ha samme mulighet for å gi sitt besyv med i behandling av sakene. Jeg har ellers også veldig vanskelig for å si noe til fordel for den ene som ikke også kan sies til fordel for den andre for så vidt det gjelder Helge Sivertsen og Ragnar Christiansen. Jeg er bare så glad for at vi får begge med i det framtidige Sentralstyret. Mer vil jeg ikke si om den saken.

Men for så vidt det gjelder den andre dissensen vil jeg advare landsmøtet mot å skifte sjøfolkenes representant ut. Jeg vil skynde meg også å si at det har ikke noe med Arild Bomanns kvalifikasjoner å gjøre. Han er en fremragende kar på alle måter. Jeg tror ikke det vil være helt heldig for det gode forhold vi gjerne vil ha mellom parti og fagbevegelse om en her velger å ta denne plassen fra sjøfolkenes organisasjon. Og dertil vil jeg da, til det Jack Fjeldstad sa og et par andre også ha sagt, at Helge Sivertsen kommer med i Sentralstyret, og jeg skulle anta at landsmøtet enstemmig er av den oppfatning at han må være en helt fremragende representant for kulturarbeiderne i Norge.

Carl Carlsen, valgkomitéen: Som medlem av flertallet i valgkomitéen vil jeg gjerne få anbefale Olaf Karling som fortsatt varamann til Sentralstyret. Sjøfolkene er jo en helt spesiell gruppe. Det er en tallrik gruppe og de har på annet vis vanskelig for å gjøre sine synspunkter gjeldende enn om de har sin øverste tillitsmann med i sentralstyret. Som Jack Fjeldstad sa så er det jo beklagelig at man får en konstellasjon sjøfolk/kulturarbeidere, men der håper jeg kulturarbeiderne har atskillig lettere for å gjøre sine synsmåter gjeldende selv om de ikke får varamann til Sentralstyret.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg vil støtte dem som går inn for Karling. Det var nevnt her av Aspengren at vi nå bare fikk to faglige tillitsmenn, bare det mener jeg veier til fordel for Karling. Dessuten vil jeg sånn som de andre påpeke nettopp dette med den store betydning det er for vårt parti å ha sjømennenes fremste tillitsmann i Sentralstyret. Jeg vil også gjerne få støtte kandidaturen til Ragnar Christiansen.

Sigurd Danielsen, Oslo: Det forundrer meg at valgkomitéen ikke er kommet fram til en representant for Norsk Kommuneforbund, som er det nest største forbundet i LO. De fleste vet vel hva Norsk Kommuneforbund har for medlemmer, det er fifty/fifty så å si av funksjonærer og arbeidere. Jeg vil foreslå forbundets formann, Arne Born, som varmann til Sentralstyret.

Odd Hübenbecker, valgkomitéen: I tillegg til de andre fra valgkomitéen, må jeg si at det er ikke spørsmål om kvalifikasjoner når det gjelder Ragnar Christiansen og Helge Sivertsen. Det som for meg var sentralt, det var at Ragnar Christiansen står på varmannsrekken og det har ikke vært noen kritikk av hans arbeid i sentralstyret, men tvert imot vært meget god forståelse og meget ros om hans arbeid. Han har vært meget aktiv i Sentralstyrets arbeid. Det vil da være urettferdig og uriktig at man lar Ragnar Christiansen bli stående på varmannsrekken.

Dessuten vil jeg støtte forslaget på Karling. Det har vært meget kritikk fra sjøfolkene over distribueringen av valgmateriell, at de ikke har fått anledning til å stemme og andre ting i forbindelse med valgene, og det er vel Karling en av de få som kan rette på.

Frank Johansen, valgkomitéen: Når det er mindretalls- og flertallsinstillinger i valgkomitéen, beror det etter mitt syn nettopp på forskjellige oppfatninger av den helhetlige slagkraft i styret, og ikke egentlig på de forskjellige personer som det er dissenser på. Ragnar Christiansen er foreslått som nytt medlem av styret. I et valgår hvor vi vet at skattespørsmålet blir et av hovedspørsmålene, er jeg overbevist om at han som et nytt medlem av styret, vil kunne bety meget. Hans kjennskap til organisasjonsapparatet i vårt parti vil også være av betydning. Jeg vil her nevne at han for tiden sitter som formann i et av kommunepartiene i Buskerud, i tillegg til at han har vært formann i fylkespartiet i hele 11 år.

Oscar Eggem, Telemark: Som tidligere medlem av Norsk Sjømannsforbund, kan jeg bare understreke betydningen av at Sjømannsforbundet får denne representanten. Etter å ha arbeidet til

sjøs i mange år, så kjenner jeg de forholdene. Det er vanskelig og mye upløyd mark her, og vi trenger i aller høyeste grad en som kan forklare og formidle partiets politikk, det ville være av den største betydning at vi har et godt kontaktledd her. Det kan ikke bli godt nok, så jeg vil anbefale dette på det aller sterkeste.

Ragnar Juell Morken, Bergen: I tilslutning til siste taler vil jeg støtte forslaget på Karling. Det ville være uhørt om vi sjaltet ut Sjømannsforbundet. Når jeg nå har ordet vil jeg også si litt om Helge Sivertsen/Ragnar Christiansen. Jeg hører til flertallet som har gått inn for Helge Sivertsen. Begges kvalifikasjoner er uomtvistelig. Når jeg mener vi bør velge Helge Sivertsen i denne stillingen, så er det fordi Ragnar Christiansen er stortingsmann, og som stortingsmann er han svært opptatt, og dernest spiller det inn at jeg mener vi må ha færrest mulige stortingsmenn i Sentralstyret. Helge Sivertsen bør vi trekke aktivt med.

Aksel Fossen, valgkomitéen: Det er en ting ved denne innstillingen som sikkert vil glede våre borgerlige motstandere. Det er at Haakon Lies navn ikke lenger står der, men de skal ikke være så sikre. Bye overtar en god arv, en rik arv, og han vil ikke grave den ned i jorda. Som sjømann gjennom 6 år, så kjenner jeg litt til den situasjonen som sjømennene er i. Jeg vil også si at jeg er litt ulykkelig over den konstellasjon vi har fått, men likevel vil jeg si at landsmøtet må ikke svekke kontakten til våre sjøfolk. Det er heller grunn til å forsterke den vesentlig. Deres stilling er spesiell, og den tekniske revolusjon som også foregår i skipsfarten, de nye bemanningsregler og andre ting som vi vet er på trappene, gjør at denne kontakten er mer nødvendig enn noensinne. Jeg vil henstille til landsmøtet så sterkt jeg kan om ikke å rokke ved stillingen til sjøfolkenes fremste tillitsmann.

Bjørn Dahl, Oppland: Det vesentlige for sjøfolkene er å få en mann de har tillit til. Arild Bomann kan tilføre Sentralstyret noe nytt. Han er blant de nye gruppene som vi må komme i kontakt med. Han har mulighet til å gå ut til grupper i samfunnet som tillitsmenn i Sentralstyret før ikke har hatt. Jeg håper at landsmøtet her ikke kun tar hensyn til om det skal være fra den eller den organisasjonen. Det vesentlige må være at det er mennesker som har tiltro og som har appell.

Thor Viksveen, Oslo: Vi hilste Jack Fjeldstads innlegg under arbeidsprogramdebatten i går med voldsom applaus, særlig fordi han orienterte landsmøtet om Kulturarbeiderforeningen. Kanskje det viktigste tiltaket som har vært gjort i partiet de siste årene. Jeg tror det vil være veldig vesentlig om Arild Bomann kan komme inn i Sentralstyret og at Kulturarbeiderforeningen kan ha denne støtten i partiets øverste organ i det daglige arbeid. Jeg vil derfor så sterkt jeg kan anbefale overfor landsmøtet at man støtter Arild Bomann.

Tor Aspengren: Jeg beklager at jeg har gjort meg skyld i en forglemmelse. Harald Løbak fra Hedmark, har bedt om å bli fritatt for vervet som landsstyremedlem. Jeg gjør oppmerksom på dette også for å unngå at det trekkes uriktige slutninger av at han ikke fortsetter som medlem av Landsstyret.

SENTRALSTYRET

Ved voteringen ble komitéens forslag om at alle 8 varamenn deltar i Sentralstyrets møter, og at «varamennene rykker opp ved fravær i Sentralstyret i den tur og orden de er oppsatt, og er ikke personlige varamenn,» enstemmig vedtatt.

Ved valgene ble Trygve Bratteli valgt som formann, Reiulf Steen som nestformann, Reidar Hirsti som redaktør og Ronald Bye som sekretær — samtlige enstemmig.

Deretter ble dissensene tatt opp med det forbehold at den av disse to som ikke ble valgt som medlem, innstilles som 4. varamann. Ved skriftlig votering ble Helge Sivertsen valgt med 202 stemmer, Christiansen fikk 72. De øvrige medlemmer av Sentralstyret ble: Tor Aspengren, Liv Østlie, Rolf Hansen, Lage Haugness, Per Andersen, Bengt Johansen, Aase Bjerkholt, Kaare Hansen, formannen i AUF, formannen i Kvinnesekretariatet og formannen i Arbeiderpartiets stortingsgruppe, alle enstemmig.

Ved valget av varamenn til Sentralstyret ble det først votert over dissensene. Første varamann, Olaf Karling, ble valgt med klart flertall med Arild Bomann som motkandidat. Som tredje varamann fikk Arild Bomann 147 stemmer og var dermed valgt. Bjørg Johansen hadde 128 stemmer. Som 8. varamann var foreslått Kurt Mosbakk og Arne Born. Mosbakk ble valgt med klart flertall. — Etter dette ble varamannsrekken bestående av: Olaf Karling, Bjartmar Gjerde, Arild Bomann, Ragnar Christiansen, Odvar Nordli, Einar Førde, Per Kleppe og Kurt Mosbakk.

Landsstyret.

Overensstemmende med valgkomitéens innstilling, ble følgende valgt som medlemmer av Landsstyret:

For Østfold: Evelyn Andersen — *Akershus:* Eilif Dahl, — *Hedmark:* Kristian Gundersen — *Oppland:* Liv Andersen — *Buskerud:* Guri Johannessen — *Vestfold:* Anders Johansen — *Telemark:* Oddvar Berrefjord — *Aust-Agder:* Jostein Helle — *Vest-Agder:* Oddvar Gøthesen — *Rogaland:* Hans Frette — *Stavanger:* Svenn Aasen — *Hordaland:* Arne Nilsen — *Bergen:* — Kristen Hatlevik — *Sogn og Fjordane:* Knut Kramviken — *Møre og Romsdal:* Asbjørn Jordahl — *Sør-Trøndelag:* Ingrid Sandvik — *Trondheim:* Per Aasen — *Nord-Trøndelag:* Harald Johnsen — *Nordland:* Sven Olsen og Elnar Bårdsen — *Troms:* Helge Jacobsen — *Finnmark:* Harald Samuelsenberg.

Varamenn ble henholdsvis Arvid Johanson — Åse Dokken — Egil Toreng — Jan Brende — Knut Jagland — Ivar Tollnes — Elna Kabbe — Osmund Forsmo — Torbjørn Aanensen — Peder Sæthre — Odlaug Kristiansen — Arne Ekeland — Jan Tonning — Sverre Juvik — Asbjørn Bortne — Trygve Bjerkaker — Rigmor Hegle — Kåre Sjøvold — Thv. Kibsgård — Irene Bakkehaug — Rolf Nilsen — Arnt Isaksen.

Revisjonsnemnda.

Til medlemmer av Revisjonsnemnda ble enstemmig valgt: Frank Hansen, Kåre W. Larsen og Signe Sulutvedt, med Gustav Skjebstad og Harry Jørgensen som varamenn.

Arbeidsprogrammet.

Redaksjonskomitéens innstilling til forslaget til arbeidsprogram og til de endringer som foresloes under debatten etter innledningsforedraget, ble lagt fram av komitéens formann,

Ragnar Christiansen: Redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet har hatt et omfattende materiale å gjennomgå. Jeg kan ikke avgi noen erklæring om at hvert enkelt av de mange hundre forslag vi har hatt til behandling er blitt inngående vurdert. Men innenfor den tid som har stått til vår disposisjon, har vi arbeidet med det for øye. Vi avsluttet arbeidet kl. 5.10 i morges og jeg er klar over at det kan reises en rekke innvendinger av språklig art mot de

forslag vi fremmer. For om mulig å avskjære en debatt på det grunnlag, fremmer jeg med en gang dette forslaget fra redaksjonskomitéen:

«Landsmøtet gir Sentralstyret fullmakt til å foreta en språklig finpussing av programmet.»

Dette forslag er i samsvar med vanlig praksis. Jeg går ut fra at det vil få landsmøtets tilslutning og at behandlingen av redaksjonskomitéens innstilling i første rekke vil beskjeftige seg med de politiske realiteter. De forslag vi har behandlet har vært av sterkt vekslende karakter. Noen har inneholdt presise formuleringer beregnet på å kunne gå rett inn i programmet. Andre har bestått av kommentarer og synspunkter. Også dem har vi forsøkt å ta hensyn til så langt vi har maktet. Vi finner i disse forslag tanker og synspunkter som i høy grad fortjener å bli tatt med i betraktningen i mange forbindelser i vårt fortsatte arbeid. Jeg tar det som gitt at det vil bli gjort av partiets forskjellige organer.

Som dere ser er det tre innstillinger. I innstilling 1 har vi tatt for oss i kapitlene 1—4 i Landsstyrets forslag. I innstilling nr. 2, kapitlene 5—7 og i innstilling nr. 3, kapittel 8. Dette er en følge av den rent praktiske arbeidsrytme og forløpet av debatten på landsmøtet. Fra innstilling nr. 1 nevner jeg generelt innledningsvis at redaksjonskomitéen har drøftet programmets inndeling i kapitler og kapitlenes innbyrdes rekkefølge. Det er nemlig endel forslag som gjelder nettopp de forhold. Komitéen har tatt utgangspunkt i at programmet utgjør et samlet hele og at rekkefølgen ikke gir uttrykk for prioritering. Ut fra dette beholder en den inndeling og den rekkefølge som er nyttet i Landsstyrets forslag. Det første kapitlet, innledning, foreslår vi gitt en ny overskrift: «Oppgaver i forgrunnen». Vi foreslår innarbeidet et nytt punkt blant de 14, dog uten å øke antallet. Vi foreslår et nytt punkt 3: «Rettferdig beskatning», men til gjengjeld ved sammenslåing av punktene 3 og 4 med en liten tilføyelse. Ellers nevner jeg fra innstilling nr. 1 at avsnittet om bedriftsdemokratiet er omformet og forsterket i tråd med innsendte forslag, og i tråd med debatten på landsmøtet.

Fra innstilling nr. 2 nevner jeg at den mengde av forslag og debattinnlegg som har beskjeftiget seg med samferdselsavsnittet, har ført til at vi har foretatt en rekke endringer i Landsstyrets forslag. Samordningsspørsmålet og kravet om en samfunnsøkonomisk riktig trafikkavvikling er ytterligere understreket. Vi har tildels kunnet basere oss på et forslag fra partiets samferdselsutvalg.

Om avsnittet vedrørende bank- og kredittvesenet er det dissens.

Redaksjonskomitéens flertall, alle medlemmer unntatt Hans Raastad, har sluttet seg til landsstyrets forslag, mens Raastad fremmer et alternativt forslag.

Avsnittet «Trygging av vår nasjonale sikkerhet» har stått sentralt i landsmøtets debatt. Redaksjonskomitéens flertall, alle unntatt Hans Raastad, foreslår en redigering av avsnittet, som i realiteten er i samsvar med Landsstyrets innstilling, men det er valgt endel avvikende formuleringer som vi betrakter som mer offensive. De er hentet fra partiets internasjonale utvalg, fra Oslo Arbeiderparti og fra Buskerud Arbeiderparti, og kommer til dels som supplement til Landsstyrets forslag.

Til slutt nevner jeg også avsnittet «Nordisk samarbeid, økt styrke, større muligheter» og avslutningsavsnittet «Verden, vårt siktepunkt og ansvar». De er begge omformulert med sikte på å gi bedre uttrykk for den aktive innstilling partiet har i disse spørsmål. I likhet med den foregående komitéformann som var på denne talerstol, vil jeg også gjerne få lov til å rette en takk til de som har samarbeidet i redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet, for uttholdende arbeid, og jeg vil rette en særlig takk til vår sekretær, Per Kleppe, som også forut for vårt arbeid hadde systematisert og lagt til rette et betydelig materiale.

Dirigenten: Det har vært antydning at vi burde ta opp til behandling først de to spørsmål det er dissens og uenighet om i komitéen. Det gjelder spørsmålet om bank- og kredittvesenet og det gjelder utenrikspolitikken. Da ingen innvender mot det, vil vi gjøre det.

Hans Raastad, AUF: Vi kan ta som gitt at de punkter hvor det ikke er dissens i hovedsak vil bli vedtatt. Det dreier seg om et arbeidsprogram som kanskje er mer krevende enn noe arbeidsprogram Arbeiderpartiet har lagt fram. Det er et vell av konkrete forslag, konkrete løfter i det øvrige arbeidsprogram, og for at det ikke skal bli løfter i det blå, men for at man skal skaffe seg virkemidler til å gjennomføre dem, er det at jeg har fremmet dissensen om sosialisering av bank- og kredittvesenet. Vi ønsker å styre utviklingen av samfunnet. Spørsmålet er — har vi styringsmidler nok? Utviklingen av samfunnet bestemmes av investeringene, investeringene bestemmes av bankene i hovedsak. Vi har et utviklet statsbanksystem som stort sett vil gi midler til — og stort sett gir midler til boligreising, til kommuner og den slags sektorer, men når det dreier seg om investeringer i produksjonslivet så er det

i hovedsak de private banker og forsikringsselskapene og andre kredittinstitusjoner som styrer utviklingen på dette område. Vi vet at etter krigen er det foretatt en oppbygging av norsk realkapital uten like. Den er foregått i den bestående bedriftsstruktur. Det kommer fram av formuesfordelingskomitéens innstilling hvordan økingen av realkapitalen er foregått. Vi vet samtidig at det er vanskeligheter i norsk næringsliv. Vi har strukturproblemer — det viser meldinger om strukturproblemer i næringslivet. Med andre ord, vi har hatt etter krigen investeringer i et næringsliv som ikke har en gunstig struktur.

Hva som er hovedpunktet i arbeidsprogrammet for Arbeiderpartiet nå er en aktiv næringspolitikk hvor man ønsker å gå inn i næringspolitikken for der igjennom å lage en konkurransedyktig struktur i en internasjonal hardere konkurranse og for der igjennom å påvirke lokaliseringen av arbeidsplasser i hele vårt land, for der igjennom å realisere de mange dristige og harde målsettinger vi har når det gjelder næringslivet. Har vi midler til å styre dette nok, er spørsmålet. Og det synes helt åpenbart at med det harde program som Arbeiderpartiet legger fram så foretar vi et sprang i kvalitet hvor vi må sikre oss styringsmidler utover hva vi har nå.

Er det så praktisk mulig å gjennomføre en sosialisering, en nasjonalisering av bankvesenet? Bankvesenet forvalter en kapital på mange milliarder kroner, nesten som et statsbudsjett, og det bestemmer da deres innflytelse like mye som Stortinget. Er det praktisk mulig å overta dette? Det er praktisk mulig fordi egenkapitalen, fordi det som eierne besitter i bankvesenet er en bagatell, er under 10 prosent i forhold til hva de forvalter. Ifølge norsk gjeldende lov kan vi pålegge bankene å plassere midler i statsobligasjoner som kan benyttes til betaling av egenkapitalen til dekning av egenkapitalen i bankene. For å unngå å få realøkonomiske uheldige virkninger av det kan man pålegge en — lage en særbestemmelse som går ut på at midlene holdes i bankene i noen tid, slik at det ikke får realøkonomiske virkninger i det hele tatt. Hva man vil ha oppnådd med dette er en overføring av styringsretten i bankvesenet til det offentlige for der igjennom å få et sterkere virkemiddel. Spørsmålet er om man har politisk vilje til å gå inn på en slik linje, og det mener vi det må være på tide å reise i sin fulle bredde nå fordi vi fremmer et slikt arbeidsprogram som vi gjør. Nasjonalisering av bank- og kredittvesenet er ikke en oppgave som kommer i tillegg til mange likeverdige andre oppgaver som det krever stort arbeid å gjennomføre. Det er en forutsetning for å gjennomføre de andre oppgavene at man sikrer seg kontrol-

len over investeringene for å styre utviklingen i norsk næringsliv og norsk samfunnsliv.

Det konkrete forslag lyder slik:

For å kunne styre samfunnsutviklingen slik at de nødvendige omstillinger blir til folkets beste, må offentlige organer ha fullt herredømme over hvordan våre ressurser brukes. Spesielt viktig er det å ha kontroll over kredittgivningen for å få en riktig fordeling av investeringer til næringer, boligformål og kollektive goder og til de ulike distrikter. Arbeiderpartiet vil derfor sosialisere bank- og kredittvesenet i Norge, og går inn for

- statlig overtakelse av de største forretningsbankene, sammenslåing og rasjonalisering til én Statens Kredittbank.
- reorganisering av det øvrige bankvesen med sikte på å skape slagkraftige regionale banker der lokale folkevalgte organer har stor innflytelse.
- statlig overtakelse av forsikringsselskapene, sammenslåing, effektivisering og demokratisering i et selskap der forsikringstakerne får direkte innflytelse.
- utbygging av offentlige institusjoner som sammen med et bedre apparat for økonomisk og geografisk planlegging kan styre omstillingen i næringslivet.

Når vi fremmer dette forslaget nå er det fordi det i utkastet til prinsippprogram, som etter all sannsynlighet får tilslutning, står at det «gis tilslutning til at vi på lengre sikt må overta bank- og kredittvesenet. Dette ut fra demokratiske vurderinger av den maktkonsentrasjon som foregår i bankene, men også ut fra praktiske vurderinger». Når det står «på lengre sikt» i prinsippprogrammet, så er jo spørsmålet: Hva er det som skal hindre oss nå? Og det er jo da bare spørsmål om hva som er praktisk mulig. Når det er praktisk mulig nå er det ingen grunn til ikke å gjennomføre det som på lengre sikt er riktig, allerede nå. Vi er kommet på en måte til veis ende i Arbeiderpartiets politikk overfor bankene. Tidligere har man sagt som så — at når den sektor som heter husbygging ikke dekkes godt nok av det private bankvesen, så oppretter man en Statens Husbank. Når den sektor som heter finansiering av kommunene ikke dekkes godt nok, så oppretter man en Kommunalbank. Og når den sektor som heter lån til studenter ikke dekkes godt nok, så oppretter man Statens lånekasse. Ut fra den tankegang at det private bankvesen har sektorer som det ikke har dekket godt nok, har Arbeiderpartiet opprettet statsinstitusjoner og statsbanker. Det som Arbeiderpartiet har gjort ved dette valg er å gå inn for å opprette et omstillingsfond for næringslivet. Men næringsliv er ikke annet enn omstilling, det har aldri vært det tidligere og det er det ikke i dag. Raskere enn noen gang før skjer det omstillinger i næringslivet.

Når man da sier at her må det et statlig fond til — et omstillingsfond — så sier man at det private bankvesen ikke dekker denne sin hovedoppgave godt nok, og da er det på tide å ta konsekvensen av sin egen argumentasjon og sosialisere bank- og kredittvesenet.

Trygve Bratteli: Jeg vil for min del støtte det forslag som her foreligger fra redaksjonskomitéen, nettopp ut fra det syn at det vi fører opp i et 4-års program, det skal vi være fast forpliktet til å gjennomføre så sant vi får makt til det i 4-årsperioden. Jeg kan ikke gå inn på alle detaljer i den form Raastad her la opp sin argumentasjon, men det er selvfølgelig ikke så at for å gi seg inn på de oppgaver som han her beskrev, så er det en forutsetning i kommende 4-års periode å sosialisere det private bankvesen eller forsikringsvesenet. Hadde det vært slik hadde det i det hele her foreligget et annet forslag. Men her er en nødt til å prioritere også i det en vil gjøre innenfor sektoren av finansinstitusjonene. Der vil jeg gjerne si at det som for meg er det viktigste pengepolitisk i den tiden vi her går inn, det er den videre utvikling av statsbankene. De dekker en rekke felter slik som det ble beskrevet her, og for at de skal kunne utvikles videre — de er allerede i dag den største enkelte bankgruppe — må det nå tilføres midler på ca. 1700 millioner kroner pr. år — 1 milliard 700 millioner kroner pr. år, og det tallet stiger stadig og vil måtte stige stadig. Dessuten har vi foreslått opprettet dette finansieringsinstituttet for vekst og omstilling etter meget grundige overveielser i Landsorganisasjonen og i partiet. Hvis det finansieringsinstituttet skal fylle sin oppgave, må det bli en meget betydelig institusjon. Og de midlene må tilføres det fra staten. Jeg kan ikke her gå i detalj, og det er vel heller ikke nødvendig, men jeg vil si at selv om en sosialiserte samtlige forretningsbanker i dette land, så løser ikke det den oppgave som er tillagt dette omstillingsfondet for vekst og omstilling. Vi forpliktet oss til å opprette en landsomfattende statlig forretningsbank — det er en sak som er utredet, og det er på mange måter et manglende ledd i det nåværende statsbanksystemet. Men det er klart der må også plasseres meget betydelige midler. Når vi her snakker om meget betydelige midler, tenker jeg på størrelsen hundre av millioner hvis disse institusjonene hver for seg skal kunne gå i gang med sitt arbeid. Folketrygdfondet er mer et administrativt problem, men jeg føyer til her at vi håper også at det gjennom de nordiske forhandlinger skal være mulig å få tilslutning til å opprette en nordisk investeringsbank, som — hvis den skal fylle sin tiltenkte

oppgave — må tilføres meget store midler i de kommende årene. Og mitt spørsmål, slik jeg ser det her er simpelthen: Er ikke da dette som er nye framstøt på en lang rekke punkter i de nærmeste fire årene viktigere enn det å bruke meget store midler til å overta de i dag eksisterende private banker? Jeg tror en er nødt til å treffe dette valget. Jeg skal ikke her ta opp de juridiske spørsmål om en ved sosialisering kan gi fiktive erstatninger. Fordi det å ville gi obligasjoner med en viss rente og med en sterkt begrenset avsettt rett osv., da måtte vi nok ikke bare forandre det private bankvesen, men sannsynlig også hele vårt rettsvesen. Jeg er nokså sikker på at den slags bundne erstatninger ville ryke ved enhver rettsprøvelse. Vi kommer ikke unna at når en vil overta private selskaper, så må man også her gi erstatning. Den beskrivelse som Raastad har gitt, og for så vidt også det utkast han har formet, er på mange måter en god supplering av det som står i prinsippprogrammet om det som her er den mer langsiktige utviklingen, men jeg vil for min del alvorlig tilrå at det vi forplikter oss til i neste 4-års periode, binder oss til denne sterke videreutviklingen av de eksisterende statsbanker — inklusive Husbanken — oppretting av omstillingsfondet for vekst og omstilling i næringslivet, opprettelse av Statens forretningsbank og opprettelsen av en nordisk investeringsbank. Det er etter mitt skjønn på kort sikt det som er de viktigste oppgavene her.

Ved voteringen mellom komitéens flertallsinnstilling og Hans Raastads forslag, ble flertallsinnstillingen vedtatt med klart flertall.

I kapitlet om «Trygging av vår nasjonale sikkerhet» hadde Hans Raastad sitt eget forslag i redaksjonskomitéen og opptok det også her. I sin begrunnelse for landsmøtet sa

Hans Raastad: På dette punkt har vi hatt en meget bred debatt tidligere på landsmøtet, og i respekt for landsmøtet vil jeg derfor ikke gå inn på en lang begrunnelse, men likevel presisere enkelte hovedpunkter og hovedlinjen i argumentasjonen i forslaget. Det er i første avsnitt en understreking av at vi trygger best vårt eget lands frihet ved å bidra til avspenning i vår del av verden. Vi trygger best vårt eget lands frihet, ikke bare ved å ta tingene slik som de er og konstatere at slik er de, men også ved å spørre oss om vi kan gjøre noe for å bedre på forholdene. Kan noen tiltak fra norsk side bidra til avspenning? Dette skjer innenfor bestemte rammer. Det skjer innenfor den ramme at det fortsatt vil være terrorbalanse mellom den østlige og vestlige stormakt. Mer i den senere tid, enn alliansene av statene i Vest-Europa og Øst-Europa,

er dominansen av den vestlige og den østlige supermakt som har skapt terrorbalanse, og det som i dag er status quo og vil fortsatt være ved. Det er den ramme som er gitt. Spørsmålet er: Kan man organisere forholdet mellom smålandene i Europa på en annen måte? Kan det der foretas tiltak som bidrar til avspenning? Det som er funksjonen til blokkene i dag, er at hver stormakt innenfor sin blokk har full råderett, full dominans. Det er tydelig i den østlige blokk, hvor Sovjetunionen gjør hva den vil i Øst-Berlin, i 1953, i Ungarn i 1956 og i Tsjekkoslovakia i fjor. Det er ikke så tydelig i vest, men det er helt klart at det regime som trygger medlemskapet til Hellas i NATO, er et regime som ikke NATO har bidratt til å få vekk, men hvor forbindelsene med alliansepartene i vest er forutsetningen for deres økonomiske og fortsatte eksistens. En bevegelse i blokkpolitikken i Europa setter vi som en målsetting, idet at dette kan gi grunnlag for en tryggere sikkerhetspolitikk for alle små land i Europa. Vi ser det slik at vi trenger tiltak som bryter ned, ikke murer fast blokkene. Hvis dette er en riktig analyse, som vi tror, må vi også kjenne vår begrensning som er slik at Norge er et lite land og det krever desto kraftigere tiltak for å ha noen virkning. Det krever det slik at en ikke bare i ord erklærer oss for en annen løsning av sikkerhetsproblemet, men tar realpolitiske handlinger som bringer oss i en annen stilling nærmere en slik løsning — det vil være norsk utmelding av NATO. Jeg har sagt tidligere i et foredrag i dag, at se til Sverige — la oss inspireres av Sverige. Den norske utmelding av NATO vil bringe Norge på linje med Sverige. Det vil styrke den gruppe land som ikke lar seg dominere av supermaktene, og det vil være et selvstendig skritt på vei mot et samarbeid i Europa som omfatter både de østlige og vestlige stater.

Ragnar Christiansen, redaksjonskomitéen: Jeg finner ingen grunn til å forsøke å gjenta argumenter som ble framført i debatten søndag kveld og mandag formiddag. Det er et stort flertall i redaksjonskomitéen — samtlig medlemmer unntatt Hans Raastad — som fremmer et forslag som i realiteten er i samsvar med Landsstyrets innstilling. Vi har gitt innledningsavsnittet det jeg kalte en mer offensiv ånd og tone, og jeg følger meg overbevist om at det her er i samsvar med det som kom til uttrykk i landsmøtets debatt. Når det gjelder de konkrete punktene, er dissensen markert på 2 områder. Flertallet foreslår «inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på et bredere geografisk grunnlag, må Norge opprettholde sitt medlemskap i NATO». Mot dette står Hans Raastads «Norsk utmelding av NATO». Flertallet har talt i samsvar med

Landsstyrets innstilling: «Fremmede styrker og atomvåpen skal ikke plasseres på norsk område. Det forutsetter et effektivt beredskap med konvensjonelle styrker. Norge avgjør ved sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendig for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet.»

Hans Raastad har det alternative forslag som han selv har redegjort for. Jeg tillater meg kort å anbefale flertallets innstilling.

Rolf Hellem: Jeg vil gjerne gjenoppta det forslag jeg la fram i går og som gjelder vår forsvarspolitik. Ikke til å komme istedenfor det som allerede fins i programmet, men for å presisere det nærmere. Mitt forslag lyder slik:

«Arbeiderpartiet vil gå inn for at det oppnevnes et parlamentarisk utvalg som får i oppdrag med *utgangspunkt i den nåværende styrkemålsetting* og innen utgangen av 1971 å vurdere om Forsvaret kan gis en bedre innbyrdes balanse forsvarsgrenene imellom og i forholdet forsvarsgrenene og Heimevernet — som kan gi et mer rasjonelt og effektivt forsvar. Herunder må det legges vekt på at det på alle ledd i forsvarsorganisasjonen gjennomføres moderne ledelses- og samarbeidsformer om Forsvarets fredsorganisasjon i sterkere grad enn hittil kan tjene det sivile samfunn, om totalforsvaret er gitt den mest hensiktsmessige oppbygging og koordinering.»

De problemer som her reises, kan ikke i dag vurderes gjennom rullerende langtidsplanlegging. Dette peker heller ikke i retning av det man tidligere forbandt med en forsvarskommisjon som den av 1946, men det peker hen imot en analyse om forsvarsmidlene utnyttet mest mulig effektivt i dag og det gjør de ikke. Skattebetalerne har krav på å få vite om forsvarsmilliardene forvaltes fornuftig. Dette forslaget tar sikte på å invitere landsmøtet til å gi uttrykk for at Arbeiderpartiet er villig til å se nøye etter om vi må betale så mange penger for den forsvarsevnen vi har i dag.

Ole Wiig, Akershus: I alt det gode Haakon Lie sa i dag, sa han også noe som jeg vil spesielt framheve. «Også i politikk er det ærlighet som fører lengst. Det gjelder ikke bare partiene i sin helhet, men også hver enkelt av oss.» Jeg har lenge vært av den oppfatning at Norge kunne yte sitt største bidrag til internasjonal avspenning og fred ved å finne fram til en annen sikkerhetspolitikk enn den vi i dag fører. Jeg tror også det vil gi oss større sikkerhet. Jeg finner i den flertallsinnstillingen som er lagt fram, en viss erkjennelse, en viss utvikling i synspunktene som jeg anser meget gledelig, og jeg kunne for så vidt akseptere flertallsinnstillingen, bortsett fra punkt 16., hvor det er noen ord som gjør at jeg ikke kan gå inn for denne flertallsinnstillingen. Det står nemlig «Inntil muligheter kan skapes for en sikkerhetsordning på et bredere geografisk grunn-

lag». Det utelukker en nordisk forsvars- eller sikkerhetsordning, og det tror jeg vi ikke bør gå inn for, og derfor bør vi ikke binde oss i den kommende perioden til å utelukke dette nordiske alternativet. Jeg vil derfor stemme for Raastads forslag.

Asbjørn Mathisen, Inn-Trøndelag: Hadde det vært i begynnelsen av 60-årene, skulle jeg med glede gitt min stemme for fortsatt NATO-medlemskap. Den utrygghet, usikkerhet og for mange mennesker, skuffelse over De forente staters utenrikspolitikk, har ført til at Norge ikke føler sin sikkerhet varetatt ved å stå i allianse med USA. Hvis vi mener at Det norske Arbeiderparti skal være et parti der det er fri debatt og fri meningsutveksling, og at dette ikke skal være noen floskel, så synes jeg den konstruktive debatt om sikkerhetsproblemene på dette landsmøtet og debatten for øvrig, har vist at dette ikke er noen floskel og at vi alle går fra dette landsmøtet i forvissningen om et godt valg for Det norske Arbeiderparti.

Hartvig Berg Olsen, Telemark: Det er av og til at man må kneise nakken mot himmelen og rope: vær tro mot din bevegelse. Og det er når man blir påført slike ting som er formulert slik at vi skulle være medansvarlige til brudd på prinsipper om Forsvaret, folkestyre, individets frihet og rettsherreedomme. Det finnes ikke en borger i dette land som kan påføres et slikt medansvar. Slik har det norske folk ikke handlet. La det være understreket. Og det står til slutt: «Arbeiderpartiet vil støtte de demokratiske krefter i Hellas og Portugal og arbeide for en rettferdig fred i Vietnam.» Det er riktig, men vi vil også støtte de demokratiske krefter som arbeider i Polen, i Tsjekkoslovakia, i Ungarn — ja, over alt i hele verden.

Trygve Bratteli: Jeg skulle anta at dette landsmøtet nå er fullt klar over hva de går til votering om. Denne saken har vært så bredt diskutert. Jeg er glad for det. Jeg ga bevisst støttet til at denne debatten kunne bli tatt. Det er derfor neppe noen grunn til her nå å ta noen repetisjon av noen del av den debatten vi har hatt tidligere, idet jeg for min del viser til den. Jeg vil imidlertid bare etter de merknader som er kommet her, for mitt vedkommende alvorlig tilrå landsmøtet her å følge redaksjonskomitéens flertall. Jeg er for min del overbevist om at det er sikkerhetspolitisk riktig, men jeg vil gjerne også føye til at jeg er overbevist om at det er politisk riktig akkurat i den situasjon vi nå står. Dette er i flere henseende kanskje den viktigste enkeltavgjø-

relse dette landsmøtet tar denne gangen, og derfor vil det ha veldig stor betydning for den videre utviklingen at vi her kan få en klar avgjørelse, og i og for seg er jo kjernen i dette egentlig illustrert i det som Ragnar Christiansen var inne på. Flertallets forslag innebærer at inntil muligheter kan skapes for sikkerhetsordninger på bredere geografisk grunnlag må vi opprettholde vårt medlemskap i NATO.

Etter forslag av dirigenten ble forslaget, som ble framsatt av Rolf Hellum, enstemmig besluttet oversendt Sentralstyret.

Ved alternativ votering over de to forslagene i spørsmålet om vår sikkerhetspolitikk, ble redaksjonskomitéens innstilling vedtatt med 218 stemmer. For Raastads forslag stemte 48 representanter. Hans forslag lød:

«Den sikkerhetspolitikk som Norge fører er med på å bestemme den sikkerhetspolitiske utvikling i vår del av verden. Derfor kan ikke norsk sikkerhetspolitikk bare være nasjonal og snever, men den må underordnes felles internasjonale målsettinger. Norge må føre en sikkerhetspolitikk som trygger vårt eget lands frihet ved at den bidrar til avspenning i vår del av verden.

Forsvarssamarbeidet i NATO mellom de vestlige land har aldri vært ment som en varig løsning av sikkerhetsproblemene i Europa. Norge har nå anledning til å forlate alliansen. På tross av fortsatt terrorbalanse mellom den østlige og den vestlige supermakt, vil norsk utmelding skape en bevegelse i blokkpolitikken, som vil gi grunnlag for en tryggere sikkerhetspolitikk i hele Europa.

Det langsiktige mål er et verdensomspennende sikkerhetssystem under FN's ledelse. Inntil dette kan nåes er det et mål å erstatte de nåværende alliansesystemer i Øst- og Vest-Europa med en all-europeisk sikkerhetsordning. Et slikt alliansesystem vil være en bedre løsning på de europeiske lands sikkerhetsproblem enn oppsplittingen i maktblokker. Norges sikkerhetspolitikk må derfor ta sikte på å bryte ned, ikke mure fast maktblokkene.

Den norske utmelding av NATO vil bringe landet på linje med Sverige. Det vil styrke den gruppe land som ikke lar seg dominere av supermaktene, og det vil være et selvstendig skritt på vei mot et samarbeidende Europa, som omfatter både de østlige og de vestlige stater.»

Når det gjelder de enkelte punkter fremmer Hans Raastad følgende alternative forslag:

16. Norsk utmelding av NATO.
17. Den tid vi har vært med i NATO har påført oss et medansvar for brudd som har skjedd på prinsipper om forsvar for folkestyret, individets frihet og rettens herredømme. Det gjelder både militærdiktaturet i Hellas, diktaturet i Portugal og dets kolonipolitikk, og de Forente Staters krigføring i Vietnam. Arbeiderpartiet vil støtte de demokratiske krefter i Hellas og Portugal og arbeide for en rettfærdig fred i Vietnam.

Josef Larsson fremmet dette forslag:

«Landsmøtet anmoder Sentralstyret om å undersøke mulighetene for en skandinavisk (nordisk) forsvarspakt. Det forutsettes at forhandlingene føres i en positiv atmosfære, slik at en forsvarspakt kan bli opprettet.

Når dette er bragt på det rene, opptar partiet i Stortinget forslag om at Norge trer ut av NATO. Partiet tar videre opp spørsmålet med de nordiske land om å utarbeide en fredsplan med krav om nedrustning og forbud mot kjernefysiske våpen, som forelegges stormaktene så vel som de mindre nasjoner, med anmodning om tilslutning. Planen forelegges til godkjenning for FN, som må kreve den respektert av alle nasjoner.»

Etter forslag av *dirigenten* ble det enstemmig oversendt Sentralstyret.

Under den videre behandling av arbeidsprogrammet framsatte *Øivind Hvattum* forslag om at under punktet «For folkestyre — mot fåmannsstyre» ble føyet til:

«Bedriftsdemokratiet utvikles i alle deler av virksomheten. De ansatte må få reell innflytelse både på sin egen arbeidssituasjon og på bedriftens ledelse. Gjennomføring av lov om bedriftsforsamlinger og forberedelse av ytterligere skritt på veien mot industrielt demokrati, *der de ansatte har avgjørende innflytelse på beslutningene i sin bedrift.* Statlige, statskontrollerte og kommunale bedrifter må gå foran med å gjennomføre bedriftsdemokratiet»

Redaksjonskomitéens innstilling ble vedtatt.

Som en tilføyelse i arbeidsprogrammet foreslo *Sigurd Danielsen*:

«Yrkesskoleelever og lærlinger skal ha samme rett til studielån og stipend som ungdom som tar annen utdanning.»

Det ble vedtatt.

Øivind Hvattum: Jeg tror at vi må presisere litt klarere hva vi egentlig legger i begrepet industrielt demokrati. Industrielt demokrati er tatt inn i nær sagt alle de politiske partiers programmer, men det er klart at vi mener noe vesentlig forskjellig.

Johs. Wiike: Den demokratisering vi vil ha i skolen er bare en begynnelse til den demokratisering som skal følge oss utover i livet senere, både på arbeidsplassen og i det lokale miljø. Demokratiet i arbeidslivet er også en nødvendighet for at vi kan gjennomføre en demokratisk sosialisme i vårt land. Og det andre og mest viktige punktet — opplæring og utdanning — er det kravet

som her kommer fram. Det kommer fra de grupper dette gjelder, de som står på arbeidsplassene, og da skulle det bare mangle at vi ikke skulle støtte opp om forslaget.

Ragnar Christiansen: Redaksjonskomitéen har en enstemmig innstilling på dette punkt. Vi har drøftet det meget grundig og har forsøkt å innføre i programformuleringene tanker fra den debatt vi har hatt og spørsmålene og i de innsendte forslag fra partiavdelingene. At vi her skulle gå inn for å finne former for definisjoner 8 dager eller snøtt nok det før den kongress i fagorganisasjonen som det er vist til, anser jeg lite hensiktsmessig for min del. Det er her spørsmål om i denne omgang innenfor 4-årsperioden å gjennomføre en lov om bedriftsforsamlinger, og forberede ytterligere skritt. Jeg tror de ytterligere skritt bl. a. bør forberedes i lys av hva som kommer til å skje på Fagkongressen.

Grethe Irvold: Jeg har tidligere tatt opp det forslag til endring av svangerskapslovgivningen som Ammerud partilag har sendt inn. Etter en nærmere vurdering vil jeg gå inn for å støtte Fylkingens forslag til denne saken. Et forslag som i realiteten sier det samme som vårt, men som etter min mening har fått en heldigere utforming enn vårt forslag. Spørsmålet om lovlig adgang til abort for de kvinner som ønsker det, er kanskje særlig aktuelt i en viss periode i vårt liv, men jeg håper og tror at de av landsmøtorepresentantene som ikke befinner seg i denne aldersgruppen, også kan være med å støtte dette forslaget. Et forslag som etter min mening burde vært lovfestet for over 50 år siden. Etter min mening tar ikke programkomitéens forslag et konkret standpunkt til dette spørsmålet. Jeg vil be dere om å støtte Fylkingens forslag om en ny abortlov som gir de kvinner som ønsker det adgang til abort, og jeg foreslår

«Rask utbygging av den offentlige familierådgivning i alle deler av landet. Ny abortlov som gir de kvinner som ønsker det adgang til abort.»

Hvem ønsker ikke å gi sine barn de beste startmuligheter her i livet? Og til Landskvinnekonferansens vedtak vil jeg si: De menneskelige tragedier et uønsket svangerskap fører med seg, følger ingen opptrukne aldersgrenser. Vis kvinnene tillit, la oss gi våre barn muligheten til å bli født ønsket til verden.

Forslaget vedtokes med klart flertall.

Finn Hansen: Forslaget fra Oslo Arbeiderpartis styre om de eldre, er ikke kommet med i redaksjonskomitéens innstilling. Vi vil gjerne ha ut dette med redusert pensjon for dem som går av før fylte 67 år. Dette er en diskriminering av disse mennesker som på en eller annen måte blir handikappet i arbeidet eller på andre måter, må fratre 1—2 eller 3 år før. Jeg mener at landsmøtets deltakere ikke på noen som helst måte kan vende tilbake til sine egne arbeidsplasser med en innstilling som ikke dekker disse menneskene på en fullverdig og riktig måte. Det andre forslaget som også ble reist i den samme saken og som gjelder dette med 2 ukers ekstra ferie for dem som har fylt 60 år, er heller ikke tatt med. Det er like diskriminerende når en mann blir over 60 år, å låse dette fast på 2 uker. Personlig mener jeg at en gradering oppover med 1 uke for hvert fylte år etter 60 år, er den rette innstillingen overfor disse menneskene som har gjort sin dag i arbeidslivet. Jeg håper landsmøtedeltakerne i disse to tingene er villig til å yte den innsatsen overfor de eldre på en rettferdig og riktig måte.

Ragnar Christiansen: Jeg skjønner at det her må foreligge en misforståelse. Formuleringen reduserer ikke mulighetene eller rettighetene for dem som på grunn av handicap eller andre former for sykdom, uførhet osv., må fratre før oppnådd aldersgrense. Deres rettigheter til uførepensjon på fulle satser berøres ikke av denne formuleringen. Denne formuleringen skal tvert imot være et ledd til praktisk å virkeliggjøre prinsippet om større frihet i samfunnet, slik at den når han sjøl på eget initiativ finner det riktig og hensiktsmessig for seg å gå av inntil 3 år før han når den ordinære aldersgrense, så skal han kunne få lov til det, men da må han få reduserte ytelser etter nærmere regler. Det er det som ligger i forslaget, og jeg kunne antyde at kanskje kunne Sentralstyret være spesielt merksam på dette under den språklige gjennomgåelse, slik at formuleringene ikke gir grunnlag for den misforståelse at dette reduserer rettighetene til dem som f. eks. på grunn av uførhet må fratre før oppnådd aldersgrense.

Finn Hansen: Dette er da også en måte man kan omgå saken på, hvis man ikke vil se det jeg prøver å gi uttrykk for. Det er klart at de som er handikappet og syke vil få det som Christiansen sier, men det er de andre som kanskje ikke får den rettmessige prosentvise fordelingen som man på sykekassen får når man skal gå av — men som likevel føler seg i en slik forfatning at han vil gå av, han vil da komme inn under disse nye bestemmelsene, slik jeg forstår denne loven.

Dirigenten: Fordi det her åpenbart dreier seg om noe som kan være en misforståelse, vil dirigenten foreslå at vi løser denne saken ved at vi finner fram forslaget og sender det spesielt over til Sentralstyret og ber om at de er særlig oppmerksom på dette når det gjelder den endelige formulering av arbeidsprogrammet.

Enstemmig vedtatt.

Sigurd Danielsen tok opp forslag om at det i programmet skulle hete:

«Den lokale arbeidsformidling og lærlingnemndene må effektiviseres»

Enstemmig vedtatt.

Øyvind Ryste, Telemark: Jeg vil gjerne komme tilbake til det forslaget jeg antydte i går i tilknytning til arbeidstiden for skiftarbeidere. Jeg forstår det slik at redaksjonskomitéen ikke har reagert på den måten som jeg hadde ventet, kanskje av den grunn at det ikke sitter skiftarbeidere i den komitéen, som forstår dette problemet. Jeg vil gjerne ha denne tilføyelsen til det som er satt opp: «Kortere arbeidstid for skiftarbeidere, samt ferie på lik linje med andre arbeidstakere i industrien.» Jeg tror det er veldig viktig å få dette med i vårt arbeidsprogram.

Ragnar Christiansen: Jeg føler meg for min del ikke truffet av antydningen om at det ikke er skiftarbeidere i redaksjonskomitéen. Jeg har gått på skift dag og natt og helg i en årrekke i min ordinære jobb. Det punktet vi her drøfter lyder i utkastet fra landsstyret:

«Gjennomføring av 5 dagers og 40 timers arbeidsuke. Redaksjonskomitéen foreslår dette utvidet med ordene »kortere arbeidstid for skiftarbeidere».

Der går vi direkte på sak. Det er realiteten. De rent praktiske innretninger når det gjelder kortere arbeidstid for skiftarbeidere behøver vel ikke å bli gitt uttrykk for i programformulering skulle jeg tro.

Komitéens forslag ble vedtatt.

Gjermund Skipnes, Nordmøre: Fra distriktene har vi de kravene liggende på oss at vi må forsøke å gjøre noe i offentlig regi for å utvirke at distriktene kan bli tilført mer kapital. Vi har jo

de store problemene med arbeidsplassene, med samferdsel og i fiske. På den bakgrunn mener vi det er berettiget at vi nå i vårt nye program får innført en passus om at en eventuell avgift av etablering i pressområdene kan bli tilført de distriktene som mangler det nødvendige grunnlag for en normal eksistens. De erfaringene vi har fått fra den borgerlige styringsperioden er ikke så altfor gode. Det har nærmest ligget en død hånd over utviklingen i distriktene. Vi var jo lovet svære ting der, men det er kommet bort. Det er jo helt klart at skal vi eksistere ute i distriktene på kysten, skal det bo folk der, så må vi prøve å gjøre noe, og jeg mener det er riktig at vi nå i vårt program får stadfestet det der, og foreslår:

«I pressområder gjennomføres etableringskontroll med avgift som tilfaller distriktsutbyggingen.»

Forslaget ble enstemmig oversendt Sentralstyret.

I spørsmålet om å programfeste 12 mils fiskerigrense ble saken besluttet oversendt Sentralstyret.

Finn Knutsen, Vesterålen, var enig i hovedpunktene i innstillingen om 12-milsgrensen. Men var ikke enig i behandlingsmåten spørsmålet får. Det kommer inn av døren her i 11. time. Arbeiderpartiet har et eget fiskeriutvalg. Det foreligger ikke noen innstilling fra det. Vi har likeså en komité som utreder dette spørsmålet hvor blant annet LO er representert og fiskernes organisasjoner. Jeg foreslår derfor at det forslaget som er kommet fra Finnmark Arbeiderparti sendes over til Sentralstyret.

Valter Gabrielsen, stortingsgruppa: La meg først peke på at det var Samuelsberg fra Finnmark som tok opp dette forslaget. Det er i tråd med det vedtak Finnmark Arbeiderparti har gjort. La meg ellers si at da vi utvidet vår grense til 12 nautiske mil, var det vår forutsetning at norske fiskere skulle ha dette havområde. Man gikk senere med på en overgangsordning, slik at blant annet England og Sovjet kunne fiske til 6 mil til slutten av 1970. Det foreligger et forslag til vårt valgprogram. Det slår fast at fiske innenfor 12 mil må forbeholdes norske fiskere. Videre sier man at ved eventuelle reguleringer innenfor denne grense, må man ta nødvendige hensyn til kystfiskernes interesser. Dette er et meget viktig standpunkt, og hvis man ikke kan vedta en slik uttalelse, vil det være mange

ved vår kyst som vil stille seg uforstående. Jeg tør påstå at hvis ikke vårt parti tar et standpunkt i denne sak, så blir vi sannsynligvis det eneste parti som ikke uttaler seg om fiskerigrensen.

Etter forslag av FinnKnudsen ble punktet sendt over til Sentralstyret med fullmakt til å formulere det i programmet.

Forslag fra *Leif Eritsland*, Stavanger, om at «Byggingen av veier i plan med kryssende jernbanespor må unngås», ble oversendt Sentralstyret til nærmere vurdering.

Rakel Seweriin, Kvinnesekretariatet: Jeg beklager at jeg ikke var våken nok når vi behandlet spørsmålet om svangerskaps-avbrytelse og det gikk for fort for meg og kanskje også for en del andre. Det ble fremmet et forslag som har et annet innhold enn det som ble vedtatt på Landskvinnekonferansen etter lenge og meget omhyggelige drøftinger der, og jeg tror ikke det vil være heldig om det blir vedtatt noe hvor vi ikke er i samsvar, kvinnebevegelsen og partiet. Derfor vil jeg tillate meg å fremme følgende forslag:

«Sentralstyret får fullmakt til i samarbeid med Kvinnesekretariatet å formulere punkt 42, side 25, om svangerskapsavbrytelse.»

Aase Bjerkholt: Jeg vil så sterkt jeg kan anbefale Rakel Seweriins forslag. Dette er en altfor viktig sak til at man kan ta et helt nytt standpunkt i løpet av ett minutt etter et benkeforslag.

Med stort flertall ble det vedtatt at det ikke skal voteres over forslaget.

Dermed var arbeidsprogrammet ferdigbehandlet.

ORGANISERT FISKEOMSETNING

Følgende uttalelse ble enstemmig vedtatt:

Arbeiderpartiets landsmøte vil støtte det arbeid som er tatt opp av Norges Råfisklag og Nord-Norske Fryseri- og Produsentforening for å bygge opp et effektivt salgsorgan for tørrfisk, ferskfisk, saltfisk og klippfisk.

Landsmøtet går inn for å gi en slik fellesorganisasjon den nødvendige lovbeskyttelse. Staten bør også medvirke i finansieringen av dette tiltaket, slik at organisasjonen på en effektiv måte kan stabilisere og stimulere fiskeomsetningen.

SOSIALISERING AV TRANSPORTMIDLENE

Følgende forslag fra Olav Strandås, Østfold, Leif Eritsland, Rogaland, og Willy Hansen, Oslo, ble oversendt Sentralstyret:

«Landsmøtet pålegger Sentralstyret å oppnevne et utvalg til å utrede spørsmålet om sosialisering av transportmidlene.

Sentralstyret fastsetter antall medlemmer til utvalget.

Sentralstyret, eventuelt Landsstyret, fastlegger mandatet og/eller programmet for utvalget.

Det forutsettes at utvalgets utredning med eventuelle forslag skal forelegges neste landsmøte. Dette etter forutgående behandling i grunnorganisasjonene.»

«Alle varer som innføres til landet i jernbanens godsvogner, må fritas for trafikkavgifter som nyttes til å subsidiere havneutbyggingen i Norge.»

«Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å nedsette en komité til å utarbeide retningslinjene for gjennomføring av det fulle bedriftsdemokrati. Komitéen må få en slik sammensetning at de forskjellige synspunkter når det gjelder gjennomføring av denne viktige sak blir representert.»

Prinsippprogrammet.

Innstillingen fra redaksjonskomitéen til forslaget til prinsippprogram og til de endringer som var foreslått under debatten etter innledningsforedragene, ble framlagt av komitéens formann,

Reiulf Steen: Vi har også på dette landsmøtet og forut for landsmøtet hatt en ganske omfattende debatt om ideologiske problemer. Jeg vil gjerne understreke at det er i seg selv en betydningsfull begivenhet.

Under debatten er det kommet til uttrykk meget sterke ønsker om at vi gjennom behandlingen av prinsippprogram på dette landsmøtet, ikke må anse oss ferdig med debatten om arbeiderbevegelsens idéer, prinsipper og det ideologiske grunnlag vi skal stå på. Jeg ga allerede i min innledning en sterk tilslutning til det samme synspunkt og redaksjonskomitéen slutter seg også sterkt til dette. Den ideologiske debatt i bevegelsen — både i den politiske og den faglige bevegelse — og i samarbeid mellom de to bevegelser, den må fortsette og den må stimuleres. Vi har som det følger av det jeg her har sagt dermed gitt vår tilslutning til det forslag som ble fremmet av Rune Gerhardsen i debatten.

Redaksjonskomitéens innstilling er delt opp i 2 dokumenter. Det ene har tilknytning til forslaget fra Rune Gerhardsen, der vi i det første avsnitt redegjør for det arbeid som har gått forut for behandlingen av prinsippprogrammet på dette landsmøtet. Vi minner der om at Landsstyret allerede i 1961 satte ned en komité som fikk i

oppdrag å vurdere hvorvidt partiet burde utforme et nytt prinsipp-program til erstatning for grunnsyn og retningslinjer fra 1949. Den komité som da ble oppnevnt, kom til det resultat at vi på det daværende tidspunkt ikke burde gjøre noe med prinsippprogrammet. Etter valget i 1965 ble så tanken tatt opp på ny, først og fremst med den begrunnelse at vi på bakgrunn av utviklingen gjennom de siste par ti-år, hadde behov for en prinsipiell debatt om de grunnproblemer som arbeiderbevegelsen er stilt overfor. Som et ledd i arbeidet med et nytt prinsippprogram, ble det da utarbeidet et studieopplegg i samarbeid med Arbeidernes Opplysningsforbund og Folkets Brevskole «Politikk for framtiden». Et stort antall medlemmer i parti- og fagbevegelse gikk gjennom dette studieopplegget og utarbeidet sine kommentarer til de hovedspørsmål som var reist der. Før årsskiftet 1967/68 satte så Sentralstyret ned en komité som fikk i mandat å utarbeide forslag til nytt prinsippprogram. Denne komitéens første forslag forelå før årsskiftet 1968/69 og ble deretter sendt ut til behandling i partiets grunnorganisasjoner. På Landsstyrets møte i begynnelsen av januar i år, ble det likeledes underlagt en omfattende behandling. Også ute i avdelingene har det vært en ganske omfattende debatt. Den har vi også hatt i pressen. Det ble til landsmøtet sendt inn ca. 250 forslag og kommentarer. I det ene dokumentet som foreligger fra redaksjonskomitéen har vi ønsket å summere opp dette forløpet i behandlingen av prinsippprogrammet. Jeg vil gjerne understreke at det gjelder de to dokumenter som danner grunnlag for behandlingen. Først komitéens opprinnelige utkast og deretter Landsstyrets framlegg, så er det i Landsstyrets framlegg innarbeidet en lang rekke av de synspunkter og tanker som er fremmet i de ca. 250 forslag som er fremmet i det framleggsheftet som er lagt fram til dette landsmøte. Når det gjelder Rune Gerhardsens forslag, så gir redaksjonskomitéen det sin tilslutning, men vi har gitt det en noe annen utforming og har dessuten foretatt en konkretisering og utdyping av forslaget. Jeg vil gjerne referere det forslaget i sin helhet:

«Landsmøtet vil understreke betydningen av at det føres en kontinuerlig idépolitisk debatt i arbeiderbevegelsen. Sosialismens grunnsyn og prinsipper må alltid stå i forgrunnen for partiets politikk og være retningsgivende for det politiske hverdagsarbeidet både lokalt og nasjonalt. Derfor er det viktig at behandlingen av prinsippprogrammet på landsmøtet 1969 ikke danner avslutningen på en ideologisk debatt i partiet. Den må fortsette, og det er en forpliktelse for tillitsmenn og medlemmer at den holdes levende. Landsmøtet forutsetter at partiets sentralstyre på dette grunnlag legger opp til debatt og studiearbeid i alle organisasjonsledd, slik at vårt prinsippprogram kan være underlagt kontinuerlig debatt og behandling. Landsmøtet vil særlig understreke betydningen av at debatten blir konkretisert og knyttet

til hovedmålene for vår politikk. Omorganiseringen av produksjonssystemet slik at det tjener menneskelig velferd, ikke private profittinteresser. Et samfunn preget av likhet. Et samfunn der demokratiet er en realitet i alle livets forhold.»

Det er særlig de siste linjene der vi peker på ønskeligheten av å konkretisere debatten, som er en utdyping av det forslag som Rune Gerhardsen la fram her på landsmøtet. Når redaksjonskomitéen fant å ville foreta en slik konkretisering og utdyping, så er det fordi vi har ganske bitre erfaringer for at det ikke er tilstrekkelig å uttale et ønske om en idédebatt eller ideologisk debatt i generelle vendinger. Hvis denne debatten skal få bredde, slagkraft, skape interesse og dessuten ha praktiske politiske følger og virkninger, er det nødvendig at det konkretiseres de hovedoppgaver vi som sosialistisk bevegelse bekjenner oss til. Jeg vil for min del tro at dette er helt i pakt, og det forsto jeg også av de innlegg som ble holdt her under debatten vi tidligere hadde, med intensjonene i de ønsker som ble uttalt i debatten.

Når det gjelder forslagene til endringer som kommer fra redaksjonskomitéen, så har vi der lagt vekt på de innvendinger som fra endel ble reist når det gjaldt mangelen på en skarpere påpeking av den udemokratiske maktkonsentrasjon som vi finner på en rekke områder i vårt samfunn. Det er i Landsstyrets framlegg til prinsippprogram som behandler det spørsmålet, og det er tatt inn i redaksjonskomitéens innstilling en tilføyelse som er helt ny, sammenliknet med Landsstyrets forslag, der vi peker på den sterke maktkonsentrasjonen som har foregått innenfor det private næringsliv. Dette avsnittet er et programformulert ekstrakt av et forslag som er fremmet av Asker Arbeiderparti. Vi har også, når det gjelder de andre forslag som ble lagt fram, søkt å innarbeide dem i den utstrekning vi har funnet det riktig. På et punkt fremmet Inge Scheflo et forslag — det gjelder punktet som behandler demokrati i arbeidslivet. Det er en debatt som vi har hatt gjennom hele behandlingen av dette programmet, hvorvidt vi der skulle få mer konkretisert i prinsippprogrammet ønsket om oppbyggingen av demokratiske bedriftsforsamlinger, eller om vi skulle begrense oss til å ha det med i arbeidsprogrammet. Som landsmøtet vet, så har vi i det arbeidsprogrammet som landsmøtet nettopp har vedtatt et punkt om demokratiske bedriftsforsamlinger og vi har derfor ment at det ikke hører hjemme i prinsippprogrammet.

Jeg vil gjerne understreke at det er våre venner i fagbevegelsen som har ønsket å ha konkret påpekt også i prinsippprogrammet, at vi vil utvikle demokratiske bedriftsforsamlinger, slik det er be-

skrevet i Landsstyrets forslag, og det er da en viktig begrunnelse for at vi har ønsket å opprettholde det forslaget.

Knut Brekke, Buskerud: Redaksjonskomitéen har ikke tatt hensyn til det forslag fra Nore og Uvdal Arbeiderparti som går ut på regional politikk. Det er ille nok. Redaksjonskomitéen har heller ikke tatt det til følge som Nore og Uvdal Arbeiderparti har sagt om kommunikasjonssystemet. Redaksjonskomitéen har sagt i prinsippprogrammet at de vil en utbygging av hele landet, men da må en også ta med de midler som skal brukes. Man har i Nore og Uvdal Arbeiderparti trodd at vi hadde fått en fin formulering av det. Det skal vi ikke holde så fast på, Sentralstyret vil kunne formulere det bedre skulle vi tro, men det punktet vil vi ha med. Jeg skal derfor tillate meg å sette fram følgende forslag:

«Landsmøtet slutter seg til at eget punkt om kommunikasjoner tas med i prinsippprogrammet. Realiteten i forslaget fra Nore og Uvdal Arbeiderparti angående utjevning av frakter og telefontakster legges til grunn for Sentralstyrets utforming av dette punkt.»

Sentralstyret må så gjerne utforme, men landsmøtet skal ta standpunkt til realitetene.

Reiulf Steen: Redaksjonskomitéen har meget nøye vurdert hvorvidt vi bør ha et avsnitt om kommunikasjonene i et prinsippprogram og er kommet til at det ikke hører hjemme der. Vi kjenner jo alle til hvor hurtig forandringene skjer innenfor kommunikasjoner og samferdsel. Vi vet dessuten alle at er det noe Det norske Arbeiderparti har overflod av så er det samferdselspolitikere og folk som interesserer seg for og er opptatt av samferdsel og kommunikasjonsspørsmål. Vi tror at partiet vil være tjent med at en under behandlingen av arbeidsprogrammene kan vie disse kommunikasjonsspørsmålene en hovedinteresse, og det er vanskelig å få det passet inn i prinsippprogrammet. Vi vil derfor fraråde dette forslaget, men vil understreke at vi har strukket oss meget langt for å imøtekomme en rekke andre forslag og synspunkter som Nore og Uvdal Arbeiderparti har fremmet.

Knut Brekke: Dette er ikke samferdselspolitikk. Dette er marxisme, det er spørsmål om utjevning og rettferdighet for alle deler av landet.

Brekkes forslag ble ikke vedtatt.

Inge Scheflo, Oslo: Jeg tror vi er kommet til et punkt igjen hvor vi må få en rask liten forandring av innstillingen. Dette programmet om prinsipper og perspektiver for Arbeiderpartiet gjelder partiets prinsipielle langsiktige målsetting. Formannen i komitéen — Reiulf Steen — sammenliknet en gang programpostene her med stjerner som sjømennene styrer etter. Hvis vi skal betrakte disse programpostene som stjerner som vi skal styre etter, så bør de jo være klarest mulig, ellers kan det bli vanskelig å finne kursen. Det springende punkt i dette spørsmålet det er ikke om vi skal innføre bedriftsforsamlinger eller ikke — det springende punkt er om vi mener at de ansatte i bedriftene i framtiden skal ha flertallet i disse forsamlingene. Det står det ingen ting om i det forslag som er kommet fra komitéen. Det er sagt at våre venner i fagbevegelsen mener at vi bør ha en slik utforming av denne programposten slik den nå framstår. Ja, ja, våre venner i fagbevegelsen. I siste eller forrige nummer av Fri Fagbevegelse står det oppsummert hva tillitsmennene i fagbevegelsen mener. Medlemmene er sterkt opptatt av bedriftsdemokratiet, det gjelder både arbeidere og funksjonærer.

I det første utkastet fra Steen-komitéen sto det følgende:

«Demokrati er et sentralt ledd i demokratiseringen av samfunnet. I den enkelte bedrift må det bygges opp organer som gir de ansatte avgjørende innflytelse på hovedlinjen for bedriftens utvikling. Bedriftenes beslutninger må tilpasses og avpasses etter den politikk de folkevalgte organer har trukket opp.»

Dette med avgjørende innflytelse på hovedlinjene i bedriftens virksomhet er nå gått ut. Det forslaget som foreligger er dobbelt så langt og meget vanskelig å forstå. Jeg har spurt et par av komitéens medlemmer hva enkelte av linjene her betyr, f. eks. denne: «De ansatte må få avgjørende innflytelse på utformingen av sitt arbeid og sin arbeidsplass.» Ingen kan gi noe klart svar på hva dette egentlig betyr. — Her er mitt forslag, det er stort sett det samme som var komitéens opprinnelige forslag:

«Demokrati i arbeidslivet er et nødvendig ledd i demokratiseringen av samfunnet. I bedrifter og virksomheter må det bygges opp organer som gir de ansatte avgjørende innflytelse i alle viktige beslutninger. Bedriftenes og virksomhetenes avgjørelser må tilpasses og avpasses etter den politikk som de folkevalgte organer trekker opp. Gjennom et målbevisst opplæringsarbeid må de ansatte og ledelsen gis de kunnskapsmessige forutsetninger som det demokratiske arbeidsliv krever.»

Subsidiært fremmet han dette forslag:

«Demokrati i arbeidslivet er et nødvendig ledd i demokratiseringen av samfunnet. De ansatte må få en avgjørende innflytelse på utformingen av sitt arbeid og sin arbeidsplass. Det må tilrettelegges et godt samarbeid som gir innflytelse og utfoldelsesmuligheter for den enkelte arbeidstaker. Gjennom et målbevisst opplæringsarbeid må de ansatte og ledelse gis de kunnskapsmessige forutsetninger som det demokratiske arbeidsliv krever.

I bedriftene innføres demokratiske bedriftsforsamlinger, med et flertall av representanter for de ansatte, som skal være bedriftens høyeste myndighet, og hvor de viktigste avgjørelser og valg av styre finner sted.

Bedriftens beslutninger må tilpasses den politikk de folkevalgte organer trekker opp.»

Reiulf Steen: Jeg må bekjenne at jeg har litt vanskelig for å skjønne Inge Scheflos lidenskap i behandlingen av dette spørsmål, for så vidt som det forslag han framsatte her under debatten og som ble oversendt redaksjonskomitéen, der står det: «I bedrifter og virksomheter må det bygges opp organer som gir de ansatte avgjørende innflytelse i alle viktige avgjørelser.» I Landsstyrets forslag heter det at «de ansatte må få en avgjørende innflytelse på utformingen av sitt arbeid og sin arbeidsplass».

Det ligger ingen forskjell i realiteten i de to utforminger. Når man har forskjell i formuleringer så er jo forklaringen på det at hele avsnittet er gitt en ny form for at en skal få inkludert kravet om demokratiske bedriftsforsamlinger.

Inge Scheflo: Hvis dette er så klart, hvis det er så at komitéen mener at de ansatte skal ha flertall i bedriftsforsamlingen, kan vi ikke da føye det til i avsnitt 2 slik at det blir lydende: «I bedriftene må innføres demokratiske bedriftsforsamlinger med et flertall av representanter for de ansatte.»

Ronald Bye: La meg få bekrefte det som Reiulf Steen sa, at det var muligens de faglige representantene i komitéen som presset på for å få inn denne setningen om at i bedriftene skal det innføres demokratiske bedriftsforsamlinger. Det vi imidlertid la hovedvekten på var at de ansatte må få avgjørende innflytelse på utformingen av sitt arbeid og sin arbeidsplass. Da skulle det selvfølgelig være unødvendig i et prinsippprogram å konkretisere. Men vi valgte likevel å gå et skritt videre for å slå fast demokratiske bedriftsforsamlinger som et prinsipp, siden dette også meget godt ville korrespondere med det forslag til Faglig handlingsprogram som i disse dager sendes ut og hvor man også er veldig sterkt opptatt av å slå fast prinsippet om demokratiske bedriftsforsamlinger. Og skal

det være demokratiske bedriftsforsamlinger så må det i all anstendighets navn være en selvfølge at arbeiderne skal ha en avgjørende og reell innflytelse der.

Reiulf Steen: Jeg er ikke i stand til å se at dette er et stort spørsmål som landsmøtet skal bruke lang tid på, jeg vil derfor foreslå at vi formulerer inn det som står i Inge Scheflos første forslag, det som han fremmet første dag, om at de ansatte skal gis avgjørende innflytelse i alle viktige avgjørelser. Det er hans formulering, men at sentralstyret da får fullmakt til å se på den rent språklige utforming av det.

Dette ble vedtatt og prinsippprogrammet var dermed ferdigbehandlet.

Utenrikspolitisk uttalelse.

Formannen i redaksjonskomitéen for andre politiske uttalelser, Guttorm Hansen, la fram sine innstillinger. Om utenrikspolitikken var det enstemmighet om alle punkter, unntatt en — den om forholdet til DDR eller Øst-Tyskland, der Rune Gerhardsen har et eget, avvikende forslag. Om dette sa

Guttorm Hansen: Komitéens flertall har det syn at slik som den europeiske utvikling er i dag, er det ingenting som taler for at det vil føre til noen form for avspenning eller noen form for fredelig utvikling i Europa ved å gå til en diplomatisk anerkjennelse av Øst-Tyskland. Vi ser Tysklands-problemet slik at det bør behandles på en europeisk sikkerhetskonferanse og der eventuelt finne sin løsning. Vi tror at det i dag å gå til diplomatisk anerkjennelse av Øst-Tyskland, vil være å fryse fast status quo i Europa på en måte som er meget uheldig, særlig fordi vi nå sannsynligvis står foran en bevegelse som kan føre fram til en europeisk sikkerhetskonferanse. På den andre siden er flertallet av den oppfatning at man bør erkjenne eksistensen av Øst-Tyskland, finne former for kontakt som gjør forholdet mer normalt enn det er i dag. Det er da i uttalelsen lagt opp til en slik linje. Jeg tillater meg å anbefale flertallets uttalelse.

Rune Gerhardsen: Guttorm Hansen var redd for at en anerkjennelse av Øst-Tyskland ville fryse fast den situasjon vi har i Europa. Jeg vil heller si at ved å anerkjenne Øst-Tyskland kan vi bryte opp det fastfrosse forhold vi har hatt i Europa i hele etterkrigstida.

Vi har til nå villet løse Tysklands-problemet på Vest-Tysklands premisser. Vi har derfor latt være å anerkjenne Øst-Tyskland. Vi har latet som om DDR ikke har eksistert, men en slik holdning vil aldri føre til positive resultater. Kontakt mellom nasjoner er det beste virkemiddel i en avspenningsprosess og i en prosess for å oppnå fredelig sameksistens. Dette er en oppfatning som deles av stadig flere. Derfor går også komitéens flertall inn for at en del praktiske kontakter skal knyttes med DDR. Men hvorfor da ikke gå til det fulle skritt å foreta en diplomatisk anerkjennelse? En løsning av Tysklands-spørsmålet må ta sitt utgangspunkt i at det eksisterer to likeverdige stater og at forholdet mellom disse statene må bli normalisert. Men da må vi også behandle disse to statene på like fot, og det gjør vi ikke ved å ha diplomatiske forbindelser med den ene og ikke med den andre. Jeg tror vi kan bidra til en normalisering og til å få fram en likestilling mellom de to tyske statene ved å opprette normale diplomatiske forbindelser med Øst-Tyskland, og jeg vil derfor oppfordre landsmøtet til å stemme for en slik anerkjennelse.

Ved voteringen ble komitéens innstilling vedtatt med 140 mot 95 stemmer, som ble avgitt for Rune Gerhardsens forslag. Det lød:

«Det er vanskelig å tenke seg en varig løsning av Tysklandsspørsmålet uten at begge de to tyske statene deltar på like fot som selvstendige stater. En internasjonal folkerettslig anerkjennelse av Øst-Tyskland vil skape det nødvendige grunnlag for en slik løsning.

Forholdet mellom de vestlige land og Øst-Tyskland har lenge vært fastfrosset. Norge kan bidra til å myke opp dette ved å anerkjenne og opprette normale diplomatiske forbindelser med Øst-Tyskland på samme måte som vi i dag har med Vest-Tyskland og å arbeide for en normalisering av forholdet mellom de to tyske stater basert på full likestilling mellom dem.

Det må videre slås fast at Oder-Neisselinjen skal være den permanente grensen mellom Polen og DDR og at det vest-tyske kravet om grensene fra 1937 frafalles for godt.»

Den vedtatte «Utenrikspolitisk uttalelse» lyder da slik:

UTENRIKSPOLITISK UTTALELSE

1. Fred gjennom internasjonalt samarbeid er den store oppgave i vår tid. Det norske Arbeiderparti ser det som den viktigste oppgave å bidra til å styrke De Forente Nasjoner for å gjøre verdensorganisasjonen til en organisasjon for fred, samarbeid og sikkerhet. Norge bør bidra til dette ved å være med på å skape en internasjonal fredsstyrke under FN. Alle tiltak for gjennomføring av nedrustning må støttes.
2. Den siste tids utvikling i Midt-Østen kan føre til en alvorlig internasjonal krise. Nigeria/Biafra-konflikten er foreløpig ikke nærmere noen løsning.

DNA vil føre en politikk som åpner muligheten for norsk støtte til og innsats for FN's og regionale organisasjoners arbeid for en rettferdig og fredelig løsning i disse områder.

3. En hovedoppgave for Det norske Arbeiderpartis internasjonale virksomhet er å bidra til å skape sosial og økonomisk likhet og rettferdighet for dem som i dag blir undertrykt. Arbeiderpartiet vil derfor gi støtte til og samarbeide med bevegelser som arbeider for nasjonal selvstendighet og sosial rettferdighet.
4. Det norske Arbeiderpartis landsmøte i 1967 ga klart uttrykk for synet på Vietnam-krigen. Den nasjonale frigjøringsfronten i Vietnam representerer en nasjonal og sosial reising med oppslutning fra de store folkemasser. Sosialt føres kampen mot føydale samfunnsformer, nasjonalt er det en kamp for selvstyre. Dette prinsipielle standpunkt er fortsatt Det norske Arbeiderpartis holdning i Vietnam-spørsmålet.

Fredsforhandlingene om Vietnam har nå pågått i flere måneder. En hel verden setter sin lit til at forhandlerne skal finne fram til en rettferdig løsning av konflikten. En løsning som vil gi nasjonal uavhengighet og legge grunnlaget for sosial frigjøring for det vietnamesiske folk.

Den Demokratiske Republikk Vietnam (Nord-Vietnam) er Frigjøringsfrontens allierte og er partner i fredsforhandlingene i Paris. En realistisk løsning av konflikten må bygge på Nord-Vietnams medvirkning. Statsdannelsen Nord-Vietnam er et faktum, og landets styre har grunnlag i befolkningen. Det norske Arbeiderparti vil derfor gå inn for at Norge anerkjenner Nord-Vietnam.

5. Militærdiktaturet i Hellas har nå sittet ved makten i over to år. Det er til nå ikke skjedd noen endring i diktaturets styresett. Det norske Arbeiderparti går inn for at Norge i alle internasjonale organisasjoner der begge land er medlem, øver et sterkt press for å få gjeninnført demokratiet i Hellas igjen. Det må arbeides for å stanse all økonomisk og militær hjelp til regimet. Arbeiderpartiet vil aktivt støtte den greske frigjøringsbevegelse, både i eksil og undergrunnsbevegelsen i Hellas.
6. Sovjetunionens og de fire Warszawapaktlandenes invasjon og okkupasjon av Tsjekkoslovakia har skapt alvorlige vanskeligheter for avspenningspolitikken i Europa. Den systematiske innskrenking av frihet og selvråderett som har funnet sted i de siste måneder, har skapt en vanskelig situasjon for det tsjekkoslovakiske folk. Det norske Arbeiderparti tar avstand fra det kyniske stormaktsovergrep som her har funnet sted og erklærer sin solidaritet med Tsjekkoslovakias folk i deres kamp for retten til å bestemme sin egen politiske kurs.
7. Arbeidet for å overvinne splittelsen i Europa som oppstod som følge av den annen verdenskrig og den kalde krigen, er en hovedoppgave i europeisk politikk. Arbeiderpartiet vil støtte og arbeide for at det blir avholdt en europeisk sikkerhetskonferanse som omfatter de stater som må være med for å finne fram til en løsning av de europeiske sikkerhetsproblemer. En slik konferanse må forberedes omhyggelig, slik at den kan bidra til å skape en all-europeisk sikkerhetsordning.
8. En løsning av Tysklandsspørsmålet henger nøye sammen med en ny europeisk ordning. Skal spørsmålet om det delte Tyskland løses på en måte som kan bidra til varig fred i Europa og til et konstruktivt samarbeid mellom alle europeiske land, må ordningen kunne godtas av Tysklands naboer og av tyskerne selv. Det er på dette grunnlag spørsmålet om folkerettslig anerkjennelse av Den Tyske Demokratiske

Republikk må vurderes. En folkerettslig anerkjennelse nå vil kunne gripe forstyrrende inn på den tilnærmingsprosess som er i gang mellom de to deler av Europa og som kan føre fram til en europeisk sikkerhetskonferanse der også Tysklandsspørsmålet vil bli behandlet.

På den annen side må vi trekke de praktiske konsekvenser av DDR's faktiske eksistens. På det økonomiske, kulturelle, idrettslige og andre områder må vi utvikle former for kontakt med DDR. De nå gjeldende reiserestriksjoner mellom Norge og DDR må oppheves, og DDR må delta i en europeisk sikkerhetskonferanse.

En løsning av Tysklandsproblemet må skje på grunnlag av den grense som i dag faktisk eksisterer mellom Polen og DDR.

9. Planene for et utvidet økonomisk samarbeid i Norden er igjen aktuelle. Arbeiderpartiet vil gå aktivt inn for et samarbeid utformet i en tollunion med felles ytre handelspolitikk. Det nordiske økonomiske samarbeid må ta sikte på en næringspolitikk som fremmer den økonomiske vekst og en harmonisk utvikling av de nordiske land, samtidig som den bør bidra til å begrense den økte utenlandske innflytelse i det økonomiske livet i Norden. En fellesnordisk samfunnsplanlegging er en sentral oppgave i dette samarbeidet og må også gjøres til gjenstand for et nærmere samarbeid mellom de sosialdemokratiske partier i Norden.

De nordiske lands tollunion må ikke bygges ut som en lukket ordning, men være innrettet mot samarbeid og integrasjon i større sammenslutninger, hvor alle de europeiske land etter hvert kan komme med og som vil åpne opp for et reelt samarbeid med utviklingslandene.

Fortsatt ideologisk debatt.

Etter redaksjonskomitéens forslag vedtok landsmøtet følgende uttalelse:

Landsmøtet vil understreke betydningen av at det føres en kontinuerlig idépolitisk debatt i arbeiderbevegelsen. Sosialismens grunnsyn og prinsipper må alltid stå i forgrunnen for partiets politikk og være retningsgivende for det politiske hverdagsliv, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Derfor er det viktig at behandlingen av prinsippprogrammet på landsmøtet 1969 ikke danner avslutningen på en ideologisk debatt i partiet. Den må fortsette, og det er en forpliktelse for tillitsmenn og medlemmer at den holdes levende.

Landsmøtet forutsetter at partiets sentralstyre på dette grunnlag legger opp til debatt og studiearbeid i alle organisasjonsledd, slik at vårt prinsippprogram kan være underlagt kontinuerlig debatt og behandling. Landsmøtet vil særlig understreke betydningen av at debatten blir konkretisert og knyttet til hovedmålene for vår politikk: Omorganiseringen av produksjonssystemet slik at det tjener menneskelig velferd, ikke private profittinteresser. Et samfunn preget av likhet. Et samfunn der demokratiet er en realitet i alle livets forhold.

Lønnsforholdene i sosialsektoren.

Werna Gerhardsen hadde fremmet forslag om at

«Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å ta opp med LO spørsmålet om en nyvurdering av arbeids- og lønnsforholdene for personalet i helse- og sosialinstitusjonene som mer er i samsvar med et moderne syn på dette livsviktige arbeid.»

Forslaget var begrunnet med at «det er i dag et skrikende behov for personalet i helsesektoren, i våre barnevernsinstitusjoner, særlig i internatene, men aller verst i alders- og pleiehjem, hvor klientellet blir stadig tyngre. Dette personale er blant de dårligst lønte. Dersom forholdene ikke skal ytterligere forverres, må en ganske raskt ta skritt til å bedre deres kår. Det er slik i vårt land i dag at nesten alt annet arbeid lønner seg bedre enn å ta hånd om syke og hjelpeløse mennesker. Dette uverdige forhold bør ikke fortsette.»

Redaksjonskomitéen for andre politiske uttalelser sluttet seg til forslaget og foreslo det oversendt Sentralstyret til videre behandling. — Enstemmig vedtatt.

Fri og uavhengig må NRK være!

Etter forslag fra Nordland Arbeiderparti foreslo redaksjonskomitéen følgende uttalelse:

Landsmøtet i Det norske Arbeiderparti vil bestemt avvise de framstøt som blir gjort for å begrense Kringkastingens frie stilling. En vesentlig forutsetning for en statsinstitusjon som Norsk Rikskringkasting er at den er fri og uavhengig i sin programvirksomhet.

Mot juntaen i Hellas.

Utvalget for ungdom, idrett, friluftsliv og naturvern foreslo at landsmøtet vedtok følgende uttalelse:

Regjeringene i de nordiske land fører for tiden sak mot juntaen i Hellas ved Den europeiske menneskerettighetsdomstol. Juntaen har også fjernet framtreddende greske idrettsledere fra deres tillitsverv. På bakgrunn av dette vil Det norske Arbeiderparti henstille til de norske idrettsorganisasjoner ikke å delta i EM i Aten. De bør i stedet samarbeide med tilsvarende organisasjoner i Norden om en flytting av EM til et annet land.

Velferdslov for utdanningssøkende.

Etter tilråding av redaksjonskomitéen ble følgende forslag, fram-satt av Johs Wiike, Oslo, enstemmig tiltrått:

Arbeiderbevegelsen har alltid arbeidet for å utviske skillene mellom de forskjellige former for utdanning. Så langt er vi ennå ikke kommet. Likevel er tida nå inne til å ta opp arbeidet for å skape likeverd mellom utdanning og arbeid. Som et ledd i arbeidet med å virkeliggjøre begge målsettinger vil Arbeiderpartiet gå inn for at det blir utformet *velferdslov for alle kategorier av utdanningssøkende i landet*. Målsettingen må være at alle velferdstiltak skal bygges inn som del av utdanningen, og gi et differensiert tilbud, alt etter behov innenfor de enkelte grupper og på de forskjellige steder i landet. Loven må trekke opp retningslinjer for utbygging av boliger og daginstitusjoner, for utdanningsfinansiering, kantiner, helsetjeneste, sosialhjelp og andre forhold i forbindelse med velferd for utdanningssøkende.

Landsmøtet ber Sentralstyret å ta kontakt med Landsorganisasjonen for snarest mulig å få utredet spørsmålet.

Arbeiderpartiet og regjeringsspørsmålet.

Halvard Bakke, Bergen, hadde foreslått følgende:

«Det norske Arbeiderparti ønsker å omforme Norge til et sosialistisk samfunn. Dette mål kan ikke fremmes gjennom et regjeringssamarbeid med ett eller flere av de borgerlige partier.»

Redaksjonskomitéens flertall tilrådte landsmøtet å vedta slik uttalelse:

«De fire borgerlige partier har foran årets valg erklært at de vil fortsette koalisjonsregjeringen hvis de får flertall i Stortinget.

Oppgaven for Arbeiderpartiet er å søke folkets tilslutning til å fjerne det borgerlige stortingsflertall og skape grunnlag for en regjering av Arbeiderpartiet.

For øvrig er det Arbeiderpartiets oppgave i de forskjellige situasjoner å treffe de tiltak som gir partiet de største muligheter for å gjennomføre vårt program. Hvilke skritt dette krever må til enhver tid avgjøres av partiets landsstyre og stortingsgruppe.»

Et medlem av redaksjonskomitéen, Rune Gerhardsen, foreslo:

«Det norske Arbeiderparti vil omforme Norge til et sosialistisk samfunn. DNA vil derfor arbeide for å sikre partiet flertall i Stortinget ved høstens valg. slik at partiet kan danne regjering og gjennomføre det program partiet legger fram for velgerne. Landsmøtet vil også gjøre det helt klart at det ikke er aktuelt for Det norske Arbeiderparti å inngå regjeringssamarbeid med ett eller flere andre partier.»

Rune Gerhardsen: Det er få områder hvor det vil komme til å gjøre seg gjeldende så mange spekulasjoner som nettopp når det gjelder regjeringsspørsmålet. Jeg føler derfor at dette landsmøtet vil ha et behov for å klargjøre dette spørsmålet. Partiformannen ga i sitt innledningsforedrag på søndag en karakteristikk av de andre partiene her i landet og den tidligere sekretær, Haakon Lie, gjorde det samme i dag, en karakteristikk som jeg følte fikk en viss oppslutning i forsamlingen i form av bifall. Skal vi så etter dette landsmøtet, åpne en mulighet for samarbeid med disse partiene? Skal vi ikke her heller forsøke å markere en klar holdning hvor vi sier at Det norske Arbeiderparti vil danne en regjering alene, men ikke sammen med disse andre partiene? Jeg vil legge en del vekt på at det for partiet vil være en veldig tung belastning å gå inn i et regjeringssamarbeid med andre partier — en tung belastning politisk og organisasjonsmessig. Og jeg tror også det vil være en belastning dersom ikke dette spørsmålet er klart på forhånd. Nettopp fordi at da vil spekulasjonene komme til å rulle, og det vil ikke etter dette landsmøtet være klart hvor Det norske Arbeiderparti stiller seg i denne sammenheng. La oss derfor på en klar og utvetydig måte si at det ikke vil bli aktuelt med noe regjeringssamarbeid mellom Det norske Arbeiderparti og andre partier, men at vi har vårt program, at vi går til valg på det for å gjennomføre det.

Guttorm Hansen: Det fins ikke noe forslag for dette landsmøte om at Arbeiderpartiet skal inngå regjeringssamarbeid med noen partier. Jeg kjenner i hvert fall ikke til det. Det som imidlertid gjør at redaksjonskomitéens flertall ikke finner å kunne akseptere verken Halvard Bakkes forslag, framsatt søndag, eller Rune Gerhardsens forslag, er ganske enkelt dette at vi lever i et parlamentarisk styrt land. Vi lever i et land der parlamentarismen er et faktum. Vi må ikke binde partiets organer til i en slik sak å være helt avskåret fra å forsøke å fremme våre programsaker på den måte som er mest tjenlig. Jeg må be om at denne sak ikke får en form av en debatt om hvorvidt Det norske Arbeiderparti skal inngå regjeringssamarbeid med de borgerlige partier eller ikke. Det er ikke det denne saken står om. Den står om dette hvorvidt et landsmøte vil binde partiets landsstyre og stortingsgruppe til i enhver situasjon som måtte oppstå å være helt avskåret fra å kunne drive politisk arbeid. Jeg må bestemt advare mot det forslaget som her foreligger fra Rune Gerhardsen.

Finn Arne Eriksrud: Jeg må tilstå at jeg ser på dette noe annerledes enn Guttorm Hansen gjør. For mitt eget vedkommende må

jeg si det var med stor forundring jeg ble forelagt flertallets uttalelse. Ikke hadde jeg trodd at Det norske Arbeiderparti skulle åpne adgang for former for regjeringssamarbeid med andre partier. Uttalelsen fra flertallet kan faktisk innebære regjeringssamarbeid med Høyre. Jeg gjentar med Høyre. Skal Det norske Arbeiderparti gå ut i valgkampen med et slikt svakhetstegn? Vi må ikke, som Trygve Bratteli i en annen forbindelse hadde lite til overs for, inngå løsere forbindelser for å oppnå kortsiktige vinninger. I kampen for omformingen av samfunnet må og skal vi stå alene. Jeg vil derfor så sterkt jeg kan be landsmøtet om å slutte opp om Rune Gerhardsens forslag.

Trygve Bratteli: Situasjonen i dag er den, og det har vel framgått klart nok av dette landsmøtet, at en på den ene side har fire borgerlige partier i et forpliktende koalisjonssamarbeid. På den andre siden har man, ved det valg en nå går til, som det eneste alternativ til denne koalisjonsregjering en regjering utgått av Arbeiderpartiet. Det er situasjonen i dag og det foreligger i dag og i den tid vi kan overskue ikke noen problemer på dette område her i det hele tatt. Samtidig er det blitt helt klart for meg når jeg har hørt underhåndskommentarer om Bakkes forslag og senere, at her er en på en måte i den situasjon at nesten uansett hva en vedtar så vil det kunne misforståes. Og det vil kunne gis tolkninger som kan skade oss nesten uansett hva vi her gjør. Det å vedta at Arbeiderpartiet ikke under noen omstendighet skal danne regjering uten å ha flertallet i Stortinget, altså et sikkert grunnlag i sitt eget parti for det, det vil jeg direkte advare mot. Vi har engang hatt et slikt vedtak. Det var en av vanskelighetene da Hornsrud skulle danne sin regjering i sin tid, og en måtte senere gå bort fra å basere seg på den slags tilsynelatende prinsipielle klare forutsetninger. Jeg er for min del, etter å ha hørt en del underhåndskommentarer og ellers overveid saken, kommet til at jeg vil be dette landsmøtet å ta både Bakkes forslag, flertallsinnstillingen og mindretallsinnstillingen fra redaksjonskomitéen og sende dette over til det nye Landsstyret og den nye stortingsgruppa. I dag er det ingen situasjon hvor det er aktuelt å ta standpunkt til denne saken. Å lage en mer eller mindre hypotetisk formulering kan lett skape misforståelser, og derfor tror jeg det i dag vil være den beste måte å behandle dette spørsmålet på.

Brynjulf Bull: Etter det forslaget som partiformannen er kommet med så har ikke mine bemerkninger synderlig verdi om det blir vedtatt. Det som jeg gjerne ville peke på er at uansett hva

man gjør i denne situasjonen så bør 2. avsnitt eller 3. avsnitt i forslaget fra komitéen ikke vedtas. Det er en både språklig og innholdsmessig en fullstendig umulig uttalelse fra et landsmøte. Hvis man setter seg til å lese det der i sammenheng, så vil man se at det er prototypen på en uttalelse som ikke bør komme fra noen forsamling.

Arne Kielland: Forvirringen er alt skapt, etter mitt skjønn, og vi er kommet ut i en situasjon som vil bli utnyttet av våre motstandere. Vi har hørt at enkelte tolker det slik at vi er regjeringsvillige overfor Høyre. Den første reaksjonen jeg hørte var jo nettopp den at er det snakk om SF likevel nå? Vi er blitt prentet inn i partiet det siste året at det eneste alternativet de norske velgere har, det er å stemme på oss ved valget 7. og 8. september. Vi har forsterket dette inntrykket ved å sende over til Sentralstyret en anmodning om at vi for å inngi tillit setter opp et skygge-kabinett på forhånd og vedtar et kortsiktig program over hva vi vil gjennomføre, for vi vil ha makt. Jeg vil anbefale at vi, for å skape klarhet i forvirringen, støtter Rune Gerhardsens forslag. Jeg er klar over at hvis noe helt spesielt skulle inntre etter valget, så fins det en nødrett også i det politiske liv.

Trygve Bratteli: Jeg vil bestemt advare mot den tankegang Kielland her ga uttrykk for. En skal i hvert fall ikke med åpne øyne legge til rette forutsetningene for i gitte tilfelle å bruke det som kalles nødrett. Her er det ingen forvirring igjen etter dette landsmøtet hvis en simpelthen tar disse forslagene og legger dem ad fakta. Og det er det jeg legger i det — at i denne situasjon, hvor dette overhodet ikke er aktuelt — sender disse forslagene over til Sentralstyret, det nye Landsstyret og den nye stortingsgruppa.

Forslag oversendt Landsstyret.

Etter de vedtak som landsmøtet har truffet, er følgende forslag oversendt Landsstyret, innbefattet Sentralstyret og stortingsgruppa.

Partiets parlamentariske arbeid.

Halvard Bakke, Bergen:

«Det norske Arbeiderparti ønsker å omforme Norge til et sosialistisk samfunn. Dette mål kan ikke fremmes gjennom et regjeringssamarbeid med ett eller flere av de borgerlige partier.»

Rune Gerhardsen, Oslo:

«Det norske Arbeiderparti vil omforme Norge til et sosialistisk samfunn. DNA vil derfor arbeide for å sikre partiet flertall i Stortinget ved høstens valg, slik at partiet kan danne regjering og gjennomføre det program partiet legger fram for velgerne. Landsmøtet vil også gjøre det helt klart at det ikke er aktuelt for Det norske Arbeiderparti å inngå regjeringssamarbeid med ett eller flere andre partier.»

Redaksjonskomitéen for andre politiske uttalelser:

«De fire borgerlige partier har foran årets valg erklært at de vil fortsette koalisjonsregjeringen hvis de får flertall i Stortinget. Oppgaven for Arbeiderpartiet er å søke folkets tilslutning til å fjerne det borgerlige stortingsflertall og skape grunnlag for en regjering av Arbeiderpartiet.

For øvrig er det Arbeiderpartiets oppgave i de forskjellige situasjoner å treffe de tiltak som gir partiet de største muligheter for å gjennomføre vårt program. Hvilke skritt dette krever må til enhver tid avgjøres av partiets landsstyre og stortingsgruppe.»

Alle tre uttalelser sendes Landsstyret, innbefattet Centralstyret og stortingsgruppa.

Forsvars- og utenrikspolitik.

Rolf Hellem, Nordland:

«Arbeiderpartiet vil gå inn for at det oppnevnes et parlamentarisk utvalg som får i oppdrag *med utgangspunkt i den nåværende styrkemålsetting og innen utgangen av 1971* å vurdere om Forsvaret kan gis en bedre innbyrdes balanse forsvarsgrenene imellom og i forholdet forsvarsgrenene og Heimevernet — som kan gi et mer rasjonelt og effektivt forsvar. Herunder må det legges vekt på at det på alle ledd i forsvarsorganisasjonen gjennomføres moderne ledelses- og samarbeidsformer, om Forsvarets fredsorganisasjon i sterkere grad enn hittil kan tjene det sivile samfunn, om totalforsvaret er gitt den mest hensiktsmessige oppbygging og koordinering.»

Josef Larsson, Oslo:

«Landsmøtet anmoder Sentralstyret om å undersøke mulighetene for en skandinaviske (nordisk) forsvarspakt. Det forutsettes at forhandlingene føres i en positiv atmosfære, slik at en forsvarspakt kan bli opprettet.

Når dette er brakt på det rene, opptar partiet i Stortinget forslag om at Norge trer ut av NATO. Partiet tar videre opp spørsmålet med de nordiske land om å utarbeide en fredsplan med krav om nedrustning og forbud mot kjernefysiske våpen, som forelegges stormaktene så vel som de mindre nasjoner, med anmodning om tilslutning. Planen forelegges til godkjenning for FN, som må kreve den respektert av alle nasjoner.»

Industrielt demokrati.

Willy Hansen, Oslo:

«Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å nedsette en komité til å utarbeide retningslinjene for gjennomføring av det fulle bedriftsdemokrati. Komitéen må få en slik sammensetning at de forskjellige synspunkter, når det gjelder gjennomføring av denne viktige sak, blir representert.»

Samferdselsspørsmål.

Leif Eritsland, Rogaland:

Tillegg til redaksjonskomitéens forslag til punkt 84:

«Bygging av veier i plan med kryssende jernbanespor må unngåes.»

Olav Strandås, Østfold:

«Landsmøtet pålegger Sentralstyret å oppnevne et utvalg til å utrede spørsmålet om sosialisering av transportmidlene. Sentralstyret fastsetter antall medlemmer til utvalget, Sentralstyret, eventuelt Landsstyret, fastlegger mandatet og/eller programmet for utvalget.

Det forutsettes at utvalgets utredning med eventuelle forslag skal forelegges neste landsmøte. Dette etter forutgående behandling i grunnorganisasjonene.»

Leif Erritsland, Rogaland:

«Alle varer som innføres til landet i jernbanens godsvogner, må fritas for trafikkavgifter som nyttes til å subsidiere havneutbyggingen i Norge.»

Utdanning.

Johannes Wiike, Oslo:

Forslag om felles velferdslov for alle kategorier utdanningssøkende.

«Arbeiderbevegelsen har alltid arbeidet for å utviske skillene mellom de forskjellige former for utdanning. Så langt er vi ennå ikke kommet. Likevel er tida nå inne til å ta opp arbeidet for å skape likeverd mellom utdanning og arbeid. Som et ledd i arbeidet med å virkeliggjøre begge målsettinger vil Arbeiderpartiet gå inn for at det blir utformet velferdslov for alle kategorier av utdanningssøkende i landet. Målsettingen må være at alle velferdstiltak skal bygges inn som en del av utdanningen, og gi et differensiert tilbud, alt etter behov innenfor de enkelte grupper og på de forskjellige steder i landet. Loven må trekke opp retningslinjer for utbygging av boliger og daginstitusjoner, for utdanningsfinansiering, kantiner, helsetjeneste, sosialhjelp og andre forhold i forbindelse med velferd og utdanningssøkende. Landsmøtet ber Sentralstyret ta kontakt med LO for snarest mulig å få utredet spørsmålet.»

Organisasjonsspørsmål.

Berit Aas, Akershus:

«Asker Arbeiderparti henstiller gjennom Landsmøtet til Sentralstyret å nedsette en kvalifisert komité til å utrede spørsmålet om hvorvidt en organisasjonsendring som innbefatter 2 eller 3 viseformenn vil styrke partiet.»

Oslo Arbeidersamfunn:

«Styret for Oslo Arbeidersamfunn og medlemsmøtet 25. februar 1969 har behandlet tidspunktet for avholdelse av landsmøte, og vil foreslå at landsmøtene som holdes i valgår, holdes i løpet av februar måned.»

Oversendes Landsstyret til utredning.

Trondheim Forente Arbeiderparti:

«Trondheim Forente Arbeiderparti ber Landsstyret utrede spørsmålet om at partiets landsmøte holdes i de år det ikke er landsomfattende valg.»

Diverse.

Johannes Wiike, Oslo:

«Økonomisk støtte til utdanningssentret — Mosambique Institute.

Landsmøtet i Det norske Arbeiderparti ber det nye Sentralstyret å ta kontakt med de øvrige nordiske arbeiderpartier for at de nordiske land i fellesskap skal arbeide for økonomisk og moralsk støtte til Mosambique's sosiale og nasjonale frigjøringsbevegelse FRELIMO. Dette kan best gjøres med en felles nordisk støtte til utdanningssentret Mosambique Institute i Dar-es-Salam.»

Werna Gerhardsen, Oslo:

«Landsmøtet henstiller til Sentralstyret å ta opp med LO spørsmålet om en nyordning av arbeids- og lønnsforholdene for personalet i helse- og sosialinstitusjonene som mer er i samsvar med et moderne syn på dette livsviktige arbeid.»

Landsmøtets avslutning.

Med voteringen over forslagene om regjeringsspørsmålet, erklærte dirigenten at landsmøtet var ferdig med sine forhandlinger. Han takket møtedeltakerne og funksjonærene for et godt samarbeid under avviklingen av møtet og for den tålmodighet som er vist, og overlot dermed plassen til formannen, Trygve Bratteli, som etter å ha fått

landsmøtets fullmakt til for Sentralstyret å godkjenne protokollen for siste dags forhandlinger, ga ordet til Bo Elmgren, som på vegne av samtlige gjester takket og hilste. Han sa:

Partikamerater! Det var til å begynne med meningen at jeg skulle framføre en hilsen fra de utenlandske gjestene. Det var litt vanskelig, for en kjenner seg ikke så særlig utenlandsk her når man er gjest ved Det norske Arbeiderpartis landsmøte. Derfor har jeg også fått fullmakt til å framføre en hilsen fra samtlige gjester. Jeg vil få lov å si takk for å være her. Vi har følt oss som hjemme og vi har lært en hel del. Landsmøtet som har behandlet så store og innholdsrike program, har ikke minst vært en stor inspirasjon for oss i det svenske partiet, når vi skal fullføre det program som skal legges fram for den svenske partikongress 28. september til 4. oktober. Her har vært mye å ta vare på. Det blir det programmet som vi har tenkt å vinne 1970-års valget på og vi takker dere allerede nå for deres hjelp. Dere er hjertelig velkommen til den kongressen, der vi håper å se flere representanter for Det norske Arbeiderparti. Der skal vi ha to viktige saker. For det første vedta dette programmet, for det andre så skal vi takke og hylle Det norske Arbeiderparti for den valgseier som dere da vil ha vunnet 3 uker tidligere. Og på det tidspunkt vil vi ha tatt et ytterligere skritt mot et mål som jeg håper er nær, nemlig Norden under helt sosialdemokratisk styre. Lykke til med valget!

Trygve Bratteli: Jeg takker for hilsen og ber Bo Elmgren ta hilsen med tilbake til våre svenske partivenner fra dette møtet.

Får jeg så lov til først på egne vegne og de andre som er valgt her som tillitsmenn og sentralstyremedlemmer, å takke for den tillit som ligger i et slikt valg. Jeg vil gjerne nå, siden det skal foregå i korthet, bare føye til to ting. Jeg er selvfølgelig klar over, slik en av og til merker det i debatter, at valg kan foretas på forskjellig vis. Og når det her ble foretatt en lang rekke enstemmige valg, så er vi selvfølgelig oppmerksom på, etter debatter og på annen måte, at premissene ikke alltid er helt de samme bak slike enstemmige valg. Likevel vil jeg ikke minst takke dem for dette valg som har medvirket til at det likevel ble enstemmig, og jeg vil få lov å begrunne det med bare en setning, med noe som man lærer etter hvert som en har vært i anstrengende tillitsmannsarbeid gjennom askillig tid. Det er for dem det gjelder — det gjelder ikke bare meg, men det gjelder andre som er valgt her i dag — når en skal gå til det anstrengende arbeid et slikt tillitsverv pålegger en, så er det en veldig styrke å ha et samlet oppdrag. Og for det vil jeg takke.

Så takker jeg da dirigenter, sekretærer, komitéer, alle som har medvirket under dette møtet. Jeg takker kontoret, sekretærene og funksjonærerene der, som har hatt et stort arbeid i meget lang tid. Et nesten umenneskelig arbeid i de siste dagene, og framfor alt under selve landsmøtet her. Dette bakenforliggende apparat er jo en helt nødvendig forutsetning for at vi i det hele tatt kan komme gjennom et slikt landsmøte. — Takk skal dere ha alle sammen.

Jeg takker også presse og kringkasting som har vært trofast til stede her og som har dekket dette landsmøte og som har gjort at folk utover er blitt kjent med hva det er som her har foregått.

Jeg takker innlederne Reiulf Steen, Per Kleppe og Haakon Lie. Jeg vil gjerne også rette en takk til de som går ut av Landsstyret. Det er 9 medlemmer av det tidligere Landsstyret som nå har trukket seg tilbake, og jeg håper ingen av de øvrige tar meg det ille opp at jeg bare nevner *en* som representant for dem, den som vel har vært lengst — Harald Løbak — mangeårig formann i Hedmark Arbeiderparti og mangeårig medlem av Landsstyret. Vi takker både ham og de øvrige landsstyremedlemmer som nå trekker seg ut av dette, for den jobben de har gjort. Jeg takker også de som nå går ut av Sentralstyret. Det gjelder Ivar Mathisen, Øivind Larsen, Thorbjørn Berntsen, Tor Gystad og Bjørg Johansen. Mer og mindre har alle disse vært med i atskillig tid i Sentralstyret og jeg vil gjerne både på landsmøtets vegne og på de som er igjen i Sentralstyret, rette en hjertelig takk til dem for det samarbeidet vi har hatt.

Men så er det da først og fremst to som denne gang går ut av Sentralstyret og som gjør at dette landsmøtet på sett og vis for svært mange av oss — i hvert fall her mot slutten — oppleves på en litt annen måte enn disse avslutningene i alminnelighet.

Det er Haakon Lie som går ut av tillitsmannsarbeidet han har hatt i partiet ved dette møtet, og det er Einar Gerhardsen som går ut av Sentralstyret. Det kunne være mang en oppfordring til å holde en lang tale for dem begge også ved denne anledning. Det vil jeg ikke gjøre. Men jeg vil likevel knytte noen bemerkninger til det som her nå er iferd med å inntreffe.

Haakon Lie har bak seg 40 års intenst arbeid i arbeiderbevegelsens tjeneste som tillitsmann. Først i felleskomitéen for arbeiderbevegelsens opplysningsvirksomhet, hvor de som er eldst i denne forsamling først traff på Haakon Lie. Det ble senere gjort om til Arbeidernes Opplysningsforbund — og deretter fra 1945 til i dag, politisk sekretær i partiet. På en måte kan en si at alle kjenner Haakon Lie og alle har et forhold til ham. For alle er det forholdet kanskje ikke akkurat det samme. Det de fleste er opptatt av når de et øyeblikk tenker over Haakon Lie, det er hans enorme arbeids-

vilje og arbeidsevne. Haakon Lie har det alltid veldig travelt med et eller annet. Alltid veldig travelt. Det har kanskje ført til at man en og annen gang synes at han ikke har hatt den tid til å behandle enkeltmennesker sånn som de gjerne ville sette pris på. Vi kjenner til at Haakon Lie av og til har et meget sterkt temperament. Det har hos ham gjennom denne lange tid vært en veldig styrke der han er gått inn for de planer partiet har lagt og de oppgaver partiet var stilt overfor. Men nå er da dette meget langvarige oppdraget slutt. Det betyr ikke at Haakon Lie dermed er ferdig med livet, men dette oppdraget som han har vært valgt til i over 20 år, det er nå slutt og da tror jeg det er nokså lett for oss alle å være enige om at da snakker vi akkurat nå ikke om det mulige kontroversielle. Nå stanser tankene først og fremst ved den uvanlige arbeidsinnsatsen gjennom denne meget lange tiden. Arbeidsinnsats på partikontor, arbeidsinnsats ute i landet, i møter og konferanser rundt omkring, overalt. Vi vil sikkert fortsatt se Haakon Lie i forskjellige slags virksomhet. For svært mange, og jeg vil gjerne føye til, for svært mange trofaste partifeller også utover landet, er det på mange måter noe vemodig ved dette, at en i og med dette landsmøtet ikke lenger skal ha Haakon Lie i den sentrale stilling han så lenge har hatt. Derfor, la oss se bort fra de kontroverser det fra tid til annen lett kan bli temperamentsfulle folk imellom, og si at hele partiet takker i dag Haakon Lie. Det samme vil vi gjøre i Sentralstyret. Det samme vil ikke minst partikontoret gjøre på denne dagen. Takke for godt samarbeid og vil gjerne også føye til en rent personlig takk for samarbeidet gjennom disse mange årene.

Siden Haakon Lie ved dette møtet ikke bare trekker seg ut av Sentralstyret, men trekker seg ut av et viktig fast tillitsverv, har Sentralstyret vedtatt å ville markere dette med et uttrykk for takknemlighet utover ordene og det vil vi da gjøre i form av en gave. Den foreligger ikke her fysisk. Vi har etter visse undersøkelser bestemt oss for at vi vil bistå med utstyr til en hytte som Haakon Lie har på Nøtberget i Elverum og vi vil da gjerne når landsmøtestriden er over og vi kan få litt tid til dette, i kontakt med Haakon Lie skaffe utstyr til denne hytta på Nøtberget.

For at han ikke da bare skal få et papir, så får han en blomsterkvast ved siden av, og jeg ber ham ta imot begge deler.

Så er det da Einar Gerhardsen. Han har så vidt jeg vet praktisk talt 50 års tjeneste bak seg i partiets sentrum. Han har hatt en rekke verv som vi så å si har kvittert ut etter hvert. Han var statsminister i 17 år, han var partiets formann fra 1945 til 1965, det husker vi fra landsmøtet her for 2 år siden. Det som nå skjer, det

er at han da også etter eget ønske trer ut av Sentralstyret. Jeg har tenkt litt på dette og er kommet til at jeg synes det er nærmest rett av meg her i dag ikke å repetere dels det andre, dels det jeg selv har sagt om Gerhardsens statsministertid og om hans formannstid i partiet. Det som nå skjer, er at han trer ut av Stortinget og nå også av Sentralstyret. Når det foreligger på denne måten, så vil jeg håpe at Gerhardsen, som fremdeles er et meget levende menneske, får tid til å skrive ned for etterslekten minner og erfaringer fra et uvanlig rikt liv i arbeiderbevegelsens tjeneste i alle disse årene. I dag takker vi Einar Gerhardsen først og fremst for ti-års arbeid i Sentralstyret, som medlem, politisk sekretær, som nestformann, formann, og nå 4 år som medlem av Sentralstyret igjen. En takk fra partiet og en takk fra Sentralstyret, en takk fra Gerhardsens mange venner, både i sentrum og utover landet.

Etter at forsamlingen hadde understreket sin tilslutning til formannens tale, sa *Trygve Bratteli*:

Jeg må med litt beklemmelse si at Haakon Lie har nå bedt om ikke å komme opp her, men jeg følger likevel mitt eget program og vil be om at først Haakon Lie og deretter Einar Gerhardsen får ordet her på slutten av dette møtet.

Haakon Lie: Ja, jeg er vant til å parere ordre. Jeg får vel kanskje si at en lang arbeidsøkt er over, at det skal bli godt å strekke skroten før en tar fatt på en ny en.

Det er riktig som Trygve sa at det var høsten 1929 jeg av Sentralstyret ble satt til å lede opplysningsarbeidet i partiet og Landsorganisasjonen. For sikkerhets skyld heter det i vedtaket at Haakon Lie er ansatt på 6 måneders prøve. Og vi kan vel si at disse 40 årene har vært litt av en prøve. Ikke bare prøvetid, men prøvelsenes tid. Det har ikke akkurat vært fredelige år og det skyldes jo ikke bare meg. Det har vært storm og strid hjemme og storm og strid ute. Jeg hadde kanskje en merkverdig evne til å komme inn der det var uvær, i krise og krig, hvor nå slagplassen måtte være — i snømarker og i tropesol. Og det har jo i disse åra ikke manglet på støyter og slag, og jeg kan vel bekjenne i dag at jeg mer enn é ganng har stanset opp og spurt meg sjøl om det var dette livet en skulle leve som var esla til å bære blinkøks og motorsag. Nå, det som gjorde at tvil ikke satte seg fast, det vil jeg gjerne si i dag. Det var det varme kameratskapet og den åpne tilliten som møtte oss hvor vi kom i landet. Disse tusener av trofaste slitere fra skogen, småbrukene, fiskebåtene, industrien og anleggsplassen. Alle de som har båret partiet fram, bygd det opp og er glad i det, de som ikke løper opp og ned på talerstoler, men sliter i partiet og for

det. De visket bort enhver tvil. Og så denne kameratkretsen rundt partikontoret. Jeg tror en skal gå langt og lengre enn langt for å finne en gruppe av mennesker fra kokka ute i kantinen og til de valgte tillitsmennene, finne en gruppe av mennesker som gjennom mange år — så mange år — har stått hverandre så nær. Og nå skulle jeg hatt lyst til å nevne navn. Både på de som har gått bort og de som er att. Jeg vil ikke gjøre det.

Til syvende og sist:

Det som er det tyngste i dag, er å skilles fra dem en har arbeidet sammen med til daglig. Og så får jeg som alle andre i en slik situasjon, takke for samarbeid, takke for kameratskap. Nå er det en som går fra borde, men en annen tar over. Skuta går videre — og nå, kamerater, nå må alle seil til topps! Hva var det Trygve snakket om? 120 dager? Nå er det bare 117. Nå gjelder det å seile for fulle seil inn i en seier!

Einar Gerhardsen: Kamerater! Jeg vil gjerne si meg glad for at valgkomitéen og landsmøtet har imøtekommet mitt ønske om nå å bli fri for det store ansvar som alltid vil være forbundet med medlemskap i Det norske Arbeiderpartis sentralstyre. Men det er jo litt rart, det må jeg si. Det begynte i 1921, som varamann riktig nok, men jeg ble innkalt til alle møter og kom inn i partiet ved innledningen til dets mest dramatiske periode. Vi hadde en partisplittelse like bak oss. Den nye partisplittelsen var i emning og utvikling. Det førte til en tredeling av arbeiderbevegelsen som varte noen år. Og så fikk jeg sammen med så mange andre oppleve de svarte år for arbeidsfolket i dette landet, da den bevegelse som skulle verge deres interesser var splittet og svekket. Det var en dyr lærepenge vi fikk gjøre alle sammen. Men de som levde gjennom de splittelsens år, vil alltid se det som noe av det viktigste av alt å gå inn for samhold og samhörighet i arbeiderbevegelsen. Men så fikk vi også oppleve gleden ved klassesamlingen i 1927. En merkelig og rar opplevelse for dem som var med på det. Igjen kunne de, som gjennom noen år hadde kjempet imot hverandre, stå sammen i arbeid og strid. Et arbeid som først og fremst begynte innad i bevegelsen, men som også var et arbeid i fellesskap utad mot våre felles fiender. Og så tok en til med et konstruktivt program som skulle ta sikte på å bringe landet ut av nøds- og kriseårene. Hele folket i arbeid! Flertallet og regjeringmakten til Arbeiderpartiet! Vilje til makt, til politisk makt, for å gjennomføre et stort og omfattende program i fire enkle ord! Og vi fikk politisk makt og brukte den til å sette hele folket i arbeid og til etter hvert å skape et velferdssamfunn. Det velferdssam-

funnet vil bli stående. Den utviklingen kan ikke skrues tilbake. Men vi er ikke fornøyd med de resultater som hittil er nådd. Vi vil videre fram. For det første for å fullføre arbeidet med å skape et velferds-samfunn i ånd og sannhet, der alle kjenner seg som likeverdige mennesker. Og det skal være det sentrale i alt vårt arbeid i den nærmeste tid vi går inn i! Menneskelig likeverd! Når alt kommer til alt er det bare den sosialistiske arbeiderbevegelsen som kan skape et slikt samfunn. Og den bevegelsen må være sterk og levende, utnytte alt det den bærer i seg av troskap og dyktighet og framfor alt stå sammen i utadvendt arbeid og strid. Da vil en oppleve den rike gleden det gir å få være med i en bevegelse som den sosialistiske arbeiderbevegelsen er, for dens idéer og dens framtidsmål.

Jeg vet ikke om jeg greier det, men jeg vil gjerne få si, også jeg, en spesiell takk til Haakon Lie. Vi har arbeidet sammen fra han var en guttunge og jeg var en ung mann. Og vi arbeidet nært sammen. Var venner i de mange år. Og jeg må si jeg tenker alltid med glede tilbake på dette samarbeid, og jeg er nokså sikker på at det vil bli stående i min erindring som et av de gode minner. Og jeg vet jo også at det som alltid har drevet Haakon Lie, også der hvor temperamentet tok overhånd med ham, det var troskap mot partiet. Det var i strid for partiet han engasjerte seg. Ellers vil jeg også si, som Haakon Lie sa, at det som naturligvis bærer en gjennom alle år med arbeid og påkjenninger, det er jo gleden over et samarbeid med meningsfeller og venner over hele landet. Takk til dem alle! Takk for tillit, takk for samarbeidet, takk for vennskap!

Og så har vi igjen fått oppleve et godt landsmøte i Det norske Arbeiderparti. Det er blitt mange av dem for meg. Men jeg synes det gjelder for dem alle at særlig ved avslutningen av dem så kjenner en seg både rik og varm ved å få lov til å være med i møter av denne karakter. Og vi har vel den følelsen alle sammen at her har vi kunnet hente styrke til den strid vi nå alle skal gå ut til, kampen for igjen å gjøre Norge til et arbeiderstyrt land.

Etter at forsamlingens applaus hadde stilnet, gikk Gerhardsen bort til Haakon Lie og de to takket hverandre med hjertelige håndtrykk for samarbeidet gjennom de mange år, under fornyet ovasjonsmessig bifall fra forsamlingen.

Trygve Bratteli: Så gjenstår en kort avslutning. Får jeg nå ønske velkommen til de nye som er valgt, til Ronald Bye. Jeg håper du vet hva du går til. Jeg ønsker velkommen de nye medlemmene av Sentralstyret — Helge Sivertsen, Rolf Hansen, Bengt Johansen,

Arild Bomann, Einar Førde har før stått på varamannslisten, men skal nå møte, Per Kleppe og Kurt Mosbakk.

Så takker jeg representantene og de øvrige som har vært til stede her i disse 4 dager. Da dette møtet åpnet understreket jeg at dette landsmøtet hadde en sentral oppgave og jeg tror dette landsmøtet har løst denne oppgaven. Det har lagt det politiske grunnlaget for den striden vi nå går til. Det er en etappe på veien. Flere etapper er allerede tilbakelagt i det brede forberedende arbeidet, både sentralt og i landet. Og så står da den viktigste etappen igjen i hver valgkrets, i hver kommune. Det er nå vår oppgave å bringe vårt program og våre budskap ut til hele folket, slik at det kan påvirke det valutfallet vi tar sikte på.

Får jeg lov her ved slutten av dette møtet å si noen ord til den unge generasjon med adresse til dem som har representert dem på dette møtet. Spørsmålet om den unge generasjon kan en si har to sider når en ser på det rent praktisk politisk. Det ene er kontakten i partiet mellom aldersklassene av dem som er med i partiet og regner seg tilhørende Arbeiderpartiet. Det andre er kontakten med den ungdom som ikke er politisk organisert, den politisk uorganiserte ungdommen. Disse to ting er ikke helt det samme, men det er sannsynligvis uten videre så at kontakten med de brede masser av den politisk uorganiserte ungdom, den kan vi bare nå fram til gjennom et meget nært og aktivt samarbeid med den ungdom som er i partiet. Jeg gjentar selv om det nå kanskje blir å repetere til det kjedsommelige. Vi er innstilt på å slutte helt ut denne kontakten, vi er innstilt på å snakke ut på alle plan for å nå fram her til den avklaring etter hvert som gjør at en helt ut kan arbeide sammen om de oppgavene vi stiller oss, slik at vi da kan skape den formasjon vi her trenger for å ta det slag som nå er det nærmeste — nemlig etter dette landsmøtet å arbeide for å vinne valget. Jeg ber dere hver enkelt som er her å ta med landsmøtets hilsen til de tusener som rundt i landet skal være med å gjøre denne jobben. Det er nå bare 117 dager igjen vi har til dette, og jeg vil gjerne understreke det. Også etter et møte som dette, hvor det er lagt fram et slikt vell av informasjonen av forskjellig art, at valget avgjøres når alt kommer til alt, ikke av noen forhåndskalkyler. Valget avgjøres den 7. og 8. september og resultatet vil være summen av vår innsats, av hele partiets innsats, av hele arbeiderbevegelsens innsats, fram til den datoen.

Etter formannens anmodning ble første vers av Internasjonalen og første vers av «Ja, vi elsker» sunget, hvorefter Det norske Arbeiderpartis 42. landsmøte ble erklært for avsluttet.

Arbeiderpartiet